

ATHANASIUS WERKE

ERSTER BAND

ERSTER TEIL

4. LIEFERUNG

ATHANASIUS WERKE

ERSTER BAND

ERSTER TEIL

DIE DOGMATISCHEN SCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER PATRISTISCHEN ARBEITSSTELLE BOCHUM
DER NORDRHEIN-WESTFÄLISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
UND DER KÜNSTE UNTER DER LEITUNG VON
DIETMAR WYRWA

4. LIEFERUNG

DE GRUYTER

ATHANASIUS WERKE

ERSTER BAND

ERSTER TEIL

DIE DOGMATISCHEN SCHRIFTEN

4. LIEFERUNG

EPISTULAE I–IV AD SERAPIONEM

EDITION

BESORGT VON

KYRIAKOS SAVVIDIS

DE GRUYTER

ISBN 978-3-11-022770-3
e-ISBN 978-3-11-022771-0

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie;
detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

© 2010 Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/New York

Druck: AZ Druck und Datentechnik GmbH, Kempten
∞ Gedruckt auf säurefreiem Papier

Printed in Germany
www.degruyter.com

Vorbemerkungen

Nachdem die Patristische Arbeitsstelle Bochum in den Jahren 1996 bis 2000 im Rahmen der schon von R. Casey und H. Lietzmann ins Auge gefassten kritischen Edition der Dogmatischen Schriften des Athanasius die Lieferungen mit der *Epistula ad Episcopos Aegypti et Libyae* und den drei *Orationes contra Arianos* vorgelegt hat, kann nun die vierte Lieferung mit den Briefen an Serapion folgen. Möglich geworden ist die Fortführung der Editionsarbeit durch die Förderung der Fritz Thyssen Stiftung, die das Editionsprojekt durch Gewährung von Drittmitteln seit September 2006 finanziert hat und die auch gegenwärtig die Weiterführung trägt. Deshalb sei hier, gleich an erster Stelle, der Fritz Thyssen Stiftung der verbindlichste Dank ausgesprochen.

Über die Arbeit der Patristischen Forschungsstelle Bochum sowie über Anlage und Zielsetzung des Editionsvorhabens ist in den Vorbemerkungen der ersten Lieferungen berichtet worden. Seit dem in Absprache mit der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften erfolgten und vom Rektorat der Ruhr-Universität Bochum vollzogenen Wechsel in der Leitung der Arbeitsstelle, der durch den altersbedingten Rücktritt des Begründers der Bochumer Einrichtung und ihres langjährigen Leiters Martin Tetz erforderlich wurde, war das Bestreben auf größtmögliche Kontinuität gerichtet.

Als deshalb der schon früher an der Edition beteiligte Wissenschaftliche Mitarbeiter Dr. Kyriakos Savvidis im September 2006 dank der Förderung durch die Fritz Thyssen Stiftung für die Tätigkeit am Editionsvorhaben wiedergewonnen werden konnte, wurden selbstverständlich die an der Forschungsstelle geleisteten Vorarbeiten für die kritische Edition der Serapionbriefe, wie Registrierung und Auswertung der Handschriften sowie sonstiger Materialien, angefertigte Kollationen, verschiedentliche Entwürfe für die Edition und anderes mehr, dankbar herangezogen und nach den bewährten Grundsätzen weitergeführt. Namentlich hatte der frühere Wissenschaftliche Mitarbeiter Frank Simon während seiner Tätigkeit von Mai 1985 bis April 1993 größere Vorarbeiten bezüglich der Serapionbriefe durchgeführt, die aber im Juni 1990 zurückgestellt worden waren, als sich herausstellte, dass die hierbei zu lösenden komplexen Aufgaben ohne Berücksichtigung der armenischen Version nicht bewältigt werden können. Die Aufarbeitung dieser Tradition, die Dr. Kyriakos Savvidis – dafür bestens qualifiziert – übernahm, beförderte zugleich erweiterte Einsichten in die griechische Überlieferung. So konnten die stemmatischen Verhältnisse noch näher geklärt werden; der textkritische Apparat wurde, wo nötig, korrigiert und durch Eliminierung sekundärer Zeugen erheblich entlastet; schließlich wurde die Textkonstitution erneut überprüft und abschließend revidiert. Bei der Einrichtung der Computer-gesteuerten Camera-Ready-Druckvorlage entwickelten der frühere Projektleiter Martin Tetz und Dr. Kyriakos Savvidis eigens ein neues editorisches

Konzept, das abweichend von der gängigen Praxis die Darstellung der für den Text konstitutiven Überlieferung in ihrer Gesamtheit gestattet: Dem griechischen Text werden sowohl ein griechischer textkritischer Apparat mit Präsentation der armenischen Textzeugen in Retroversion als auch ein armenischer textkritischer Apparat beigegeben. Der übliche historische Apparat fehlt selbstverständlich nicht.

Es bleibt zuletzt, vielfachen Dank zu sagen. Der bereits in den früheren Lieferungen ausgesprochene Dank an alle beteiligten Institutionen, Gremien, Kollegen und Mitarbeiter soll hier erneut bekräftigt werden. Besonders weiß sich die Patristische Arbeitsstelle der Nordrhein-Westfälischen Akademie der Wissenschaften und der Künste sowie dem Rektorat der Ruhr-Universität Bochum dankbar verbunden. Der besondere Dank des gegenwärtigen Projektleiters gilt namentlich Martin Tetz, der mit seiner tiefen Gelehrsamkeit und der ihm eigenen Liebesswürdigkeit den Anliegen der Projektarbeit stets Gehör geschenkt hat, und Christoph Marksches, der auf vielfältige Weise die gedeihliche Fortexistenz der Forschungsstelle mit Rat und tatkräftiger Hilfe unterstützt hat. Vor allem sei schließlich nochmals der Fritz Thyssen Stiftung, ohne deren Drittmittelgewährung die vorliegende Edition der Serapionbriefe nicht zustande gekommen wäre, herzlich gedankt.

Im März 2010

Dietmar Wyrwa

1. Generelle Abkürzungen

a.	anno	o. J; o. O.	ohne Jahr; ohne Ort
a. a. O.	am angeführten Ort	p.; pp.	pagina; -nae
Anm.	Anmerkung	rel.	reliqui
Bd.	Band	s.	saeculum
bomb.	bombycinus	s.	siehe
bzw.	beziehungsweise	S.	Seite
cap.	capitulum	s. a.	siehe auch
chart.	chartaceus	sc.	scilicet
d. h.	das heißt	s. o.; s. u.	siehe oben;
ebd.	ebenda		siehe unten
ed.; edd.	edidit, editio, editor, ediert von, edited by; editio- nes, editores	sog.	sogenannt
		Sp.	Spalte
		suppl.	supplementum
f.; ff.	folgend; folgende	s. v.	sub voce
fol; foll.	folium; folia	t.	tomus, tome
Fr.	Fragment	u.	und
gr.	graecus, graecum	u. a.	unter anderem;
hg.; Hg.	herausgegeben; Herausgeber		und andere
Hs.; Hss.	Handschrift; -ten	u. ä.	und ähnliche(s)
Jh.	Jahrhundert	u. ö.	und öfter
l.c.	locus citatus	usw.	und so weiter
membr.	membranaceus	v.	von, vom
ms.	manuscriptum	vgl.	vergleiche
NF	Neue Folge	Vol.	Volumen, Volume
Nr.	Nummer	z. B.	zum Beispiel
NS	Neue Serie, New Series, Nova Series,	z. St.	zur Stelle

2. Zeichen und Abkürzungen der Textedition

a) Marginalien

Die Kapitelzählung der vorliegenden Edition ist aus der Ausgabe des Benediktiners B. de Montfaucon übernommen, während die Paragraphenzählung neu eingerichtet wurde. Die Kolumnenzahlen der Edition de Montfaucons sind in der Marginalienspalte des Textes mit einem B gekennzeichnet, die des Neudrucks Mignes mit einem M.

b) Text

< >	Zusatz durch Konjekture
{ }	Zusatz durch Retroversion einer Übersetzung
[]	Tilgung nach Ansicht des Herausgebers
† †	locus desperatus: Entscheidung war dem Herausgeber unmöglich
	Kolumnenumbruch in der jeweiligen Edition

c) Textkritischer Apparat

>	omisit, -serunt	i. e.	id est
~	transposuit, -suerunt	in marg.	in margine
****	litterae defectivae	in ras.	in rasura
+	addidit, -diderunt	ins.	inseruit, -ruerunt
(A)*	(A) ante correctionem	i. t.	in textu
(A) ^c	correxit (A)	it.	iteravit, -verunt
		lac. (ind.; stat.)	lacuna (lacunam indicavit; statuit)
acc.	accedente, accedit	lect.	lectio, lectionem
adscr.	adscripsit, -serunt	lin.	linea, lineam
ad loc.	ad locum	loc.	locavit, -verunt; locus
al.	alii, alios locos, alibi	m.	manus
al. al.	alii aliter	m. r.	manus recentior
al. m.	altera manus	mut.	mutavit, -verunt
ap.	apud	n. l.	non liquet
a. r.	ante rasuram	non. leg.	non legitur, -guntur
cet.	ceteri	pr. m.	prima manus
cf.	confer, -feratur	prob.	probante, probantibus
codd.	codices	rec.; recc.	recens, recentior; recentiores
coll.	collato		
coni.	coniecit, -cerunt	s.	supra
cont.	contulit, -lerunt	schol.	scholium, scholia
corr.	correxit, -xerunt; correctura	scr.	scripsit, -serunt
def.	deficit, -ciunt	secl.	seclusit, -serunt
del.	delevit, -verunt	sim.	similia, similiter
dist.	distinxit, -xerunt	spat.	spatium, spatio
ditt.	dittographia	sq.	sequentem; sequentes
em.	emendavit, -verunt	sup.	superscripsit, -serunt
eras.	erasit, -serunt		superscriptum, -pto
exp.	expunxit, -xerunt	suppl.	supplevit, -verunt
fort.	fortasse	transpos.	transposuit, -suerunt
gl.	glossa	v. l.	varia lectio

EPISTULAE I-IV AD SERAPIONEM

Inhaltsverzeichnis

Epistulae I-IV ad Serapionem.....	383
Inhaltsverzeichnis.....	384
Praefatio	385
Conspectus Epistularum in ordine Codicum.....	386
I. Epistula I ad Serapionem und Epistula IIa ad Serapionem	387
1. Die griechische handschriftliche Überlieferung.....	387
2. Die einzelnen Handschriften und Handschriftengruppen	388
RS-Tradition	388
Stemma der RS-Tradition	391
x-Tradition.....	392
Stemma der x-Tradition	405
3. Die armenische handschriftliche Überlieferung.....	406
Stemma der armenischen Überlieferung.....	412
Gesamtstemma	413
4. Sekundärüberlieferung	414
II. Epistula IIb ad Serapionem und Epistula III ad Serapionem	418
1. Die griechische handschriftliche Überlieferung.....	418
1. Phase.....	418
2. Phase.....	421
3. Phase.....	421
2. Die armenische Übersetzung.....	422
3. Sekundärüberlieferung	423
Gesamtstemma	424
III. Epistula IV ad Serapionem – In illud: Qui dixerit verbum	425
1. Die griechische handschriftliche Überlieferung.....	425
2. Die einzelnen Handschriften und Handschriftengruppen	425
RS-Tradition	425
Stemma der RS-Tradition	428
x-Tradition.....	429
3. Die armenische Übersetzung.....	436
4. Die syrische Übersetzung.....	436
5. Sekundärüberlieferung	437
Gesamtstemma	438
6. Editionen und die der Edition von Bernard de Montfaucon zugrunde liegenden Handschriften.....	439
7. Conspectus Siglorum	441
Text	
Epistula I ad Serapionem	449
Epistula II ad Serapionem	537
Epistula III ad Serapionem	567
Epistula IV ad Serapionem – In illud: Qui dixerit verbum	579

Praefatio

Die vorliegende Edition der Epistulae I-IV ad Serapionem fasst aus inhaltlichen Gründen und gegen die handschriftliche Überlieferung Epistula II und Epistula III zu einem Brief (II) zusammen¹. Ferner werden Epistula IV,1-7 und Epistula IV,8-23 als zwei selbständige Werke (III; IV) aufgenommen. Dadurch ergeben sich gegenüber der herkömmlichen Zählung, die auf B. Montfaucons maßgebliche Ausgabe zurückgeht und auch von Migne übernommen worden ist, folgende Änderungen in der Zitierweise:

EpSer I (alt) = EpSerap I (keine Veränderung)

EpSer II (alt) = EpSerap IIa (neu)

EpSer III (alt) = EpSerap IIb (neu)

EpSer IV,1-7 (alt) = EpSerap III (neu)

EpSer IV,8-23 (alt) = EpSerap IV (neu)

(In illud: Qui dixerit verbum)

EpSerap I (keine Veränderung) = EpSer I (alt)

EpSerap II (neu) = EpSer II (alt) und EpSer III (alt)

EpSerap III = EpSer IV,1-7 (alt)

EpSerap IV = EpSer IV,8-23 (alt)

Von den insgesamt 190 griechischen Athanasius-Handschriften überliefert nur ein Bruchteil von ihnen die Serapionbriefe. Erwartungsgemäß bilden die vier Serapionbriefe weder ein geschlossenes Überlieferungssegment noch sind sie gleichmäßig vertreten. Im Gegenteil: Die breiteste Bezeugung findet *EpSerap I* (50 Hss.); *EpSerap IIa* (36 Hss.); *EpSerap IIb* (21 Hss.); *EpSerap III* (19 Hss.); *EpSerap IV* (40 Hss.).

Die Überlieferung der *EppSerap I-IIa und EpSerap IV* verläuft in zwei Haupttraditionen, die im Anschluss an Opitz RS- und x-Tradition genannt werden.² *EppSerap IIb. III* werden in der RS-Tradition sowie in der mit ihr kontaminierten x-Tradition überliefert. Der folgende Conspectus, der sich auf die Leithandschriften beschränkt, verdeutlicht die Überlieferungsverhältnisse, wobei die Ordo-Nummern der einzelnen Briefe in den jeweiligen Handschriften, gegliedert nach den zu unterscheidenden Überlieferungssträngen, verzeichnet sind.

Die reine x-Tradition bietet stets drei Stücke, *EppSerap I.IIa. IV (= In illud: Qui dixerit verbum)*, während die RS-Tradition alle vier Briefe, eingeschlossen das mit *EpSerap III* eng verbundene, ohne eigene Zählung versehene, nur durch eine Marginalie abgesetzte Stück *In illud: Qui dixerit verbum*, überliefert. Dieser Sachverhalt liegt, wie aus dem Pinax der Handschrift C (Atheniensis gr. 428) deutlich wird, wohl auch im Ordo der Handschrift C vor, die der sog. »antiochenischen« Tradition nahesteht (vgl. 394.432) – der Text *EppSerap I-IV* in C ist verschollen. In dem mit der RS-Tradition kontaminierten Überlieferungszweig der x-Tradition sind die beiden Briefe

¹ Bereits die Mauriner haben Epistula II u. III als einen Brief angesehen, PG 26, 525f., vgl. Bardenhewer, Geschichte, Bd.3, 70f.; ferner Quasten, Patrology 3, 58.

² CPG 2094 u. 2096; Opitz, Untersuchungen, 144-210.

EppSerap IIb. III nachträglich hinzugefügt worden, was an deren höheren Ordo-Nummern kenntlich ist. Der Schreiber von F ist sogar der Doppelung von *In illud* (als eigenständige Schrift unter der Nr. 17 und als Anhang zu *EpSerap III* unter der Nr. 33) aufgesessen. Die Eigenständigkeit der armenischen Version liegt darin, dass sie einerseits gegen die RS-Tradition *In illud: Qui dixerit verbum* als eigenständige Schrift führt und andererseits im Unterschied zur x-Tradition auch *EpSerap IIb* überliefert.

Conspectus Epistularum in ordine Codicum

Reine x-Tradition	RS-Tradition	Mit RS-kontaminierte x-Tradition	Singuläre Sammlungen
L W M Y U N	R S E P O	B A K F n D	C ^p arm ³
Ep I 10 23 10 9 1 14	6 26	10 9 9 10 2	11 1
Ep IIa 11 24 11 10 2 15	7 27	11 10 10 11 3	12 (1)
Ep IIb	8 28 14 4 17	30 37 35 32 4	13 2
Ep III	9 29 15 5 18	31 38 36 33 5	14
In illud: IV 17 30 17 16 13 26	9 ⁺ 29 ^o 15 ⁺ 5 [*] 18 ^x	17 16 16 17 8 10 33	14? 10

⁺ Marginalie am Anfang der Schrift: περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ

^o Marginalie wie in ⁺, ein Korrektor setzt die Ziffer 30 an den Rand und ergänzt den Text τοῦ αὐτοῦ ...

ἡ** περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίας

^{*} Marginalie am Anfang der Schrift: περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίας

^x Titel am Anfang der Schrift wie in ⁺, davor τοῦ αὐτοῦ offensichtlich von einem Korrektor eingetragen

^p Nur im Pinax der Handschrift C (Atheniensis gr. 428) vorhanden

I. Epistula I ad Serapionem und Epistula IIa ad Serapionem

1. Die griechische handschriftliche Überlieferung

Die unten angeführte Auswahl von Bindefehlern der jeweiligen Tradition belegt deren stemmatische Zugehörigkeit:

EpSerap I:

- 4,27 καὶ — 28 σημαίνονμενον > x(sine N44)³
 8,14 ἐν — Χάλεβ > x(sine UN44)
 9,2 χρῆ — 3 ἄγιον > x
 32,5 ἀλόγιστος] ἀλλόπιστος (ἀλόπιστος Ig75) x(sine U^c) Zig.
 ἀλλόγιστος (sic) U^c

EpSerap IIa:

- 3,14 ἐστι τοῦ Θεοῦ] ἐστιν RS
 3,27 ἐλίξεις] ἐλλίξεις We ἀλλάξεις RS | αὐτοὺς + ὡς ἱμάτιον RS
 5,12 καὶ₂ — υἱός] ὁ δὲ υἱὸς διὰ τοῦτο ἰδίος ἐπειδὴ ταῦτα ἔχει x

Die Handschriften der x-Tradition⁴, die keine RS-Kontamination aufweisen⁵, überliefern nur *EppSerap I-IIa* und *EpSerap IV*. Ihre Sammlungen weisen folgende kodikologischen Charakteristika auf: ein Korpus mit 21 vorwiegend genuinen Schriften des Athanasius (mit *C.gent/De inc, OrrArian I-III*) und ein mit zehn überwiegend pseudathanasianischen Schriften, die in ihrer Mitte, im Abstand von fünf Schriften von *EppSerap I-IIa* getrennt, *EpSerap IV* einschließen. *EppSerap I-IIa* werden in diesen Handschriften aufeinander folgend überliefert.

Nur in R und S werden alle vier Serapionbriefe geschlossen als Korpus überliefert. In den anderen Handschriften der RS-Tradition sind nur einzelne Serapionbriefe enthalten; dagegen fehlt — außer in 89, die nur *EpSerap I* überliefert — *EpSerap IV* in keiner RS-Handschrift. Die Handschriftengruppe EPO enthält nur die *EpSerap IIb*, *EpSerap III* und *EpSerap IV*. In allen Handschriften dieser Tradition sind *EpSerap III* und *EpSerap IV* eng verbunden, in P sogar zu einer Schrift zusammengefasst. Dieser Zusammenschluss ist jedoch sekundär.⁶

³ Zur Handschriftengruppe UN44 s. u. zur Hs. U.

⁴ Wallis (Manuscripts, 97-109, 245-55, hier 248) wurde zuerst auf den Sachverhalt aufmerksam, dass eine Sammlung von 21 Schriften für die x-Tradition charakteristisch ist. Diese Auffassung unterstrichen: Goltz, Logos, 11, und Lake-Casey, De virg, 173-190, hier 176. Opitz (Untersuchungen, 182) sah in der 28-Schriftensammlung das für die x-Tradition konstitutive Korpus, die in den Handschriften B und W auch vorliegt. Die Arbeitsergebnisse in der Patristischen Arbeitsstelle Bochum zeugen davon, dass jedoch weiterhin von einer 21-Schriften-Sammlung auszugehen ist, die später zu einer 28-Schriften-Sammlung erweitert wurde.

⁵ WLM gelten als typische Vertreter dieses Zweigs. Zu den Handschriften der Doxapatres-Ausgabe vgl. die Tabelle bei Opitz (Untersuchungen, 183, Nr. 1-21 bzw. 1-28); s. u. zur Handschrift B.

⁶ Vgl. Einleitung zu *EpSerap IV*.

Der mit der RS-Tradition kontaminierte Zweig der x-Tradition (B und A mit Deszendenz), der nach Opitz auf eine von Nikolaos Doxapatres zusammengestellte Sammlung zurückgehen soll⁷, überliefert alle vier Serapionbriefe. In ihrem Ordo haben diese Handschriften die Merkmale der jeweiligen Tradition bewahrt. Innerhalb der 21-Schriften-Sammlung befinden sich die *EppSerap I-IIa*, im Abstand von fünf Schriften *EpSerap IV* und nach weiteren acht Schriften *EpSerap IIb* und *EpSerap III* im für die RS-Tradition konstitutiven Apologien-Korpus. *EpSerap IV* wird stets einzeln überliefert.

2. Die einzelnen Handschriften und Handschriftengruppen

RS-Tradition

RS89

In der Gruppe RS89 sind alle drei Handschriften unabhängig voneinander von derselben Vorlage abhängig.

R Parisinus gr. 474, membr. (s. XI)⁸

Die Handschrift R weist als Vertreterin der RS-Tradition wenige Sonderfehler auf:

EpSerap I:

- | | |
|-------|-----------------------------|
| 13,5 | ἐκλεκτοῦς] ἐκ τοῦς R |
| 19,15 | πνεύματι] πατρὶ R |
| 20,7 | τοῦ — ἡμῶν ₂ > R |

EpSerap IIa:

- | | |
|------|------------------------|
| 5,18 | φαίνεται] φαίνεται R |
| 7,9 | δύναμις] δύμις (sic) R |
| 8,11 | ὁ Θεός] φησί R |

S Parisinus Coislinianus gr. 45 (133), membr. (s. XII)⁹

Die Handschrift S wurde von Montfaucon unter der Bezeichnung »Seguerianus« benutzt.

EpSerap I:

- | | |
|-------|---|
| 9,41 | πρότερον] πότερον S57,56b ³ |
| 13,24 | πατρός — 25 τοῦ > S57,56 b ³ |
| 30,5 | πίστις] φύσις S57,56 b ³ |

⁷ Opitz, Untersuchungen, 28-30; 208.209.

⁸ Für die Beschreibung der meisten Handschriften ist Opitz, Untersuchungen, heranzuziehen, bes. 68-72. Die Beschreibungen der Hss. werden nach Richard, Répertoire, bzw. Richard, Supplément und Olivier, Répertoire, aufgeführt. Richard, Répertoire, Nr. 58/Olivier, Répertoire, Nr. 192 (Omont), 52f. Wichtig für die Auswertung der Athanasiana war: Wallis, Manuscripts, 100-102, und A. Robertson, Additional Note: JThS 3, 1902, 109. – *EpSerap Ia*: foll. 83b-111a unter der Nr.: κγ; *EpSerap IIa*: foll. 111a-116b unter der Nr.: κδ.

⁹ Opitz, Untersuchungen, 57-61; Richard, Répertoire, Nr. 667/Olivier, Répertoire, Nr. 1907 (Devreesse), 39f.

*EpSerap IIa:*3,7 καὶ > S57,56 b³4,6 ὁ > S57,56 b³9,17 λέγων μὲν] λέγων τὸ x λέγων ὅτι arm λέγ(ων) ὁ μὲν S57,56 b³
λέγομεν R

Wie dieser textkritische Befund zeigt, sind die beiden folgenden Handschriften von S abhängig:

56 Londinensis Musei Britannici Harleianus 5579, chart. (a. 1320-21)¹⁰

Sonderfehler:

EpSerap I:

5,32 ἀνεβόησε — 33 μὲν > 56

12,29 συνεχῶς διηγεῖται > 56

Eine direkte Abschrift von 56 im Rahmen der Überlieferung von *EpSerap IIa* ist die folgende Handschrift, die Felckmann unter der Bezeichnung „Anonymus I“ für die Textkonstitution heranzog:

b³ Genevensis gr. 29 tom. III (jetzt 892), chart. (s. XVI)¹¹57 Parisinus gr. 475, chart. (s. XVI)¹²

Dass 57 nicht von 56 abhängig, sondern eine direkte Abschrift von S ist, belegen die Sonderfehler von 56.

89 Athous Dionysiou 175, chart. (s. XIII)

Die Handschrift 89¹³ enthält nur *EpSerap I* und ist ebenfalls eine selbständige Abschrift des RS-Hyparchetyps.

Sonderfehler:

EpSerap I:

11,9 γένοιτ'] λέγοιτ' 89

14,3 ὁ υἱὸς — 5 ἄνθρωπον > 89

¹⁰ Opitz, Untersuchungen, 60f.; Costas N. Costantinides-Robert Browning, Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the Year 1570, Nikosia 1993, Nr. 37, 177-180; Richard, Répertoire, Nr. 526 (Nares), 278; s. auch Wallis, Manuscripts, 102-04 sowie Robertson, a.a.O. 109f. Zum Schreiber, Ῥωμανὸς Χαρτοφύλαξ, s. Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 357. Felckmann benutzte die Handschrift unter der Bezeichnung »Goblerianus«. — Die *EpSerap I* findet sich foll. 187a-198a, Nr. κδ *EpSerap IIa*: foll. 198a-201a, Nr. κε.

¹¹ Opitz, Untersuchungen, 93 mit Anm. 1 und 95 (dort auch mit der Nummer 892 bezeichnet); Angabe nach Senebier, Catalogue; außerdem Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 434; s. auch Wallis, Manuscripts, 104 und 108. — *EpSerap I*: foll. 216b-227b, Nr. κδ; *EpSerap IIa*: foll. 227b-230a, Nr. κε.

¹² Opitz, Untersuchungen, 61; Richard, Répertoire, Nr. 58 (Omont, Inventaire), 1, 53; s. auch Wallis, Manuscripts, 104 und Ryan, De inc, 5. — *EpSerap I*: foll. 413a-442a, Nr. κς; *EpSerap IIa*: foll. 442a-447b, Nr. κς.

¹³ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden. Richard, Répertoire, Nr. 184; Olivier, Répertoire, Nr. 1097 (Lambros, Manuscripts), 1, 354. — *EpSerap I*: foll. 5a-29b, Nr. β.

93 Vallicellianus 30 (C4), chart. (s. XIV)¹⁴

Diese Exzerpt-Handschrift ist eine selbständige Abschrift des RS-Hyparchetyps.

Sonderfehler:

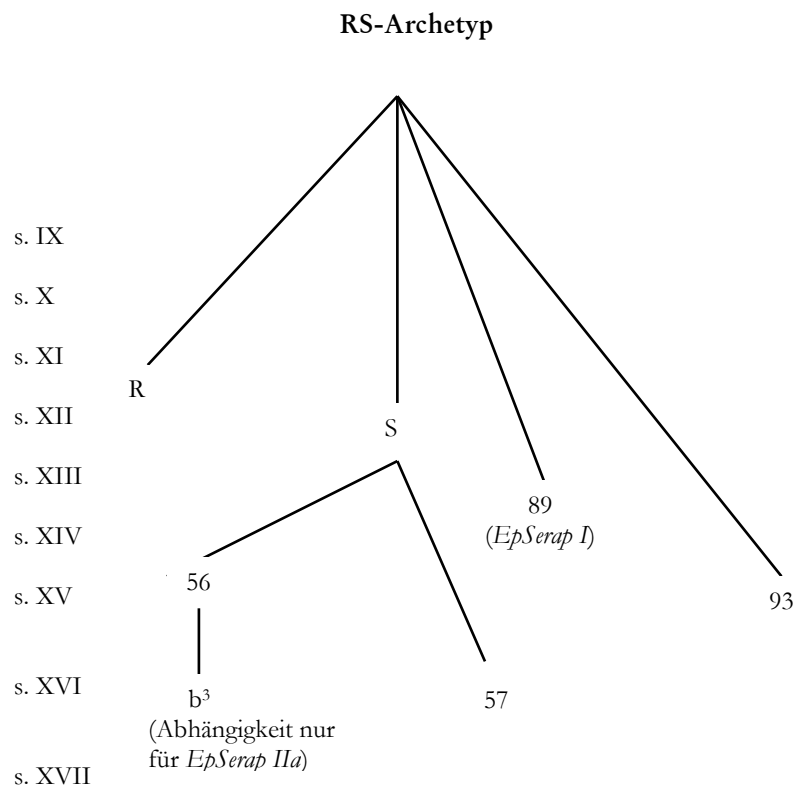
EpSerap I:

25,1 καὶ — 3 πνεῦμα > 93

EpSerap IIa:

9,21 ὁμοούσιον + οὐσίαν 93

¹⁴ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden. Richard, Répertoire, Nr. 75; Olivier, Répertoire, Nr. 238 (Martini), 2, 53. Zum Schreiber s. Gamillscheg-Harlfinger IA, Nr. 174. — *EpSerap I:* foll. 399a-401b, Nr. κδ; *EpSerap IIa:* foll. 403ba, Nr. κδ.

Stemma der RS-Tradition

x-Tradition

Die x-Tradition umfasst weit mehr Handschriften als die RS-Tradition und weist entsprechend mehr Fehler auf. Für die Überlieferung der Bibelzitate sind die Handschriften der x-Tradition zuverlässiger als die RS-Tradition, die darauf bedacht ist, Aussagen dogmatisch zu glätten. Alle x-Handschriften außer WLM sind mit Lesarten von Handschriften aus der RS-Tradition kontaminiert, die uns nicht mehr erhalten sind.

U Patmiacus A 3, membr. (s. XI)¹⁵

In dieser Handschrift fehlen die ersten drei der zehn von Schreiber A geschriebenen Quaternionen.¹⁶ Die unten angeführte Abschrift von U enthält die ausgefallene Passage.

N Marcianus gr. 50 (369), chart. et. membr. (s. XV/XI-XII)¹⁷

Bereits im 11. Jh. wurde N von U abgeschrieben.

EpSerap I:

16,11 καὶ — 12 Ἰακώβ > UN*, corr. N^{c alt. man.}

Von jüngerer Hand wird am Rand in N der ausgefallene Text ergänzt; die unten angeführte Abschrift des Marcianus übernimmt gegen U die ganze Passage und belegt damit ihre direkte Abhängigkeit von N:

N wird als Ersatz für den ausgefallenen Text für die Textkonstitution heran gezogen.

Eine Abschrift von N ist die folgende Handschrift:

44 Cantabrigiensis (Trinity College B.9.7) gr. 203, chart. (s. XVI)¹⁸

Bindefehler von UN44:

EpSerap I:

7,14 τοῦ ἀνθρώπου > UN44

24,14 γίνεται + καὶ ἐν οἷς γίνεται UN44

¹⁵ Opitz, Untersuchungen, 13-15. Neueste Handschriftenbeschreibung: Κομίνης, Πατμ. βιβλιοθήκη, 3-5; vorher Richard, Répertoire, Nr. 691 (Sakkelion), 2. Siehe auch Lake-Casey, De virg, 174.

¹⁶ Es betrifft: Kap. 1,1 — 6,52 ἔσπε. Vgl. Opitz, Untersuchungen, 13f. Vgl. K. Metzler, Kontamination in der Athanasius-Überlieferung: REByz 48 (1990), 213-32. Dort auch ausführlich zur Geschichte der Handschriften T (Patmiacus A 4, membr. [s. X-XI]) und N.

¹⁷ Opitz, Untersuchungen, 15-17; jetzt: Mioni, 70f.; vorher Richard, Répertoire, Nr. 844 (Zanetti-Bongiovanni), 31f. — *EpSerap I:* foll. 112a-134a, Nr. γ; *EpSerap IIa:* foll. 134a-138b, Nr. δ. Der Kodex stammte aus der Bibliothek des Bessarion. Er besteht aus zwei separaten Kodices, die nachträglich zusammengebunden wurden. Der zweite Teil, in dem N Abschrift von U ist, stammt noch aus dem 11. Jh. N ist im 11. Jh. und ein weiteres Mal im 15. Jh. um weitere Schriften ergänzt worden (vgl. den in Anm. 22 angegebenen Aufsatz). In diesen Schriften differiert die Stemmataik.

¹⁸ Opitz, Untersuchungen, 17f.; Richard, Répertoire, Nr. 260 (James, Catalogue) 1, 268-70; s. auch Wallis, Manuscripts, 253-55. Felckmann benutzte 44 unter der Bezeichnung »Anglicanus«. — *EpSerap I:* pp. 260-303, Nr. (ιδ) nur im Pinax; *EpSerap IIa:* pp. 304-312, Nr. (ιε) nur im Pinax.

Trennfehler gegen U und Bindefehler mit N^{c alt. man.}:

EpSerap I:

16,11 καὶ — 12 Ἰακώβ > UN*, corr. N^{c alt. man.} 19 44

28,4 εἴη οὕτ' ἂν > N44

Der Sonderfehler von N in *EpSerap I* 30,38/39 (τριάδι δίδοται] τριά δίδοται [sic] N) wird von 44 emendiert und der Bindefehler von UN in 23,6 (κτίσματι] κτίσμα UN44*, corr. in marg. 44^c) korrigiert.²⁰

k Parisinus (Univ. Bibl. 190) T II 23, bombyc. (a. 1424)

Die Handschrift k²¹ enthält nur *EpSerap II* (*EpSer II* [alt] und *EpSer III* [alt]) als zwei Briefe und ist von einer uns nicht mehr erhaltenen Vorlage abhängig, die älter als U ist.

EpSerap IIa:

Bindefehler mit U und Deszendenz:

1,9 γοῦν + καὶ UN44k

9,9 καὶ μάθωσι > UN44k

Trennfehler gegen U mit der RS-Tradition:

2,12 Παῦλος] ἀπόστολος x(sine k)

6,9 Ἰσαάκ] υἱὸν x(sine k)

9,4 δηλοῖ ὅτι] δηλονότι RS93k

Die Handschrift L und deren Deszendenten:

L Londinensis Burneianus 46 Bd. 1, membr. (s. XII)²²

L ist in zwei Bände gebunden; die *EppSerap I-IIa* finden sich im zweiten Band. L zeigt den Text der x-Tradition ohne erkennbaren Einfluss einer Kontamination. Es ist die einzige Handschrift innerhalb der x-Tradition, die keinerlei Kontaminationserscheinungen zeigt.

Eine Abschrift von L ist:

¹⁹ Vgl. oben zu N.

²⁰ Möglicherweise stammt diese Korrektur aus B, da der Codex 44 in der *EpSerap IIb* von B abhängig ist.

²¹ T II 3 bei Opitz, Untersuchungen, 95. Richard, Répertoire, Nr. 58; Olivier, Répertoire, Nr. 1912 (Omont). Diese Handschrift wurde in Vorbereitung auf das Konzil von Ferrara-Florenz (1438) vom Schreiber Σίλβεστρος Συρόπουλος angefertigt, dem Diakon des Patriarchen Joseph II. von Konstantinopel. Anders als von Omont, 122f., beschrieben und von Opitz, ebd., übernommen, enthält die Handschrift aus nachvollziehbaren Gründen nicht die „Epistula IV ad Serapionem“, sondern einzig *EpSerap II* (!) (= Epistulae II et III ad Serapionem; vgl. Tetz, Zur Edition, 25f.), die mit ihrem ersten christologischen und zweiten pneumatologischen Teil eine kompakte Argumentationshilfe bot. Zum Schreiber s. Gamillscheg-Harlfinger 2A, Nr. 490.

²² Opitz, Untersuchungen, 23-25; Richard, Répertoire, Nr. 525 (Forshall, Catalogue), Vol. 1, Part II, 13f.; s. auch Wallis, Manuscripts, 105-07.

74 Oxoniensis Holkhamicus gr. 28 (olim 51), chart. (s. XIV-XV)²³

Folgende Bindefehler belegen die Verwandtschaft dieser Gruppe:
EpSerap I:

- 11,4 ἐλέχθη] ἐκλήθη L74Q45,46,47,b¹,90
11,35 λάβετε — 38 ἔλεγε > L74Q45,46,47,b¹,90
11,40 ἄγγελον] πνεῦμα L74Q45,46,47,b¹,90

EpSerap IIa:

- 1,10 ἐξεδέξαντο] διεδέξαντο L74Q45,46,47,b¹
5,17 ὁμοούσιος + αὐτῶν L74Q45,46,47,b¹

Folgende Trennfehler L gegen 74 und Deszendenz lassen L als deren Vorlage erkennen:

EpSerap I:

- 31,43 Κορινθίους δὲ] αὐτοὺς ὁ αὐτός 74Q45,46,47

EpSerap IIa:

- 4,19 τινὲς > 74Q45,46,47,b¹
9,3 γὰρ > 74Q45,46,47,b¹

Die Handschrift 74 ist mehrfach abgeschrieben worden. Für sie sowie für die meisten ihrer Abschriften ist ein Athanasius-Korpus typisch, in dem die 21-Schriften-Sammlung²⁴ durch die pseudathanasianischen Schriften *QuaestAl* (CPG 2261) und (*Athanasianum*) (CPG 2295) ergänzt wurde.

Die folgenden fünf Handschriften gehören in die Deszendenz von 74:

²³ Opitz berücksichtigte diese Handschrift in seinen „Untersuchungen“ nicht, vermutete aber für die von 74 abhängigen Handschriften eine gemeinsame Vorlage (Untersuchungen, 26). In der Edition von *EpEnc* (AthW II, 169-177) zog er sie (Sigle h) unnötigerweise für die Textkonstitution heran, da er nicht erkannt hatte, dass diese Handschrift eine Abschrift von L ist; vgl. AthW II, 8, lvii, Anm. 182; Richard, Répertoire, Nr. 655a (Barbour), 597f.; früher Nr. 395 (de Ricci), 5. Zur Geschichte der Handschrift s. auch: Richard, Répertoire, Nr. 397 (Barbour), 61f. Thomas Coke, der spätere Earl of Leicester, kaufte 1721 die Handschrift von Giulio Giustiniani, dem Prokurator von San Marco in Venedig. Zu Beginn des 17. Jh. war sie im Besitz der Brüder Giovanni und Marco Morosini, die Priester auf Kreta waren; Barbour führt die Hs. unter der Bezeichnung »Morezenos 51« (Richard, Répertoire, Nr. 655a, 598) an. — *EpSerap I:* foll. 206b-225a, ohne Nummerierung; *EpSerap IIa:* foll. 225a-228b, ohne Nummerierung.

²⁴ Vgl. oben Anm. 6.

- Q Laurentianus Riccardianus 4, chart. (s. XV-XVI)²⁵
 45 Amstelodamus gr.12 (I A 14), chart. (a. 1548)²⁶
 46 Monacensis gr. 26, chart. (a. 1548)²⁷
 47 Cantabrigiensis (Trinity College B 9.8) gr. 204, chart. (s. XVI)²⁸

Die drei zuletzt genannten Handschriften stammen von demselben Schreiber, Emmanuel von Monemvasia. Der Monacensis ist nur in den ersten fünf Schriften Abschrift des Amstelodamus, sonst direkt aus 74 abgeschrieben.

b¹ Genevensis gr. 29 tom. I (jetzt 890), chart. (s. XVI)²⁹

Folgende Bindefehler belegen die Deszendenz dieser Handschriften von 74:

EpSerap I:

- 8,25 τὴν θάλασσαν διὰ > 74Q45,46,47,b¹
 22,13 οὕτως — πνεῦμα > 74Q45,46,47,b¹
 31,43 Κορινθίους δὲ] αὐτοὺς ὁ αὐτὸς L74Q45,46,47,b¹

Die einzelnen Deszendenten von 74 sind, wie die unten angeführten Sonderfehler zeigen und das Fehlen von Bindefehlern gegen 74, unabhängig voneinander direkt von 74 abgeschrieben:

EpSerap I:

- 2,13 τὸν₂ — 14 διαιροῦντες > Q
 15,9 πατρὸς] πνεύματος 46
 17,32 περὶ — 33 λέγειν > 45
 33,1 διάγων > 47

90 Constantinopolitanus 773, (s. XV)³⁰

²⁵ Opitz, Untersuchungen, 25f.; Richard, Répertoire, Nr. 355 (Vitelli), 476. — *EpSerap I*: foll. 182a-198a, (ohne Nummerierung); *EpSerap IIa*: foll. 198a-201a, (ohne Nummerierung).

²⁶ Opitz, Untersuchungen, 26; (Bezeichnung I A 14 nach Universitäts-Bibliothek); außerdem Richard, Répertoire, Nr. 116 (Mendes da Costa), 12f.; vorher 82 (Omont), 195f. Zum Schreiber, Ἐμμανουὴλ Βεμβαινῆς, s. Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 113. — *EpSerap I*: foll. 256b-277b, (ohne Nummerierung); *EpSerap IIa*: foll. 277b-282a, (ohne Nummerierung).

²⁷ Opitz, Untersuchungen, 26f.; Richard, Répertoire, Nr. 622 (Hardt), 133-40; s. auch Wallis, Manuscripts, 108. — *EpSerap I*: foll. 240-261, (ohne Nummerierung); *EpSerap IIa*: foll. 261b-265b, (ohne Nummerierung).

²⁸ Opitz, Untersuchungen, 27; Richard, Répertoire, Nr. 260 (James, Catalogue) 1, 270; s. auch Wallis, Manuscripts, 108f. u. 254f. Zum Schreiber, Ἐμμανουὴλ Βεμβαινῆς, siehe Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 113. — *EpSerap I*: foll. 494-537, (ohne Nummerierung); *EpSerap IIa*: foll. 538-547, Nr. (ohne Nummerierung).

²⁹ Opitz, Untersuchungen, 27 und 93 (auch mit der Nr. 890 bezeichnet); Zählung nach Senebier, Catalogue; außerdem Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 434; zu nennen ist ferner Wallis, Manuscripts, 107f. Die Commeliniana führt diese Handschrift für die Textkonstitution unter der Bezeichnung »Anonymus II« an. — *EpSerap I*: foll. 519-565, (ohne Nummerierung); *EpSerap IIa*: foll. 565-575, (ohne Nummerierung).

Diese Handschrift enthält nur *EpSerap I* und ist wie 74 eine direkte Abschrift von L.

EpSerap I:

Bindefehler mit L:

5,16 ψαλμῶ] καὶ L90³¹

Sonderfehler:

2,27 αὐτοῦ δίδοται] τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται L74Q45,46,
47,b¹ αὐτοῦ μεταδίδοται 90³²

W Athous Vatopedi 7, membr. (s. XI-XII)³³

Die Handschrift W hat für die Athanasius-Überlieferung deshalb große Bedeutung, weil hier vor die 21-Schriften-Sammlung ein Athanasius-Korpus aus »antiochenischer« Tradition³⁴ gebunden ist.

M und Deszendenz:

M Marcianus gr. 49 (351), chart. (s. XII-XIII)³⁵

Diese Handschrift gelangte aus Bessarions Besitz nach Venedig. Sie enthält — neben Schriften anderer Verfasser — die 21-Schriften-Sammlung, von zwei Schreibern geschrieben, und einen von einem dritten Schreiber stammenden Teil, in den Schriften aus der RS-Tradition aufgenommen worden sind.

Bindefehler von M und Deszendenz:

EpSerap I:

2,16 αὐτὴν > M181,91,71,146,145,92
18,11 ὁμολογοῦσι] ὁμολογήσουσι M181,91,71,146,145³⁶
18,19 ἄτοπον — 20 ἔρωτᾶν > M181,91,71,146,145
23,2 μεθεκτὸν] καθεκτὸν M181,91,71,146,145

Eine Abschrift des Marcianus ist, da es keine Trennfehler M gegen 181 gibt:

³⁰ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden. Richard, Répertoire, Nr. 444; Olivier, Répertoire, Nr. 1286 (Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ἱεροσόλ. βιβλιοθήκη), 4, 451f. — *EpSerap I*: foll. 13a-25b, (ohne Nummerierung).

³¹ Während 74 den offensichtlichen Fehler in L emendiert, übernimmt 90 mechanisch den Text seiner Vorlage.

³² Der Kopist von 90 merkt den Textsprung und die Übernahme des Textes von Zeile 27 von L, der von 74 und Deszendenten übernommen wird, und konjiziert fast erfolgreich.

³³ Opitz, Untersuchungen, 18-21 (Datierung vermutlich a. 1052/3); Richard, Répertoire, Nr. 191 (Eustradiades-Vatopedimos), 5f. (Datierung s. XII); s. auch Tetz, Markell I, 240-42 u. Bizer, Studien, 47-49.

³⁴ Diese sehr alte in Antiochien verbreitete Text-Tradition hat in der Hs. C (Atheniensis gr. 428, membr. [s. X]) im athanasianischen Doppelwerk *C.gent* (CPG 2090) / *De inc.* (CPG 2091) Spuren hinterlassen. Vgl. Opitz, Untersuchungen, 190-203; ferner die Praefatio zur *EpEpisc*, AthW I,1, 9.

³⁵ Opitz, Untersuchungen, 21-23; jetzt: Mioni, 68-70, vorher Richard, Répertoire, Nr. 844 (Zanetti-Bongiovanni), 30f.

³⁶ Die Hs. 92 überliefert den Text nur bis 6,19 ἐπαγγελάμενος.

181 Laurentianus 4,12, chart. (s. XIV/XV)³⁷

EpSerap I:

5,28 ἐστράφη] ἀπεστράφη M181 ἀνεστράφη 91,71,146,145,92
6,4 μετὰ > 91,71,146,145,92

EpSerap IIa:

1,5 ἐπιτεμεῖν] ἐπιμελεῖς M181
2,16 καὶ — 17 υἱός > M181

Abschrift von 181:

91 Vindobonensis theol. gr. 190, chart. (s. XV)³⁸

Die Handschrift enthält nur *EpSerap I* und weist eine Quaternionenvertauschung auf:

EpSerap I:

9,5 τὸν μὲν [fol. 63a] — 17,26 καθόλου [fol. 70b] und
17,24f. μὴ νοοῦντας [fol. 55a] — 27,12 κτίσμα [62b], die ihre
Deszendenten mit ihr teilen.

5,1 εἰ + γὰρ 181,91,71,146,145,92
6,25 ἐτέραις] ἐτέρες M181,91
12,10 καθηγεῖσθαι] καθηγεῖσασθαι 181,91 καθηγήσασθαι 71,146,145

Emendation durch 91:

1,1 σῆς > M181,91*, sup. 91^c,71,146,145,92 et cet.

Abschrift von 91:

71 Parisinus gr. 1327, chart. (a. 1562)³⁹

³⁷ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Richard, Répertoire, Nr. 349 (Bandini I), 533-536. — *EpSerap I*: foll. 318a-341b, (ohne Nummerierung); *EpSerap IIa*: foll. 342a-347a, (ohne Nummerierung).

Die Hs. enthält folgende Exzerpte aus *EpSerap I*:

1) 2,9 καὶ γὰρ — 14 σώζουσι (249a);
2) 12,22 αὐτὸς — 23 λαοῦ (249a);
3) 20,20 ὥσπερ — 21,5 κτίσμα (249a.b);
4) 25,5 εἰ γὰρ — 14 λεγούσης (250a).

³⁸ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; neueste Handschriftenbeschreibung: Hunger - Kresten, Katalog, Teil 3 (2), 394-403; vorher Richard-Nr. 859 (de Nessel), 278-83. Die Hs. gehörte zum Besitz des Johannes Sambucus. — *EpSerap I*: foll. 47b-76a. Die Hs. enthält 3 von 4 Exzerpten der *EpSerap I* ihrer Vorlage (vgl. vorherige Anm.): 1), 3), 4) (300b-301a, ohne Nummerierung).

³⁹ Entgegen Opitz' Beschreibung (Untersuchungen, 95) enthält diese Hs. — wie ihre Vorlage — nicht *EpSerap IIa*; Richard, Répertoire, Nr. 58 (Omont, Catalogue), 2, 8-10. Zu dem

Der Schreiber Νικόλαος Τουρριανός fertigte zwei Abschriften seiner Vorlage:

146 Scorialensis gr. Ψ II 10, chart. (a. 1567)⁴⁰

EpSerap I:

5,10 κυρίου + ἐπὶ Γοθονιῆλ 71,146,145,92
 6,16 συμπληρῶν] συμπαρῆν 71,146,145,92
 6,17 μαθηταῖς + συμπληρῶν 71,146,145,92

145 Parisinus Coisl. suppl. gr. 168, chart. (s. XVI)⁴¹

Dass der Kopist seine beiden Abschriften unabhängig voneinander anfertigte, belegen ihre jeweiligen Sonderfehler:

EpSerap I:

Im Titel: μεγάλου Ἀθανασίου 71,146,92 et. cet. : > 145

1,2 πικρός τις] πικρότης 145,92
 7,14 τῇ + σαρκὶ 146

Folgende Handschrift wurde von der Handschrift 145 abgeschrieben⁴²:

92 Oxoniensis gr. misc. MS Anct. F 4.5 (104), chart. (s. XVI)⁴³

B Basiliensis gr. A III 4, chart. (s. XIII)⁴⁴

Diese Handschrift enthält das umfangreichste Athanasius-Korpus. Opitz' These, dass diese Sammlung auf Nikolaos Doxapatres zurückgeht, wird allerdings inzwischen zurückhaltend beurteilt;⁴⁵ innerhalb der 21-Schriften-Sammlung kann sie nicht beurteilt werden, da diese eine ihrer Quellen sein soll.

Schreiber Ζαχαρίας Κρήτης vgl. Gamillscheg - Harlfinger, 2A, Nr. 157. — *EpSerap I*: foll. 281b-303b, (ohne Nummerierung).

⁴⁰ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Richard, Répertoire, Nr. 344 (Andrés, Catalogo III, 33-35; Andrés behält die alte Zählung der Bibliothek neben seiner eigenen bei); vorher Richard, Répertoire, Nr. 343. — *EpSerap I*: foll. 25b-45a, (ohne Nummerierung).

⁴¹ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Richard, Répertoire, Nr. 58 (Omont, Catalogue), 3, 227. Zur Geschichte der Hs. vgl. Graux, Origenes, 499.503. Zum Schreiber Νικόλαος Τουρριανός vgl. Gamillscheg - Harlfinger, 2A, Nr. 438. — *EpSerap I*: foll. 83b-159b, (ohne Nummerierung).

⁴² Belege s. oben zur Handschrift 146.

⁴³ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Richard, Répertoire, Nr. 651; Olivier, Répertoire, Nr. 1842 (H.O. Coxe, Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Bodleianae, t. I, Oxford 1853), 679-81. Die Handschrift 92 überliefert den Text nur bis 6,19 ἐπαγγελόμενος. — *EpSerap I*: pp. 430-440, (ohne Nummerierung).

⁴⁴ Opitz, Untersuchungen, 28-37 (Datierung s. XIII); Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 400f. (Datierung s. XIV); s. auch Wallis, Manuscripts, 245-51 und Turner, C. H., Additional Note by the Editor, ebd. 255-58. Montfaucon führt diese Handschrift nach der Commelinschen Ausgabe als »Basiliensis« an.

⁴⁵ Besonders Ryan, De Inc, 13 u. 94-97.

B*, B^I Schreiber I (erste Niederschrift der *EppSerap I-IIb.IV*)

50 Oxoniensis (Th. Roe) 29 (olim 275), chart. (a. 1410)⁴⁸

EpSerap I:

5,20 ἁμαρτίας] ἁμαρτίαν NWLM94^c > KAYF94*de52
Ig75,51, + in marg. 94^c
ἐφ'] ἐπὶ N89 > KAYF94*de52 Ig75,51, + in marg.
94^c
6,25 ἅπαντες] πάντες RS89 > KAYFde52 Ig75,51
15,5 τῆς ἰδίας > KAYFde52 Ig75,51

⁵¹ K lässt wie die Hs. A die Schrift *DispAr* zunächst aus und ergänzt sie nach der von A übernommenen Schriftensammlung. Falsch Ryan, De inc, 25, Anm. 16: »Note that KAY agree in omitting B 3 [= *DispAr*]«, der diesen Fehler von Opitz (Untersuchungen, 45) übernahm.

Bereits die Vorlage von K benutzte neben seiner Vorlage A noch Handschrift B:⁵²

EpSerap I:

- 24,14 οἷς] ἀνθρώποις x(sine BK)
- 25,24 συνάπτον] συνδοξάσον x(sine BK)
- 26,4 σοφίας x(sine BK) arm : παιδείας RS89,93BK
- 31,18 δόξης] χρηστότητος BK

Eine von der RS-Tradition unabhängige Konjekture der Vorlage von K wird vom Schreiber korrigiert:

- 30,12 δικαίως] εἰκότως RS89,93K*, corr. in marg. K^c

Sonderfehler:

- 6,64 εἰρήνης] ἀγάπης Kn
- 11,26 συντασσόμενος] συναριθμούμενος K

n Vaticanus gr. 403 chart. s. XIV/XV⁵³

Bereits die unbekannte Vorlage dieser Handschrift wurde selektiv nach Lesarten von der Vorlage von K korrigiert:

Bindefehler:

EpSerap I:

- 6,64 εἰρήνης] ἀγάπης Kn

A Ambrosianus 464 (I 59 sup.), chart. (s. XIII)⁵⁴

Diese Handschrift wurde systematisch zur Vorlage entwickelt. Auch hier bleibt sie eine Leithandschrift mit der größten Zahl an mittelbaren und unmittelbaren Deszendenten. Ursprünglich eine reine x-Handschrift, wurde sie in einem weiteren Durchgang nach der RS-Tradition ergänzt und zum Teil korrigiert. Die *EppSerap I.IIa* finden sich im ersten Teil dieser Handschrift und wurden von Schreiber II angefertigt⁵⁵. Wie in den Schriften *EpEpisc* und *OrrArian I.II*, die von Schreiber I verfasst wurden, weisen beide Serapionbriefe ebenfalls eine RS-Kontamination auf; die Korrekturen stammen vom selben Schreiber, der den Text nach seiner RS-Vorlage korrigierte⁵⁶. Wie bereits für die *EpEpisc* und *OrrArian I.II* gezeigt, entstanden dadurch Doppellesarten in A, zwischen denen die Deszendenten nach eigenem Ermessen oder Lesbarkeit ihrer Vorlage auswählten.

⁵² Dass K, die neben B umfangreichste Athanasius-Handschrift, auf verschiedenen Vorlagen beruht, zeigt sich auch in anderen Schriften, z.B. den Arrianerreden.

⁵³ Opitz, Untersuchungen, 90f.

⁵⁴ Opitz, Untersuchungen, 42-44; Richard, Répertoire, Nr. 601 (Martini-Bassi), 558f.

⁵⁵ A wurde im 16. Jh. von zwei oder drei Schreibern vervollständigt, nachdem der letzte Teil der Hs. verlorengegangen war. Der Text der *EpSerap I* ist von Beschädigungen verschont geblieben.

⁵⁶ Vgl. Praefatio zur *EpEpisc* zur Hs.

Die unten angeführten Korrekturen in A sind von späterer Hand nach Abschrift durch die Deszendenten eingetragen worden:

- 18,10 λέγειν] εὐρεῖν RS89BA^{c alt. man.}
 23,17 ἀλλ' — 18 ὑμᾶς > x(sine UBA^{c alt. man.}) YFde52 Ig75,51

Die Hss. YF94*de52 Ig75,51 teilen die Fehler von A⁵⁷.

- 6,5 ἀνθρωπίνως] ἀνθρωπικῶς NWMBAYF94de52 Ig75,51
 13,15 ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας > AYFde52 Ig75,51

Da es außerdem keine Trennfehler von A gegen YF94*de52 Ig75,51 gibt⁵⁸, muss auch in diesen Schriften, gegen Opitz⁵⁹ und Ryan⁶⁰, die eine gemeinsame Vorlage der Handschriften KAYF annahmen, A die Vorlage von K⁶¹ und YF94*deIg75,51 sein.

Y Mosquensis 115, chart. (s. XIV-XV)⁶²

F Laurentianus San Marco 695, chart. (s. XIV)⁶³

Auch hier zeigt sich der Schreiber von F als sehr nachlässig. Die Abhängigkeit von A wird hier durch einen paläographischen Befund präzisiert: F benutzte für diese – sowie für die bisherigen – Athanasiuschriften von Bd. I,1 A als *direkte* Vorlage.⁶⁴

94 Kopenhagen e don. var. 12c. (s. XV)⁶⁵

Die Handschrift ist als Enchiridion für die im 15. Jh. aufgekommene Auseinandersetzung mit den Lateinern über das filioque auf dem Konzil von Ferrara-Florenz konzipiert. Sie beginnt mit Schriften des Johannes

⁵⁷ Vgl. die Belege oben zur Hs. K.

⁵⁸ Ryan (De inc, 87) erkennt dies, ohne jedoch den naheliegenden Schluss zu ziehen: »Since A is so close a copy of z [d.h. der postulierten gemeinsamen Vorlage], there are no readings supported only by KFY, KF or KY«. Vgl. die Praefatio zur *EpEpisc.* Gegen K. Metzler, (s. Anm. 16), die sich Opitz und Ryan anschloss.

⁵⁹ Untersuchungen, 120.

⁶⁰ De inc, 80.

⁶¹ Vgl. oben zur Hs. K.

⁶² Opitz, Untersuchungen, 44f.; Richard, Répertoire, Nr. 613 (Vladimir), 109f. — *EpSerap I*: foll. 260a-284a, Nr. θ; *EpSerap IIa*: foll. 284a-289a, Nr. ι.

⁶³ Opitz, Untersuchungen, 45-47; Richard, Répertoire, Nr. 353 (Rostagno-Festa), 193f. — *EpSerap I*: foll. 169a-181a, Nr. im Pinax ι; *EpSerap IIa*: foll. 181a-183b, Nr. im Pinax ια.

⁶⁴ In *EpSerap IIa* 8,22 πεποιήμεθα οἱ ἄνθρωποι merkt der übernachtigte Schreiber von A, dass der Schreibfluss stockt. Er zieht nach πεποιή einen forschen Strich, um die leer geglaubte Feder zu überprüfen. Als er merkt, dass diese noch Tinte führt, ergänzt er mit der Resttinte in dünnerer Schrift den Text seiner Vorlage (μεθα οἱ ἄνθρωποι). Irritiert durch die Lücke, die Federprobe und die dünnere Schrift seiner Vorlage, beschließt der Schreiber von F, μεθα οἱ ἄνθρωποι auszulassen und diese Auslassung mit der exakten Übernahme der Lücke nach πεποιή (wohl in der Hoffnung auf spätere Inspiration) kenntlich zu machen.

⁶⁵ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Richard, Répertoire, Nr. 305 (Krarup), Bd. 2, 13; Olivier, Répertoire, Nr. 1377; — *EpSerap I*: foll. 45a-74b, (ohne Nummerierung).

Die Handschriften e52 Ig75,51 sind nicht direkt von d, sondern über eine Zwischenvorlage, die hier φ genannt wird, abhängig:

- 6,43 ἐκ νεκρῶν > φe52 Ig75,51
 6,63 τοῦ πνεύματος] τῆς πίστεως φe52 Ig75,51
 8,10 ὁ — 11 Ἰησοῦ > φe52 Ig75,51

Die folgenden beiden Handschriften sind von einer Zwischenvorlage (φ₁) abhängig:

e Neapolitanus Burbonicus 17 (II A 17), membr. s. XV⁶⁸

- 31,44 δῆλον — 45 αὐτῷ > e
 27,15 καὶ σεραφίμ > e52*
 31,14 ἐν > de52,51*

Konjekturen gegen die Vorlage:

- 24,3 τοῦ Θεοῦ] τοῦτον d52 Ig75,51
 (Der bibelfeste Schreiber von e korrigiert nach 1Cor 3,16.17)
 31,11 αὐτοῦ > BAYF94d52 Ig75,51

52 Vaticanus Ottobonianus gr. 223, chart. s. XVI⁶⁹

- 11,21 ἰσχύει e52
 25,18 ἡμῶν] ὑμῶν 76 Zlg. τῶν ἀνθρώπων AFde52I^c ὑμῶν τῶν
 ἀνθρώπων Y τῶν ἀποστόλων I*g75,51

Der Befund lässt eine weitere Untergruppe (φ₂) erkennen, zu der die Handschriften Ig75,51 gehören. Sie sind unabhängig voneinander als Abschriften einer gemeinsamen Vorlage entstanden:

- 7,18 πνεύματα > Ig75,51
 31,54 τὰ μένοντα > Ig75,51

I Vaticanus gr. Pii II 2, membr. s. XV⁷⁰

Diese Hs. wurde vereinzelt nach e korrigiert:

EpSerap I:

- 17,35 ἐνθυμουμένη I*g51,75
 18,13 παύσεσθε dI*52g51 παύσεσθαι eI^c75
 21,15 τούτου 52^cg75,51 τουτὰ(sic) eI
 Vgl. oben die Variante zu 25,19.

EpSerap IIa:

⁶⁸ Opitz, Untersuchungen, 51-53.

⁶⁹ Opitz, Untersuchungen, 53.

⁷⁰ Opitz, Untersuchungen, 51. Zum Schreiber, Κωνσταντῖνος Ῥεσινός, s. Gamillscheg - Harlfinger, 1A, Nr. 227.

9,28 οὐδεὶς I*g75,51, corr. I

Sonderfehler:

EpSerap I:

20,7 ἡμῖν₂ + λέγεται ὁ υἱὸς εἶναι ἐν ἡμῖν (cf. 8) I

21,1 πνεύματος] πατρὸς I

g Mediolanus (Brera) AF XIV 14, membr. s. XV⁷¹

Die Sigle g wird von Opitz für zwei Mailänder Handschriften verwendet, die ursprünglich zusammengehörten. *EppSerap I-IIa* finden sich im Kodex AF XIV 14, der zugehörige Kodex trägt die Nummer IX 37.

Sonderfehler:

6,48 ἡμεῖς — 50 Θεοῦ > g

51 Vaticanus gr. 1492, chart. s. XVI⁷²

Sonderfehler:

20,6 λέγεται — 7 ἡμῖν it. 51

75 Vaticanus gr. 1655, chart. s. XVI⁷³

Sonderfehler:

6,34 ἐξεζήτησαν] ἐζήτησαν 75

6,70 ἐν > 75

9,18 νοεῖν — 19 ἀνακαινιζόμενον > 75

76 Marcianus gr. 502 (nunc 804), chart. s. XIII/XIV

Die Handschrift⁷⁴ fällt durch eine Reihe von Sonderfehlern auf, die für eine Exzerpthandschrift typisch sind.

Für Korrekturen und den Text von 76 wurde eine Vorlage aus der RS-Tradition herangezogen worden.

⁷¹ Opitz, Untersuchungen, 49-51.

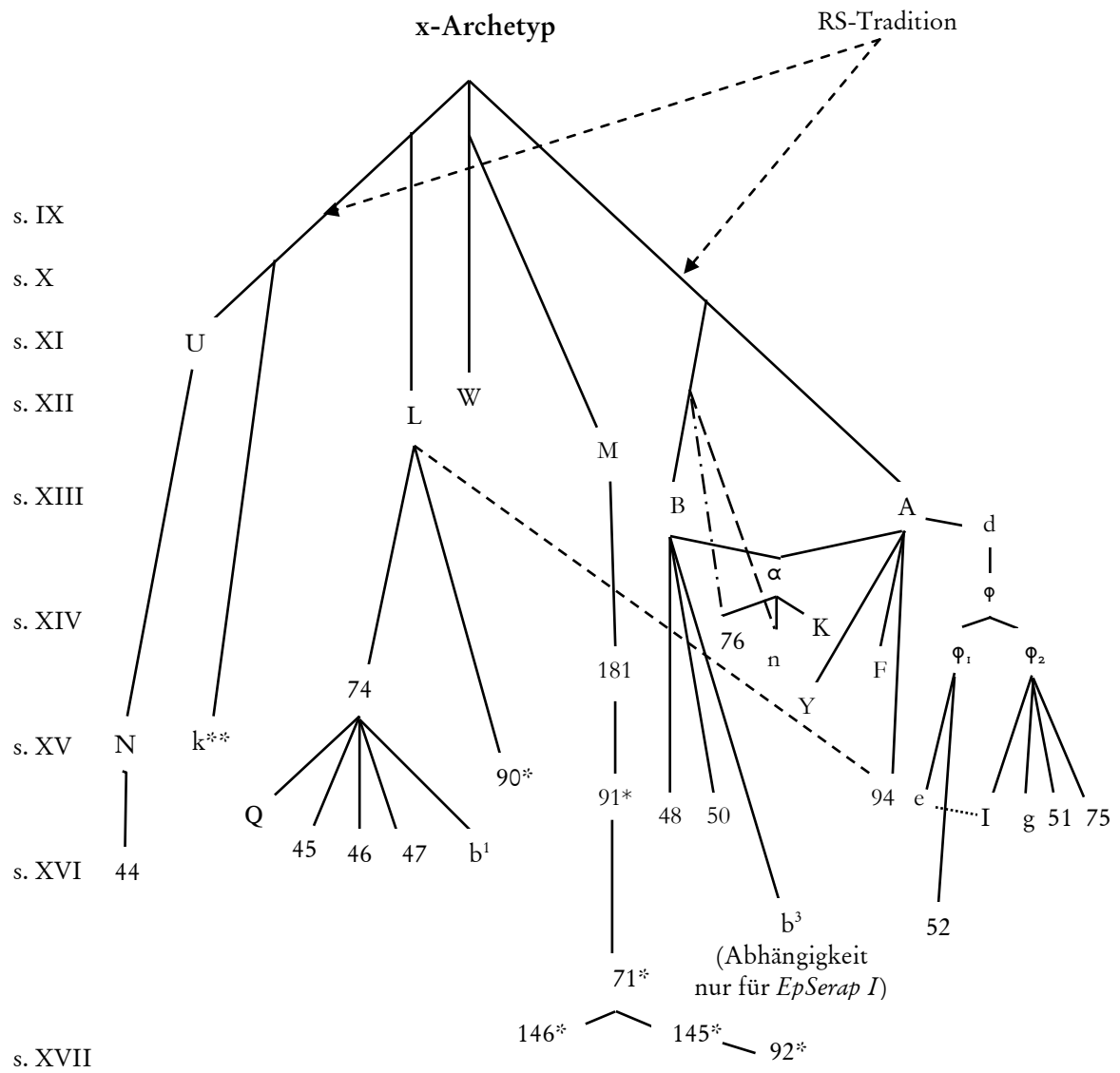
⁷² Opitz, Untersuchungen, 53.

⁷³ Opitz, Untersuchungen, 51-53.

⁷⁴ Nicht bei Opitz; jetzt Mioni, 341-44; vorher Richard-Nr. 844 /vgl. Olivier, Répertoire, S. 815 (Zanetti/Bongiovanni), 264. Vgl. die Praefatio zu *OrrArian I.II*, S. 87f.

Stemma der x-Tradition

EppSerap I.IIa
= *EppSer I.II (alt)*



* Hs. enthält nur *EpSerap I*

** Hs. enthält nur *EpSerap IIa*

3. Die armenische handschriftliche Überlieferung

Coneybeare wurde 1898 auf ein armenisches Kolophon aufmerksam⁷⁵, das auf armenische Athanasiana hinwies. Es zeigte denselben Ordo wie der Codex Venetus 818, den Tayec'i für die Edition der armenischen Athanasiana der Mechitaristen-Bibliothek in Venedig auf San Lazzaro hauptsächlich heranzog. Das anonyme Kolophon wies 17 Werke des Athanasius auf, die »den alten Übersetzern« zugeschrieben wurden sowie weitere Werke des Erzbischofs von Alexandrien, die »später von Stephanos, dem Bischof von Siunik übersetzt wurden«. (8. Jh.).⁷⁶ Coneybeare zählte Sahak und Mesrop zu den alten Übersetzern und datierte damit die Übersetzung in die erste Hälfte des 5. Jh.s⁷⁷, was ihn folgerecht zu der Annahme veranlasste, mittels der armenischen Version trete ein sehr frühes Stadium der Athanasius-Überlieferung zutage.

Der stilkritische Vergleich des Textbefundes der armenischen Version mit der griechischen Überlieferung lässt in der Tat eine enge Anlehnung der armenischen Übersetzung erkennen, die die griechische Vorlage, sicherlich gegen das armenische Sprachgefühl, bis hin zu feinsten Nuancen widerspiegelt. Das mag – unabhängig davon, ob Coneybeares Datierung in einem gewissen Rahmen modifiziert werden muss – als Zeichen dafür gewertet werden, dass das sich gerade formierende literarische Bewusstsein nach Möglichkeiten sucht, um die neugemachte Erfahrung der eigenen Sprachlichkeit und Identität greifbar werden zu lassen, indem eine ausgeprägte Übersetzungstätigkeit beginnt.

Diese Tendenz der eigenen handschriftlichen Redaktion wird durch die Auswertung des übrigen textkritischen Befundes bestätigt, da die Abweichungen der armenischen Handschriften — und damit ihrer griechischen Vorlage — nicht von einer uns bekannten griechischen Tradition abhängig sind.

arm¹ Venetus 818, chart. (s. XII)⁷⁸

Der Pinax wurde von jüngerer Hand angefertigt und weist folgenden Ordo auf:

⁷⁵ F.C. Coneybeare, *The Dialogues of Athanasius and Zacchaeus an of Timothy and Aquila* (Anecdota Oxoniensis, Cl. Ser., Pt. 8) 1898, S. X.

⁷⁶ Coneybeare, ebd.

⁷⁷ Coneybeare, a.a.O., S. XI: »the closing years of the fourth and the first half of the fifth century«. R.P. Casey, *Armenian Manuscripts of St. Athanasius of Alexandria*, in: *Harvard Theological Review*, 24, 1931, S. 53, relativierte diesen Datierungsversuch Coneybeares und plädierte für einen späteren Zeitraum (7.-8. Jh.). R.W. Thomson, *The Transformation of Athanasius in Armenian Theology*, in: *Le Muséon* 78, 1965, S. 60, modifizierte nur unwesentlich die Hypothese Caseys.

⁷⁸ Egan (EppSer) lag der Kodex nicht vor (vgl. a.a.O., xi-xii); er übernahm den Text der Hs. aus Tayec'is Edition unter der Sigle C. Vgl. Casey, *Armenian Manuscripts*, 51ff.; Schreiber: Nerses von Lambron. Der Text ist unvollständig mehrere Folia sind vertauscht worden. — *EpSerap I*: foll. 75—89 unter der Nr. $\overline{dp}$ /12

- | | |
|--|------------|
| 1. (De inc Arian) ^M | (CPG 2806) |
| 2. (Quod unus) ^M | (CPG 3737) |
| 3. HmNuncAn | (CPG 2161) |
| 4. De incApoll I-II | (CPG 2231) |
| 5. (EpLib) ^M | (CPG 2805) |
| 6. (ExposFid) ^M | (CPG 2804) |
| 7. EpAdelph | (CPG 2098) |
| 8. DispAr | (CPG 2250) |
| 9. DialZacch | (CPG 2301) |
| (Schluss fehlt) | |
| 10. - fehlt - | |
| 11. - fehlt - | |
| 12. EpSerap I | (CPG 2094) |
| (Anfang und Schluss der Schrift fehlen). | |
| [— EpSerap IIa?] | |
| [13ff.?) | |

Sonderfehler:

17,9/10 լրոս թեամբ հաւատոյ (ἐν ἀκοῇ πίστεως)] զաւրոս թեամբ
 հոգւոյն (ἐν δυνάμει τοῦ πνεύματος) arm¹

arm² Vindobonensis 648, chart. (s. XII)⁷⁹

Numerierung nur im Pinax. Athanasiana beginnen mit der Nummer 11.

- | | |
|---------------------------------|-----------------|
| 11. (De inc Arian) ^M | (CPG 2806) |
| 12. SmOmnHaer | (CPG 2251) |
| 13. (EpLib) ^M | (CPG 2805) |
| 14. (ExposFid) ^M | (CPG 2804) |
| 15. (Ad Iov) ^{AP} | (CPG 3665) |
| 16. Ad ImpIov | (CPG 2253) |
| 17. (Quod unus) ^{AP} | (CPG 3737) |
| 18. HmNuncAn | (CPG 2161) |
| 19. De incApoll I-II | (CPG 2231) |
| 20. EpSerap I | (CPG 2094) |
| 21. EpSerap IIb | (CPG 2094) |
| 22. (EpAnt) ^M | (CPG 2803) |
| 23. EpEpict | (CPG 2095) |
| 24. EpAdelph | (CPG 2098) |
| 25. De bapt | — ⁸⁰ |
| 26. HmPassCruc | (CPG 2247) |
| 27. De virg(arm) | — ⁸¹ |

⁷⁹ Casey, *Armenian Manuscripts*, 49-51; ferner Egan, a.a.O., xiii; die Handschrift ist in bologir geschrieben. — *EpSerap I*: foll. 4a-30b unter der Nr. ԺԲ/12.

⁸⁰ De baptismo, nur armenisch vorhanden.

Sonderfehler:

- 6,19 *պատուէր ետ* (παρήγγειλεν)] *պատուիրէ* arm¹
պատուէր նոցա (αὐτοῖς) arm² *պատուէր տայր նոցա*
(αὐτοῖς) arm⁴
14,11 *և* (καὶ) — 12 *հրեշտակաց* (ἄγγέλων) it. arm²
30,27 *αὐτὸς Θεὸς*] *աստուած նոյն է* (Θεὸς αὐτός ἐστιν) arm^{3,4}
նոյն է (αὐτός ἐστιν) arm²
31,6 *սսէ* (λέγων) + *զսս* (τοῦτο) arm²

arm³ Vindobonensis 629, membr. (ante 1816)⁸²

- | | |
|----------------------------------|--------------------------|
| 1. EpSerap I | (CPG 2094) |
| — EpSerap IIa | (CPG 2094) |
| (Anfang der Schrift fehlt) | |
| 2. EpSerap IIb | (CPG 2094) |
| 3. (EpAnt) ^M | (CPG 2803) |
| 4. EpEpict | (CPG 2095) |
| 5. EpAdelph | (CPG 2098) |
| 6. (EpLib) ^M | (CPG 2805) |
| 7. (ExposFid) ^M | (CPG 2804) |
| 8. SmOmnHaer | (CPG 2251) |
| 9. (De inc Arian) ^M | (CPG 2806) |
| 10. In illud: Qui dixerit verbum | (CPG 2096) |
| 11. DispAr | (CPG 2250) |
| 12. DispAr | (CPG 2250) |
| 13. DialZacch | (CPG 2301) |
| 14. De bapt | — ⁸³ |
| 15. HmPassCruc | (CPG 2247) ⁸⁴ |
| 16. De virg(arm) | — ⁸⁵ |
| 17. (Ad Iov) ^{AP} | (CPG 3665) |

⁸¹ Nur armenisch vorhanden; vgl. J. Lebon, *Athanasiana Syriaca I: Un λόγος περὶ παρ-θενίας* attribué à Saint Athanase d' Alexandrie, *Le Muséon* 40 (1927) 205-48.

⁸² Casey, *Armenian Manuscripts*, 44-49. Die Handschrift ist in notagir geschrieben, wie der Käufer selbst anmerkt, und wurde in Konstantinopel von dem Priester Johan Ter-Mkrian gekauft, der auch den Namen des Kopisten mitteilt: der Lehrer Galust, Sohn des Paulos von Samathia. Egan, *EppSer*, xii. — *EpSerap I*: foll. 4a-30b unter der Nr. *ւ*/1; *EpSerap IIa*: foll. 30b-33b, Nummer (*բ*)/2 nur im Pinax, weil fragmentarisch.

⁸³ De baptismo, nur armenisch vorhanden.

⁸⁴ Entgegen Caseys Beschreibung ist mit der Marginalie *աղաւթ.բ* — wie auch aus dem Pinax der Handschrift, der von derselben Hand stammt, hervorgeht —, nicht etwa ein unbekanntes Athanasianum, sondern die Fortsetzung von *HmPassCruc* markiert. Die Marginalie der Vorlage wurde von einer Abschrift wohl versehentlich zum Titel erhoben; möglicherweise in Analogie zum Kolophon, das ebenfalls eine gleichnamige Schrift anführt. Der Ordo dieser Handschrift wie auch der des Kolophon erweisen sich gegenüber dem von arm¹ und arm² als sekundär, da diese Handschriften *HmPassCruc* ohne diese Unterteilung überliefern.

⁸⁵ Nur armenisch vorhanden; vgl. Lebon, *Le Muséon* 40 (1927) 205ff. Die relative Datierung des Codex Vindobonensis 629 (terminus ante quem) ist durch seine Abschrift (s.u.), die im Jahr 1816 angefertigt wurde, möglich.

- | | |
|-------------------------------|------------|
| 18. Ad ImpIov | (CPG 2253) |
| 19. (Quod unus) ^{AP} | (CPG 3737) |
| 20. HmNuncAn | (CPG 2161) |
| 21. De incApoll I-II | (CPG 2231) |

Entgegen der Einschätzung von Casey,⁸⁶ der arm³ favorisierte, macht der textkritische Befund deutlich, dass die Handschrift arm³ primär von arm² abhängig ist. Die unten angeführten Bindefehler belegen dies. Bereits der Schreiber der Vorlage von arm³ zog nach der Abschrift von arm² eine weitere uns nicht mehr erhaltene Vorlage heran, korrigierte die wenigen Sonderfehler von arm² in *EpSerap I*, ergänzte den nur in seiner zweiten, uns nicht mehr erhaltenen Vorlage *ω* fragmentarisch erhaltenen Text von *EpSerap IIa* (7,17 bis Schluss) und übernahm den Ordo seiner zweiten Vorlage, der mit dem des Kolophon übereinstimmt.

- | | |
|------|---|
| 4,7 | զմտաւ ածիցէ.ք գոլ] գոլ ասիցէ.ք arm ^{2,3} |
| 4,8 | առեալ > arm ^{2,3} |
| 4,10 | լսեն] են arm ^{2,3} |
| 4,27 | աղաւնակերպ ի վերայ նորա] ի վերայ նորա որպէս
զաղաւնի arm ^{2,3} |
| 5,3 | և բայ անուանէ յաւելադրու[թեանն > arm ^{2,3} |

Sonderfehler:

- | | |
|-----|----------------------------------|
| 4,5 | ասիցի] ասասցի ի arm ³ |
|-----|----------------------------------|

Eine Abschrift des Vindob. 629 ist:

arm⁷ Hierosolymitanus 3494 (a. 1816)⁸⁷

Die Handschrift teilt die Fehler ihrer Vorlage und lässt zusätzlich zu den Auslassungen ihrer Vorlage *EpSerap IIa*, 7,16 (χαρακτήρ τοίνυν/ արդ նկարագիր — 28 διαπαντός/հանապազ) aus.

arm⁴ Venetus 944, chart. (s. XVI?)⁸⁸

Eine Abschrift des Venetus 944 ist folgende Handschrift:

arm⁵ Hierosolymitanus 403, chart. (a. 1820)⁸⁹

Sonderfehler:

⁸⁶ Armenian Manuscripts, 44-49.

⁸⁷ N. P'olarean, Mayr c'uc'ak jeragrac' Srboc' Yakobeanc', Jerusalem 1967-1979, Bd. 10, 462ff. B. Coulie, Répertoire des bibliothèques et des catalogues de manuscrits arméniens, (CChr. 1992), 96. — Die *EpSerap I* pp. 9-55 unter der Nr. *ω*/1; *EpSerap IIa*: pp. 57-61; keine Nummerierung, weil fragmentarisch.

⁸⁸ Die *EpSerap I* [Reihenfolge: cap. 19-21; 5-6; 24-27; 28; 30-31] Tayec'i, pp. 243-257; *EpSerap IIa*: [Reihenfolge: cap. 1-4] Tayec'i, pp. 251-253.

⁸⁹ P'olarean, a.a.O., Bd. 4, 78f. — Die *EpSerap I* findet sich pp. 230-241; *EpSerap IIa*: pp. 236-237 [Reihenfolge wie bei ihrer Vorlage].

5,29 *և էառ* (καὶ ἀνέλαβε) [*թէ էառ* arm^{2,3} *և առ* arm¹ *սէր և առ* arm⁵

Nach 1,24 *δυνήθεις* differiert die armenische Version von der griechischen Überlieferung.

arm^{1,2,3}

*ոչ որպէս ունի գրնու թե-
անն [գրնու թեանէ arm^{2,3}]
պատմելով, այլ գգրոց անաջի
ղնելով*

arm^{1,2,3}

οὐκ οὕτως ἔχει/ ἔχων τὴν φύσιν
(φύσει arm^{2,3})
λέγων, ἀλλὰ τὰ γράμματα/τὰς
γραφὰς προτιθείς

Dafür, dass die armenische Version keinen sekundären Zusatz, sondern Ursprüngliches der griechischen Tradition überliefert, spricht Folgendes:

- in der griechischen Tradition ist diese Passage durch Homoioteleuton ausgefallen;

- οὐκ οὕτως ἔχει/ ἔχων τὴν φύσιν erläutert μόγισ καὶ ταῦτα δυνήθεις⁹⁰.

Gegen Ende von *EpSerap I* 33,26 enthält die armenische Version einen längeren Zusatz (Elenchos) gegenüber der griechischen handschriftlichen Überlieferung nach *ὁμολογεῖν καὶ*.

arm^{2,3}

*բայց և դու շնորհիւ տեարն և կրթու-
թեամբ գգրոց սրբոց կարասց-
ես և յոլովաղունիւք ևս յանդիմա-
նել գհերձուածողսն և յայտնի աննել
որոց կամիցին լիապէս կատարելա-
գոյն [լիապատարագոյն arm³] ցճմա-
րտութեանն բան. զի լցցի թերեւս
գեթ անագամ ուրեք ծանուցեալ
նոցա ի բաց վազեցեն ի սթու-
թեանէն և*

arm^{2,3}

Σὺ δὲ χάριτι τοῦ κυρίου καὶ με-
λέτη τῶν ἁγίων γραφῶν δύναι-
σαι πλείω ἐλέγξαι τοὺς αἵρετι-
κοὺς καὶ φανερόν ποιῆσαι τοῖς
θέλουσι πλήρη <καὶ> τέλειον
τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ἵνα
πληρωθῇ· τάχα κἂν ὁπὲ ποτε
γνόντες αὐτοὶ ἀποπηδῶσιν
ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ

Dieser Zusatz der armenischen Tradition gegenüber der griechischen gibt eine Textpassage der griechischen Vorlage wieder, die für die armenische zugrundegelegt wurde, und ist kein armenischer redaktioneller Zusatz.

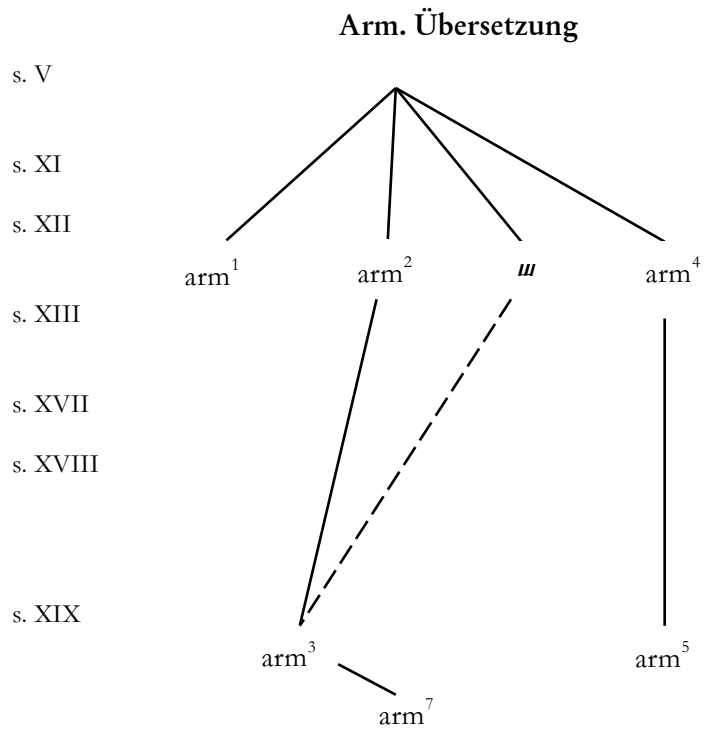
Dafür sprechen folgende Gründe:

- die rekonstruierte Passage fiel in der griechischen Tradition vor der Spaltung in die RS- und x-Überlieferung möglicherweise bedingt durch mechanischen Fehler aus. Der Kopist setzte nach einigen übersprungenen Zeilen nach dem καὶ (am Anfang oder am Ende der Zeile) wieder ein.
- der zweite Teil der rekonstruierten armenischen Fassung⁹¹ und deren Retroversion (τάχα κἂν ὁπὲ ποτε γνόντες αὐτοὶ ἀποπηδῶσιν ἀπὸ τοῦ

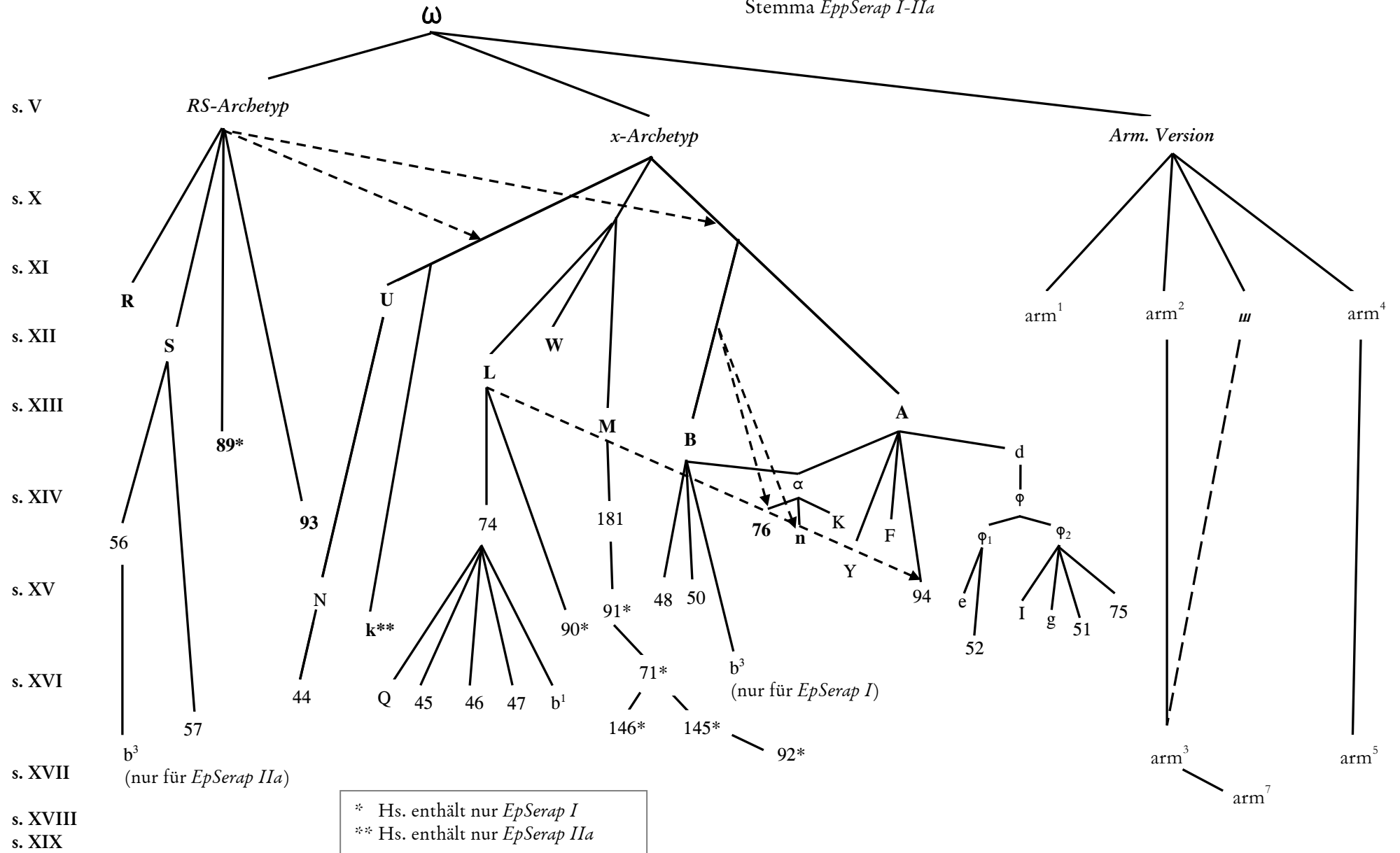
⁹⁰ Vgl. *EpMon*, 181,10: καὶ συγγνώτε κάμοι ἀνθρώπων ἀσθενεῖ τὴν φύσιν ὄντι, ὅσον γὰρ ἐβουλόμην γράφειν καὶ νοεῖν ἐβιαζόμην ἑμαυτόν.

ψεύδους καὶ) in der Schlusspassage des Briefes kommt in ähnlicher syntaktischer und formaler Struktur in *EpSerap II* 15,18-23 und in *OrArian III* 67,5 (AthW I,1, 381,25-27) vor – jeweils ebenfalls als Elenchos entsprechend am Schluss der jeweiligen Schrift.

⁹¹ Gegen Egan, ebd., der seinerseits durch einen Fehler (πὼ ποτε statt ὁψέ ποτε) die genaue Retroversion und Zuweisung unmöglich machte.

Stemma der armenischen Überlieferung

Stemma *EppSerap I-IIa*



4. Sekundärüberlieferung

Die Sekundär-Überlieferung hat in der Mehrzahl aus *EpSerap I* geschöpft. Für die Textkonstitution von *EpSerap I* kommen vor allem die Testimonien des Euthymius Zigabenus in Betracht.

1) Euthymius Zigabenus, *Panoplia dogmatica*

Opitz⁹² konnte nach Kollation des Vaticanus gr. 666, der zu den wichtigsten Panoplia-Handschriften zählt, für *De syn* und *De decr* (CPG 2128 und 2120) klären, dass Felckmann⁹³ und Montfaucon die Panoplia für die Textkonstitution benutzt haben. Dies trifft auch für *EpSerap I* zu. Die Bezeugung der *EpSerap I* bei Zigabenus⁹⁴ (zwischen 1081 und 1118) wird für die Textkonstitution herangezogen. Zigabenus überliefert dreizehn längere Ausschnitte aus *EpSerap I*:

- 1,8 ἔγραφε — 13 ἀγγέλων
- 2,4 τούτων — 5,4 γεγραμμένον
- 7,7 λέγεται — 8 μου
- 8,1 ἐντυγχάνοντες — 9,40 μου
- 10,1 οὐκοῦν — 16,27 πατρὸς
- 19,4 πηγῇ — 20,5 υἱοῦ
- 20,27 ὥσπερ — 21,13 κατασκευάζειν
- 23,5 πνεῦμα — 25,10 υἱοθεσίας
- 25,16 οὐ — 27,7 ἐστιν
- 28,22 πορευθέντες — 29,3 πνεῦμα
- 30,1 εἰ — 31,31 ἁγίον
- 32,4 τῶν — 17 πατέρα
- 33,10 αὐτὸς — 25 λαβεῖν

Der Text zeigt Zugehörigkeit zur Gruppe x (passim) und dabei Nähe zu A:

EpSerap I

- 15,18 γεγέννηται > AZig.
- 20,39 ταῦτα] ἐκεῖνα AZig.

Zigabenus griff auf eine Vorlage zurück, die zumindest älter war als A.

⁹² Untersuchungen, 102-104.

⁹³ S. u. Editionen.

⁹⁴ Nicht in CPG. Edition: PG 130, 685-724, Titl. XII.

2) *Severus von Antiochia, Liber III contra impium Grammaticum*

Severus von Antiochia, 512-518 Patriarch von Antiochia,⁹⁵ bietet in verschiedenen Schriften den »antiochenischen« Athanasius-Text, am ausführlichsten in der Schrift *Liber contra impium Grammaticum*.⁹⁶ Severus' Schriften sind – bis auf wenige Fragmente – nur in syrischer Version überliefert und können deshalb nicht für jede Lesart im jeweiligen Textausschnitt verglichen werden. Severus nimmt nur in diese Schrift⁹⁷ Zitate aus *EppSerap I.IIa* auf.

EpSerap I:

28,14 τριὰς — 20 κυλισθῆ

EpSerap IIa:

8,22 ἄλλ' — 26 ὁμοια

3) *Florileg im Vaticanus gr. 2220 (a. 1304/5)*⁹⁸

Das Florileg des Vat. gr. 2220 enthält drei Zitate aus

EpSerap I:

2,25 εἰ — 28 αὐτόν

20,28 καὶ₂ — 33 δίδοται

28,9 ὁ — 14 ἀγίῳ

4) *Doctrina patrum de incarnatione verbi (zw. 662 u. 726)*⁹⁹

Eine Bezeugung in der *Doctrina patrum de incarnatione verbi*:

EpSerap I:

26,1 ὅτι — 3 συνιδεῖν

5) *Johannes von Damascus, Expositio fidei (Mitte 8. Jh.s)*¹⁰⁰

Eine Bezeugung in der *Expositio fidei* des Johannes von Damascus:

⁹⁵ Grillmeier, *Jesus II/1*, 75. Für die Erschließung der Athanasius-Exzerpte wurde neben den Textausgaben auch der Beitrag von Lash, Athanase, herangezogen.

⁹⁶ CPG 7024. Edition: *Severi Antiocheni Liber contra impium Grammaticum. Orationis tertiae pars prior*, ed. Iosephus Lebon, (CSCO 93 syri 45), Louvain 1952 (= 1929); Übersetzung: *Severi Antiocheni Liber contra impium Grammaticum. Orationis tertiae pars prior*, interpretatus est Iosephus Lebon, (CSCO 94 syri 46), Louvain 1952 (= 1929). Edition und Übersetzung: *Severi Antiocheni Liber contra impium Grammaticum. Orationis tertiae pars posterior*, interpretatus est Iosephus Lebon (CSCO 102 syri 51). Louvain 1952 (= 1933) - *Severi Antiocheni Liber contra impium Grammaticum. Orationis tertiae pars posterior*, ed. Iosephus Lebon, (CSCO 101 syri 50), Louvain 1952 (= 1933).

⁹⁷ CPG 7024. Edition: *Severi Antiocheni Liber contra impium Grammaticum. Orationes (sic) tertiae pars prior*, ed. Iosephus Lebon III,2 (CSCO 111 syri 58), 71,24-72,6; *EpSerap IIa: III,2* (CSCO 101 syri 50), 179; Louvain 1952, (= 1929); Übersetzung dazu: *Severi Antiocheni Liber contra impium Grammaticum. Orationis tertiae pars prior*, interpretatus est Iosephus Lebon, (CSCO 112 syri 59), 56-57; (CSCO 102 syri 51), 130. Louvain 1952 (= 1929).

⁹⁸ *Codices Vaticani Graeci. Codices 2162-2254 (Codices Collumnenses)*, rec. Salvatore Lilla Biblioteca Vaticana 1985, 234f. und 253 — *EpSerap I: ff. 5b - 26a*.

⁹⁹ Ed. F. Diekamp, Münster 1907, 205.

¹⁰⁰ Ed. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos II* (PTS 12), Berlin 1973, 154, 23-25.

EpSerap I:

26,1 ὅτι — 3 συνιδεῖν

6) *Johannes Cantacuzenus, Epistula quinta († 1383)*¹⁰¹

Zwei Bezeugungen in der *Epistula quinta ad Paulum* des Johannes Cantacuzenus:

EpSerap I:

23,15 χρῖσμα — 22 ἀπολυτρώσεως

23,29 τὸ — 24,1 θεοῦ

Die übrige Sekundärüberlieferung kommt für die Textkonstitution nicht in Betracht:

7) *143 Athous Vatopedi 162 membr. (s. XIV)*¹⁰²

Diese Exzerpthandschrift ist eine Abschrift der *Panoplia* des Zigabenus. Sie ist ebenfalls als *Panoplia* konzipiert worden, weist dieselben Exzerpte wie Zigabenus¹⁰³ auf und enthält weitere Auslassungen. Bereits ihre Vorlage übernahm in einem weiteren Durchgang Lesarten der Handschriften 76, B und A.

10,36 ἄλλους > 76,143

31,6 λόγου + καὶ τοῦ πατρὸς 76^c,143

8) *87 Vallicellianus 74 (E 55) membr.et chart. (bomb.) (s. XIII-XIV)*¹⁰⁴

Diese Exzerpthandschrift enthält nur eine kurze Passage aus *EpSerap I*.

33,22 ὡς — 25 λαβεῖν

9) *164 Vaticanus gr. 1749 membr.et chart. (s. XV)*¹⁰⁵

Diese Exzerpthandschrift enthält nur eine kurze Passage aus *EpSerap I*.

25,7 εἰ — 9 υἱοῦ

10) *165 Vaticanus gr. 1823 membr.et chart. (s. XIV)*¹⁰⁶

Diese Exzerpthandschrift enthält folgende kurze Passage aus *EpSerap I* Kap. 20 u. 21.

20,33 ὁ μὲν υἱὸς — 21,5 κτίσμα

11) *169 Vaticanus gr. 1879 membr.et chart. (s. XIV)*¹⁰⁷

¹⁰¹ Disputatio cum Paulo patriarcha latino, Cantacuzeni ad Paulum Epistula quinta, ed. v. F. Tinnefeld, (CChr. SG 16), 237,22-40.

¹⁰² Nicht bei Opitz, Untersuchungen; Richard, Répertoire, Nr. 191 (Eustratiades), 37f. — *EpSerap I*: ff. 5b - 26a.

¹⁰³ Vgl. die Stellenbelege bei Zigabenus.

¹⁰⁴ Nicht bei Opitz, Untersuchungen; Richard, Répertoire, Nr. 75 (Martini II, 119-125) — *EpSerap I*: ff. 259b-260a.

¹⁰⁵ Nicht bei Opitz, Untersuchungen; Richard, Répertoire, Nr. 723b (Canart I, 21f.) — *EpSerap I*: ff. 109-110.

¹⁰⁶ Nicht bei Opitz, Untersuchungen; Richard, Répertoire, Nr. 723b (Canart I, 224-240) — *EpSerap I*: ff. 109b-110a.

Diese Exzerpthandschrift enthält folgende kurze Passage aus *EpSerap I* Kap. 2.

2,25 εἰ γὰρ — 27 πᾶσι

12) 181_{Exz} *Laurentianus 4,12 membr. et chart. (s. XV)*¹⁰⁸

Diese Exzerpthandschrift enthält nur einige kurze Passagen aus *EpSerap I* und ist von der Handschrift B abhängig.

2,9 καὶ — 14 σώζουσι

12,22 αὐτὸς — 23 λαοῦ

20,20 ὥσπερ — 21,5 κτίσμα

25,7 εἰ — 25,14 λεγούσης

13) 91_{Exz} *Vindobonensis theol. gr. 190, chart. (s. XV)*¹⁰⁹

Diese Exzerpthandschrift ist eine Abschrift von 181_{Exz}.

2,9 καὶ — 14 σώζουσι

20,20 ὥσπερ — 21,5 κτίσμα

25,7 εἰ — 25,14 λεγούσης

14) 152 *Laurentianus plut. 6,12 (s. XIV)*¹¹⁰

Diese Exzerpthandschrift enthält sechs kurze Passagen aus *EpSerap I*.

2,4 πρὸς δὲ — 16 φύσιν

12,3 πορεύου — 22 πατρός

14,17 τί δέ — 23 τούτων

14,24 ἡ γὰρ — 29 πᾶσιν

30,27 ἃ γὰρ — 32,2 θεότητος

33,6 κατὰ γὰρ — 25 λαβεῖν

Die Katenenüberlieferung wurde für die Textrezension nicht herangezogen.¹¹¹

¹⁰⁷ Nicht bei Opitz, Untersuchungen; Richard, Répertoire, Nr. 723b (Canart I, 224-240) — *EpSerap I*: ff. 109b-110a.

¹⁰⁸ S.o. zur Handschrift 181 — *EpSerap I*: ff. 249a-250a.

¹⁰⁹ S.o. zur Handschrift 91.

¹¹⁰ S.o. zur Handschrift 181 — *EpSerap I*: ff. 249a-250a.

¹¹¹ Vgl. Joseph Sickenberger, Die Lukaskatene des Niketas von Herakleia (TU N.F. VII, 4). Leipzig 1902; Χρίστος Θ. Κρικώνης, Συναγωγή πατέρων εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγέλιον ὑπὸ Νικήτα Ηρακλείας (κατὰ τὸν κώδικα Ιβήρων 371) (Κέντρον Βυζαντινῶν Ερευνῶν), Thessalonike 21976.

II. Epistula IIb ad Serapionem und Epistula III ad Serapionem

Die Überlieferung von *EpSerap IIb* und *EpSerap III* ist nur innerhalb der RS-Tradition erfolgt. Die Handschriften der genuinen x-Tradition, die keine Kontamination mit der RS-Tradition vorweisen (LWM sowie UN und Y), kennen diese Briefe des Athanasius nicht. Drei Phasen dieser Überlieferung lassen sich ausmachen, die dem Wunsch sowohl nach Harmonisierung der unterschiedlichen Sammlungen als auch dem nach adäquater Repräsentation des jeweiligen dogmatischen Interesses, besonders im Zusammenhang mit der filioque-Thematik, entsprachen.

1. Die griechische handschriftliche Überlieferung

1. Phase

R Parisinus gr. 474, membr. (s. XI)

E Scorialensis gr. ω III 15, membr. (s. XII)¹¹²

EpSerap IIb:

Bindefehler:

13,3 καὶ — 4 ἐποτίσθημεν ESBF93n : > RkPO94K

Sonderfehler:

10,22 τὸ — 23 ἐκπορεύεται > E

S Parisinus Coislinianus gr. 45 (133), membr. (s. XII)¹¹³

Die beiden folgenden Handschriften sind auch hier von S abhängig:

56 Londinensis Musei Britannici Harleianus 5579, chart. (a. 1320-21)¹¹⁴

EpSerap IIb:

¹¹² Opitz, Untersuchungen, 61-65. Andrés, Catalogo III, 195-97; Richard, Répertoire, Nr. 343 (Miller).

¹¹³ Opitz, Untersuchungen, 57-61; Richard, Répertoire, Nr. 667 (Devreesse), 39f. Wichtig für die Auswertung der Athanasiana war: Wallis, Manuscripts, 100-102, und A. Robertson, Additional Note: JThS 3, 1902, 109.

¹¹⁴ Opitz, Untersuchungen, 60f.; Costas N. Costantinides-Robert Browning, Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the Year 1570, Nikosia 1993, Nr. 37, 177-180; Richard, Répertoire, Nr. 526 (Nares), 278; s. auch Wallis, Manuscripts, 102-04 sowie Robertson, a.a.O. 109f. Zum Schreiber, Ῥωμανὸς Χαρτοφύλαξ, s. Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 357. Felckmann benutzte die Handschrift unter der Bezeichnung »Goblerianus«. — Die *EpSerap IIb* findet sich foll. 201a-203a, Nr. κς; *EpSerap III*: foll. 203a-205a, Nr. κζ.

Bindefehler:

15,2 χάρις] τριάς S5657A48

Sonderfehler und Bindefehler mit b³:

10,23 ὁ δὲ Παῦλος γράφει > 56 b³ (δὲ Παῦλος in marg.)

10,24 τοῦ ἀνθρώπου > 56 b³

Eine Abschrift von 56, die in einem weiteren Durchgang von B abhängige Korrekturen einfügt:

b³ Genevensis gr. 29 tom. III (jetzt 892), chart. (s. XVI)¹¹⁵

10,23 ὁ δὲ Παῦλος γράφει > 56 b³ (δὲ Παῦλος in marg.)

57 Parisinus gr. 475, chart. (s. XVI)¹¹⁶

Dass 57 nicht von 56 abhängig, sondern direkte Abschrift von S ist, belegen die Sonderfehler von 56.

Folgende Handschrift ist eine Abschrift von 57:

A Ambrosianus 464 (I 59 sup.), chart. (s. XVI)¹¹⁷

EppSerap IIb.III gehen in diesem Teil der Handschrift – anders als bei den anderen *EppSerap* – auf einen Schreiber aus dem 16. Jh. zurück, da das letzte Viertel des Kodex (ab f. 432) leider recht früh stark beschädigt worden war und neu geschrieben werden musste. Dieser Teil der Handschrift ist aus der Handschrift 57 abgeschrieben.

Bindefehler:

12,10 χρίον] χριόμενον 57A

15,2 χάρις] τριάς S5657A48

k Parisinus (Univ. Bibl. 190) T II 23, bombyc. (a. 1424)¹¹⁸

¹¹⁵ Opitz, Untersuchungen, 93 mit Anm. 1 und 95 (dort auch mit der Nummer 892 bezeichnet); Senebier, Catalogue; außerdem Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 434; ferner Wallis, Manuscripts, 164 und 107. Im Gegensatz zur Überlieferung der *EpEpisc*, in der die Hs. von S abhängig war (vgl. Praefatio zur *EpEpisc*, 7), zeigt sich b³ in *EppSerap I-IIa* als eine Abschrift von B. — *EpSerap IIb*: foll. 230a-234b, (Nummer im Pinax κς); *EpSerap III*: foll. 234b-230a, (Nummer im Pinax κζ).

¹¹⁶ Opitz, Untersuchungen, 61; Richard, Répertoire, Nr. 58 (Omont, Inventaire), 1, 53; s. auch Wallis, Manuscripts, 104 und Ryan, De inc, 5. — *EpSerap IIb*: foll. 447b-452a, Nr. κη; *EpSerap III*: foll. 452b-457a, Nr. κθ.

¹¹⁷ Opitz, Untersuchungen, 42-44; Richard, Répertoire, Nr. 601 (Martini-Bassi), 558f. — *EpSerap IIb*: foll. 485a-487b, Nr. λζ; *EpSerap III*: foll. 487b-490a, Nr. λη.

¹¹⁸ T II 3 bei Opitz, Untersuchungen, 95. Richard, Répertoire, Nr. 58; Olivier, Répertoire, Nr. 1912 (Omont). Diese Handschrift wurde in Vorbereitung auf das Konzil von Ferrara-Florenz (1438) vom Schreiber Σίλβεστρος Συρόπουλος angefertigt, dem Diakon des Patriarchen Joseph II. von Konstantinopel. Anders als von Omont, 122f., beschrieben und

Die Handschrift k enthält nur *EpSerap II* (*EpSer II* [alt] und *EpSer III* [alt]) und ist von einer uns nicht mehr erhaltenen Vorlage abhängig.

F Laurentianus San Marco 695, chart. (s. XIV)¹¹⁹

Der Laurentianus, der sich in den bisherigen dogmatischen Schriften als treue Abschrift von A erwiesen hat, lässt sich hier nicht genauer zuordnen und bleibt wegen seiner zahlreicher Sonderfehler ohne Deszendenz.

93 Vallicellianus 30 (C4), chart. (s. XIV)¹²⁰

Ebenso weist der Vallicellianus keine Verwandtschaft zu einer weiteren Handschrift auf und fällt durch Sonderfehler als Vorlage für andere aus.

B Basiliensis gr. A III 4, chart. (s. XIII)¹²¹

Auch in diesen Schriften sind folgende Handschriften abhängig von B:

44 Cantabrigiensis (Trinity College B.9.7) gr. 203, chart. (s. XVI)¹²²

48 Vindobonensis theol. gr. 2, s. XV¹²³

50 Oxoniensis (Th. Roe) 29 (olim 275), chart. (a. 1410)¹²⁴

EpSerap IIb:

Bindefehler:

12,8 κτίσματα] χρίσματα B44,48,50

von Opitz, ebd., übernommen, enthält die Handschrift nicht die *EpSerap IV*, sondern aus nachvollziehbaren Gründen nur *EpSerap II* (!) (= *EpSerap IIa. IIb*; vgl. Tetz, Zur Edition, 25f.) des Athanasius, die mit ihrem ersten christologischen und zweiten pneumatologischen Teil eine kompakte Argumentationshilfe bot. Zum Schreiber s. Gamillscheg-Harlfinger 2A, Nr. 490.

¹¹⁹ Opitz, Untersuchungen, 45-47; Richard, Répertoire, Nr. 353 (Rostagno-Festa), 193f. — *EpSerap IIb*: foll. 270a-273a, Nr. im Pinax i; *EpSerap III*: foll. 275b-283b, Nr. im Pinax ia.

¹²⁰ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden. Richard, Répertoire, Nr. 75; Olivier, Répertoire, Nr. 238 (Martini), 2, 53. Zum Schreiber s. Gamillscheg-Harlfinger 1A, Nr. 174.

¹²¹ Opitz, Untersuchungen, 28-37 (Datierung s. XIII); Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 400f. (Datierung s. XIV); s. auch Wallis, Manuscripts, 245-51 und Turner, C. H., Additional Note by the Editor, ebd. 255-58. Montfaucon führt die Handschrift nach der Commelinschen Ausgabe als »Basiliensis« an.

¹²² Opitz, Untersuchungen, 17f.; Richard, Répertoire, Nr. 260 (James, Catalogue) 1, 268-70; s. auch Wallis, Manuscripts, 253-55. Felckmann benutzte 44 unter der Bezeichnung »Anglicanus«. — *EpSerap IIb*: foll. 877a-880a, Nr. (λδ) nur im Pinax.

¹²³ Opitz, Untersuchungen, 36; Hunger-Kresten, Katalog, Teil 3 (1), 1-6; Richard-Nr. 859 (de Nessel), 2-15; s. auch Wallis (s. Anm. 5) 251f. — *EpSerap IIb*: foll. 219b-222a, Nr. ιβ; *EpSerap III*: foll. 222a-224b, Nr. ιγ.

¹²⁴ Opitz, Untersuchungen, 36f.; Richard, Répertoire, Nr. 651 (Coxe), 488-90; s. auch Wallis, Manuscripts, 252f. — *EpSerap IIb*: foll. 356b-359b, Nr. ι; *EpSerap III*: foll. 359b-362b, Nr. ia.

- 12,9 κτίσματα] χρίσματα B44,48,50
 14,27 καὶ₁ — κύριος > B44,48,50 (Homoiooteleuton)

2. Phase

Die Handschriften PO94 sind von einer gemeinsamen, uns nicht mehr erhaltenen Vorlage abhängig:

EpSerap IIb:

Bindefehler:

- 11,2 τὸ πνεῦμα > RESkFPO94Kn
 10,10 πρῶτον > PO94
 12,8 εἰ — 9 σφραγίζεται > PO94,93 arm³ (Homoiooteleuton)
 16,3 μεταγινώσκουσιν] καταγινώσκουσιν PO94

Trennfehler:

- 12,10 τῶν χρισμένων P cet.: τῷ χρισμένῳ O94 cet.

P Parmensis (Bibl. Palatina) gr. 10, membr. (s. XI-XII)¹²⁵

Sonderfehler:

EpSerap III:

- 1,13 ἐφευρεταὶ] εὐρεταὶ P
 7,4 ὑμᾶς > P

O Scorialensis X II 11 (371), chart. (s. XIII)¹²⁶

94 Kopenhagen e don. var. 12c. (s. XV)¹²⁷

3. Phase

Als der Beginn einer dritten Phase der Überlieferung kann die systematische Konzeption der Vorlage von Kn angesehen werden, in deren Schreiber Opitz

¹²⁵ Opitz, Untersuchungen, 66-68; Richard, Répertoire, Nr. 75/Olivier, Répertoire, Nr. 238 (Martini), 155-59.

¹²⁶ Opitz, Untersuchungen, 68-72. Richard, Répertoire, Nr. 343/Olivier, Répertoire, Nr. 974 (Miller), 390. Die Handschrift wurde im Jahre 1572 von Guzman de Silva für die Bibliothek des Escorial gekauft; nach den damaligen Angaben stammte sie aus der Bibliothek des Patriarchen von Byzanz; Olivier, Répertoire, Nr. 978 (Graux), 503f. - Zu den enthaltenen pseudathanasianischen Dialogen s. Gerhard Ficker, Euthérius von Tyana. Ein Beitrag zur Geschichte des Ephesinischen Konzils vom Jahre 431, Leipzig 1908, 11-15; Bizer, Studien; Cavalcanti, Dial Maced.

¹²⁷ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Richard, Répertoire, Nr. 305 (Krarup), Bd. 2, 13; Olivier, Répertoire, Nr. 1377; — *EpSerap IIb*: foll. 75a-79b, (ohne Nummerierung).

einen wohl unterrichteten Gelehrten sah¹²⁸, der seine Vorlagen harmonisieren wollte. Die zeitliche Nähe zu seiner Vorlage in *EppSerap I.IIa* u. *EpSerap IV*, A (Ambrosianus), einer Handschrift, die ebenfalls systematisch zu einer Vorlage erweitert wurde, zeugt von einem regen Interesse an den Schriften des Athanasius.

K Athous Vatopedi 5.6, membr. (s. XIV)¹²⁹

Sonderfehler:

Tit. 1 τὸν αὐτὸν + ἐπίσκοπον kn > BF93,94K
12,1 λέγεται] λέγετε K^c λέγεταί τε n

n Vaticanus gr. 403 chart. s. XIV/XV¹³⁰

Sonderfehler:

11,5 τὸ ἀπαύγασμα > n
12,3 πνεῦμα + οὐ γὰρ τῶν πολλῶν ἐστὶ n

Bindefehler:

EpSerap IIb:

11,6 ὁ₂ > Kn
12,3 τὸ > Kn
12,14 ἄχρις] μέχρις Kn
12,24 αὐτὸ] αὐτὸς codd.(sine Kn)
13,7 πάντα + γὰρ codd.(sine Kn)

180 Laurentianus Conv. Soppressi 603 (s. XVI)¹³¹

2. Die armenische Übersetzung

arm² Vindobonensis 648, chart. (s. XII)¹³²

arm³ Vindobonensis 629, membr. (ante 1816)¹³³

Eine Abschrift dieser Handschrift ist der folgende Kodex:

¹²⁸ Untersuchungen, 38.

¹²⁹ Die Athanasius-Schriften sind verteilt auf die Kodices Vatopedi 5 und 6; die *EpSerap IIb* u. *EpSerap III* sind im zweiten Band enthalten. Opitz, Untersuchungen, 37-42; Richard, Répertoire, Nr. 191 (Eustradiades-Vatopedianus), 3-5; s. auch Bizer, Studien, 46.

¹³⁰ Opitz, Untersuchungen, 90f.

¹³¹ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden; Olivier, Répertoire, Nr. 996 (Bandini, Suppl. I, 28*); G. Hofmann, Die Konzilsarbeit in Florenz, in: OCP 4 (1938), 165-67; O. de Urbina, Un codice fiorentino di raccolte patristiche, in OCP 4 (423-440). — *EpSerap IIb*: foll. 71b-79a, Nr. ιη; *EpSerap III*: foll. 79b-87a, Nr. ιθ.

¹³² Zur Hs. s.o. 405. — *EpSerap IIb*: foll. 33b-38a unter der Nr. *ϑu*/11.

¹³³ Zur Hs. s.o. 406. — *EpSerap IIb*: foll. 33b-38a *q*/3.

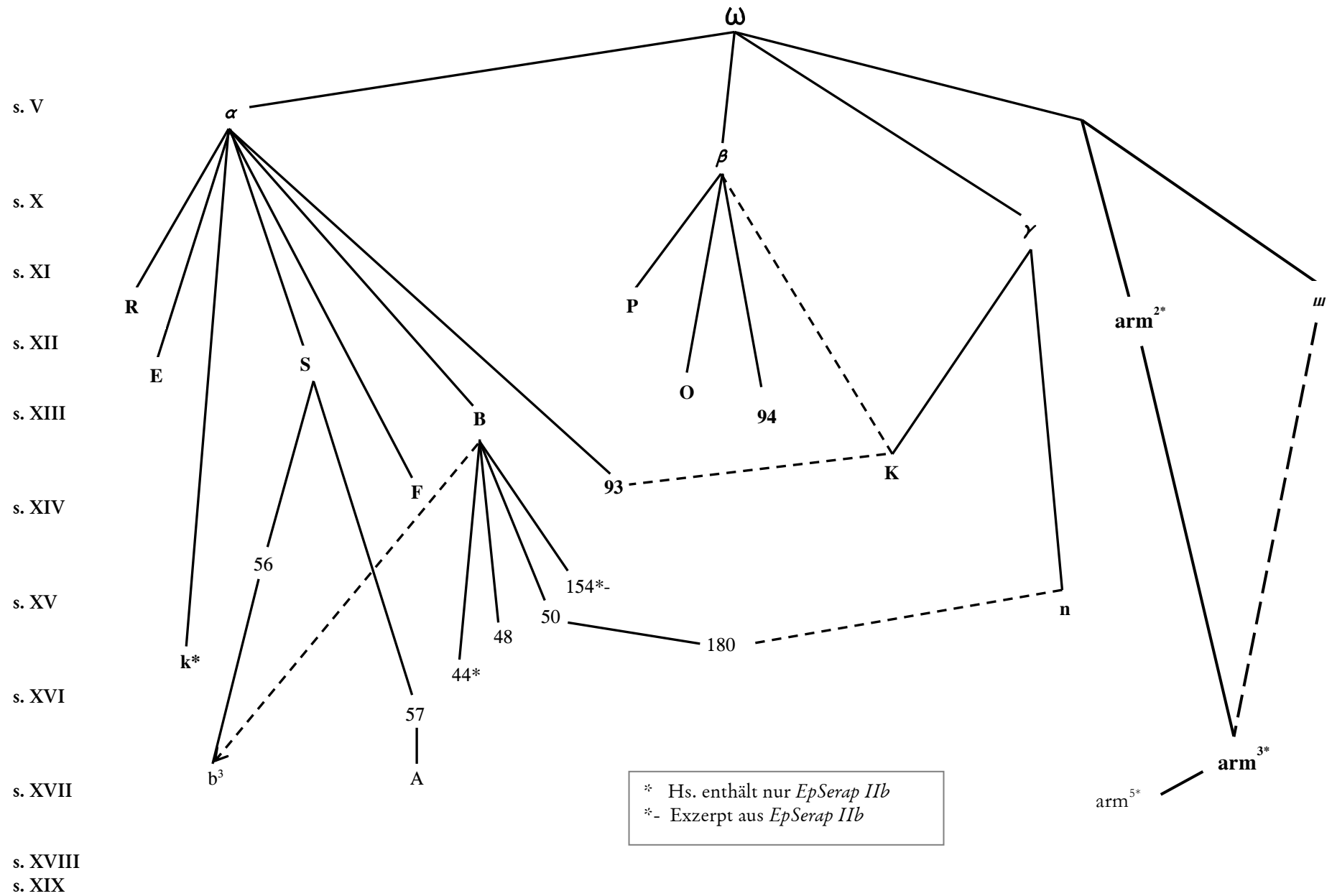
arm⁶ Erevanus 4188, *chart.* (s. XIX)¹³⁴

Sekundärüberlieferung

*Florileg im Vaticanus gr. 2220, fol. 301b (a. 1304/5)*¹³⁵
 Das Florileg des Vat. gr. 2220 enthält nur ein Zitat aus
EpSerap III:
 6,26 ὁθεν — 32 γινωσκομένη

¹³⁴ Egan, a.a.O., xiii. Casey, a.a.O., 55ff.

¹³⁵ Codices Vaticani Graeci. Codices 2162-2254 (Codices Collumnenses), rec. Salvatore Lilla
 Biblioteca Vaticana 1985, 234f. und 253 — *EpSerap III*: fol. 301b.

Stemma *EppSerap IIb.III*

III. Epistula IV ad Serapionem - In illud: Qui dixerit verbum

Diese Schrift wird wie *EppSerap I.IIIa* von der RS- und x-Tradition überliefert. Die 40 Handschriften zeugen von einer regen Überlieferungstätigkeit, die den Text auf ein breites Fundament stellen. Diese Schrift gehört als selbständige Abhandlung und ohne eine enge Verbindung mit den Serapionbriefen zur ursprünglichen 21-Schriften-Sammlung der x-Tradition. Dieser Befund liegt außerdem sowohl in der Handschrift D als auch in der armenischen und syrischen Version vor. Die enge Verbindung von *EpSerap IV* mit *EppSerap I-III* in den von der RS-Tradition abhängigen Handschriften zu den sowie die Verschmelzung mit *EpSerap III* zu einer Schrift in P sind charakteristisch für die RS-Tradition.

1. Die griechische handschriftliche Überlieferung

2. Die einzelnen Handschriften und Handschriftengruppen

RS-Tradition

Der RS-Zweig wird durch die folgenden Handschriften vertreten:

RESPO

Folgende Bindefehler machen die Abhängigkeit dieser Zeugen von einer gemeinsamen Vorlage deutlich:

- 1,4 βαθεῖαν > RES56b³57PO
 1,7 μαθών > RES56b³57PO
 10,20 ἐλάττονος] ἀνθρωπίνης RES56b³57PO93

R Parisinus gr. 474, membr. (s. XI)¹³⁶

Sonderfehler:

- 5,13 ἀνάγκη] ἀνάγκης ESPOD ἐξ ἀνάγκης R
 13,31 αἰσχύνονται] αἰσχύνοντο R

E Scorialensis gr. ω III 15, membr. (s. XII)¹³⁷

Sonderfehler:

- 10,20 τὸ ἀνθρώπινον] τὸν ἄνθρωπον E
 13,4 ἄν — 6 βλασφημεῖ > E (Homoioteleuton)

¹³⁶ Für die Beschreibung der meisten Handschriften ist Opitz, Untersuchungen, heranzuziehen, bes. 68-72. Die Beschreibungen der Hss. werden nach Richard, Répertoire, bzw. Richard, Supplément und Olivier, Répertoire, aufgeführt.

¹³⁷ Opitz, Untersuchungen, 61-65. Andrés, Catalogo III, 195-97; Richard, Répertoire, Nr. 343 (Miller).

S Parisinus Coislinianus gr. 45 (133), membr. (s. XII)¹³⁸

Die beiden folgenden Handschriften von S abhängig:

56 Londinensis Musei Britannici Harleianus 5579, chart. (a. 1320-21)¹³⁹

Sonderfehler:

5,23 ἡπεῖλει] ἐλάλει S56b³57

9,2 δεικνύοντος] δεικνῦντος S56b³57

10,22 παραθρασύνων] παραθρασύνων S56,57 παραθρασύνων b³
 παραθρασύνων P

Eine Abschrift von 56 ist:

b³ Genevensis gr. 29 tom. III (jetzt 892), chart. (s. XVI)¹⁴⁰

Bindefehler:

1,13 καθ' — 15 ἐπιφέρει] καὶ τὰ ἐξῆς 56b³

9,3 νεκρούς — 6 θαλάττης] καὶ θαύματα 56b³

57 Parisinus gr. 475, chart. (s. XVI)¹⁴¹

Dass 57 nicht von 56 abhängig, sondern eine direkte Abschrift von S ist, belegen die Bindefehler von 56 und b³, die 57 nicht teilt, sowie folgende Abweichung:

11,29 εἶχον ἐν ἑαυτοῖς] εἶχον ἑαυτοῖς S57 εἶχον ἐν αὐτοῖς 56b³

6,14/15 διὰ τοῦ βαπτίσματος > 57

P Parmensis (Bibl. Palatina) gr. 10, membr. (s. XI-XII)¹⁴²

Folgende Bindefehler belegen – wie in *EpSerap IIb.III* – auch in dieser Schrift die voneinander unabhängige Verwandtschaft zwischen P und O:

16,1 ἔσεσθαι] εἶναι PO

16,2 κύριος] Χριστὸς PO

¹³⁸ Opitz, Untersuchungen, 57-61; Richard, Répertoire, Nr. 667 (Devreesse), 39f. Wichtig für die Auswertung der Athanasiana war: Wallis, Manuscripts, 100-102, und A. Robertson, Additional Note: JThS 3, 1902, 109.

¹³⁹ Opitz, Untersuchungen, 60f.; Costas N. Costantinides-Robert Browning, Dated Greek Manuscripts from Cyprus to the Year 1570, Nikosia 1993, Nr. 37, 177-180; Richard, Répertoire, Nr. 526 (Nares), 278; s. auch Wallis, Manuscripts, 102-04 sowie Robertson, a.a.O. 109f. Zum Schreiber, Ῥωμανὸς Χαρτοφύλαξ, s. Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 357. Felckmann benutzte die Handschrift unter der Bezeichnung »Goblerianus«. — Die *EpSerap IV* findet sich foll. 205a-210a, Nr. κζ̄.

¹⁴⁰ Opitz, Untersuchungen, 93 mit Anm. 1 und 95 (dort auch mit der Nummer 892 bezeichnet); Senebier, Catalogue; außerdem Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 434; ferner Wallis, Manuscripts, 164 und 107. — *EpSerap IV*: foll. 234b-238a, (Nummer im Pinax κη).

¹⁴¹ Opitz, Untersuchungen, 61; Richard, Répertoire, Nr. 58 (Omont, Inventaire), 1, 53; s. auch Wallis, Manuscripts, 104 und Ryan, De inc, 5. — *EpSerap IV*: foll. 457a-467b, Nr. κθ̄.

¹⁴² Opitz, Untersuchungen, 66-68; Richard, Répertoire, Nr. 75/Olivier, Répertoire, Nr. 238 (Martini), 155-59.

Sonderfehler:

13,7 εὐαγγελικῶ ρητῶ] εὐαγγελίῳ P
 15,20 πατρὸς] πνεύματος (πνς) O

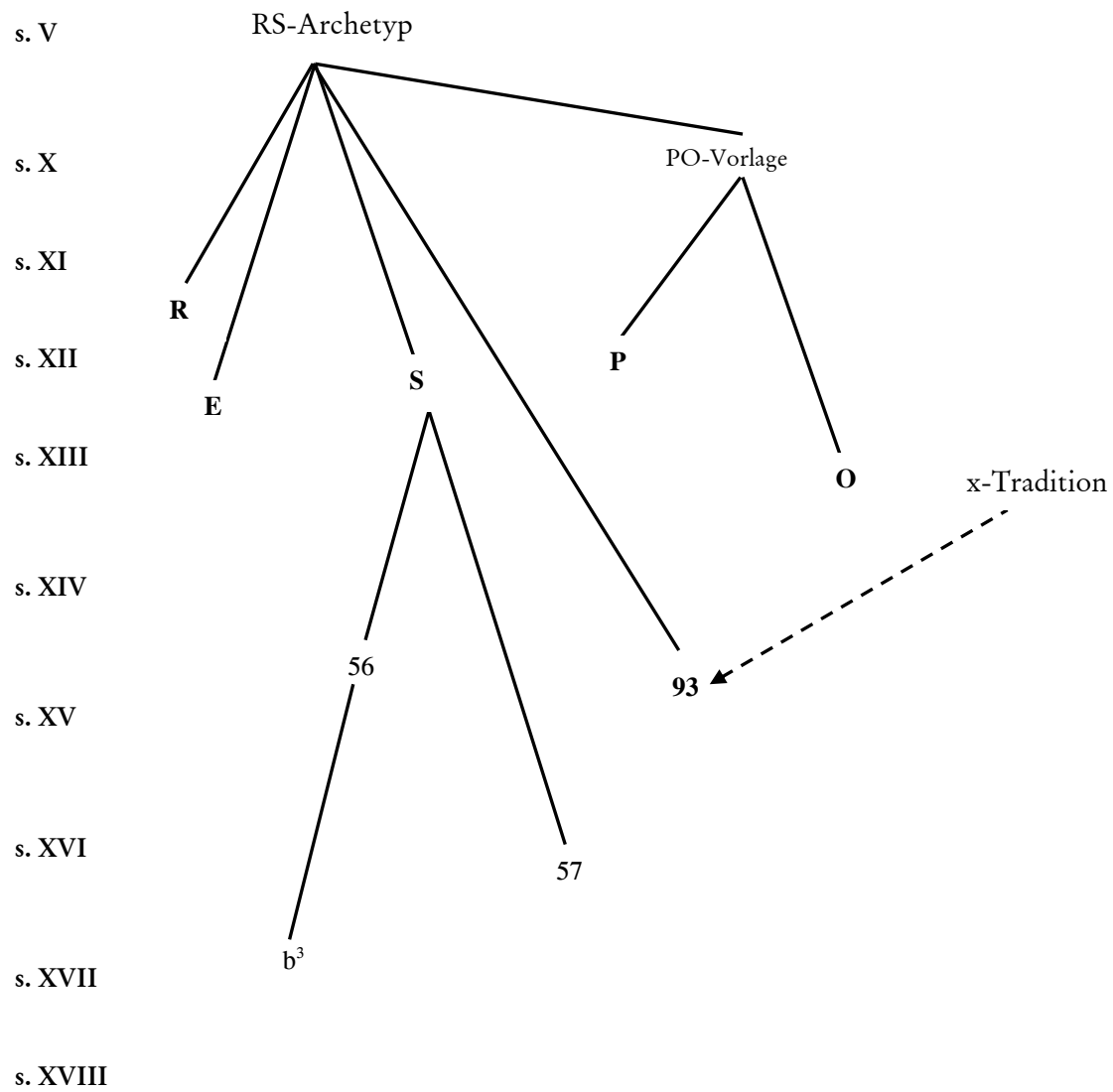
● Scorialensis gr., X II 11 (371), chart. (s. XIII)

93 Vallicellianus 30 (C4), chart. (s. XIV)¹⁴³

Diese Handschrift überliefert *EpSerap IV* nur ab 6,9 καὶ γὰρ und bietet einen wohl ursprünglich von der RS-Tradition abhängigen Text einer uns nicht mehr erhaltenen Vorlage, die bereits vereinzelt mit Lesarten der x-Tradition kontaminiert war.

¹⁴³ Nicht bei Opitz (Untersuchungen) vorhanden. Richard, Répertoire, Nr. 75; Olivier, Répertoire, Nr. 238 (Martini), 2, 53. Zum Schreiber s. Gamillscheg-Harlfinger IA, Nr. 174.

Stemma der RS-Tradition



x-Tradition

U mit Deszendenz:

U Patmiacus A 3, membr. (s. XI)¹⁴⁴

5,12 μόνον > UN44

9,19 λέγειν] λαλεῖν UN44

Die anschließend angeführte Handschrift ist auch in dieser Schrift eine Abschrift von U:

N Marcianus gr. 50 (369), chart. et. membr. (s. XV/XI-XII)¹⁴⁵

Bereits im 11. Jh. wurde N von U abgeschrieben.

Eine Abschrift von N ist die folgende Handschrift:

44 Cantabrigiensis (Trinity College B.9.7) gr. 203, chart. (s. XVI)¹⁴⁶

Bindefehler von N44:

3,5 μηδέπω] μήπω U μή N44

9,18 ἐπιπετώκασι] ἐπιπτώκασι N44

Die Handschrift L und deren Deszendenten:

L Londinensis Burneianus 46 Bd. 1, membr. (s. XII)¹⁴⁷

L ist in zwei Bände gebunden; die *EppSerap I-IIa* und *EpSerap IV* finden sich im zweiten Band. L zeigt, neben den Handschriften W und M, den Text der x-Tradition ohne erkennbaren Einfluss einer Kontamination, während alle anderen Handschriften der x-Tradition Kontaminationserscheinungen zeigen.

¹⁴⁴ Opitz, Untersuchungen, 13-15. Neueste Handschriftenbeschreibung: Κομίνης, Πατρι. βιβλιοθήκη, 3-5; vorher Richard, Répertoire, Nr. 691 (Sakkelion), 2. Siehe auch Lake-Casey, De virg, 174.

¹⁴⁵ Opitz, Untersuchungen, 15-17; jetzt: Mioni, 70f.; vorher Richard, Répertoire, Nr. 844 (Zanetti-Bongiovanni), 31f. — *EpSerap IV*: foll. 329a-337b, Nr. ε. Der Kodex stammte aus der Bibliothek des Bessarion. Er besteht aus zwei separaten Kodices, die nachträglich zusammengebunden wurden. Der zweite Teil, in dem N Abschrift von U ist, stammt noch aus dem 11. Jh. N ist im 11. Jh. und ein weiteres Mal im 15. Jh. um weitere Schriften ergänzt worden. In diesen Schriften differiert die Stemmataik.

¹⁴⁶ Opitz, Untersuchungen, 17f.; Richard, Répertoire, Nr. 260 (James, Catalogue) 1, 268-70; s. auch Wallis, Manuscripts, 253-55. Felckmann benutzte 44 unter der Bezeichnung »Anglicanus«. — *EpSerap IV*: pp. 704-721, Nr. (ις) nur im Pinax.

¹⁴⁷ Opitz, Untersuchungen, 23-25; Richard, Répertoire, Nr. 525 (Forshall, Catalogue), Vol. 1, Part II, 13f.; s. auch Wallis, Manuscripts, 105-07.

Eine Abschrift von L ist:

74 Oxoniensis Holkhamicus gr. 28 (olim 51), chart. (s. XIV-XV)¹⁴⁸

Folgende Bindefehler belegen die Verwandtschaft dieser Gruppe:

10,6 καὶ₁ — 7 γινομένης > L74Q45,46,47,b¹
 10,20 τῆς₂ — 21 θεότητα > L74Q45,46,47,b¹

Folgender Trennfehler L gegen 74 - und zugleich Bindefehler von 74 und Deszendenz - lässt L als deren Vorlage erkennen:

8,19 Φαρισαῖοι] καὶ οἱ νῦν Ἀρειανοὶ 74Q45,46,47,b¹

Die Handschrift 74 ist mehrfach abgeschrieben worden. Für sie sowie für die meisten ihrer Abschriften ist ein Athanasius-Korpus typisch, in dem die 21-Schriften-Sammlung¹⁴⁹ durch die pseudathanasianischen Schriften *QuaestAl* (CPG 2261) und (*Athanasianum*) (CPG 2295) ergänzt wurde.

Die folgenden fünf Handschriften gehören in die Deszendenz von 74:

Q Laurentianus Riccardianus 4, chart. (s. XV-XVI)¹⁵⁰
 45 Amstelodamus gr.12 (I A 14), chart. (a. 1548)¹⁵¹
 46 Monacensis gr. 26, chart. (a. 1548)¹⁵²
 47 Cantabrigiensis (Trinity College B 9.8) gr. 204, chart. (s. XVI)¹⁵³

Die drei zuletzt genannten Handschriften stammen von demselben Schreiber, Emmanuel von Monemvasia. Der Monacensis ist nur in den ersten fünf Schriften Abschrift des Amstelodamus, sonst direkt aus 74 abgeschrieben.

¹⁴⁸ Richard, Répertoire, Nr. 655a (Barbour), 597f.; früher Nr. 395 (de Ricci), 5. Zur Geschichte der Handschrift s. auch: Richard, Répertoire, Nr. 397 (Barbour), 61f. Thomas Coke, der spätere Earl of Leicester, kaufte 1721 die Handschrift von Giulio Giustiniani, dem Prokurator von San Marco in Venedig. Zu Beginn des 17. Jh. war sie im Besitz der Brüder Giovanni und Marco Morosini, die Priester auf Kreta waren; Barbour führt die Hs. unter der Bezeichnung »Morezenos 51« (Richard, Répertoire, Nr. 655a, 598) an. — *EpSerap IV*: foll. 254b-262a, ohne Nummerierung.

¹⁴⁹ Vgl. oben Anm. 6.

¹⁵⁰ Opitz, Untersuchungen, 25f.; Richard, Répertoire, Nr. 355 (Vitelli), 476. — *EpSerap IV*: foll. 224a-230b, (ohne Nummerierung).

¹⁵¹ Opitz, Untersuchungen, 26; (Bezeichnung I A 14 nach Universitäts-Bibliothek); außerdem Richard, Répertoire, Nr. 116 (Mendes da Costa), 12f.; vorher 82 (Omont), 195f. Zum Schreiber, Ἐμμανουὴλ Βεμβαινῆς, s. Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 113. — *EpSerap IV*: foll. 311a-321a, (ohne Nummerierung).

¹⁵² Opitz, Untersuchungen, 26f.; Richard, Répertoire, Nr. 622 (Hardt), 133-40; s. auch Wallis, Manuscripts, 108. — *EpSerap IV*: foll. 294a-303b, (ohne Nummerierung).

¹⁵³ Opitz, Untersuchungen, 27; Richard, Répertoire, Nr. 260 (James, Catalogue) 1, 270; s. auch Wallis, Manuscripts, 108f. u. 254f. Zum Schreiber, Ἐμμανουὴλ Βεμβαινῆς, siehe Gamillscheg-Harlfinger I, Nr. 113. — *EpSerap IV*: foll. 607-624, Nr. (ohne Nummerierung).

b¹ Genevensis gr. 29 tom. I (jetzt 890), chart. (s. XVI)¹⁵⁴

Die einzelnen Deszendenten von 74 sind, wie die unten angeführten Sonderfehler zeigen und das Fehlen von Bindefehlern gegen 74, unabhängig voneinander direkt von 74 abgeschrieben:

6,13 βαπτίσματα] βάπτισμα Q
 14,27 πάθη > 46
 5,32 τὰ] κατὰ 45
 15,1 σωματικῶν — 2 τῶν > 47
 13,10 εἰργάζετο]εἰργάσατο b¹

W Athous Vatopedi 7, membr. (s. XI-XII)¹⁵⁵

Die Handschrift W hat für die Athanasius-Überlieferung deshalb große Bedeutung, weil hier vor die 21-Schriften-Sammlung ein Athanasius-Korpus aus »antiochenischer« Tradition¹⁵⁶ gebunden ist.

Sonderfehler von W:

2,1 πολυμαθῆς] φιλομαθῆς W
 3,12 τιμωρίαν] ἁμαρτίαν W
 5,30 ἄσεβεῖ] ἀθετεῖ W

M Marcianus gr. 49 (351), chart. (s. XII-XIII)¹⁵⁷

Diese Handschrift gelangte aus Bessarions Besitz nach Venedig. Sie enthält — neben Schriften anderer Verfasser — die 21-Schriften-Sammlung, von zwei Schreibern geschrieben, und einen von einem dritten Schreiber stammenden Teil, in den Schriften aus der RS-Tradition aufgenommen worden sind.

Sonderfehler von M:

5,17 τῆς δωρεᾶς > M
 13,1 λοιπὸν > M
 15,12 σωτήρος] πατρός M

B Basiliensis gr. A III 4, chart. (s. XIII)¹⁵⁸

¹⁵⁴ Opitz, Untersuchungen, 27 und 93 (auch mit der Nr. 890 bezeichnet); Zählung nach Senebier, Catalogue; außerdem Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 434; zu nennen ist ferner Wallis, Manuscripts, 107f. Die Commeliniana führt diese Handschrift für die Textkonstitution unter der Bezeichnung »Anonymus II« an. — *EpSerap IV*: foll. 640-658, (ohne Nummerierung).

¹⁵⁵ Opitz, Untersuchungen, 18-21 (Datierung vermutungsweise a. 1052/3); Richard, Répertoire, Nr. 191 (Eustradiades-Vatopedimos), 5f. (Datierung s. XII); s. auch Tetz, Markell I, 240-42 u. Bizer, Studien, 47-49.

¹⁵⁶ Diese sehr alte in Antiochien verbreitete Text-Tradition hat in der Hs. C (Atheniensis gr. 428, membr. [s. X]) im athanasianischen Doppelwerk *C.gent* (CPG 2090) / *De inc.* (CPG 2091) Spuren hinterlassen. Vgl. Opitz, Untersuchungen, 190-203; ferner die Praefatio zur *EpEpisc*, AthW I,1, 9.

¹⁵⁷ Opitz, Untersuchungen, 21-23; jetzt: Mioni, 68-70, vorher Richard, Répertoire, Nr. 844 (Zanetti-Bongiovanni), 30f.

Abhängig von B sind auch in dieser Schrift folgende Handschriften:

- 48 Vindobonensis theol. gr. 2, s. XV¹⁵⁹
 50 Oxoniensis (Th. Roe) 29 (olim 275), chart. (a. 1410)¹⁶⁰

- 2,2 καὶ σπουδαῖος > B48,50
 2,11 ταῦτα — 12 διάνοιαν > B48,50g
 11,13 παρετηρήσατο] παρητήσατο B48,50

Folgende Sonderfehler von 48 und 50 belegen, dass die die beiden Handschriften jeweils unabhängig voneinander von B abgeschrieben sind:

- 4,6 τοῦτο + μὲν 48
 13,5 ποιοῦντα] πράττοντα 50

A mit Deszendenz:

A Ambrosianus 464 (I 59 sup.), chart. (s. XIII)¹⁶¹

Von der Deszendenz emendierte Fehler in A¹⁶²:

- 5,18 πιθανῇ] πιθανόν A
 5,22 μηδέπω] μὲν δέπω A
 5,31 ὅτε] ὁ A
 5,33 καὶ > A
 5,34 αὐτοῦς] τοὺς A

Die Hss. HKYFde52 Ig75,51,53 teilen die Fehler von A¹⁶³.

- 7,14 ταῦτα] πάντα AHKYFde52 Ig75,51,53
 7,21 ἐαυτοῦ] αὐτοῦ AHKYFde52 Ig75,51,53
 8,3 ἡγνόησαν] ἡρνήσαντο AHKYFde52 Ig75,51,53

Da es außerdem keine Trennfehler von A gegen HKYFde52 Ig75,51,53 gibt¹⁶⁴, muss, gegen Opitz¹⁶⁵ und Ryan¹⁶⁶, die eine gemeinsame Vorlage der Hand-

¹⁵⁸ Opitz, Untersuchungen, 28-37 (Datierung s. XIII); Richard, Répertoire, Nr. 87 (Omont, Catalogue), 3, 400f. (Datierung s. XIV); s. auch Wallis, Manuscripts, 245-51 und Turner, C. H., Additional Note by the Editor, ebd. 255-58. Montfaucon führt die Hs. nach der Commelinschen Ausgabe als »Basiliensis« an.

¹⁵⁹ Opitz, Untersuchungen, 36; neueste Handschriftenbeschreibung: Hunger - Kresten, Katalog, Teil 3 (1), 1-6; vorher Richard-Nr. 859 (de Nessel), 2-15; s. auch Wallis (s. Anm. 5) 251f. — *EpSerap IV*: foll. 219b-224b, Nr. iῷ.

¹⁶⁰ Opitz, Untersuchungen, 36f.; Richard, Répertoire, Nr. 651 (Coxe), 488-90; s. auch Wallis, Manuscripts, 252f. — *EpSerap IV*: foll. 275a-282a, Nr. iῷ.

¹⁶¹ Opitz, Untersuchungen, 42-44; Richard, Répertoire, Nr. 601 (Martini-Bassi), 558f. Bedingt durch einen sekundären Bindefehler fehlt fol. 364b. Es erfolgt ein Scheiberwechsel. Für diese Testpassage wird auf die Deszendenz von A zurückgegriffen.

¹⁶² Der in der Forschungsstelle vorhandene Mikrofilm von A ist an dieser Stelle undeutlich, eine Autopsie der Handschrift konnte leider nicht erfolgen.

¹⁶³ Vgl. die Belege unten zur Hs. K.

schriften KAYF annahmen, A auch hier die Vorlage von K¹⁶⁷ – ohne den Einfluss von B wie in *EpSerap I* – und YFdeIg75,51,53 sein.

H Laurentianus 4,20, membr. (s. XIII)¹⁶⁸

Sonderfehler:

- 9,40 ἐπατάχθησαν > H
12,1 ἀναγνώσματος] σώματος H

K Athous Vatopedi 5.6, membr. (s. XIV)¹⁶⁹

Sonderfehler:

- 9,17/18 ὁ κύριος] πικρῶς K
9,21 ὡς ἀφόρητα τολμῶντας > K

Y Mosquensis 115, chart. (s. XIV-XV)¹⁷⁰

Sonderfehler:

- 13,5 ἀγίῳ + τοιούτως Y
14,7 Χριστοῦ + ἀναστάσεως καὶ Y

F Laurentianus San Marco 695, chart. (s. XIV)¹⁷¹

Sonderfehler:

- 3,6 βαπτίσματος] πνεύματος F
15,2 αὐτοὺς > F

d Vaticanus gr. 401, s. XIV¹⁷²

Diese Handschrift ist die Vorlage einer späteren Handschriftengruppe (e52 Ig75,51,53), die Opitz als φ-Gruppe bezeichnete¹⁷³.

¹⁶⁴ Ryan (De inc, 87) erkennt dies, ohne jedoch den naheliegenden Schluss zu ziehen: »Since A is so close a copy of z [d.h. der postulierten gemeinsamen Vorlage], there are no readings supported only by KFY, KF or KY«. Vgl. die Praefatio zur *EpEpisc.* Gegen K. Metzler, (s. Anm. 16), die sich Opitz und Ryan anschloss.

¹⁶⁵ Untersuchungen, 120.

¹⁶⁶ De inc, 80.

¹⁶⁷ Vgl. unten zur Hs. K.

¹⁶⁸ Opitz, Untersuchungen, 72-74; Richard, Répertoire, Nr. 349 (Bandini I), 542f. Da H von A abhängig ist, muss die Datierung vom 12 auf das 13 Jh. korrigiert werden — *EpSerap IV*: foll. 193a-203a, Nr. 8;.

¹⁶⁹ Die Athanasius-Schriften sind verteilt auf die Kodices Vatopedi 5 und 6; die *EpSerap IV* ist im ersten Band enthalten. Opitz, Untersuchungen, 37-42; Richard, Répertoire, Nr. 191 (Eustradiades-Vatopedianus), 3-5; s. auch Bizer, Studien, 46 — *EpSerap IV*: foll. 261b-269a, Nr. (λδ) nur im Pinax.

¹⁷⁰ Opitz, Untersuchungen, 44f.; Richard, Répertoire, Nr. 613 (Vladimir), 109f. — *EpSerap IV*: foll. 325b-335a, Nr. ις.

¹⁷¹ Opitz, Untersuchungen, 45-47; Richard, Répertoire, Nr. 353 (Rostagno-Festa), 193f. — *EpSerap IV*: foll. 201a-206a, Nr. im Pinax ιζ.

¹⁷² Opitz, Untersuchungen, 47f., der nach flüchtiger Auswertung der φ-Gruppe anhand des Ordo die stemmatischen Verhältnisse bestimmen wollte, rechnet die Hs. nicht der Gruppe φ zu — *EpSerap IV*: foll. 89b-97a, Nr. ζ.

¹⁷³ Opitz, ebd. Vgl. die Belege oben zu den Hss. AKYF.

- 2,4 γράφουσι] γράφασι de52 Ig75,51,53
 5,13 πάλιν] πᾶσα de52 Ig75,51,53
 10,5 λεγομένης > de52 Ig75,51,53
 13,12 μέλλων] μᾶλλον de52 Ig75,51,53

Die Handschriften e52 Ig75,51,53 sind nicht direkt von d, sondern über eine Zwischenvorlage, die hier φ genannt wird, abhängig:

- 4,17 περιλείπεται] παραλείπεται φe52 Ig75,51,53
 16,15 ἔμαθον > φe52 Ig75,51,53
 15,20 Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ βλέποντες > φe52 Ig75,51,53

Die Zwischenvorlage (φ₁) von e und 52 lässt sich in dieser Schrift nicht aufrecht erhalten, da keine Bindefehler vorhanden sind.

e Neapolitanus Burbonicus 17 (II A 17), membr. (s. XV)¹⁷⁴

52 Vaticanus Ottobonianus gr. 223, chart. (s. XVI)¹⁷⁵

Folgende Sonderfehler von e und 52 belegen, dass die die beiden Handschriften jeweils unabhängig voneinander von φ abgeschrieben sind:

- 9,7 τοιαῦτα > e
 11,29 αὐτοῖ] αὐτὸν e
 11,30 τῶν] τὸν 52

Der Befund lässt auch in dieser Schrift eine Untergruppe (φ₁) erkennen, zu der die Handschriften Ig75,51,53 gehören. Sie sind unabhängig voneinander als Abschriften einer gemeinsamen Vorlage entstanden:

- 7,18 τῷ] τὸ Ig75,51
 11,30 ἀνθρωπίνων] ἀνθρωπείων Ig75,53

I Vaticanus gr. Pii II 2, membr. (s. XV)¹⁷⁶

Sonderfehler:

- 10,17 τὰ > I
 16,14 οἱ — αἰώνιον > I

g Mediolanus (Brera) AF XIV 14, membr. (s. XV)¹⁷⁷

Die Sigle g wird von Opitz für zwei Mailänder Handschriften verwendet, die ursprünglich zusammengehörten. *EppSerap I-IIa* finden sich im Kodex AF XIV 14, der zugehörige Kodex trägt die Nummer IX 37.

¹⁷⁴ Opitz, Untersuchungen, 51-53 — *EpSerap IV*: foll. 247a-25256b₂, Nr. ις.

¹⁷⁵ Opitz, Untersuchungen, 53 — *EpSerap IV*: foll. 175a-182a, Nr. ιε.

¹⁷⁶ Opitz, Untersuchungen, 51. Zum Schreiber, Κωνσταντῖνος Ῥεσινός, s. Gamillscheg-Harlfinger, 1A, Nr. 227 — *EpSerap IV*: foll. 223b-233a, Nr. ιε.

¹⁷⁷ Opitz, Untersuchungen, 49-51 — *EpSerap IV*: foll. 266a-277a, Nr. ιε.

Sonderfehler:

- 5,5 ἄπεστιν] ἄπιστον g
11,7 τὰ — 8 ποιεῖν > g

51 Vaticanus gr. 1492, chart. (s. XVI)¹⁷⁸

75 Vaticanus gr. 1655, chart. s. XVI¹⁷⁹

Sonderfehler:

- 11,18 ἐπὶ] ὑπὸ 75
14,17 χάριν — 18 βλέπειν > 75

53 Matritensis (Palastbibl.) nr. 18, M 2714 chart. s. XVI¹⁸⁰

Sonderfehler:

- 8,18/19 οἱ δοκοῦντες] οἰκοδομοῦντες 53
9,22 ὁρῶντας — 23 αὐτὸν > 53

76 Marcianus gr. 502 (nunc 804), chart. s. XIII/XIV¹⁸¹

Die Handschrift fällt durch eine Reihe von Sonderfehlern auf, die für eine Exzerpthandschrift typisch sind. Für Korrekturen und den Text von 76 wurde eine Vorlage aus der RS-Tradition herangezogen worden.

n Vaticanus gr. 403 chart. s. XIV/XV¹⁸²

Sonderfehler:

- 1,3 γυμνάσας] δύνας εἰς RSEΠΟΣ arm ἐνδύνας εἰς x(sine n) εἰσδύνας n
10,7 βλασφημίας + λεγομένης n
10,16 αὐτῇ + διαποροῦντες n > φ

D Ambrosianus gr. 235 (D 51 sup.) chart. s. XVI¹⁸³

Diese Handschrift überliefert in ihrem ersten Teil (foll. 241b-303b) einen älteren, uns nicht mehr erhaltenen Kodex, der zum sogenannten »antiochenischen« Traditionszweig gerechnet wird.¹⁸⁴

Die syrische Übersetzung (Sigle Σ) zeigt Übereinstimmungen mit der Tradition der Handschrift D, die sich in den folgenden Bindefehlern zeigen:

¹⁷⁸ Opitz, Untersuchungen, 53 — *EpSerap IV*: foll. 149a-156a, Nr. 1ε.

¹⁷⁹ Opitz, Untersuchungen, 51-53 — *EpSerap IV*: foll. 217a-225a, Nr. 1ε.

¹⁸⁰ Opitz, Untersuchungen, 53. Richard, Répertoire, Nr. 56 (Graux II), 82-84 — *EpSerap IV*: foll. 462-474, Nr. ζ

¹⁸¹ Nicht bei Opitz; Richard, Répertoire, Nr. 844 (Zanetti /Bongiovanni), 264. Vgl. die Praefatio zu *OrrArian I-II* — *EpSerap IV*: foll. 219b-226a, Nr. 1ε.

¹⁸² Opitz, Untersuchungen, 90f. — *EpSerap IV*: foll. 144b-158a, Nr. δ.

¹⁸³ Opitz, Untersuchungen, 81-87. Nr. 601 (Martini-Bassi), 263f. — *EpSerap IV*: foll. 188b-204a, Nr. ι

¹⁸⁴ Die Datierung der älteren Vorlage von D auf das 8./9. Jh. durch Opitz (Untersuchungen, 190) kann nicht mehr aufrecht erhalten werden, da das Athanasiusflorileg G¹³ den Text der von D überlieferten älteren Vorlage voraussetzt. Damit kommt spätestens die Mitte des 6. Jh.s als Entstehungszeit in Frage: vgl. Schwartz, *Sermo maior*, 44; ferner Nordberg *Athanasiana I*, 62ff. u. Tetz, *Zur Edition*, 26f.

8,16 χριστός RSx : λόγος DΣ
 11,30 ὀνομάζειν RSx : νομίζειν DΣ

3. Die armenische Übersetzung

arm³ Vindobonensis 629, membr. (ante 1816)¹⁸⁵

4. Die syrische Übersetzung

EpSerap IV wird durch eine einzige Handschrift in syrischer Übersetzung überliefert:

Σ Ambrosianus fr. 46 (Mailand, Biblioteca Ambrosiana, A 296 inf.)¹⁸⁶ /
 Britanicus Or. 8606 (London, British Library)¹⁸⁷, membr. (a. 723)

Die aus Edessa stammende Handschrift gelangte über den Münchner Händler J. Rosenthal vom Katharinen-Kloster auf dem Sinai nach Mailand und London.¹⁸⁸ Die Sammel-Handschrift ist melkitischen Ursprungs und zeigt in dieser Schrift eine dogmatische Überarbeitung im Sinne der Gegner des Konzils von Chalcedon. Die Übereinstimmungen mit der Tradition der Handschrift D zeigen sich in den Bindefehlern:

8,16 χριστός RSx : λόγος DΣ
 11,30 ὀνομάζειν RSx : νομίζειν DΣ

Folgender Trennfehler macht deutlich, dass beide Handschriften unabhängig voneinander sind:

6,8f. εἰ - ἁμαρτάνοντας] ἦ D (Homoiooteuton)

Die Handschrift Σ wird wegen ihrer durch die Übersetzung bedingte Paraphrasierung der griechischen Vorlage nur punktuell für die Textkonstitution herangezogen und zwar nur dort, wo eine eindeutige Positionierung durch Retroversion greifbar ist.

¹⁸⁵ Zur Hs. im Zusammenhang mit dem armenischen Kolophon s.o. 406. — *EpSerap IV*: foll. 107b-110b, Nr. *dm*/11; bereits die Vorlage dieser Hs. war fragmentarisch, wie der Schreiber auf fol. 110b selbst vermerkt.

¹⁸⁶ J.B. Chabot, *Inventaire des fragments des manuscrits syriaques conservés à la Bibliothèque Ambrosienne à Milan*, Le Muséon 49 (1936), 39-54.

¹⁸⁷ H.-G. Opitz, *Das syrische Corpus Athanasianum*, ZNW 33 (1934), 18-31; Der Text ist ediert und übersetzt von Thomson, *Athanasiana Syriaca*, Bd.e 272f.

¹⁸⁸ R.W. Thomson, *An Eight-Century Melkite Colophon from Edessa*, JThS, N.S. 19 (1962), 249-258, hier: 251; S.P. Brock, *The Provenance of BM Or. 8606*, JThS, N.S. 19 (1968), 632f.

5. Sekundärüberlieferung

1) *Florilegium dyotheleticum im Codex Vaticanus gr. 1455 bomb. (a. XIII/XIV)*¹⁸⁹

Das Florileg des Vat. gr. 1455 enthält nur ein Zitat aus

EpSerap IV:

7,11 διὰ — 21 χάριτι

2) *Concilium Lateranense a. 649. Secretarius V. Testimonia Patrum*¹⁹⁰

7,11 διὰ — 21 χάριτι (Riedinger, ACO, I, 306, 19-25)

7,18 ἐγένετο — 21 κύριος (Riedinger, ACO, I, 306, 28-31)

8,1 αἰρετικοὶ — 7 ἐνέργειαν (Riedinger, ACO, I, 308, 2-8)

3) *Athanasius-Florileg im Codex Laurentianus 4,23, fol. 116b - 124, dritter Teil*

Der dritte Teil (Fr. 79-103, fol. 116b-124a, hier G^{f3} genannt) des Athanasius-Florilegs im Codex Laurentianus (das zu Unrecht unter der Bezeichnung »Sermo maior« ediert worden ist)¹⁹¹ ist ein severianisches, gegen Iulianus von Halicarnassus gerichtetes Werk aus der Mitte des 6. Jahrhunderts.¹⁹² In den Athanasius-Schriften, die im ersten Teil der Handschrift D (Ambrosianus gr. 235 D 51 sup.) überliefert und in diesem Florileg (in Fr. 82-95) zitiert werden, ist G^{f3} von dem durch D überlieferten Text beeinflusst.¹⁹³ Anders als bei den Arianerreden, die zwar in G^{f3} zitiert werden, in D aber nicht enthalten sind, überliefern beide Zeugen *EpSerap IV*. G^{f3} stimmt hauptsächlich mit der RS-Tradition überein; die Bearbeitungsvorlage scheint ihr nahegestanden zu haben.

11,5 πάλιν — 8 ποιεῖν (Nordberg, Athanasiana, Fr. 94)

12,13 ἐὰν — 28 αἰωνίου (Nordberg, Athanasiana, Fr. 95)

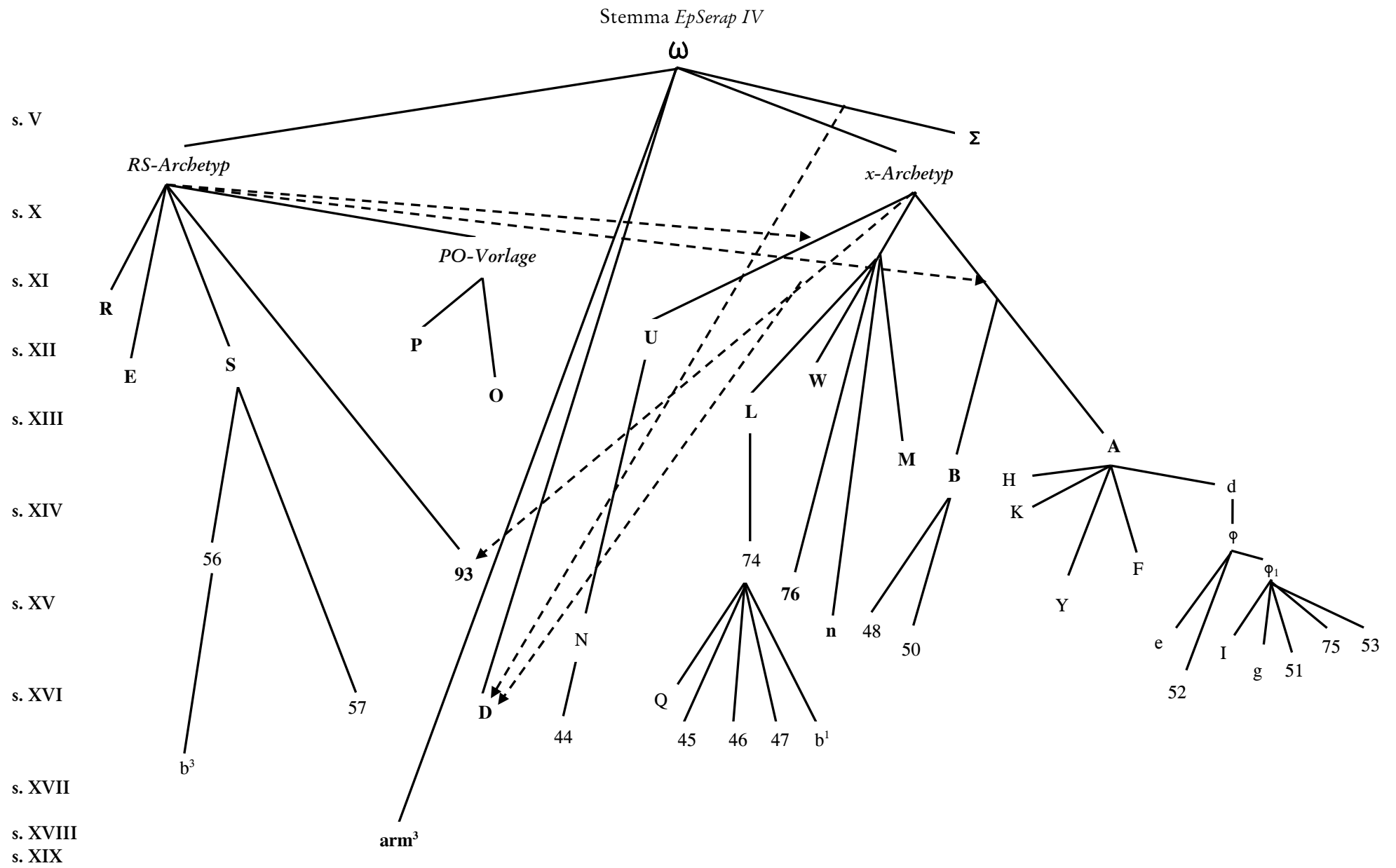
¹⁸⁹ ACO series secunda, Vol. I, 426, Nr. 6 — *EpSerap IV*: f. 166a.

¹⁹⁰ CPG 9404 (2); cf. CPL 1774. Edition: ACO, Series secunda, (Riedinger), Vol. I: Concilium Lateranense a. 649 celebratum, 1984, 274-315.

¹⁹¹ CPG 2225. Text nach der Teiledition: Nordberg, Athanasiana, 68-71: »Sermo maior«, hierin der dritte Teil: Nr. 79-103, 62-71. Der Titel »Sermo maior de fide« lässt sich nur für das zweite (Nr. 54ff.) der drei Athanasius-Florilegien rechtfertigen, s. dazu Tetz, Zur Edition; dort auch zum Zusammenhang mit der »antiochenischen« Tradition. – Zum Codex Laurentianus 4,23 (=G) s. Opitz, Untersuchungen, 79f.

¹⁹² Grillmeier, Jesus II/1, 76 unter Berufung auf Richard, Florilèges, 747, Anm. 100. Genauere Begründung aus Richards nicht mehr erschienener Untersuchung wird zitiert bei Tetz, Zur Edition, 26f.

¹⁹³ Nachweis bei Tetz, Zur Edition.



6. Editionen und
die der Edition von Bernard de Montfaucon
zugrunde liegenden Handschriften

EppSerap I-IV erschienen bereits 1601 in der editio princeps, der Commeliniana.¹⁹⁴ Diese Ausgabe wurde dann für die bisher folgenreichste von Bernard de Montfaucons Edition mitbenutzt¹⁹⁵. Die verbreitete Textausgabe in Mignes »Patrologia Graeca«¹⁹⁶ geht auf de Montfaucon zurück, verwertete aber auch die 1777 erschienene Ausgabe Giustinianis.¹⁹⁷ Weitere Nachdrucke der genannten Ausgaben finden sich in Christel Butterwecks Athanasius-Bibliographie.¹⁹⁸

¹⁹⁴ B. Athanasii archiepiscopi Alexandrini Opera quae reperiuntur omnia, in duos tomos tributa. Graece nunc primùm (ex Mss. Codd. Basil. Cantabrig. Palatt. et aliis) in lucem data, cum interpretatione Latine Petri Nannii Alcmariani, et aliorum ubi illa desiderabatur. Accesserunt Fragmenta varia: Notae variarum lectionum: Index triplex. Heidelberg 1601-2. *EpSerap I*: Bd. 1, S. 344-371; *EpSerap IIa*: S. 338-343 [es wird kein Grund für diese Umstellung angegeben]; *EpSerap IIb*: Bd. 2, S. 20-24; *EpSerap III*: S. 25-29; *EpSerap IV*: Bd. 1, S. 764-775.

¹⁹⁵ Sancti Patris nostri Athanasii archiep(iscopi) Alexandrini Opera omnia quae exstant vel quae ejus nomine circumferuntur, ad mss. codices Gallicanos, Vaticanos, etc. necnon ad Commelianas lectiones castigata, multis aucta, nova interpretatione, praefationibus, notis, variis lectionibus illustrata: nova S. Doctoris vitâ, onomastico, et copiosissimis indicibus locupletata. Opera et studio monachorum ordinis S. Benedicti è Congregatione Sancta Mauri. Tribus Tomis in folio Graecè et Latinè. Parisiis 1698. *EpSerap I*: Bd. 1,2, S. 647-682; *EpSerap IIa*: S. 683-690; *EpSerap IIb*: S. 690-696; *EpSerap III*: S. 696-701; *EpSerap IV*: S. 701-714.

¹⁹⁶ S(ancti) P(atris) N(ostri) Athanasii archiepiscopi Alexandrini Opera omnia quae exstant vel quae ejus nomine circumferuntur (...) accurante et recognoscente Migne, J. P. (= Patrologia Graeca Bd. 25-28), Turnholti 1979-84 (= Paris 1857). *EpSerap I*: PG 26, Sp. 529-608; *EpSerap IIa*: Sp. 608-624; *EpSerap IIb*: Sp. 624-637; *EpSerap III* u. *EpSerap IV*: Sp. 637-676. Die Kolumnenzahlen von Mignes Nachdruck sind in der Marginalienspalte des Textes mit einem M gekennzeichnet.

¹⁹⁷ Sancti Patris Nostri Athanasii archiepiscopi Alexandrini Opera omnia quae exstant vel quae ejus nomine circumferuntur, ad mss. codices Gallicanos, Vaticanos, etc. necnon ad Commelianas lectiones castigata, multis aucta: nova Interpretatione Praefationibus, Notis, variis lectionibus illustrata: nova Sancti Doctoris vita, Onomastico et copiosissimis Indicibus locupletata. Opere et studio monachorum ordinis S(ancti) Benedicti e Congregatione Sancti Maurii, Novissimis nunc curis emendatiora, et Quarta Volumine aucta. Volumen quartum, complectens omnia, quae post Editionem Parisiensem anni MDCXCVIII ad hanc diem prodierunt, Patavii 1777. Bd. 1,2.

¹⁹⁸ Athanasius von Alexandrien, Bibliographie, redigiert von Christel Butterweck (ANRWAW 40), Opladen 1995.

Aus dem Apparat von Felckmann übernahm Bernard de Montfaucon für *OrArian III* Lesarten folgender Handschriften¹⁹⁹:

Basiliensis	B
Anglicanus	44
Goblerianus	56
Anonymus II	b ¹

Außerdem zog Bernard de Montfaucon folgende Handschriften heran:

Seguerianus	S
Regius 2284 (Regius 1)	R

¹⁹⁹ Die Angaben wurden ermittelt mithilfe des »Syllabus codicum« PG 26, Sp. 1449-52, hier Sp. 1450f..

Epistula I ad Serapionem
Conspectus siglorum

<i>Sigle</i>	<i>Handschrift</i>	<i>Datierung</i>	<i>Folia/Paginae</i>	<i>Ordo-Nr</i>
<i>RS-Tradition</i>				
R	Parisinus gr. 474	s. XI	83b—111a	$\overline{\kappa\gamma}$
S	Parisinus Coislinianus gr. 45 (133)	s. XII	387a—413a	$\overline{\kappa\zeta}$
89	Athous Dionysiou 175	s. XIII	5a—29b*	—
93	Vallicelli 30 (C 4)	s. XIV, XV et XVI	399a—401b*	—
<i>x-Tradition</i>				
U	Patmiacus A 3	s. XI	1a—19b*	—
N	Marcianus gr. 369 (olim 50)	s. XI et XV	112a—134a	$\overline{\gamma}$
<i>(N wird nur dort hinzugezogen, wo U ausfällt.)</i>				
L	Londinensis Burneianus 46, Bd. II	s. XII	56b—73b	—
W	Athous Vatopedi 7	s. XI-XII	278b—292a	—
M	Marcianus gr. 49 (351)	s. XII-XIII	188a—206a	—
B	Basiliensis gr. A III 4	s. XIII	170a—183b	$\overline{\iota}$
B*, B ^I	Schreiber 1			
A	Ambrosianus 464 (I 59 sup.)	s. XIII/ XIV	295b—320a	$\overline{\theta}$
n	Vaticanus gr. 403	s. XIV/XV	48a—89b	$\overline{\beta}$
76	Marcianus gr. 502 (= 804)	s. XIV	203b—219b	—
<i>versio armeniaca</i>				
arm ¹	Codex Venetus 818	s. XII	75—89*	$(\overline{\theta\mu})=12$
arm ²	Codex Vindobonensis 648	s. XIII/ XIV	53b—76a	$\overline{\delta}/=10$
arm ³	Codex Vindobonensis 629	ante 1816	4a—30b	$\overline{u}/=1$
arm ⁴	Codex Venetus 944	s. XVI	231-	
<i>Testimonia</i>				
Sev.	Severus von Antiochien, Contra impium grammaticum (vgl. S. 415)			
doctr.	Doctrina patrum de incarnatione verbi, ed. Diekamp (vgl. S. 415)			
Damasc.	Expositio fidei (vgl. S. 415)			
v2220	Vaticanus gr. 2220 chart. anno 1304/5 (vgl. S. 415)			
Zig.	Euthymius Zigabenus, Panoplia dogmatica (vgl. S. 414)			

* Fragmentarisch

Epistula IIa ad Serapionem

Conspectus siglorum

<i>Sigle</i>	<i>Handschrift</i>	<i>Datierung</i>	<i>Folia/Paginae</i>	<i>Ordo-Nr.</i>
<i>RS-Tradition</i>				
R	Parisinus gr. 474	s. XI	111a—116b	$\overline{\kappa\delta}$
S	Parisinus Coislinianus gr. 45 (133)	s. XII	413b—418b	$\overline{\kappa\zeta}$
93	Vallicelli 30 (C 4)	s. XIV, XV et XVI	403b*	—
<i>x-Tradition</i>				
U	Patmiacus A 3	s. XI	20a—24a	—
k	Parisinus gr. T II 23	a. 1424	204a—206a	$\overline{\beta}$
L	Londinensis Burneianus 46, Bd. II	s. XII	73b—77a	—
W	Athous Vatopedi 7	s. XI-XII	292a—295a	—
M	Marcianus gr. 49 (351)	s. XII-XIII	206a—210a*	—
181	Laurentianus plut. IV, 12 (181 wird nur dort hinzugezogen, wo M ausfällt.)	s. XV	342a—347a	—
B	Basiliensis gr. A III 4	s. XIII	183b—185b	$\overline{\iota\alpha}$
B*, B ^I	Schreiber 1			
A	Ambrosianus 464 (I 59 sup.)	s. XIII/XIV	320a—325b	$\overline{(\iota)}$
n	Vaticanus gr. 403	s. XIV/XV	90a—98b	$\overline{\gamma}$
76	Marcianus gr. 502 (= 804)	s. XIV	200a—203b	—
<i>Versio Armeniaca</i>				
arm ³	Codex Vindobonensis 629	ante 1816	30b—33b*	$\overline{(\rho)}/=2$
arm ⁴	Codex Venetus 944	s. XVI	251-253*	$\overline{(\rho)}/=2$
<i>Testimonia</i>				
Sev.	Severus von Antiochien, Contra impium grammaticum (vgl. S. 415)			

* Fragmentarisch

Epistula IIb ad Serapionem

Conspectus siglorum

<i>Sigle</i>	<i>Handschrift</i>	<i>Datierung</i>	<i>Folia/Paginae</i>	<i>Ordo-Nr.</i>
R	Parisinus gr. 474	s. XI	116b—121a	$\overline{\kappa\epsilon}$
E	Scorialensis gr. ω III 15	s. XII	81a—86a	$\overline{\iota\beta}$
S	Parisinus Coislinianus gr. 45 (133)	s. XII	418b—422b	$\overline{\kappa\eta}$
k	Parisinus gr. T II 23	a. 1424	206a—208a	$\overline{\gamma}$
B	Basiliensis gr. A III 4	s. XIII	259a—261b	$\overline{\lambda}$
B*, B ^I	Schreiber 1			
F	Laurentianus San Marco 695	s. XIV	270a—273a	—
93	Vallicelli 30 (C 4)	s. XIV, XV et XVI	403b—405b	—
P	Parmensis (Bibl. Palatina) gr. 10	s. XI/XII	70b—74a	$\overline{\delta}$
O	Scorialensis gr. X II 11 (371)	s. XIII	184a—187a	$\overline{\iota\varsigma}$
94	Kopenhagen e don. var. 12c	s. XV	75a—79a	—
K	Athous Vatopedi 5.6	s. XIV	56b—59b	$\overline{\lambda\delta}$
n	Vaticanus gr. 403	s. XIV-XV	98b—106a	$\overline{\delta}$

Versio Armeniaca

arm ²	Codex Vindobonensis 648	s. XII	33b—38a*	$\delta u/11$
arm ³	Codex Vindobonensis 629	ante 1816	33b—38a*	$q/3$

* Fragmentarisch

Epistula III ad Serapionem

Conspectus siglorum

<i>Sigle</i>	<i>Handschrift</i>	<i>Datierung</i>	<i>Folia/Paginae</i>	<i>Ordo-Nr.</i>
R	Parisinus gr. 474	s. XI	121a—125b	— κζ
E	Scorialensis gr. W III 15	s. XII	86a—90b	— ιγ
S	Parisinus Coislinianus gr. 45 (133)	s. XII	422b—434a	— κθ
B	Basiliensis gr. A III 4	s. XIII	261b—264a	— λα
B*, B ^I	Schreiber 1			
F	Laurentianus San Marco 695	s. XIV	275b—283b	—
93	Vallicelli 30 (C 4)	s. XIV, XV et XVI	405b—406b*	—
P	Parmensis (Bibl. Palatina) gr. 10	s. XI/XII	74b—86b	— δ
O	Scorialensis gr. X II 11 (371)	s. XIII	187a—197a	— ις
94	Kopenhagen e don. var. 12c	s. XV	79a—83a	—
K	Athous Vatopedi 5.6	s. XIV	60a—62b	— λε
n	Vaticanus gr. 403	s. XIV-XV	106a—113a	— ε

Testimonia

V₂₂₂₀ Florileg im Vaticanus gr. 2220, fol. 301b (vgl. S. 423)

* Fragmentarisch

Epistula IV ad Serapionem/ In illud: Qui dixerit verbum

Conspectus siglorum

<i>Sigle</i>	<i>Handschrift</i>	<i>Datierung</i>	<i>Folia/Paginae</i>	<i>Ordo-Nr.</i>
<i>RS-Tradition</i>				
R	Parisinus gr. 474	s. XI	125b—135a	κε
S	Parisinus Coislinianus gr. 45 (133)	s. XII	426a—434a	κθ
E	Scorialensis gr. W III 15	s. XII	90b—101a	ιε
P	Parmensis (Bibl. Palatina) gr. 10	s. XI/XII	78a—86b	ε
O	Scorialensis gr. X II 11 (371)	s. XIII	190a—197a	ιη
93	Vallicelli 30 (C 4)	s. XIV, XV et XVI	406b—409b*	—
<i>x-Tradition</i>				
U	Patmiacus A 3	s. XI	278a—289a	—
L	Londinensis Burneianus 46, Bd. II	s. XII	101b—108a	—
W	Athous Vatopedi 7	s. XI-XII	315a—319b	—
M	Marcianus gr. 49 (351)	s. XII-XIII	234a—241a	—
B	Basiliensis gr. A III 4	s. XIII	201b—206a	ιζ
B*, B ^I	Schreiber 1			
A	Ambrosianus 464 (I 59 sup.)	s. XIII/XIV	360a—369b	(ις)
n	Vaticanus gr. 403	s. XIV-XV	144b—158a	η
76	Marcianus gr. 502 (= 804)	s. XIV	219b—226a	—
D	Ambrosianus gr. 235 (D 51 sup.)	s. XVI	188b—204a	ι
<i>Versio Syriaca</i>				
Σ	Ambrosianus fr. 46 (A 296 inf.)	a. 723 (vgl. S. 436)		
<i>Versio Armeniaca</i>				
arm ³	Codex Vindobonensis 629	ante 1816	30b—33b*	δω
<i>Testimonia</i>				
Vat. ₁₄₅₅	Florilegium dyotheleticum codicis Vaticani gr. 1455, fol. 165a-167a (vgl. S. 437)			
G ^{f3}	Athanasius-Florileg im Codex Laurentianus 4,23, fol. 116b – 124 (vgl. S. 437)			

* Fragmentarisch

EPISTULA I AD SERAPIONEM

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας
ἐπιστολὴ πρὸς Σεραπίωνα ἐπίσκοπον
περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος

M 529

B 647

Τὰ γράμματα τῆς σῆς ἱερᾶς διαθέσεως ἀπεδόθη μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ. καὶ **1,1**

Zu Fragen der historischen Einordnung des Schreibens bietet der Brief selbst die erforderlichen Informationen. Athanasius hat im Wüstenversteck (cf. *ApConst* 27,2; 32,1; 34,2) seines dritten Exils ein nicht überliefertes Schreiben seines Freundes Serapion, Bischof von Thmuis, erhalten, in dem dieser von der Formation einer neuen häretischen Gruppierung berichtete (*EpSerap I* 1,1. 33,1). Mit dem vorliegenden Brief nimmt Athanasius Serapions Anliegen auf und bezieht gegen die Tropiker (*EpSerap I* 10,4. 17,4. 21,4. 30,3. 32,1) Stellung. Für die Datierung kommen die Jahre von Februar 356 bis Februar 362 in Betracht, in denen Athanasius sich seit der militärischen Erstürmung der Theonas-Kirche in der Nacht vom 8. zum 9. Februar 356 an verschiedenen Fluchtorten, und mit, wie es scheint, einer kurzen Unterbrechung eines heimlichen Besuches in Alexandrien versteckt hielt (cf. A. Martin, *Histoire*, 89-97; R. Lorenz, *Osten*, 163f; M. Tetz, *Zur Biographie des Athanasius von Alexandrien*, ZKG 90, 1979, 172f = ders., *Athanasiana*, 37), während die Stadt selbst permanent von schweren inneren Unruhen heimgesucht wurde (cf. Ch. Haas, *Alexandria in Late Antiquity*, Baltimore 1997, 278-295). Häufiger werden die Jahre 359/60 als Abfassungszeit genannt (so Shapland, *EppSer*, 16-18; K. Fitschen, *Serapion von Thmuis*, PTS 37, Berlin/New York 1992, 146f; A. Martin, *Athanasie d'Alexandrie et l'Église d'Égypte au IV^e Siècle* (328-373), Rome/Paris 1996, 536; vgl. noch M.A.G. Haykin, *The Spirit of God*, SVigChr. 27, Leiden/New York 1994, 18-24.59). Aber es empfiehlt sich, sich nicht zu weit von der in *ApConst* vorausgesetzten Situation zu entfernen (s.o.). Eine zeitliche Ansetzung um 357/358, (so M. Tetz, *Athanasius*, 344, cf. die Mauriner, PG 25, cxxxviii; W.-D. Hauschild, *Die Pneumatomachen*, Hamburg 1967, 16), fügt sich in das Gesamtbild, das man von den theologiegeschichtlichen Begleitumständen des noch in den Anfängen steckenden Auftretens der Tropiker und der aktuellen Agitation des Aetius und Eunomius in Ägypten ab 356 gewinnt, exakt ein. Für sie spricht ferner, dass nach Epiph. pan. haer. 73,26,7 in Thmuis schon 359 der als Meletianer bekannte und von Acacius von Caesarea eingesetzte Bischof Ptolemäus amtierte, so dass Serapion, mag er nun abgesetzt, exiliert oder verdrängt worden sein, kaum noch Möglichkeiten der offenen Auseinandersetzung mit den Tropikern geblieben wären. Dafür spricht auch, dass Didymus der Blinde seine Schrift *De Spiritu Sancto* (CPG 2544), in der die Serapionbriefe des Athanasius, mindestens *EpSerap I*, benutzt sind, schon

RS89 NLWMBAn76(solum tit. praeb.) **arm^{2,3}**

κγ R κς SC γ N ι B θ A β n **Tit 1** τοῦ > RS89 | ἁγίου] αὐτοῦ x(sine 76) αὐτοῦ ἐκ τῆς 76 > RS89 | Ἀθανασίου + τοῦ arm³ | Ἀθανασίου ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας > RS89 x
1,1 σῆς > M | τῇ > arm **2** καὶ > SNW | διωγμὸς] **ωγμος 89 | ἐπικείμενος > N

̅̅̅ arm² ̅̅̅ arm³ **Tit 1** ἐπισκόπου] *εϋληλυληλη* (sic) arm² *εϋληληληλη* arm³
3 ἁγίου] *ωδδδωωωωωω* pp

εἰ καὶ πικρός τις ἦν ὁ κα-θ' ἡμῶν διωγμὸς ἐπικείμενος καὶ πολλή ἔρευνα τῶν
 ζητούντων ἡμᾶς ἀνελεῖν, ἀλλ' »ὁ πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ Θεὸς πάσης
 παρακλήσεως« παρακάλεσεν ἡμᾶς καὶ ἐν τοῖς γράμμασί σου. ἀναμιμνησκό-
 μενος γὰρ τῆς σῆς διαθέσεως καὶ πάντων τῶν γνησίων ἔδοξα τούτους σὺν 5
 2 ἑμοὶ τότε παρῆναι. ἐπιπολὺ μὲν οὖν ἔχαιρον κατέχων τὰ γράμματα· ὡς
 δὲ τούτοις ἐνέτυχον, ἡρξάμην πάλιν ἀθυμεῖν διὰ τοὺς ἅπαξ μελετήσαντας
 B 648 μάχεσθαι πρὸς τὴν | ἀλήθειαν. ἔγραφε γάρ, ἀγαπητὲ καὶ ἀληθῶς ποθεινό-
 τατε, λυπούμενος καὶ αὐτός, ὡς ἐξελεθόντων μὲν τινων ἀπὸ τῶν Ἀρεια-
 M 532 νῶν διὰ τὴν κατὰ τοῦ υἱοῦ | τοῦ Θεοῦ βλασφημίαν, φρονούντων δὲ κατὰ 10
 τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ λεγόντων αὐτὸ μὴ μόνον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ τῶν
 »λειτουργικῶν πνευμάτων« ἐν αὐτὸ εἶναι καὶ βα-θμῶ μόνον αὐτὸ διαφέρειν
 3 τῶν ἀγγέλων. τοῦτο δὲ ἐστὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανούς προσποιητὸς

kurz vor 362 redigiert hat (cf. A. Martin, Athanase d' Alexandrie, 536), wenn sie nicht gar
 bereits um 358 entstanden ist (B. Kramer, Art. Didymus von Alexandrien, TRE 8 [1981] 743).
 1,3 Cf. 2Cor 1,3 12 Hbr 1,14

RS89 NLWMBAn arm¹(de lin. 8 ἀληθῶς / ἀληθινή) arm^{2,3} **Zig.**(de lin. 8
 ἔγραφεσ usque ad 13 ἀγγέλων)

2 ἐπιστολή non leg. 89 | πρὸς non leg. 89 + τὸν αὐτὸν 76 > arm |
 Σεραπίωνα] Σαραπίωνα RS89 > arm | ἐπίσκοπον + Θμουέως Ἀθανασίου ἐπισκόπου
 Ἀλεξανδρείας S89 + Θμουέως Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας R > 76 arm 3 περὶ τοῦ]
 κατὰ τῶν βλασφημούντων καὶ λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον RS89 |
 ἁγίου] παναγίου arm > RS89 | πνεύματος > RS89 3 πατὴρ] Θεὸς arm | Θεὸς]
 κύριος arm | πάσης] πασῶν arm 4 παρακλήσεως] παρακλήσεων arm | παρακάλεσον
 B* παρακάλεσον B^{c1} | καὶ > arm ἐν] διὰ arm | ἀναμιμνησκόμενος 89 5 γνησίων]
 πιστῶς ἡμῖν ἀγαπητῶν arm | ἔδοξα — 6 παρῆναι] σὺν ἑμοὶ πάντας παρῆναι ἔδοξα arm
 | ἐπιπολὺ — οὖν] διὸ καὶ ἐπιπολὺ arm 8 ἔγραφεσ Zig. | γάρ > Zig.
 8/9 ποθεινότατε] ποθεινέ arm | καὶ + σὺ arm | ἐξελεθόντων] ἐπελεθόντων L |
 ἀπὸ] ἐκ N 10 τὴν] τὰς arm¹ > arm^{2,3} | βλασφημίαν] βλασφημίας arm¹ δυσφημίαν
 RS89 | φρονούντων] φρονεῖν ὁμοίως arm | δὲ] καὶ arm 11 ἁγίου > arm |
 λεγόντων] λέγειν arm 12 λειτουργικῶν] λειτουργικοῦ arm^{2,3} λειτουργῶν L |
 πνεύματος arm^{2,3} | ἐν > arm | διαφέρειν] εἶναι κρεῖττον arm | δὲ] καὶ ante τοῦτο
 arm | ἐστὶ + ὥσεἰ arm 13 Ἀρειανούς — 14 δὲ > 89 | προσποιητὸς]
 προσποιητὴ n + ἡ N 14 μάχη + τοῦτο δὲ ἐστὶ πρὸς μὲν τοὺς Ἀρειανούς (cf. lin. 14)
 N* exp. Nc | ἀντιλογία post πίστιν arm | τὴν > arm^{2,3} | εὐσεβῆ] εὐσεβεῖ N

1,3 πατήρ] *αυπηλωδ* | Θεὸς] *περ* | πάσης] *αμἐνῶν* 4 παρακλήσεως]
αμῆθωρηθῆνῃ | ἐν] *η* *ἀκνῶ* 5 γνησίων] *ζωλωπηρωμῶν* *αμῆ*
μῆρηρη | ἔδοξα — 6 παρῆναι] *μῆρᾶ* *ωη* *ηω* *ρηρηρη* *ρη* *ζωμῶρῆρηρη* |
 ἐπιπολὺ — οὖν] *ψ* *αὐν* *ρηρη* *η* *ρηρηρη* *μ* *μῶν* 8 ποθεινότατε] *ρηρηρηρη*
 9 καὶ + *ρηη* | *ηρηρη* *ηρηρη* arm^{2,3} 10 ζωζηρηρηθῆνῃ] *ζωζηρηρηθῆνῃ*
 arm¹ | φρονούντων] *ρηρηρη* *ημῶν* *αμῆ* | δὲ] *η* 11 λεγόντων] *αμῆ*
 12 *ρηρηρη* *ρηρηρη* arm² *ρηρηρη* arm³ | διαφέρειν] *ρηρηρη* *ημῶν*

μάχη, ἀληθείης δὲ ἀντιλογία πρὸς τὴν εὐσεβῆ πίστιν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνοι
 15 ἄρνούμενοι τὸν υἱὸν ἄρνοῦνται καὶ τὸν πατέρα οὕτω καὶ οὗτοι δυσφη-
 μοῦντες εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δυσφημοῦσι καὶ εἰς τὸν υἱόν. καὶ ἀμφοτέρω-
 τὰ μέρη διείλοντο τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντίστασιν, ἵν' οἱ μὲν κατὰ τοῦ
 λόγου, οἱ δὲ κατὰ τοῦ πνεύματος φρονοῦντες τὴν αὐτὴν ἔχωσιν εἰς τὴν
 ἁγίαν τριάδα βλασφημίαν. ταῦτ' οὖν συνορῶν καὶ πολλὰ λογιζόμε- 4
 20 νος ἐν ἁθυμίᾳ γέγονα ὅτι πάλιν εὗρε παίζειν ὁ διάβολος ἐν τοῖς ὑποκρινο-
 μένοις τὴν μανίαν αὐτοῦ· καὶ κρίνας μὲν ἤμην σιωπᾶν ἐν τοιούτῳ καιρῷ.
 διὰ δὲ τὴν προτροπὴν τῆς σῆς γνησιότητος ἔνεκά τε τῆς ἐκείνων
 ἀλλοδοξίας καὶ σατανικῆς προπετείας δι' ὀλίγων ἔγραψα τὴν ἐπιστολήν,
 μόγις καὶ ταῦτα δυνηθεῖς, ἵνα μόνον καὶ σὺ πρόφασιν ἐκ τούτων λαβὼν
 25 κατὰ τὴν προσοῦσάν σοι σύνεσιν τὰ λείποντα | προσθῇς καὶ πλήρης ὁ B 649
 κατὰ τῆς δυσσεβοῦς αἰρέσεως ἔλεγχος γένηται.

15 Cf. 1Jo 2,22.23

RS89 NLWMB94n arm¹ arm^{2,3}

15 τὸν₁ > arm | καὶ₁ > x(sine NW) | τὸν₂ > arm¹ | δυσφημοῦντες]
 βλασφημοῦντες arm 16 εἰς₁ > arm¹ | τὸν > arm¹ | καὶ > B 17 μέρη +
 μερισάμενοι arm | διείλοντο N | τὴν₂ > arm^{2,3} 18 φρονοῦντες > arm¹ | τὴν
 > arm¹ | ἔχωσιν post 19 βλασφημίαν arm | βλασφημίαν] τὴν (> arm¹)
 δυσφημίαν arm 20 ἁθυμία + μεγάλη arm | ὅτι + οὕτως arm³ |
 παίζειν ὁ διάβολος] διάβολος παίζειν arm^{2,3} | ὁ > arm¹ 21 σιωπῶν SL
 | τοιούτῳ] τοίτῳ S 22 προτροπὴν — γνησιότητος] γνησιότητα τῆς
 προτρεπτικῆς ἀγάπης σου arm | γνησιότητος] ὁσιότητος x | τε] γε RS89 > n
 24 δυνηθεῖς + οὐκ οὕτως ἔχει τὴν (> arm^{2,3}) φύσιν (φύσει arm^{2,3}) λέγων, ἀλλὰ
 τὰ γράμματα προτιθεῖς καὶ (> arm¹) arm | μόνον καὶ] μὴ arm³ | πρόφασιν]
 προφάσεις arm^{2,3} + εὐρὼν καὶ N | λαβὼν ἐκ τούτων ~ N 25 τὴν > arm^{2,3}
 | λειπόμενα RS89 | προσθεις 89 arm | καὶ > arm | τῆς] τῶν arm¹ τοῦ arm^{2,3}

15 τὸν υἱὸν] *qhrqhr* | τὸν πατέρα] *qzawr* arm¹ | δυσφημοῦντες]
zawzhrhnl | *h zhrhnl* *qzhrhnl* arm¹ 17 μέρη + *mwswlhrhl* | *wn*] *qwn*
 arm^{2,3} *dzmrwnlθhl* arm^{2,3} 17/18 *zwhwnhl rwnhl*] *zwhwnhlwrlwnhl* arm³
 | *hmrhnl* > arm¹ | *qnhnl* arm¹ | *nlhrlhnl* post *qamwprzwnlθhl* arm¹
 19 βλασφημίαν] *qamwprzwnlθhl* arm¹ *qamwprzwnlθhl* arm^{2,3} 20 ἁθυμία
 + *mdh* | ὅτι + *hrwz* arm³ 21 *rwnswrlhl* *hmrhl* ~ arm^{2,3} | *lhl*
 post *θamwswlh* 22 προτροπὴν — γνησιότητος] *zrawlhrnqhlwn* (*zrawlhrwlwn*
 arm^{2,3}) *hrrhrmwn hrrhnl* *phnl* (*ph* arm²) 24 δυνηθεῖς + *nz hrwz nlh*
qrlnlθhlwn (*qrlnlθhl* arm^{2,3}) *qamwprhnl*, *wjl qqrnq wnwzhl qnlhnl* | *mhwn*
h] *mh* arm³ | *qamwprhnl* *qamwprhnl* arm^{2,3} 25 *hmrwnlθhlwn*
hmrwnlθhlwn arm^{2,3} 26 τῆς αἰρέσεως] *zbrdhlwdrhnl* arm¹ *zbrdhlwdrhnl*
 arm^{2,3} 14 *rwnwlrhnlθhl* post *zawlsw* | *rwrhlwzwnlθhlwn* arm^{2,3}

2,1 $h > \text{arm}^1 + n^{\text{c}} \text{arm}^{2,3}$ 2 εἰκότως + *ωψα* ($h \text{ arm}^1$) 3 χρῆ πλεόν τι] *ῖν* h
էին պէտք աւելի $\text{arm}^{2,3}$ (*են*) *պէտք առ նոսա աւելի* $\sim \text{arm}^1$ 4 τὰ — αὐτῶν] *առ*
նոսա ասացեալքն հակառակ որ յառաջ քան զայս arm^1 *ասացեալքն հակառակ նոցա*
 $\text{arm}^{2,3}$ | δὲ + *արդ* 5 ἀπατηθέντας + *որպէս* 6 εἰπεῖν + *րն* $q \text{ arm}^1$ |
զարմանայցէ իսկ ոք] *զարմանայցէք* arm^1 | ἄν τις] *իսկ ոք* *թերեւս* $\text{arm}^{2,3}$
7 εἶναι] *լսել* | *զհոգին* arm^1 8 որρεπν] arm^1 | ἀκοῦσαι] *սսելով*
ոք 9 ἠνέσχοντο] *անսարիցէ* 10 *կամիցին]* *կամեսցին* $\text{arm}^{2,3}$ | *էն* arm^1
11 ποιημάτων] *եղելոցս* | τί + *սակ* 12 *միասնականութիւն* $\text{arm}^{2,3}$ | *զոր*
+ *աւրինակ* arm^1 | *ուսին* — 19 *հոգւոյն* $> \text{arm}^1$

πατέρα, κτίσμα λέγουσι καὶ ἠγνόησαν ὅτι, ὥσπερ μὴ διαιροῦντες τὸν
 υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς σῶζουσι τὸ ἓνα Θεὸν εἶναι, οὕτως διαιροῦντες ἀπὸ
 15 τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, οὐκέτι μίαν τὴν ἐν τριάδι Θεότητα σῶζουσι,
 σχίζοντες αὐτὴν καὶ ἐπιμίγοντες αὐτῇ ἄλλοτρίαν καὶ ἑτεροειδῆ φύσιν καὶ
 τοῖς κτίσμασι συνεξισοῦντες αὐτήν; τοῦτο δὲ πάλιν οὐκέτι ἐν εἶναι 4
 δείκνυσι τὴν τριάδα, ἀλλὰ ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων συγκειμένην αὐτὴν
 διὰ τὸ ἑτεροούσιον τοῦ πνεύματος ὡς αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο. ποία
 20 οὖν αὕτη Θεολογία ἐκ δημιουργοῦ καὶ κτίσματος συγκειμένη; ἡ γὰρ οὐ
 τριάς ἐστιν, ἀλλὰ δυὰς καὶ λοιπὸν ἢ κτίσις; ἡ, εἰ τριάς ἐστιν, ὥσπερ οὖν
 καὶ ἔστι, πῶς τοῖς μετὰ τὴν τριάδα κτίσμασι συντάττουσι τὸ τῆς
 τριάδος πνεῦμα; τοῦτο γὰρ ἐστὶ πάλιν διαιρεῖν καὶ διαλύειν τὴν τριάδα.
 οὐκοῦν κακῶς φρονοῦντες περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐδὲ περὶ τοῦ 5
 25 υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν. εἰ γὰρ ἐφρόνουν ὁρθῶς περὶ τοῦ λόγου, ἐφρόνουν
 ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ πνεύματος, »ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται« καὶ
 τοῦ υἱοῦ ἴδιον ὃν παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς καὶ πᾶσι τοῖς

2,26 Jo 15,26

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig. v₂₂₂₀(de lin. 2,25 εἰ usque ad 28 αὐτόν)

13 ὅτι + μὴ L^c 14 τὸν τὸν LWMB A | Θεὸν > arm | οὕτως + καὶ arm
 15 σῶζο*σι 76 16 αὐτὴν > M | ἐπιμίγοντες M | ἑτεροειδεῖ R
 17 αὐτὴν + καὶ οὖν arm | δὲ πάλιν > arm | εἶναι > n 18 δείκνυσι post τριάδα
 arm^{2,3} | τὴν + ἁγίαν N | τριάδα 89 | συγκειμένην αὐτὴν] αὐτὰς συγκειμένας
 arm 19 ἐπλάσαντο x | οὖν] δὲ arm 20 κτίσματος] ποιήματος arm | ἡ γὰρ οὐ
 21 τριάς ἐστι] εἰς τριάδα ἐστιν· ὅπερ οὐκ ἔστι· καὶ x(sine N) οὐκέτι γὰρ τριάς arm |
 ἀλλὰ δυὰς > arm | ἡ > arm | εἰ > R | ἐστιν₂] καὶ arm | ὥσπερ] ὅπερ N |
 οὖν > arm 22 πῶς + δὲ arm 23 πνεῦμα + διὰ arm | τοῦτο > arm¹ | διαλύειν
 καὶ διαιρεῖν ~ BA 24 ἁγίου + ὡς αὐτοὶ φρονοῦσιν arm^{2,3} | τοῦ₂ > arm 25 γὰρ
 > v₂₂₂₀ | ὁρθῶς ἐφρόνουν ~ arm^{2,3} | λόγου] υἱοῦ v₂₂₂₀ | ἐφρόνουν 26 ὑγιῶς] ὁρθῶς
 arm^{2,3} 27 ἴδιον + ἐστὶν 76 | ὃν] ὃ NLWMB A > v₂₂₂₀ | αὐτοῦ δίδοται] τοῦ πατρὸς
 ἐκπορεύεται L (cf. lin. 26)

14 οὕτως + *h* 17 αὐτὴν + *h* *wpq* 18 *gnlghwnt* post *qbrprhqlpθrlun*
 arm^{2,3} | συγκειμένην αὐτὴν] *qntw ζωλω.ρωλω* 19 *npwtu*] *np* arm³ > arm¹
 20 κτίσματος] *jwrrwrdhj* | ἡ — 21 ἐστιν₁] *pwntqh nχ lw brprhqlpθrlun* |
 ἐστιν₂] *h* 22 πῶς + *hw* 23 *wju* > arm¹ 24 *zwpwzwpw*] *qzwpwzwpw*
 arm^{2,3} | ἁγίου + *npwtu hn, pw jwrrzhn* arm^{2,3} 25 *nlqhwhlh*] *jwrrzhn* ~ arm^{2,3}
 | ἐφρόνουν ὑγιῶς] *nlqhwpwr* arm^{2,3}

6 πιστεύουσιν εἰς αὐτόν. οὕτω δὲ πλανώμενοι οὐδὲ περὶ τοῦ πατρὸς
 ὑγιῇ τὴν πίστιν ἔχουσιν. »οἱ γὰρ ἀντικείμενοι τῷ πνεύματι«, ὡς εἶπεν ὁ
 μέγας μάρτυς Στέφανος, »οὗτοι καὶ τὸν υἱὸν ἀρνοῦνται. τὸν δὲ υἱὸν 30
 ἀρνούμενοι οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχουσι.«

3,1 | Πόθεν τοίνυν ὑμῖν, ὧ οὗτοι, τῆς τοσαύτης τόλμης ἢ πρόφασις, ὥστε
 M 536 μὴ φοβηθῆναι τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος | εἰρημένον· »ὅς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς
 B 650 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ οὔτε ἐν τῷ
 μέλλοντι· οἱ μὲν γὰρ Ἀρειανοί, τὴν ἔνσαρκον παρουσίαν τοῦ λόγου καὶ
 τὰ δι' αὐτὴν εἰρημένα μὴ νοήσαντες, ἐξ αὐτῶν πρόφασιν λαβόντες εἰς τὴν 5
 ἑαυτῶν αἵρεσιν καὶ οὕτως ἠλέγχθησαν θεομάχοι καὶ ὡς ἀληθῶς »ἀπὸ γῆς
 2 κενολογοῦντες«. ὑμεῖς δὲ πόθεν ἠπατήθητε; παρ' αὐτῶν τί ἀκούσαν-
 τες ἢ τίς ὁ τρόπος τῆς τοιαύτης ὑμῶν πλάνης; ἀλλ', ὡς γράφεις, »ἀνέγνω-

29 Act 7,51

30 1Jo 2,23

3,2 Mt 12,32 (parr)

6 Is 8,19

 RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig. v₂₂₂₀(usque ad 28 αὐτόν)

28 αὐτόν] τὸ ὄνομα αὐτοῦ M | τοῦ > RS89 arm 29 πνεύματι + τῷ ἀγίῳ arm
 | ὡς + καὶ arm^{2,3} > arm¹ | εἶπεν — 30 Στέφανος] ὁ πρωτομάρτυς εἶπε Στέφανος
 76

3,1 τοίνυν] οὖν n | οὗτοι + εἰσιν arm | τοσαύτης] τοιαύτης x(sine N) 2 ὑπὸ
 + ῥητῶν arm | τοῦ]*ου 76 > BA | σωτῆρος] κυρίου x 3 ἔχει — 4
 μέλλοντι] ἀφεθήσεται αὐτῷ 76 | τῷ₁ + νῦν 89MBA | τούτῳ > M 4 οἱ > arm¹
 | Ἀρειανοί + καίτοι RS89N | λόγου] σωτῆρος arm 5 νοήσαντες] ἐνόησαν ἀλλ' arm¹
 + ὅμως RS89N arm | ἐξ] δι' M 6 καὶ₁ > arm | καὶ οὕτως > x(sine N) | καὶ₁
 > arm^{2,3} 7 κενολογοῦντες] καινολογοῦντες LMB*A | ὑμεῖς > arm^{2,3} | παρ'
 αὐτῶν τί] παρὰ τίνων x 7/8 ἀκούσαντες + καὶ arm¹ | τρόπο (sic) L | ἀλλ' ὡς
 γράφεις ἀνέγνωμεν] ἀλλ' ὡς γραφεῖσθαι ἔγνωμεν (sic) R ἀλλ' ὡς γραφεῖσαν ἔγνωμεν S89
 ἀλλὰ τὰς (> arm¹) γραφὰς ἀνέγνωμεν arm ἀνέγνωμεν x conieci

29 πνεύματι + *uṛṛḥj* | ὡς + *l* arm^{2,3} > arm¹ 30 *qḥwḥ* + *u* arm^{2,3} | *ḏlδb*
u > arm¹ | *uṣḥḥwḥnu*] *uṣḥḥwḥnḥnu* arm^{2,3} | *qḥḥḥu*] *u* > arm¹
 3,1 οὗτοι + *lḥ* arm | *wjḥ.ḥwḥlḥj*] *wjḥ.ḥwḥlḥg* arm^{2,3} 2 ὑπὸ + *qḥwḥwḥwḥ*
 | *uṣḥlḥq*] *ḥṛ wuṣḥ* arm^{2,3} 3 *uṣlḥṛ* > arm^{2,3} | *qḥḥḥḥlḥlḥ*] *ḥḥḥḥlḥlḥ*
 arm^{2,3} 4 *ḥ* > arm¹ | *wṛḥwḥnḥwḥu*] *u* > arm¹ | λόγου] *ḥṛḥḥḥ*
 5 *ḥwḥḥwḥu*] *u* > arm^{2,3} 5 *ḥḥwḥḥwḥu*] *ḥḥwḥḥu* *wjḥ* arm¹ + *ḥwḥwḥu* |
ḥḥḥwḥu] *u* > arm^{2,3} | *l* > arm^{2,3} 7 *ḥḥlḥ.ḥ* > arm^{2,3} | *qḥwḥḥḥwḥ.ḥ*
qḥwḥḥḥwḥ.ḥ arm^{2,3} 7/8 ἀκούσαντες + *l* arm¹ | ἀλλ' — ἀνέγνωμεν] *wjḥ*
qḥḥḥḥu (*u* > arm¹) *ṛḥḥḥḥḥwḥ.ḥ*

μεν·, φασίν, ἐν τῷ προφήτῃ Ἀμὼς λέγοντος τοῦ Θεοῦ· »διότι ἐγὼ
 10 στερεῶν βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν
 Χριστὸν αὐτοῦ· ποιῶν ὄρθρον καὶ ὁμίχλην καὶ ἐπιβαίνων ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ
 τῆς γῆς· κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ὄνομα αὐτῷ.« καὶ ἔνθεν ἐπείσθη-
 μεν τοῖς Ἀρειανοῖς λέγουσι κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἴτα τὸ 3
 μὲν παρὰ τῷ Ἀμὼς ἀνέγνωτε· τὸ δὲ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον »κύριος
 15 ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ« οὐκ ἀνέγνωτε ἢ ἀνέγνωτε;
 καὶ τοῦτο μὲν, ὡς ἔχει ἀληθείας ἐρμηνεύετε, ἵνα μὴ εἴπητε κτίσμα τὸν
 λόγον· τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ οὐχ ἐρμηνεύετε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἀκούοντες
 »πνεῦμα« ἐνομίσατε κτίσμα λέγεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καίτοι ἐν μὲν 4
 ταῖς Παροιμίαις φανερώς ἡ σοφία λέγουσά ἐστι τὸ »ἔκτισε«· καὶ ὁμως
 20 καλῶς γε ποιοῦντες ἐρμηνεύετε τὸ ῥητόν, ἵνα μὴ τὴν δημιουργὸν σοφίαν
 ἐν τοῖς κτίσμασι συναριθμῆτε. τὸ δὲ ἐν τῷ προφήτῃ ῥητόν οὐκ ἔχει

9 Am 4,13; cf. Eusebius von Caesarea, Eccl. Theol. 3,2; Dem. Ev. 4,16; dazu A. Heron, Zur Theologie der „Tropici“ in den Serapionbriefen des Athanasius, Kyrios 14 (1974), 3-24 14 Prv 8,22: der „locus classicus“ des arianischen Schriftbeweises“ (A.M. Ritter, HDThG 1², 1999, 149), cf. Urk. 8,4 (AthW III,1, 16,8-12)

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

9 ἐν — Ἀμὼς] διὰ τοῦ προφήτου Ἀμὼς post Θεοῦ arm | Ἀμμῶς n | διότι]
 ὅτι x Zig. + ἰδοὺ x | ἐγὼ + εἰμι arm 10 ἀπαγγέλλων RSL | εἰς] ἐν μέσῳ arm
 | ἀνθρώποις arm 11 ὑψηλὰ] ὕψη RS89 12 παντοκράτωρ + ἐστὶν arm^{2,3} |
 καὶ — 13 ἅγιον > B 14 τῷ] τοῦ N | ἀνέγνωμεν arm | τὸ — 15 ἀνέγνωτε >
 arm¹ | λεγόμενον + ὁ S 15 ἀνέγνωτε] + (μὲν n) τὸ δὲ (εἴτα τὸ μὲν 76) ἐν ταῖς
 παροιμίαις λεγόμενον (cf. 5-6) x(sine B^c) | ἢ ἀνέγνωτε > arm¹ 16 καὶ > x
 | τοῦτο μὲν > n | ἀληθείας] ἢ ἀλήθεια WMBn76 ἀλήθεια A | ἐρμηνεύεται
 M 17 τὸ] τῷ R 18 λέγεσθαι κτίσμα ~ RS89Zig. | λέγεσθαι] εἶναι
 arm¹ 19 ταῖς] τοῖς L | φανερόν L | λέγουσά ἐστι] ἐστὶ ἢ λέγουσα arm
 | τὸ > arm¹ | ἔκτισε + με M arm¹ Zig. 21 ἐν > NBA76 |
 συναριθμεῖτε 89M

9 ἐν — Ἀμὼς] *h dēn mārḡarēh n mndmawj* | ἐγὼ + *em* 10 εἰς] *h mēl* |
mārḡarēh 12 *mābēnāhāl* + *ē* arm^{2,3} 13 *arhān nūwāh*] *ū* > arm¹
 14 *qan*] *qawh* arm³ | *rhēbērgaw.ḡ* | *hul* — 15 *rhēbērgaw.ḡ* > arm¹
 16 *ḡmārḡarēh*] *ḡmārḡarēh* arm^{2,3} | *awawh*] *awh* arm¹
 17 *mārḡarēh*] *mārḡarēh* arm^{2,3} 18 *awēl*] *qh* arm¹ 18/19 *ḡawāwāh*
ḡawāh ~ arm^{2,3} | λέγουσά ἐστι] *ē awēl n* | *awāwāh*] *ū* > arm¹
 21 *mārḡarēh*] *mārḡarēh* arm¹ | δὲ — 22 ὦν] *h hēl n* | *urh*

γνώρισμα περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀλλ' ἀπλῶς εἴρηται περὶ πνεύμα-
 5 τος. πῶς οὖν, καίτοι πλείστης διαφορᾶς ἐν ταῖς γραφαῖς οὔσης περὶ
 πνευμάτων καὶ δυναμένου τοῦ ῥητοῦ τὴν ἰδίαν διάνοιαν ἔχειν ὁρθὴν, ὑμεῖς
 ὡς φιλονεικοῦντες ἢ ὡς ὑπὸ δῆγματος τοῦ ἀρειανοῦ ὀφείως βλαβέντες τὸ 25
 πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰρῆσθαι παρὰ τοῦ Ἀμῶς νομίζετε, ἵνα μόνον τοῦ
 φρονεῖν κτίσμα μὴ ἐπιλάθῃσθε;
 4,1 Εἶπατε γοῦν εἴ που τῆς θείας γραφῆς εὐρίσκετε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 εἰρημένον ἀπλῶς >πνεῦμα<, χωρὶς προσθήκης τοῦ λέγεσθαι ἢ τοῦ θεοῦ ἢ
 M 537 τοῦ | πατρὸς ἢ ὅτι ἐμοῦ ἢ αὐτοῦ ἢ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ ἢ παρ'
 ἐμοῦ, ὃ ἐστὶ παρὰ τοῦ θεοῦ ἢ μετὰ τοῦ ἁρμοῦ, ἵνα μὴ ἀπλῶς λέγεται
 >πνεῦμα<, ἀλλὰ >τὸ πνεῦμα< ἢ αὐτὸ τοῦτο >τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον< ἢ 5
 >παράκλητον< ἢ >ἀληθείας<, ὃ ἐστὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ λέγοντος »ἐγὼ εἰμι ἡ
 ἀλήθεια«, ἵνα ἀκούσαντες ἀπλῶς >πνεῦμα< ὑπονοήσητε εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ

4,6 Jo 14,6

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

22 περὶ + τοῦ N* 23 ἐν ταῖς γραφαῖς > arm^{2,3} | οὔσης ante διαφορᾶς RS89armZig.
 24 πνεύματος x | ἰδίαν > 76 arm 25 ἢ] καὶ arm | δῆγματος] δείγματος R |
 τοῦ > arm³ | ἀρειανικοῦ 76 26 τὸ ἅγιον > arm^{2,3} | παρὰ > arm³
 4,1 γοῦν] οὖν n | θείας > MZig. | γραφῆς > L* | εὐρίσκεται x(sine WN)
 2 χωρὶς + τῆς arm^{2,3} 3 ἡ₂ + ὅτι N76n arm^{2,3} | καὶ] ἢ 76 | τοῦ₃ > n
 | ἡ₄ > x 4 λέγεται M λέγεται n 5 τὸ₁] τῶ (sic) R, sup. M*, eras. MC |
 τὸ₂ > RS89 | τὸ₃ > RS89 6 τοῦ₂ > L | λέγοντος + ὅτι arm¹ 7
 ὑπονοήσετε MA | ὑπονοήσετε εἶναι] εἶναι εἴπητε arm^{2,3}

23 *εἰρημένη* *ἡ ἀληθεία* [θ₁ *ἡ ἀληθεία* > arm^{2,3} 24 *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* arm^{2,3}
 25 *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* arm³ | ἡ] *ἡ* | *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* > arm³ | *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία*
 arm³ 26 *ἡ ἀληθεία* > arm^{2,3} | *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* arm³ | *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* arm³
 4,2 *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* arm^{2,3} | *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* + *ἡ* arm^{2,3} | ἡ₂ + [θ₁ arm^{2,3}
 4 *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* (sic) arm³ | *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία* arm³ 5 τὸ₂ — ἅγιον]
ἡ ἀληθεία (*ἡ ἀληθεία* arm^{2,3}) *ἡ ἀληθεία* 6 *ἡ ἀληθεία* + [θ₁ arm¹ 7 *ἡ ἀληθεία* *ἡ ἀληθεία*
ἡ ἀληθεία arm^{2,3}

ἅγιον; ἐξηρήσθωσαν δὲ τοῦ λόγου νῦν, οἵτινες ἤδη λαβόντες πάλιν
 ὀνομάζονται καὶ ὅσοι | προμαθόντες περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὕστερον B 651
 10 ὥς ἐν ἐπαναλήψει καὶ ὑπομνήσει καὶ μόνον λεγομένου ›τοῦ πνεύματος‹ οὐκ
 ἄγνοοῦσι περὶ τίνος ἀκούουσι καὶ μάλιστα, ὅτι καὶ οὕτως μετὰ τοῦ
 ἄρθρου λέγεται. καὶ ὅλως ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἢ τῆς προειρημένης 2
 προσθήκης οὐκ ἂν εἴη σημαίνον· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· οἷά ἐστιν ἃ
 γράφει Παῦλος τοῖς Γαλάταις· »τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν· ἐξ
 15 ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;« ποῖον δὲ ἦσαν
 λαβόντες ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ διδόμενον τοῖς πιστεύουσιν καὶ
 »ἀναγεννωμένοις« »διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας« καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ
 γράφων· »τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε« εἰδόσι καὶ αὐτοῖς ὅπερ ἔλαβον ἔλεγον,
 ἵνα μὴ σβέσωσιν ἐξ ἀμελείας τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναφθεῖσαν τοῦ πνεύματος
 20 χάριν. ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ σωτῆρος ἀνθρωπίνως διὰ τὴν 3
 σάρκα, ἣν προσέλαβεν ἐὰν λέγωσιν οἱ εὐαγγελισταί· »Ἰησοῦς δὲ πλήρης

14 Gal 3,2

17 1Pt 1,23; Tt 3,5

18 1Th 5,19

21 Lc 4,1

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

8 ἐξηρήσθωσαν M | δὲ] νῦν arm | νῦν > arm | λαβόντες > arm^{2,3} 9 ὅσοι
 arm¹ | προμαθόντες M | τοῦ — πνεύματος] τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου arm |
 ὕστερον] μεθ' ὧν arm^{2,3} 10 ἐν > 89 arm^{2,3} | ἐπαναλήψει] ἀναλήψει x | καὶ₂ >
 arm^{2,3} | μόνου n 11 ἀκούσουσι W εἰσι arm^{2,3} | καὶ > arm^{2,3} 12 ὅλως + δὲ
 arm | ἄρθρου₂ + ὄνομα arm | προειρημένης > n 13 εἴη > arm^{2,3} |
 προσθήκης > arm | σημαῖνον x(sine M) | ἅγιον + ὅτι arm 14 Γαλάταις +
 λέγων arm 15 ἢ] εἰ arm 16 ἢ] εἰ μὴ arm | τὸ₁ — ἅγιον] τὸ ἅγιον πνεῦμα arm
 | καὶ > arm 17 ἀναγεννωμένοις] ἀγεννωμένοις 76 | λουτροῦ + καὶ
 arm | παλιγγενεσίας (sic) W | καὶ + τοῖς arm | Θεσσαλονικεῦσι N | δὲ
 > arm 18 γράφων + ὅτι arm | σβέννυται M | ἔλεγον S 20 ἀνθρωπίνως
 ante περὶ BA 21 δὲ — 22 ὧν] πλήρης πνεύματος ἁγίου arm

8 δὲ] *ալթմ* | *առեալ* > arm^{2,3} 9 *որոց*] *որոյ* arm¹ | τοῦ — πνεύματος]
հոգւոյն որոց | *յետոր*] *յետ որոց* arm^{2,3} 10 *որպէս*] *որ* arm³ | *առ* >
 arm^{2,3} | *և* > arm^{2,3} | *ստեղծ*] *ստացեալ* arm¹ 11 *յոր*] *յոր* arm^{2,3} | *լսես*]
ես arm^{2,3} | *և* > arm^{2,3} 12 ὅλως + *իսկ* 13 εἴη] *է* arm¹ > arm^{2,3} ἅγιον +
թէ 15 ἢ] *եթէ* | *հաւատոյ*] *հաւատոց* arm¹ | *զիարդ*] *զոր ապա* arm^{2,3}
 16 ἢ] *եթէ ոչ* | τὸ₁ — ἅγιον] *զսորբ հոգի* 17 *ծնելոց*] *ծնեցելոցն* arm^{2,3} |
 λουτροῦ + *և* 18 γράφων + *թէ* 20 *շնորհս*] *զշնորհս* arm^{2,3} 21 *րնկալաւն*]
րնկալաւ arm^{2,3} | δὲ — 22 ὧν] *լի հոգւով որոց*

πνεύματος ὧν ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου» καὶ »τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἔρημον«, τὸν αὐτὸν ἔχει νοῦν. προείρητο γὰρ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ ὅτι »ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι 25 ἅπαντα τὸν λαὸν καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου ἀνεωχθῆ- ναι τὸν οὐρανὸν καὶ καταβῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῶς εἶδει ὡς 4 πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν σημαίνόμενον. οὕτω μὲν οὖν παρ' οἷς ἐστι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κἂν μόνον τὸ πνεῦμα λέγεται χωρὶς τῆς ἐπ' αὐτῷ προσθήκης οὐκ ἀμφίβολον, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σημαίνεται, ἔχον 30 μάλιστα τὸ ἄρθρον.

5,1 Ὑμεῖς δὲ εἶπατε τὸ προταθὲν ὑμῖν, εἰ ἡῦρατέ που τῆς θείας γραφῆς
M 540 τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον | λεγόμενον ἀπλῶς πνεῦμα, χωρὶς τῆς προειρημένης ἐπ' αὐτῷ προσθήκης καὶ πλὴν τῆς παρατηρήσεως ἧς ἐμνημονεύσαμεν. ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιτε· οὐ γὰρ εὐρήσετε γεγραμμένον. ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Γενέσει

22 Mt 4,1; cf. Lc 4,1

24 Lc 3,21.22

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴(de lin. 5,4 [ἀλλ'] ἐν) **Zig.**(usque ad 4 γε-
γραμμένον)

22 καὶ + τὸ x(sine 76) Zig. | καὶ τότε] ἡ ὅτι arm | τότε] **τε B 24 προείρηται n
| ὅτι > x | δὲ > arm 25/26 ἀνεωχθῆναι Zig. | ὡς] ὡσεὶ x 26/27 ἐπ' αὐτὸν
ὡς περιστερὰν ~ arm^{2,3} | καὶ — 28 σημαίνόμενον > x(sine N) | ἦν] ἐστὶν arm
28 τὸι — ἅγιον] τὸ ἅγιον πνεῦμα arm | ἦν] ἐστὶ arm² εἰσι arm³ > R 29 τὸ
πνεῦμα > B | κἂν — πνεῦμα] ὅταν x | τὸ > arm^{2,3} | τῆς > arm^{2,3} | ἐπ']
ἐν RS89 30 οὐκ] οὐδὲν ἐστὶν arm | τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον] τὸ ἅγιον πνεῦμα arm
31 μάλιστα + καὶ arm

5,1 προταθὲν] προσταθὲν R προτεθὲν x(sine NBn*) προστεθὲν B | ἡῦρατε (sic)
A76 εὔρατε NW ἡῦρητε RS89 εὐρήκατε Zig. post γραφῆς arm 2 λεγόμενον τὸ
ἅγιον πνεῦμα arm | τῆς > arm¹ 3 ἐπ' > N | καὶ — παρατηρήσεως > arm^{2,3}
| ἦς] ὧν καὶ arm^{2,3} + γε xZig. 4 εὐρήσητε R89 | ἀλλ'₂] καὶ arm

22 καὶ τότε] *hωd [θ]* 23 *qđhωu] d[hωu* arm^{2,3} 27 *ωqωl hωhερω] h hερωj*
*hωρω] h hερωj hωρω qωqωl h hωω arm^{2,3} | ἦν]ε 29 *εp] ε* arm² *εh*
arm³ 30 *ωωlεωqωωl [θhεhω] h > arm^{2,3} | h > arm^{2,3} | οὐκ] *hε hωε ε*
31 μάλιστα + *h***

5,1 *ωωωqε.p* + *h* arm^{2,3} 3 *hωρω] hωρωj* arm² | *ωωlεωqωωl [θhεhω] arm¹ | h*
ρωj ωhωl hωε ωωlεωqωωl [θhεhω] > arm^{2,3} | qωωdε] qωρω h arm^{2,3} 4 *ωωhε.p]*
ωωωqε.p arm¹ | ἀλλ'₂] *h* | *h dωhωhωω ωωω qωωωl] ωωω h dωhωhω hωh qωωωl*
ε arm^{2,3} + *ε* arm⁴

5 γέγραπται· »καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος« καὶ μετ' ὀλίγα »οὐ μὴ καταμείνη τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας«. ἐν δὲ τοῖς Ἀριθμοῖς λέγει Μωυσῆς πρὸς τὸν τοῦ 2 Ναυῆ· »μὴ ζηλοῖς σὺ ἐμέ· καὶ τίς ἂν δώῃ τὸν λαὸν κυρίου προφήτας, ὅταν δῶ κύριος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς»; καὶ ἐν τοῖς Κριταῖς ἐπὶ μὲν 3 10 Γοθονιήλ· »καὶ ἐγένετο ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα κυρίου καὶ ἔκρινε τὸν Ἰσραήλ«. καὶ πάλιν· »καὶ ἐγένετο ἐπὶ Ἰεφθάε πνεῦμα κυρίου«. | περὶ δὲ Σαμψών B 652 »ἡδρύνθη«, φησί, »τὸ παιδάριον καὶ ἠυλόγησεν αὐτὸ κύριος« καὶ »ἤρξατο πνεῦμα κυρίου συνεκπορεύεσθαι αὐτῷ« καὶ »ἤλατο ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα κυρίου«. καὶ ὁ μὲν Δαβὶδ ψάλλει· »τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ 4 15 ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ«. καὶ πάλιν ἐν τῷ ἑκατοστῷ τετταρακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· »τὸ πνεῦμά σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγήσει με ἐν γῇ εὐθείᾳ ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου, κύριε«. ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐᾳ γέγραπται· »πνεῦμα κυρίου ἐπ' 5

5,5 Gn 1,2 6 Gn 6,3 8 Nm 11,29 10 Jdc 3,10 11 Jdc 11,29 12 Jdc 13,24.25; Jdc 15,14 14 Ps 50,13 16 Ps 142,10.11 17 Is 61,1

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴

6 ὀλίγα + φησὶν arm¹ + φησὶν καὶ arm^{2,3,4} | καταμείνει M* καταμήνει R καταμείνητο A | τούτοις + εἰς αἰῶνα arm^{2,3} εἰς τὸν αἰῶνα arm^{1,4} > R89 7 τὸν + Ἰησοῦν arm^{1,2,3} + Ἰησοῦν υἱὸν arm⁴ | τοῦ > RS89M 8 Ναυί N Ναβή B | ἐμέ] με S | ἂν > RS89 | δῶ] δώη RS89 δῶ x + πάντα arm | τῷ λαῷ SW λαοὺς arm^{1,2,3} 9 αὐτοῦ > M | ταῖς L | ἐπὶ] περὶ arm 10 Γοθονοήλ 89 + φησι arm | καὶ₂ > RS89n | ἐπ' αὐτὸν > RS89 11 καὶ πάλιν > RS89 | καὶ₂ > arm^{1,4} | περὶ] ἐπὶ S 12 εὐλόγησεν W | αὐτὸν WM αὐτὸν ὁ L 13 κυρίου] Θεοῦ arm^{2,3,4} | αὐτῷ arm¹ | ἤλατο SW76 14 κυρίου] Θεοῦ arm^{2,3,4} | μὲν — ψάλλει] πάλιν ψάλλων Δαβὶδ arm | τὸ ἅγιόν σου ~ R arm¹ 15 πάλιν > arm^{1,2,3} | ἐν — 16 ψαλμῷ > 76 arm⁴ | ψαλμῷ] καὶ LWBA > Mn 17 κύριε + ζήσεις με RS89n

5 *h* > arm^{2,3} 6 ὀλίγα + *uue* arm¹ + *uue* *h* arm^{2,3,4} | τούτοις + *jwēhwehū* arm^{2,3} *jwēhwehū* arm^{1,4} 7 τὸν + *jeuue* arm^{1,2,3} *jeuue* *neqeh* arm⁴ 8 δῶ] (*uue* arm¹ *uue* *hū* arm⁴ *uue* *hū* arm^{2,3}) + *qawehū* | *dehwehū* arm^{1,2,3} 9 *qawehū* *qawehū* arm^{1,2,3} | ἐπὶ] *jwēhwehū* 10 Γοθονοήλ + *uue* | *qawehū* *qawehū* arm³ 11 *h* > arm^{1,4} | *uawehū* *uawehū* arm^{1,2,3} 12 *uuehū* *uuehū* arm¹ 13 *uuehū* *uuehū* arm^{2,3,4} | *uuehū* *uuehū* arm¹ 14 *uuehū* *uuehū* arm^{1,4} | μὲν — ψάλλει] *qawehū* *uawehū* *uuehū* *uuehū* | *uuehū* *uuehū* arm^{1,4} | *uuehū* *uuehū* ~ arm¹ 15 *qawehū* > arm^{1,2,3} | *h* — 16 *uawehū* > arm⁴

ἐμέ, οὐ εἵνεκεν ἔχρισέ με». ἐλέγετο δὲ πρὸ τούτου· »οὐαί, τέκνα ἀποστά-
ται. τάδε λέγει κύριος· ἐποιήσατε βουλήν καὶ οὐ δι' ἐμοῦ καὶ συνθήκας καὶ
οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου προσθεῖναι ἁμαρτίας ἐφ' ἁμαρτίαις«. καὶ πάλιν· 20
»ἀκούσατε ταῦτα· οὐκ ἂπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ λελάληκα· ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ
6 ἤμην· καὶ νῦν κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ». μετ' ὀλίγα δὲ
οὕτω φησί· »καὶ αὕτη αὐτοῖς ἢ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, εἶπε κύριος, τὸ πνεῦμα
τὸ ἐμόν, ὃ ἐστίν ἐπὶ σοί« καὶ αὖθις ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων· »οὐ
πρέσβυς οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν αὐτοὺς διὰ τὸ ἀγαπᾶν 25
αὐτοὺς καὶ φείδестαι αὐτῶν· αὐτὸς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς καὶ ἀνέλαβεν
αὐτοὺς καὶ ὕψωσεν αὐτοὺς πάσας τὰς | ἡμέρας τοῦ αἰῶνος· αὐτοὶ δὲ
ἠπείθησαν καὶ παρώξυναν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοῦ καὶ ἐστράφη
7 αὐτοῖς εἰς ἔχθραν». καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ δὲ οὕτως λέγει· »καὶ ἀνέλαβέ με

18 Is 30,1

21 Is 48,16

23 Is 59,21

24 Is 63,9.10

29 Ez 11,24

RS89 NLWMBAn76 arm^{1,2,3} arm⁴

18 ἔνεκεν 76 + καὶ arm 19 ἐποιήσατε] ἐβουλεύσασθε arm | βουλὰς arm¹ | καί₁
> RS89,76 | καί₂ > RS89 | συνθήκας + ἐθέμεθα arm 20 προσθεῖναι —
ἁμαρτίαις > 76 arm⁴ | ἁμαρτίας] ἁμαρτίαν NLWM > A | ἐφ'] ἐπὶ N89 > B^{1A} |
ἁμαρτίαις] ἁμαρτίας M ἁμαρτῶν B*, corr. B^{II} | πάλιν + φησί arm 21 ἀκούσατε
+ πάντα L | κρυφῇ + τι arm^{1,2,3} | λαλήσω arm^{2,3} | ἡνίκα + γὰρ arm |
ἐγένετο + ἐγὼ arm 22 κύριος it. arm^{1,2,3} | ἀπέστειλε RS89 | αὐτοῦ + καὶ
M76 arm 23 οὕτω φησί] φησιν οὕτω arm^{1,2} φησι arm^{3,4} | αὕτη + ἐστίν M |
αὐτοῖς > M | ἐμοῦ > arm⁴ | εἶπε] λέγει n 24 ὃ > x | τοῖς] τῆς L* |
ἐπιφέρων arm^{1,4} ἐπιφέρει arm^{2,3} 25 οὐδὲ] οὐκ n | ὁ > arm^{2,3} | σώσει arm^{2,3}
| διὰ — 26 αὐτοὺς > arm^{2,3} | καί₂ — 27 αὐτοῦ₂ > x | αὐτοῦ₂] αὐτὸ vel
αὐτὸν arm¹ 27 πάσας — αἰῶνος > 76 28 τὸ₁ > arm^{1,4} | αὐτοῦ τὸ ἅγιον ~
arm^{1,4} | αὐτοῦ > x arm^{2,3} 28 καί₂ — 29 ἔχθραν > arm⁴ | ἀπεστράφη M 29 δὲ
> x | καί₂] ὅτι arm^{2,3} | ἀνέλαβέ] πρόσ arm¹

18 εἵνεκεν + *h* | *suhr*] *sh hr* arm^{2,3} *hr* arm¹ | *shj*] *shjr* arm¹
19 ἐποιήσατε] *shrhshghj.p* | *shrhshrhq*] *shrhshrhqh* arm^{2,3} | συνθήκας +
shshgh.p 20 *ghhl* — *shghgh* > arm⁴ | πάλιν + *shl* 21 κρυφῇ + *shh*
arm^{1,2,3} | *shshshghj*] *shshshghghj* arm^{2,3} | ἡνίκα + *shshgh* | ἐγένετο +
sh 22 *shhr* it. arm^{1,2,3} | αὐτοῦ + *h* 23 οὕτω φησί] *shl shshshgh* arm^{1,2}
shsh arm^{3,4} | *shf* > arm⁴ | *shsh*] *shshsh* arm^{2,3,4} 24 *shrhghshh*] *shrhghsh* arm¹
| *shrhshsh* arm⁴ | *h shrhgh shshsh* arm^{1,4} | *h shrhgh shshsh* arm^{2,3} | *shshshsh*] *shshsh*
arm^{2,3} 25 *shrhshgh*] *shrhshgh* arm^{2,3} | *shsh* — 26 *shshsh* > arm^{2,3} | *sh*
shsh] *shshsh* arm^{2,3} | *shshsh*] *shsh* arm¹ 28 *shrhgh shshsh* ~ arm^{1,4} | *shrhgh* >
arm^{2,3} | *h* — 29 *shshshshshshshshsh* > arm⁴ | *shsh* > arm^{2,3} | *shshshshsh* |
h] *shsh* arm^{2,3} | *shsh*] *shsh* arm¹ | *shsh* > arm^{2,3}

30 πνεῦμα καὶ ἤγαγέ με εἰς γῆν Χαλδαίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ἐν ὁράσει, ἐν
 πνεύματι Θεοῦ». ἐν δὲ τῷ Δανιήλ· »ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 παιδαρίου νεωτέρου, ὃ ὄνομα Δανιήλ, καὶ ἀνεβόησε φωνῇ μεγάλῃ·
 καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος ταύτης». καὶ ὁ μὲν Μιχαίας φησὶν· »οἶκος 8
 Ἰακώβ παρώξυνε πνεῦμα κυρίου». καὶ διὰ τοῦ Ἰωήλ ὁ Θεὸς φησι· »καὶ
 35 ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα». καὶ
 διὰ δὲ τοῦ Ζαχαρίου πάλιν Θεοῦ φωνή ἐστι λέγοντος· »πλὴν τοὺς
 λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί
 μου τοῖς δούλοις μου, τοῖς προφήταις». ὅτε καὶ αἰτιώμενος ὁ προφήτης
 τὸν λαὸν μετ' ὀλίγα ἔλεγε· »καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῇ τοῦ μὴ
 40 εἰσακούειν τοῦ νόμου μου καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐξαπέστειλε κύριος παντο-

31 Dn 13,45

33 Mi 2,7

34 Jl 2,28

36 Za 1,6

39 Za 7,12

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴

30 πνεῦμα + καὶ ἡ L | ἤγαγέ] ἀνήγαγέ N | με₂ > arm^{2,3} | εἰς + τὴν arm | εἰς —
 αἰχμαλωσίαν > x(sine N) | τὴν + μεγάλην 30/31 ἐν πνεύματι] τοῦ πνεύματος
 arm | ἐν — τῷ > arm¹ | Δανιήλ + καὶ arm | ἐξήγειρεν — 32 Δανιήλ >
 x(sine N76) | ἅγιον + ἐπὶ arm 32 παιδαρίου + ἐνὸς arm | νεωτέρου > 76 |
 ὄνομα + ἦν arm | μεγάλη + λέγων B + καὶ λέγει arm 33 καθαρὸς + εἰμι arm |
 ταύτης] αὐτῆς x(sine B) | μὲν > M arm | φησὶν + καὶ arm⁴ > arm¹ + ὁ arm
 34 παρώξυνε + τὸ arm | κυρίου > arm¹ | καὶ > BA | ὁ Θεὸς φησι] οὕτως φησὶ ὁ
 Θεὸς arm | καὶ₂ > Mn | καὶ₂ — 35 ταῦτα > 89 arm^{2,3} | καὶ > arm 36 καὶ
 > x | δὲ post Ζαχαρίου RS89 | τοῦ > M 37 νόμιμά] νόημά M | δέχεσθαι
 L | ἐγὼ] γὰρ M | ἐν — 38 μου₁ > x | προφήτης] ἀφήτης 76 39 λέγει arm¹
 | τὴν > arm | καρδίας arm^{1,2,3} | ἔταξαν] ἐξέταξαν (sic) L 40 μου > Bn |
 καὶ — οὓς] καὶ λόγους μου καὶ λόγους οὓς arm⁴ | προφήτας οὓς arm¹ | οὓς] σου
 NLWcBA μου W*

30 τὴν + *մել* | ἐν 31 πνεύματι] *Հոգւոյն* | *ի դանիէլի* *դանիէլ* arm¹ | Δανιήλ
 + *և* | *աստուած* > arm⁴ | ἅγιον + *ի վերայ* 32 παιδαρίου + *միոյ* |
որումի *որոյ* arm^{2,3} | ὄνομα + *էր* | μεγάλη + *և ասէ* 33 καθαρὸς
 + *եմ* | *ասէ* + *և* arm⁴ > arm¹ | *տուհը* *տուհն* arm^{2,3,4} 34 *յակովբայ*
յակորայ arm^{2,3,4} | *բարկացոյց* *բարձրացոյց* arm^{2,3} | *տեառն* > arm¹ | ὁ
 Θεὸς φησι] *այսպէս ասէ աստուած* | *և* — 35 *այսորիկ* > arm^{2,3} | *Հոգւոյ* *յոգւոյ*
 arm^{2,3,4} | *իմմէ* *իմոյ* arm² | *մարմնոյ* *մարմնոց* arm⁴ 39 *ասաց* *ասէ*
 arm¹ | *գործ* *գործս* arm^{1,2,3} 40 *և* — *գոր* *և բանից* *իմոց* *և բանից* *գոր*
 arm⁴ *մարգարէից* *գորս* arm¹

κράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν». καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν παλαιῶν ἀναλέξαντες εἰρήκαμεν ὀλίγα.

6,1 | Ἐρωτήσατε δὲ καὶ ὑμεῖς περὶ τῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις καὶ ὧν
B 653 ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἀκούσεσθε, πῶς κἀκεῖ, πλείστης οὔσης
διαφορᾶς πνευμάτων, κατ' ἐξαίρετον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐχ ἀπλῶς
2 πνεῦμα, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης ἧς εἵπομεν ὀνομάζεται. ὁ μὲν οὖν κύριος,
ἡνίκα, καθὰ προεῖπον, ἀνθρωπίνως ἐβαπτίζετο δι' ἣν ἐφόρει σάρκα, 5
λέγεται »καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον« τοῦτο διδοὺς μὲν
τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· »λάβετε πνεῦμα ἅγιον« ἐδίδασκε δὲ αὐτούς· »ὁ
παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μου,

6,6 Cf. Jo 1,32.33

7 Jo 20,22; 14,26

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴

41 ἐν χερσὶ + δούλων μου arm^{1,2,3} > arm⁴ | τῶν₁ > MB^{II}A | τῶν — ἔμπροσθεν >
arm^{1,4} 42 ἐκ — εἰρήκαμεν] εἰρημένα ἐκ τοῦ παλαιοῦ arm⁴ | τοῦ παλαιοῦ arm¹ |
ἀναλεξάμενοι n

6,1 καὶ₁ > arm¹ | ὑμεῖς + καὶ arm⁴ | περὶ] ἐκ N > arm | περὶ — εὐαγγελίοις] ἐκ
τῶν εὐαγγελίων x(sine N) | καὶ₂ > L 2 ἀκούσεσθαι 89* | καὶ — 4 ὀνομάζεται]
περὶ τοῦ πνεύματος arm⁴ | πλείστης — 3 διαφορᾶς] πλείστων ὄντων καὶ (> arm¹)
διαφόρων arm | κατ' ἐξαίρετον — 4 ὀνομάζεται > arm¹ | κατ' ἐξαίρετον]
πανάγιον arm^{2,3} 4 προσθήκης + τοῦτ' ἐστι συνδεδετικῶς arm | ἧς] ὡς M arm |
ὁ > arm^{1,2,3} 5 ἡνίκα > arm^{2,3,4} | καθὰ προεῖπον] καθὼς εἶπον n > 76 |
ἀνθρωπίνως] ἀνθρωπικῶς NWMBAn76n | ἐφόρεσε arm 6 αὐτὸν] τοῦτον arm⁴ |
τὸ₁ — ἅγιον] τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου arm¹ | ἅγιον + ἐδίδασκε δὲ αὐτούς (cf. lin. 7)
B*, expr. Bc + καὶ arm | μὲν > B 7 ἅγιον + καὶ arm | αὐτούς + ὅτι 76 |
ὁ + δὲ n

41 ἡ δὲ ἐν + δωνων ἡ ἐρηγ arm^{1,2,3} > arm⁴ | ὡς ἡ ἐρηγ ἡ ἐρηγ > arm^{1,4}

42 ἡ — ὡς ἡ ἐρηγ] ὡς ἡ ἐρηγ ἡ ἐρηγ arm⁴ | ἐρηγ] ἐρηγ arm^{1,4}

6,1 ἡ > arm¹ | ἡ ἐρηγ + ἡ arm⁴ | ἡ + ἡ arm⁴ | ἡ — 4 ὡς ἡ ἐρηγ] ὡς ἡ ἐρηγ
ἡ ἐρηγ arm⁴ 2 πλείστης — 3 διαφορᾶς] ἡ ἐρηγ ἡ ἐρηγ ἡ (> arm¹)
ἡ ἐρηγ | κατ' ἐξαίρετον] ὡς ἡ ἐρηγ arm^{2,3} | κατ' ἐξαίρετον — ἀπλῶς >
arm¹ | ἐρηγ — 4 ὡς ἡ ἐρηγ > arm¹ 4 ἐρηγ] ἡ ἐρηγ arm² | ἡ arm^{1,2,3} |
προσθήκης + ὡς ἡ ἐρηγ ἡ ἐρηγ arm⁴ 5 ἡ ἐρηγ] ἡ ἐρηγ arm¹ | ἡ ἐρηγ + ἡ
ἡ arm⁴ | ἐρηγ] ἡ ἐρηγ arm¹ | ἡ ἐρηγ + ἡ 7 ἡ ἐρηγ + ἡ

ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα». καὶ μετ' ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοῦ ἔλεγεν· «ὅταν
10 ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα
τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ
ἐμοῦ». καὶ πάλιν· «οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα 3
τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν». καὶ μετ' ὀλίγα· «εἰ δὲ ἐν πνεύματι M 544
θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ
15 θεοῦ». καὶ τὴν μὲν πᾶσαν θεολογίαν καὶ τὴν ἡμῶν τελείωσιν, ἐν ἣ
συνῆπτεν ἡμᾶς ἑαυτῷ καὶ δι' ἑαυτοῦ τῷ πατρί, ἐν τούτῳ συμπληρῶν
παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς· «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,
βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος». ἐπαγγελάμενος δὲ αὐτοῖς αὐτὸ πέμψειν »παρήγγειλεν 4
20 ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι«. καὶ μεθ' ἡμέρας ὀλίγας »ἐν τῷ συμπλη-
ροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν πάντες ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό· καὶ

9 Jo 15,26 **12** Mt 10,20 **13** Mt 12,28 **17** Mt 28,19 **19** Act 1,4 **20** Act 2,1-4

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴

9 διδάζη N | περὶ — αὐτοῦ > arm⁴ | τοῦ > Nn | αὐτοῦ + καὶ x(sine NB76n)
 | ἔλεγεν — 10 πατρὸς > x(sine N) **10** ὄν] ὁ 89 **11** ἐκπορεύεται + καὶ arm^{2,3,4}
12 καὶ — 14 Θεοῦ post lin. 19 πνεύματος RS89 | τοῦ > arm⁴ **13** ὡμῶν] ἡμῶν B |
 τὸ > arm¹ | μετ' ὀλίγα] πάλιν 76 + φησὶν arm^{2,3,4} **14** ἐγὼ ante ἐν n > arm
 | τοῦ Θεοῦ] τῶν οὐρανῶν 76 **16** ἑαυτοῦ] αὐτοῦ N **17** μαθηταῖς + λέγων
 arm | πορευθέντες + οὖν arm **18** τοῦ ἁγίου πνεύματος] τοῦ πνεύματος τοῦ
 ἁγίου arm **19** αὐτοῖς] τοῖς μαθηταῖς RS89 | αὐτοῖς αὐτὸ πέμψειν] δώσειν αὐτὸ
 αὐτοῖς arm¹ | παρήγγελεν B παρήγγελλεν N + αὐτοῖς arm^{2,4} **20** μεθ' ἡμέρας
 ὀλίγας] μετ' ὀλίγα arm **20/21** τὴν ἡμέραν] τὰς ἡμέρας 76 | ὁμοῦ πάντες ~ arm¹
 | ὁμοῦ] ὁμοθυμαδὸν RS89,76 > arm⁴ | ἐπὶ τὸ αὐτό > 76

9 *փոքու ինչ յաղագս նորին* | *փոքր ինչ յաղագս նորուն* arm² *փոքր յաղագս նորուն* arm³ *փոքր ինչ* arm⁴ 11 *եւանէ + և* arm^{2,3,4} 12 *եթէ >* arm^{2,3,4}
| *խաւսիցիքն* ն > arm^{1,4} 13 *Հաւրն* ն > arm⁴ | *որ >* arm¹ 15 *գրուոր խսկ ահա* | *գրո***** arm¹ | *գաստուածաբանու թիւնն* | *****ստուածաբանու թիւնն* arm¹ | *գկատարելու թիւնն* | *կարելու թիւնն* arm^{1,4} 16 *յիւքն* առ *ինքն* arm⁴
17 *պատուիրէ* | *պատուիրէր* arm^{1,2,3} | *μαθηταῖς + ասելով* | *πορευθέντες + աշուհետեւ* 18/19 *τοῦ ἁγίου πνεύματος* | *Հոգւոյն սրբոյ* | *նոցա առաքել*
գնա | *պարգեւել* *գնա* *նոցա* arm¹ | *պատուէր ետ* | *պատուիրէ* arm¹ | *պատուէր* *նոցա* arm² | *պատուէր* *տայր* *նոցա* arm⁴ 20 *μεθ' ἡμέρας ὀλίγας* | *յետ սուղ ինչ*
21 *ամենեւեան միաբան* | *միաբան ամենեւին* arm¹ | *ամենեւեան* arm⁴

ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὥφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὥσεί πυρὸς καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν. καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέροις 25
 5 γλώσσαις καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου ἀποφθέγγεσθαι αὐτοῖς. ἔνθεν λοιπὸν διὰ μὲν τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐδίδото τοῖς ἀναγεννωμένοις τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄγαθος δέ τις προεφήτευσεν ἐν 6
 τούτῳ λέγων· »τάδε λέγει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον«. ὁ δὲ Παῦλος· »ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ 30
 κυρίου, ἣν περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος«. τοῦ τε εὐνοῦχου βαπτισθέντος »ἤρπασε πνεῦμα κυρίου τὸν Φίλιππον« καὶ Πέτρος ἔγραφε· »κοιμώμενοι τὸ τέλος τῆς πίστεως σωτηρίαν ψυχῶν, περὶ ἧς σωτηρίας ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν προφητὰ οἱ περὶ τῆς εἰς ὑμᾶς χάριτος

26 Cf. Act 8,17-18

29 Act 21,11; 20,28

32 Act 8,39

33 1Pt 1,9—11

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴

22 φερομένης > arm⁴ | βιαίας πνοῆς ~ 76n | καὶ > arm^{2,3} 23 ὅλον > Nn | τὸν οἶκον ὅλον ~ x(sine B) 24 ἐκάθισαν N | αὐτῶν > n 25 ἅπαντες] πάντες RS89 > A 26 καθὼς + καὶ arm^{1,2,4} 27 λοιπὸν] μὲν οὖν x μὲν οὖν καὶ B 28 ἀναγεννωμένοις N ἀναγεννωμένῳ arm⁴ | ἅγιον + καὶ > arm¹ | δέ > arm | τις > arm^{2,3} | ἐπροεφήτευσεν (sic) W 29 δὲ] καὶ arm^{2,3,4} | ἐν > arm^{2,3,4} | ἐν — 30 ὑμᾶς > RS89 | ὑμᾶς] ἡμᾶς n^c arm⁴ | τὸ₂ > N | ἔθετο ante ὑμᾶς arm 31 κυρίου] Χριστοῦ S θεοῦ x | ἣν — αἵματος > 76 | τοῦ₂ + τιμίου arm¹ 32 πνεῦμα — Φίλιππον] τὸ πνεῦμα τὸν Φίλιππον arm^{2,3} τ. Φίλ. τὸ πν. τὸ ἅγ. arm¹ τὸ πν. τὸ ἅγ. τ. Φίλ. arm⁴ | κυρίου > M | ἔγραφε + λέγων arm^{2,3,4} > arm¹ 33 πίστεως + εἰς N + ἡμῶν n + ὑμῶν arm^{2,3} | σωτηρίαν ψυχῶν] ψυχῶν σωτηρίαν ~ arm^{1,2,4} πνευμάτων σωτηρίαν arm³ | περὶ — 35 προφητεύσαντες > arm⁴ 34 ἐξεζήτησαν] ἐζήτησαν arm¹ | ἐξερεύνησαν] ἐξερεύνουν arm¹ + οἱ Nn arm^{1,2,3}

22 եկեալ > arm⁴ | և > arm^{2,3} 23 ելից] լից arm⁴ | նստեին] ն > arm^{1,2,3} 24 որպէս + և arm^{1,2,4} | ապա աստուստ ~ arm⁴ 26 տուեալ] պարգեւեալ arm^{2,3,4} 27 վերստին ծնիցելոցն] վ. ծնելոցն arm¹ վ. ծնեցելոցն arm⁴ | ἅγιον + և arm > arm¹ | ոմն > arm^{2,3,4} 29 իսկ] և arm^{2,3,4} | յորում] որով arm^{2,3,4} 30 զձեզ] զմեզ arm⁴ 31 տօյ₁ + պատուական arm¹ 32 πνεῦμα — Φίλιππον] Հոգին գփհլիպպոս arm^{2,3} գփհլիպպոս Հոգին սուրբ arm¹ Հոգ. ս. գփհլ. arm⁴ | ἔγραφε] գրեաց ասելով arm^{2,3,4} > arm¹ 33 ընկալեալ.թ] ընկալալ.թ arm¹ | πίστεως + ձերոց arm^{2,3} | σωτηρίαν ψυχῶν] զոգւոցն փրկութիւն ~ arm^{1,2,4} զՀոգւոցն փ. arm³ | վասն — 35 մարգարէանային > arm⁴ 34 խնդրեցին] խնդրէին arm¹ | քննեցին] քննէին arm¹ | որ.թ] որ arm¹

35 προφητεύσαντες, ἐρευνῶντες εἰς τίνα ἢ ποῖον καιρὸν ἐδήλου τὸ ἐν αὐτοῖς
 πνεῦμα Χριστοῦ προμαρτυ|ρόμενον τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα καὶ τὰς B 654
 μετὰ ταῦτα δόξας». καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐπέστελλεν· »ἐν τούτῳ γινώσκο-
 μεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ
 ἔδωκεν ἡμῖν«. ὁ δὲ Παῦλος γράφει Ῥωμαίοις μὲν· »ὕμεις δὲ οὐκ ἐστ' ἐν σαρκί,
 40 ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. εἰ δέ τις πνεῦμα 7
 Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν
 σῶμα νεκρὸν | δι' ἁμαρτίαν, τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. εἰ δὲ τὸ M 545
 πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ
 νεκρῶν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος
 45 αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«. Κορινθίοις δέ· »τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα 8

37 1Jo 4,13 39 Rm 8,9—11 45 1Cor 2,10—12

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} arm⁴(usque ad lin. 6,43 πνεῦμα)

35 ἦ] καὶ arm | ἐδήλου τὸ] ἐδηλοῦτο RS89NB | αὐτοῖς + τὸ B
 36 προμαρτυρούμενον RS89M 37 ἐπέστειλεν RS, non dist. 89 ἀπέστειλεν M ἔγραφε
 λέγων arm 37/38 γινώσκωμεν N | μένωμεν 89 | αὐτοῦ > arm⁴ 39 Ῥωμαίοις]
 πρὸς τοὺς Ῥωμαίους λέγων (> arm⁴) arm 40 Θεοῦ] Θεὸν L + ἐν N | ἐνοικεῖ B
 | εἰ — ὑμῖν > x(sine N) | τις + τὸ arm^{2,3} | ὑμῖν + ἐστιν arm^{1,2,3} 42 δι' + τῶν
 arm⁴ | ἁμαρτιῶν arm | τὸι > arm^{2,3} | ζωὴ + ἐστι arm^{3,4} | διὰ + τὴν arm⁴
 43 πνεῦμα + τοῦτο arm | Ἰησοῦν] Ἰησοῦν Χριστὸν arm^{1,2} Χριστὸν Ἰησοῦν arm³ |
 οἰκεῖ] ἐνοικεῖ B > L*, add. in marg. Lc | οἰκεῖ — Ἰησοῦν > arm^{2,3} | Ἰησοῦν >
 RS89 | ἐκ — 44 νεκρῶν > arm¹ | καὶ > arm | τοῦ > arm¹
 45 Κορινθίοις δέ] καὶ πρὸς τοὺς Κορινθίους arm | γὰρ > arm¹ | πάντα > 76

35 *յառաջադոյն զուշակեալ*] *որ նախ* arm¹ *յառաջադոյն վասն* arm⁴ |
զարչաանացն] *չարչաանացն* arm⁴ 36 *քրիստոսի* + *վկայեր* arm¹
 37 *զփառսն*] *զփառացն* arm^{1,4} | *յովաննէս*] *յովաննէս* arm⁴ | ἐπέστειλεν]
զրեաց ասելով | *յայսմիկ*] *յայսմ* arm^{2,3,4} 38 *իւրմէ* > arm⁴ 39 Ῥωμαίοις] *առ*
Հոռմայեցիսն (*Հոռմայեցիսն* arm^{1,2,3}) *ասելով* (> arm⁴) | *մարմնով*]
մարմնավոր arm¹ 40 *ի ձեզ բնակեալ* ~ arm^{2,3,4} | *չունի*] *ոչ ունի* arm^{2,3,4}
 | *զհոգին*2 arm^{2,3} 41 *չունի*] *ոչ ունի* arm^{2,3,4} | *ապա*] *իսկ* arm^{2,3,4} | ὑμῖν +
 է arm^{1,2,3} | *մեղաց*] + ն arm⁴ 42 *հոգին*] ն > arm^{2,3} | *կենդակի* + է arm^{3,4} |
արդարութեան + ն arm⁴ 43 πνεῦμα + *այնորիկ* | Ἰησοῦν₁] *զքրիստոս յիսուս*
 arm^{1,2} *զյիսուս քրիստոս* arm³ | *բնակեալ* — *յիսուս* > arm^{2,3}
 43/44 *ի մեռելոց* > arm¹ | ն > arm¹ 45 Κορινθίοις δέ] *և առ կորինթացիսն* |
քանզի > arm¹ | *ով*] *ո* arm^{2,3} | *զմարդոյն* + *որ ի նմայն* arm^{2,3}

- ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τίς γὰρ οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ
 πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς
 ἔγνωκεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου
 ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ
 χαρισθέντα ἡμῖν». καὶ μετ' ὀλίγα· »οὐκ οἶδατε, ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ 50
 9 πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν»; καὶ πάλιν· »ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ'
 ἡγιασθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ καὶ ἐν τῷ πνεύματι Θεοῦ ἡμῶν». καὶ μετ' ὀλίγα· »πάντα δὲ
 ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διαιροῦν ἐκάστω ἰδίᾳ καθὼς
 βούλεται». καὶ πάλιν· »ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν· οὗ δὲ τὸ πνεῦμα 55
 10 κυρίου, ἐκεῖ ἔλευθερία». ὁρᾶτε πῶς καὶ Γαλάταις ἐπιστέλλει λέγων· »ἵνα
 ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραὰμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν
 τοῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ τῆς πίστεως». καὶ πάλιν· »ὅτι δὲ ἐστε υἱοί,
 ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν

50 1Cor 3,16 51 1Cor 6,11 53 1Cor 12,11 55 2Cor 3,17 56 Gal 3,14
 58 Gal 4,6.7

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}

46 οἶδε] οἶδεν ἀνθρώπων RS89 | ἀνθρώπου + τὸ ἐν αὐτῷ arm^{2,3} | εἰ μὴ] δὲ arm¹
 | τὸ₂] τοῦ R89 | οὐδεὶς] οὐκ arm¹ 48 ἔγνωκεν] οἶδεν n | οὐ] οὐχ ὅτι arm
 49 τὸ ἐκ > 76 | εἰδῶμεν] ἰδῶμεν WMBA 50 ὀλίγα + φησὶν arm^{2,3} | οὐκ — 53
 ὀλίγα] πάλιν x(sine N) | ἔσται 89* | τὸ > arm 51 ἀλλ' — 55 πάλιν > N 53 ἐν >
 arm³ | πνεύματι] ὀνόματι τοῦ R*, ὀνόματι exp. et τὸ πνεύματι add. RC | μετ'
 ὀλίγα] πάλιν x arm¹ + φησί arm^{2,3} | πάντα δὲ] ἀλλὰ (> arm¹) ταῦτα πάντα
 arm 54 διαιροῦν] καὶ διαιρεῖ arm | ἰδίᾳ ἐκάστω ~ RS89N | καθὼς + καὶ arm |
 55 τὸ₂ > arm¹ 55/56 τὸ πνεῦμα κυρίου] κύριος M + ἐστὶν arm | ἐκεῖ + ἡ N >
 RS89 | ἐλευθερία + ἐστὶν arm | ὁρᾶται M ὅρα δὲ RS89 | ὁρᾶτε πῶς > n
 | καὶ > arm^{2,3} + τοῖς arm | Γαλάταις + δὲ n | ἐπιστέλλει] ἐπιστέλλων n
 γράφει arm | λέγει n 57 τοῦ > B | Ἰησοῦ] υἱοῦ L 58 πνεύματος + τοῦ
 ἁγίου arm^{2,3} | τῆς > arm¹ | καὶ πάλιν > RS89 | δέ] τε M > L | ἐστε +
 ὑμεῖς arm | υἱοί] νήπιοι M 59 τοῦ > arm¹ | ὑμῶν RS89n76 arm^{2,3}

46 εἰθε ηζ] ρωηη arm¹ | η.ρ > arm¹ 48 οὐ] ηζ εἰθε 51 ζηηη 53 η >
 arm³ | ηεη ηη.ρη ηηζ + ωηε arm^{2,3} ηηηδωη arm¹ | πάντα δὲ] ωηη (>
 arm¹) ηωηη ωηηηηη 54 ηωηηηη] ωηηηηη arm¹ | διαιροῦν] η ρωδωηηη |
 καθὼς + η 55 ζηηηηη] η > arm¹ 56 κυρίου + ε | ἐλευθερία + ε 56 η
 > arm^{2,3} | ηωηηηηηηηηηη | ἐπιστέλλει] ηηηη 58 ζηηηηηηη + ηηηηηη arm^{2,3} |
 ζωηηηηηηηη arm¹ | ἐστε + ηηη.ρ 59 δηηη arm^{2,3}

60 κρᾶζον· ἄββᾶ, ὁ πατήρ. ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός. εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος Θεοῦ διὰ Χριστοῦ». τοῖς δὲ Ἐφεσίοις οὕτως ἔλεγε· »καὶ μὴ 11
λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως«. καὶ πάλιν· »σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης«. πρὸς δὲ Φιλιππησίους ἐπαρρη-
65 σιάζετο γράφων· »τί γάρ; ὅτι παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω. ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι· οἶδα γάρ, ὅτι μοι τοῦτο ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἀποκαταδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου, ὅτι ἐν οὐδενὶ | αἰσχυνθήσομαι«. καὶ πάλιν· »ἡμεῖς γάρ 12
70 ἐσμεν ἡ περιτομή οἱ πνεύματι Θεοῦ λατρεύοντες καὶ καυχώμενοι ἐν Μ 548 Χριστῷ Ἰησοῦ«. καὶ Θεσσαλονικεῦσι διαμαρτύρεται· »ὁ ἀθετῶν οὐκ Β 655 ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν διδόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον

61 Eph 4,30 **63** Eph 4,3 **65** Phil 1,18—20 **69** Phil 3,3 **71** 1Th 4,8

RS89 NLWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}

60 οὐκέτι > arm¹ | εἰ > N arm¹ 61 διὰ + Ἰησοῦ NM | διὰ Χριστοῦ > arm | τοῖς δὴ Ἑφεσίοις] πρὸς δὲ τοὺς Ἑφεσίους arm | λέγει arm^{2,3} γράφει arm¹ | καὶ > arm 62 λυπηῖτε SW | εἰς — 63 ἀπολυτρώσεως > 76 64 εἰρήνης] ἀγάπης n | πρὸς δὲ] καὶ πρὸς τοὺς arm | Φιλιππισίοις 89 65 γράφων] λέγων WN* | γάρ] δέ B πλὴν ἢ arm + πλὴν RS89 + τοῦτο arm¹ | ὅτι παντὶ τρόπῳ] ἐν ᾧ τρόπῳ καὶ ἡ arm 66 Χριστὸς + γὰρ S | καὶ₂ + ἔτι arm | χαρίζομαι R89WM 67 τοῦτό μοι ~ RS89 | σωτηρίαν + καὶ arm^{2,3} | ὑμῶν] ἡμῶν B 68 πνεύματος + διὰ B | ἀποκαρδοκίαν] καρδοκίαν x(sine N) καρδοκίαν μου n 69 καὶ₁ > arm¹ + τὴν arm | ἡμεῖς] ὑμεῖς n | ἡμεῖς — 70 περιτομὴ] περιτομὴ γὰρ (> arm¹) ἡμεῖς ἐσμεν arm | οἱ + τῷ arm | λατρεύοντες] λαλοῦντες arm¹ | καυχόμενοι M 71 Ἰησοῦ Χριστῷ ~ arm² | Ἰησοῦ + καὶ οὐκ ἐν σαρκὶ πεποιθότες arm^{2,3} | καὶ + τοῖς arm | Θεσσαλονικεῦσι + δὲ x | διαμαρτυρεῖται NLMA διαμαρτυρεῖ B + τοιγαροῦν x + λέγων arm | ὁ > arm³ 72 αὐτοῦ ante lin. 74 τὸ n > arm^{2,3} | τὸ ἅγιον > arm¹

60 *ոչ ևս* | *ոչ* arm¹ | *որդի + ապա* arm^{2,3} 61 *աստուծով* | *աստուծոյ* arm³ |
 τοῖς δὲ Ἐφεσίοις] *իսկ առ եփեսացիսն* | *ἔλεγε*] *ասէ* arm^{2,3} *գրէ* arm¹ 64 *πρὸς*
δὲ] *և առ փիլիպեցիսն* 64/65 *Համարձակի*] *Համարձակ* arm^{2,3} | *γάρ*] *բայց ...*
իցէ arm^{2,3} *բայց այս ...* *իցէ* arm¹ | *ὅτι παντὶ τρόπῳ*] *որով աւերինակաւ և*
իցէ | *Δεմարտու թեամբ*] *Δεմարտութեան* arm^{2,3} 66 *καὶ*₂ + *ևս* | *ուրախ*] *ուրախակից* arm^{2,3}
 67 *փրկութիւն + և* arm^{2,3} 69 *և >* arm¹ *յուսոյն*
 70 *քանզի (> arm¹)* *թլփատու թիւն մեք իսկ եմք* | *որ*] *որով* arm^{2,3} | *Հոգևովն*
 | *պաշտեմք*] *խաւսիմք* arm¹ 71 *յիսուս քրիստոս ~ arm²* | *յիսուս + և ոչ ի*
մարմին պանծամք arm^{2,3} | *որ > arm³* 72 *իւր > arm^{2,3}* | *սուրբ > arm¹*

13 εἰς ὑμᾶς«. καὶ πρὸς Ἑβραίους δέ· »τοῦτο δηλοῦντος τοῦ πνεύματος τοῦ
 ἁγίου μήπω πεφανερῶσθαι τὴν τῶν ἁγίων ὁδὸν ἔτι τῆς πρώτης σκηνῆς
 ἐχούσης στάσιν«. καὶ πάλιν· »πόσῳ δοκεῖτε χείρονος ἀξιωθήσεται **75**
 τιμωρίας ὁ τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης
 κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθή, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας«;
 καὶ πάλιν· »εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως
 ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότη-
 τα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου ἑαυτὸν **80**
 προσήνεγκεν ἁμωμον τῷ Θεῷ, καθαρῖσει τὴν συνείδησιν ὑμῶν ἀπὸ νεκρῶν
 ἔργων«. καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δέ· »καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος,
 ὃν ὁ κύριος Ἰησοῦς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ
 καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ«.

7,1 Ἴδου πῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ γραφῇ γνωρίζεται.
 τί τοίνυν ὑμεῖς τοιοῦτον ἐν τῷ προφήτῃ ἐθεωρήσατε; οὐδὲ γὰρ οὐδὲ κἄν

73 Hbr 9,8 **75** Hbr 10,29 **78** Hbr 9,13.14 **82** 2Th 2,8

RS89 U(de lin. 78 καὶ₁)**LWMBAn76** arm¹ arm^{2,3}

73 ἡμᾶς B | πρὸς — δέ] ἐν τῇ Ἑβραίων ἐπιστολῇ φησι arm + ὅτι arm^{2,3} |
 τοῦτο] οὕτω x **74** τῶν > arm | ἁγίων] ἁγίου arm^{2,3} | ἔτι] ἐπὶ BA **75** δοκεῖτε
 — **76** τιμωρίας] χείρονος (> arm^{2,3}) τιμωρίας ἀξιωθήσεται δοκεῖτε arm
 ἀξιωθήσεσθαι **RS89** **76** τῆς + καινῆς arm **80** πόσῳ + ἔτι arm | αἰωνίου] ἁγίου
 U **81** Θεῷ + ἵνα arm^{2,3} | καθαρῖε **RS89U** καθαρῖσαι (sic) B | ὑμῶν] ἡμῶν
 x **82** πρὸς + τοὺς arm | Θεσσαλονικεῖς **89** | καὶ₂ > arm **83** Ἰησοῦς +
 Χριστός B > L* | ἀνελεῖ] ἀποκτενεῖ L | τῷ] τὸ R
7,1 θείᾳ] θεοπνεύστῳ arm^{2,3} > B **2** τί + δὲ arm | τοίνυν + καὶ arm¹ |
 ἐθεωρήσατε (θεωρεῖτε arm^{2,3}) ἐν τῷ προφήτῃ ~ arm | οὐδὲ — **3** προφήτου > arm¹
 | κἄν] ἔτι arm³ καὶ arm²

73 πρὸς — δέ] յԵբրայեցւոցն թղթի ասէ arm¹ յԵբրայեցւոց թղթին ասէ եթէ
 arm^{2,3} **74** սրբու թեանց] սրբութեան arm^{2,3} **75** δοκεῖτε — τιμωρίας] սաստիկ
 (> arm^{2,3}) պատժող արժանի համարիցիք **76** τῆς + նորոյ **79**
 սրբութիւն] սրբութեւն arm¹ **80** πόσῳ + և **81** սաստուծոյ + զի arm^{2,3}
82 թեսաղոնիկեցիսն
7,1 սաստուածեղէն] սաստուածաշուհ arm^{2,3} **2** τί + իսկ | այսուհետեւ + և arm¹ |
 տեսէք (տեսանէք arm^{2,3}) մարգարէին (մարգարէն arm^{2,3}) ~ | քանզի — **3**
 մարգարէն > arm¹ | կἄն] և arm³ և arm²

τὸ ἄρθρον ἔχει τὸ παρὰ τοῦ προφήτου λεγόμενον νῦν πνεῦμα, ἵνα κἂν
 πρόφασιν ἔχητε. ἀλλ' ἀπλῶς ἐτολμήσατε >τρόπους< ἑαυτοῖς ἐπινοεῖν 2
 5 καὶ εἰπεῖν τὸ λεγόμενον κτίζεσθαι πνεῦμα αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 καίτοι δυνάμενοι μαθεῖν καὶ παρὰ φιλολόγων ἀνδρῶν περὶ διαφορᾶς
 πνευμάτων. λέγεται γὰρ καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα, ὡς ψάλλει Δαβίδ· 3
 »νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου ἠδολέσχουν καὶ ἡσχαλλε τὸ πνεῦμά μου«. ὁ
 δὲ Βαρούχ ἐπευχόμενός φησι· »ψυχὴ ἐν στενοῖς καὶ πνεῦμα ἀκηδιῶν
 10 κέκραγε πρὸς σέ«. καὶ ἐν μὲν τῷ Δανιήλ γέγραπται· »εὐλογεῖτε, πνεύματα
 καὶ ψυχὰι δικαίων, τὸν κύριον«. ὁ δὲ ἀπόστολος γράφει· »αὐτὸ τὸ 4
 πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμέν τέκνα Θεοῦ. εἰ δὲ τέκνα,
 καὶ κληρονόμοι«. καὶ πάλιν· »οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ | ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ M 549
 πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ«. ἐν δὲ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς

7,8 Ps 76,7 9 Bar 3,1 10 Dn 3,86 11 Rm 8,16.17 13 1Cor 2,11 15 1Th 5,23

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}(usque ad 7,10 γέγραπται / *qrlw l*) **Zig.**(de lin. 7,7 λέγεται usque ad 7,8 μου₂)

3 ἔχη 89BAn | τῷ προφήτῃ n | προφήτου] ἀφήτου (sic) 76 | κἂν + καὶ arm¹
 4 ἔχετε arm^{2,3} | ἀπλῶς] ὅμως arm | τρόπον arm^{2,3} 5 λεγόμενον κτίζεσθαι]
 κτιζόμενον arm¹ | αὐτὸ + εἰπεῖν arm^{2,3} | πνεῦμα τὸ ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα arm¹
 6 δυνάμενος arm¹ + ἐντυγχάνοντες arm | καὶ > 76 | παρὰ > arm³
 7 πνευμάτων arm^{2,3} | ψάλλει] φησι arm¹ καὶ arm^{2,3} | Δαβίδ + ψάλλων arm
 8 μετὰ — μου > arm¹ | ἡσχαλλε] ἡσχαλε n ἡσχελε B ἔσχαλλε L ἔσχαλε A ἡσκαλλε
 U ἔσκαλλε RSM ἔσκαλε 89,76 + ἐν ἐμοὶ arm 9 ψυχὰι arm | στεναὶ arm |
 πνεύματα arm | ἀκηδιοῦν RS89 ἀκηδία arm 10 ἐκέκραγε x(sine B) ἐκέκραγα B
 κεκραγάσι arm | καὶ — 11 κύριον > 76 | καὶ + πάλιν arm | τῷ > arm^{1,2}
 | τῷ — γέγραπται] τῇ ᾠδῇ τῶν τριῶν παίδων x | εὐλογεῖτε — 8,23 αὐτοῦ > arm^{2,3}
 11 δὲ] καὶ arm | γράφει > arm 12 ἐσμέν > arm | εἰ — 14 αὐτῷ > 76
 14 τοῦ it. L | τοῦ ἀνθρώπου > U | τὸ] τοῦ R89 | ἐν] ἐνοικοῦν U | ἐν₂
 — πρὸς] πρὸς δὲ arm

3 *qzwhqhwplθrln* | *zwhqhwplθrln* arm³ | *qnlk* + *l* arm¹ | *nlwnhghp*
nlwnh.p arm^{2,3} | ἀπλῶς] *zawwjn* | *wlrlhnlw*] *wlrlhnlw* arm^{2,3}
 5 *qawwhwln* | *qawwhwln* arm¹ | *qnljn* + *wul* arm^{2,3} |
qulrp | *zghn* ~ arm¹ | *hwrwhghp*] *hwrwhgh* arm¹ 6 δυνάμενοι +
zwnhghwln.p arm^{1,2} + *zwnhghwln.p* arm³ | *h* > arm³ 7 *nqlng*] *zghlnj*
arm^{2,3} | ψάλλει] *wul* arm¹ *l* arm^{2,3} | Δαβίδ + *wahmnlhnl* 8 *hwlulh* *h*
> arm¹ | *rlh urwh* *hml* > arm¹ | ἡσχαλλε + *jhu* 9 *wnhln.p* |
hghwln.p | *zghh.p* | *zwnhghwln.p*] *zwnhghwln* arm^{2,3} 10 *qwnhln*] *h*
> arm^{1,2} | *wlrzhgh.p* > arm^{2,3} 14 ἐν₂ — πρὸς] *hul wn* arm¹

ἐπιστολῇ ἐπευχόμενος λέγει· »ὀλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ 15
τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
4 τηρηθεῖν«. λέγεται δὲ καὶ ἀνέμων πνεύματα οὕτως ἐν μὲν τῇ Γενέσει·
B 656 »καὶ ἐπήγαγεν ὁ Θεὸς πνεῦμα ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἐκόπασε τὸ ὕδωρ«. ἐπὶ δὲ
τοῦ Ἰωνᾶ· »καὶ κύριος ἐξήγειρε πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν καὶ ἐγένετο
κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσῃ· καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευσεν συντριβῆναι«. καὶ 20
ἐν μὲν τῷ ἑκατοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ γέγραπται· »εἶπε, καὶ ἔστη πνεῦμα
5 καταιγίδος καὶ ὑψώθη τὰ κύματα αὐτῆς«. ἐν δὲ τῷ ἑκατοστῷ τεσσα-
ρακοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ· »αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες καὶ
πᾶσαι ἄβυσσοι, πῦρ, χάλαζα, χιῶν, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, τὰ
ποιῶντα τὸν λόγον αὐτοῦ«. καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ ἐπὶ τοῦ θρήνου Σόρ· »ἐν 25
καρδίᾳ θαλάσσης, ἐν ὕδατι πολλῷ ἦγόν σε οἱ κωπηλάται σου· τὸ πνεῦμα
τοῦ νότου συνέτριψέ σε».

8,1 Ἐντυγχάνοντες δὲ καὶ ὑμεῖς ταῖς θείαις γραφαῖς εὐρήσετε λεγόμενον
πνεῦμα καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τοῖς θείοις λόγοις νοῦν γράφοντος τοῦ Παύλου·
»ὃς καὶ ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ
πνεύματος· τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτένει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ«. τὸ μὲν γὰρ
ῥητὸν γράμματι κεχάρακται· ὁ δὲ νοῦς ὁ ἐν αὐτῷ πνεῦμα λέγεται. 5

15 1Th 5,23 18 Gn 8,1 19 Jon 1,4 21 Ps 106,25 23 Ps 148,7.8 25 Ez 27,25.26
8,3 2Cor 3,6

RS89 ULWMBAn76 arm¹ Zig. (de lin. 8,1 ἐντυγχάνοντες)

15 ἐπιστολῇ > arm | ἐπευχόμενος] εὐχόμενος 76 | πνεῦμα] σῶμα 76 | ἡ]
ύ (sic) R 16 σῶμα] πνεῦμα 76 | Ἰησοῦ Χριστοῦ > S 17 τηρηθῆναι M
| δὲ] πάλιν arm | Γενέσει + γέγραπται arm 18 Θεὸς + τὸ ULWMB |
ἐπὶ₂ — 26 καὶ > 76 19 ἐξήγειρε κύριος ~ x 20 καὶ₁ + πάλιν arm | ἔστη]
ἦλθε x 22 καταιγίδος] καὶ καταιγὶς arm 23 ψαλμῷ > RS 24 κρύσταλλος
L^cMn + τὸ M 25 ἐν + δὲ 76 | θρήνου] θρόνου x(sine U) | Σόρ] σου x(sine U) +
λέγει arm 26 καρδίᾳ] καρδίαις x(sine 76) | θαλάσσης] θαλάσσαις LMBA θαλασσῶν
W | κωπηλάται 89 κοπηλάται RS κωπελάται WA κοπελάται LM | σου +
νώτου 89
8,1 ὑμεῖς] ἡμεῖς UL | θείαις] ἀγίαις RS89 Zig. 2 τὸν] τὸ M | τοῖς — νοῦν] ταῖς
θείαις γραφαῖς νοῦν λόγων arm | Παύλου + οὕτως arm 4 ἀποκτένει ULA76 |
γὰρ > B

17 Γενέσει + *qrlw l* 22 καὶ₁ + *qwrδw l* | 23 καταιγίδος] *l drrh l*
8,2 τοῖς — νοῦν] *qmwsh l wδw l qrlw drrw rw l h* | Παύλου + *wjw l w*

οὕτως καὶ »ὁ νόμος πνευματικός ἐστιν«, ὡς πάλιν εἶρηκε, »μὴ δουλεύωμεν ἐν παλαιότητι γράμματος, ἀλλ' ἐν καινότητι πνεύματος«. καὶ αὐτὸς μὲν εὐχαριστῶν ἔλεγεν· »ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῖ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας· οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ
 10 Ἰησοῦ. ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἤλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας«. ὁ δὲ Φίλιππος τὸν 2
 εὐνοῦχον ἀπὸ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα θέλων ἐπιστρέφειν ἔλεγεν·
 »ἄρα γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις«; τοιοῦτον ἐσχηκῶς μαρτυρεῖται καὶ ὁ
 Χάλεβ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς τοῦ Θεοῦ λέγοντος· »ὁ δὲ παῖς μου Χάλεβ, ὅτι
 15 ἐγενήθη πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ καὶ ἐπηκολούθησέ μοι· εἰσάξω αὐτὸν εἰς
 τὴν γῆν εἰς ἣν ἐκλήθη ἐκεῖ«. ἄλλη γὰρ διανοία παρὰ τὴν ἐκείνων οὗτος 3
 λαλήσας »εὐάρεστος τῷ Θεῷ γέγονε«. τοιαύτην ἔχειν προέτρεπεν ὁ Θεὸς
 τὸν λαὸν καρδίαν διὰ Ἰεζε|κιήλ λέγων· »ποιήσατε ἑαυτοῖς καρδίαν καινὴν M 552
 καὶ πνεῦμα καινόν«. τούτων τοίνυν οὕτως ὄντων καὶ τοσαύτης 4
 20 διαφορᾶς περὶ τῶν πνευμάτων δεικνυμένης, βελτίους ἂν ἦτε, εἰ περὶ
 κτιζομένου πνεύματος ἀκούοντες περὶ ἐνὸς τῶν προειρημένων ἐφρονεῖτε,
 οἷον ἦν περὶ οὗ ἐν τῷ Ἡσαΐα γέγραπται· »συνεφώνησεν Ἀράμ πρὸς τὸν
 Ἐφραΐμ καὶ ἐξέστη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ὃν

6 Rm 7,14; 7,6 8 Rm 7,25. 8,1.2 13 Act 8,30 14 Nm 14,24 17 Sap 4,10
 18 Ez 18,31 22 Is 7,2

RS89 ULWMBAn76 arm¹ Zig.

6 ἐστιν + ἴν' RS89U | πάλιν] καὶ arm 7 ἐν₂ > x arm | αὐτὸς] καὶ arm
 9 ἄρα νῦν] οὖν RS89 10 Ἰησοῦ + μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν ἀλλὰ κατὰ τὸ
 πνεῦμα 76 | ζωῆς + τῆς n > M | ἐν — Ἰησοῦ > arm 11 τῆς ἁμαρτίας]
 θανάτου arm 12 ἐπιστρέφειν] ἐπιστρέψαι n ἐπιστρέφην S 13 γε > U
 14 Χάβελ (sic) S | ἐν — Χάλεβ₂ > x(sine U) | Χάβελ₂ (sic) S 15 ἐγενήθη UW
 | ἐπηκο***θησέ 76 16 ἐκλήθη] εἰσῆλθεν RS89 arm | οὗτος] οὕτως arm αὐτὸς x
 17 τῷ > x | προέτρεπεν BZig. 18 λαὸν + τὴν U | καρδίαν] καὶ arm |
 ἑαυτοῖς] ὑμῖν arm | καρδίαν καινὴν 19 καὶ > arm, suppl. Tay. | καινόν > arm^{2,3} |
 τοίνυν > arm | καὶ — 20 δεικνυμένης > arm 20 περὶ τῶν > n | τῶν >
 BA76 | ἦτε] εἴητε x 22 περὶ οὗ] ὅπερ x οὕτως arm | ἐν — 24 ὁ > 76 |
 τῷ > RS89Zig. 23 τοῦ λαοῦ αὐτοῦ] ἡ λαλοῦσα πρὸς αὐτὸν arm

7 αὐτὸς] L 11 τῆς ἁμαρτίας] *ἡμῶν* 16 ἐκλήθη] *ἐμῇ* | οὗτος] *ἡμῶν*
 18 καρδίαν] L | ἑαυτοῖς] *ἡμῶν* 22 περὶ οὗ] *ἡμῶν*

- 5 τρόπον ἐν δρυμῷ ξύλον ὑπὸ πνεύματος σαλευθῆ. τοιοῦτον δὲ ἦν καὶ ὁ
 »ἐξηγείρε κύριος πνεῦμα ἐπὶ τὴν θάλασσαν« διὰ τὸν Ἰωνᾶν· ἀκολουθεῖ 25
 B 657 γὰρ τῇ βροντῇ καὶ τὰ τῶν ἀνέμων πνεύματα ὡς ἐπὶ τοῦ | ὑέτοῦ τοῦ
 κατὰ τὸν Ἀχαάβ ὡς γέγραπται· »καὶ ἐγένετο ἕως ὧδε καὶ ὁ οὐρανὸς
 συνεσκότασε νεφέλαις καὶ πνεύματι».
- 9,1 Ὑποκείμενον ἐπεὶ περὶ Χριστοῦ, φασί, μνημονεύει τὸ λόγιον, ἀκολουθῶς
 καὶ τὸ λεγόμενον πνεῦμα οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον χρή νοεῖν·
 εἴτα τὸ μὲν συνονομάζεσθαι τῷ Χριστῷ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐθεωρήσατε·
 τὸ δὲ διαιρεῖν αὐτὸ τῇ φύσει καὶ ἀποξενίζειν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ οὐ κατενόησα-
 τε, ὅτι τὸν μὲν Χριστὸν λέγετε μὴ εἶναι κτίσμα, τὸ δὲ ἅγιον πνεῦμα 5
 2 κτίσμα λέγετε; καὶ ἄτοπὸν ἐστὶ τὰ ἀνόμοια τῇ φύσει συνονομάζειν καὶ
 συνδοξάζειν. ποία γὰρ κοινωνία ἢ ποία ὁμοιότης τῷ κτίσματι πρὸς τὸν

25 Jon 1,4 27 3Rg 18,45

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

24 τρόπον + ὅταν RS89UZig. | ξύλον ἐν δρυμῷ σαλευθῆ ὑπὸ (> arm¹) ἀνέμου (>
 arm¹) arm | ὑπὸ + τοῦ n 26 τῇ > arm^{2,3} | τῶν] τοῦ arm^{2,3} > arm¹ |
 ἀνέμου arm^{2,3} | ὡς — 28 πνεύματι > 76 | υἱέτοῦ (sic) L | τοῦ₂ > 89x
 27 ὡς + καὶ arm > n | ἕως — καὶ₂ it. RSU 28 συνεσκότασε] συνεσκότασεν ἐν x
 | καὶ + ἐν B

9,1 ἀλλ' ἐπεὶ] καὶ ἐπεὶ arm¹ οὖν arm^{2,3} | ἐπεὶ περὶ] ἐπέπερ xZig. | Χριστοῦ φασί]
 φησί Χριστοῦ MB | φησί xZig. + ἀκολουθῶς n | μνημονεύει] μνημονεύετε B*
 ἐμνημόνευσε arm¹ | τὸ > B* 2 ἢ ἀλλ' ἢ 76 | χρή — 3 ἅγιον > x |
 ἐθεωρήσαμεν n 4 αὐτοῦ arm | ἀποξενίζειν] ἀποξενοῦν n + αὐτὸ L -ίζειν ἀπὸ non
 leg. 76 | ἀπὸ > n | οὐ] ποῦ x 5 λέγετε — εἶναι] μὴ λέγετε arm |
 ἅγιον πνεῦμα] πνεῦμα τὸ ἅγιον arm¹ | ἅγιον > RS89 | πνεῦμα + εἶναι arm
 6 λέγετε > RS89 arm | καὶ₁] διὸ arm > n | ἄτοπα B | φύσει] κτίσει U | καὶ
 7 συνδοξάζειν > x(sine U) | γὰρ + ἡ B | κοινωνία (sic) R | ποία₂ > B arm |
 τῷ κτίσματι] κτίσμασι arm¹

24 φῶς πῶς ἡ δρυμὸς ἡ δρυμὸς (δρυμὸς arm^{2,3}) ἡ > (arm¹) ζῆλον (arm¹) ~
 | ἡ δρυμὸς arm^{2,3} 25 φῶς πῶς] φῶς arm¹ φῶς arm³ 26 φῶς πῶς] φῶς
 > arm¹ | ζῆλον] ζῆλον arm^{2,3} 27 φῶς πῶς] φῶς arm^{2,3} | ὡς + ἡ
 9,1 ἀλλ' ἐπεὶ] ἡ φῶς arm¹ φῶς arm^{2,3} | φῶς] φῶς arm¹ 4 ἡ φῶς
 5 φῶς πῶς] φῶς arm¹ | λέγετε — εἶναι] φῶς φῶς | φῶς πῶς] φῶς
 φῶς πῶς arm¹ | πνεῦμα + φῶς 6 καὶ₁] φῶς φῶς | φῶς πῶς] φῶς
 7 φῶς πῶς] φῶς arm^{2,3} φῶς πῶς] φῶς arm¹

8 ստացաւ զս] ստացուին arm^{2,3} | ἐπεὶ + ոչ | ὥρα + է | ընդ > arm^{2,3}
9 ստացուածքս] ստացուածս arm^{2,3} | բաւական է | այսուհետեւ + և arm³ |
ոգւոյ] հոգւոց arm¹ | հոգմոց] հոգմոյ arm^{2,3} 10 զգրեալսն] զբանն arm¹ |
ասացաւ] ասացաւդ arm^{2,3} 11 յիշատակն] իշատակէ arm^{2,3} + և arm¹ |
գասացեալսն] գասացեալսս arm^{2,3} | ասացելոյ] ասացեալ arm^{2,3} 13 ընտանեգոյնս]
ընտանեգոյն arm^{2,3} | զմիտսն] ն > arm¹ | գաւծեալն] ն > arm^{2,3} 14 ձ] եթէ
ոչ | զսա] զայս arm^{2,3} | φάναι + թէ 15 հոյսն] ն > arm^{2,3} 16 որչափ
+ և arm¹ 17 παρουσίας + նորա | περὶ — χροῖ] զինչ պէտք էին վասն բանին
18 τὸ + հոգի որ 20 λέγων] արարածոց (արարածոյ arm^{2,3}) և ասէ

καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν· καὶ δώσω ὑμῖν
καρδίαν σαρκίνην· καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν». πότε δὴ τοῦτο
πεπλήρωται, εἰ μὴ ὅτε παραγενόμενος ὁ κύριος ἀνεκαίνισεν τὰ πάντα τῇ
6 χάριτι; ἰδοὺ γὰρ καὶ ἐν τῷ ῥητῷ τούτῳ ἡ διαφορὰ τῶν πνευμάτων
δείκνυται· καὶ τὸ μὲν πνεῦμα τὸ ἡμῶν ἀνακαινιζόμενόν ἐστι· τὸ δὲ πνεῦμα 25
τὸ ἅγιον οὐχ ἀπλῶς πνεῦμα, ἀλλ' ἐαυτοῦ φησιν αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, ἐν ᾧ
καὶ τὰ ἡμῶν ἀνακαινίζεται· ὥς καὶ ὁ ψάλλων ἐν τῷ ἑκατοστῷ καὶ τρίτῳ
ψαλμῷ λέγει· »ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν
χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται
καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς». εἰ δὲ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ 30
B 658 ἀνακαινιζόμεθα, οὐκ ἄρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιόν ἐστι τὸ ἰνὺν λεγόμενον
7 πνεῦμα κτίζεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερον. καὶ εἴπερ, διὰ τὸ πάντα
γενέσθαι διὰ τοῦ λόγου, φρονεῖτε καλῶς μὴ εἶναι κτίσμα τὸν υἱόν, πῶς οὐ
βλάσφημόν ἐστι λέγειν ὑμᾶς κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα ὁ πατήρ
8 διὰ τοῦ λόγου τελειοῖ καὶ ἀνακαινίζει; καὶ εἰ διὰ τὸ γεγράφθαι ἀπλῶς 35
πνεῦμα κτίζεσθαι ἀνεπλάσαντο ἑαυτοῖς εἶναι τοῦτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,

28 Ps 103,29.30

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

21 καὶ₁ — 22 ὑμῖν₂ > arm¹ | ἀφελῶ + ἐξ ὑμῶν arm | ἐκ — ὑμῶν > arm
22 σαρκίνην] καινήν U | ἐν > arm | δὴ] δὲ RS89Un 23 ἀνεκαίνισεν 89
ἀνακαινιεῖ arm¹ 24 καὶ > B | ἡ > x(sine U) | τῶν > arm
25 πνεύματος arm^{2,3} 26 ἀπλῶς + καὶ ἀπλῶς arm | ἐαυτοῦ] αὐτοῦ L |
φησιν post εἶναι arm¹ | αὐτὸ > n | ὁ Θεός > B 27 καὶ₁ > arm^{2,3} | ὥς + εἴπε
arm | ἐν — 28 ψαλμῷ > 76 | καὶ₁ > MB arm | τρίτῳ > arm^{2,3} 28 λέγει
> B arm | πνεῦμα + ἀπ' arm^{2,3} | καὶ₂ — ἐπιστρέψουσιν > M76 29 αὐτῶν >
arm¹ | ἐπιστρέψουσιν arm^{2,3} 31 τὸ₁ — ἐστι] ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα arm¹ τ. ἄ.
πν. ἐ. arm^{2,3} | τὸ₃ — 32 κτίζεσθαι] κτιζόμενον πνεῦμα arm 33 γεγενῆσθαι RS89
| φρονεῖται L 35 καὶ₂] ἡ arm | εἰ > R | διὰ > arm | γέγραπται B*
36 πνεῦμα₁ + τὸ arm^{2,3} | τὸ₁ > arm^{2,3}

21 *h* — 22 *δh*q₂ > arm¹ | ἀφελῶ + *h* *δέh* 23 *h*ηρηρηεω] *h*ηρηρηεω] arm¹
25 *h*ηρηρη] *h*ηρηρη arm^{2,3} 25/26 πνεῦμα τὸ ἅγιον] *u*ηρηρη *h*ηρη] | *u*ηρη *h*
*u*ηρηρηρη | *u*ηρη post *h*η arm¹ 27 *h* > arm^{2,3} | ὥς + *u*ηρη 28 *h*ηρηρη
> arm^{2,3} | *h*ηρη *h*ηρη] | *h*ηρη *h*ηρη] arm² *h*ηρη *h*ηρη] arm³ | *h*ηρη]
*h*ηρη arm¹ | *h*ηρηρη > arm¹ | *h*ηρηρη] *h*ηρη] arm¹ 30 *h*ηρη] *h*ηρη]
arm^{2,3} | *u*ηρηρη] *u*ηρη] arm¹ 31 τὸ₁ — ἐστι] *h*ηρηρη *h*ηρη] arm¹ *u*. *h*. *h*.
arm^{2,3} | τὸ₃ — 32 κτίζεσθαι] *u*ηρηρη] *h*ηρη] (ηρη arm^{2,3}) 35 καὶ₂] *h*ηρη] |
*h*ηρη] *h*ηρη] arm^{2,3} | *u*ηρη] + *h* arm^{2,3} 36 *h*ηρη] *h* > arm^{2,3}

πεισθῆναι λοιπόν ὀφείλουσιν, ὅτι μὴ τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι τὸ κτιζόμενον, ἀλλὰ τὸ ἡμέτερόν ἐστι τὸ ἐν αὐτῷ ἀνακαινιζόμενον· περὶ οὗ καὶ Δαβὶδ ἤρχετο ψάλλων· »καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ καὶ πνεῦμα εὐθές
 40 ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου«. ὧδε μὲν γὰρ λέγεται κτίζειν· 9
 πρότερον δὲ ἔπλασεν, ὡς ὁ Ζαχαρίας φησὶν· »ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν καὶ θεμελιῶν τὴν γῆν καὶ πλάσσω πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ«. ὁ γὰρ πρότερον ἔπλασε, τοῦτο πεπτωκὸς ἀνέκτισε, γενόμενος αὐτὸς ἐν τῷ κτίσματι, ὅτε »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο«, »ἴνα«, ὡς ὁ ἀπόστολος εἶπε, »τοῦς
 45 δύο κτίσει εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον« »τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας«. οὐ γὰρ ὡς ἑτέρου δημιουργηθέντος 10
 παρὰ τὸν ἐξ ἀρχῆς κατ' εἰκόνα γενόμενον ἄνθρωπον ἔλεγεν, ἀλλὰ τὸν ἐν Χριστῷ κτισθέντα καὶ ἀνακαινισθέντα νοῦν συνεβούλευεν ἀναλαβεῖν· ὅπερ καὶ διὰ Ἰεζεκιήλ πάλιν δηλοῦται λέγοντος αὐτοῦ· »ποιήσατε

39 Ps 50,12 41 Za 12,1 44 Jo 1,14; Eph 2,15 45 Eph 4,24 49 Ez 18,31.32

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.(usque ad 9,40 μου)

37 πεισθεῖς arm² | πεισθῆναι — τὸ₁] γνώτωσαν ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκέτι (οὐκ ἔστι n76) x(sine U) | μὴ > U | τὸ ἅγιον πνεῦμα] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον x | ἅγιον + οὐκ U | τὸ₂ > U 38 ἐστι > arm | ἀνακαινιζόμενον] ἀνακτιζόμενον arm | καὶ + ὁ UL Zig. 39 ἐμοὶ + ὁ Θεός RS89Mn76 arm^{2,3} 40 ὅδε arm | κτίζειν + αὐτὸ arm^{2,3} 41 πρότερον] πρότερον S | ὡς + καὶ arm¹ | ὁ > arm^{2,3} | εἶπεν arm^{2,3} 42 ἀνθρώπου] αὐτοῦ B > M 43 ἀνέκτισε] ἀνέπλασε n ἀνέστησε RS89 44 ὅτε + καὶ arm | ὁ₂ > arm¹ | εἶπε] φησι arm¹ 45 δύο + ποιηθέντας arm | κτίσει + ἑαυτῷ arm | κτισθέντα] πλάσθεντα n 46 οὐ γὰρ ὡς > arm¹ 47 ἔλεγεν > x(sine U) | τὸν > arm¹ 48 κτισθέντα] ἀνακτισθέντα arm¹ | καὶ ἀνακαινισθέντα νοῦν > x(sine U) | συνεβούλευσεν x 49 αὐτοῦ] πρὸς αὐτὸν arm

37 ζωλάνε] ζωλάνεω arm² 38 ἀνακαινιζόμενον] κερυσην κηεε (κηεε κερυσην arm^{2,3}) υποσηεω 39 ζωυσηε] ζωυσησηε arm^{2,3} | jhu + ωυσηεω arm^{2,3} 40 qhr | ωε.ρ] ωε.ρ arm² ωε.ρ arm³ 41 hwh] hwa arm^{2,3} | υποηδ] ευσηδ arm^{2,3} | ὡς + h arm¹ | qw.ρωρηω] qw.ρωρηω arm³ qw.ρωρη arm² | ωε] ωωω arm^{2,3} | ηρ] n arm^{2,3} 42 ζηδνσηεω] ζηδνσηεω arm^{2,3} | qhqh] qzqh arm³ 43 υποηδ] ευσηδ arm^{2,3} 44 ὅτε + h | ωωω.ρω] h > arm¹ | ωωω] ωε arm^{2,3} 45 δύο (κηρηεε] κερηεε arm^{2,3}) + ωρωωωω] κτίσει (ωδεω] ωδεε arm^{2,3}) + ἑαυτῷ | mh hnr] mhnr arm³ 46 hwh qh n h h h > arm¹ (lac.) 47 ρω h h ηρ] ρω h qhr arm^{2,3} | κηεω] mhnr] κηεω mhnr arm^{2,3} 48 ρρησηω] h > arm^{2,3} | κτισθέντα] κερυσην qωωωωω] h > arm¹ 49 αὐτοῦ] ωω hω

ἐαυτοῖς καρδίαν καινὴν καὶ πνεῦμα καινόν· καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκετε, οἶκος 50
Ἰσραήλ; διότι οὐ θέλω τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος λέγει Ἀδωναὶ
κύριος».

10,1 Οὐκοῦν τοῦ κτιζομένου πνεύματος τοιαύτην | ἔχοντος τὴν
M 556 διάνοιαν πρεπόντως ἂν νοηθεῖ καὶ ἡ στερεομένη βροντή, »ὁ πιστὸς
λόγος« καὶ ἀσάλευτος τοῦ πνεύματος ὁ νόμος. τούτου γὰρ ὑπηρέτας εἶναι
θέλων τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην ἐκάλεσεν ὁ κύριος »Βοανεργές, ὃ
2 ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς«. ὁ γ' οὖν Ἰωάννης ἀληθῶς ἀπ' οὐρανοῦ βοᾷ· »ἐν 5
ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος«.
πρότερον μὲν »γὰρ σκιὰν εἶχεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὅτε δὲ ὁ
Χριστὸς ἀπηγγέλη τοῖς ἀνθρώποις καὶ παρεγένετο λέγων »αὐτὸς ὁ
λαλῶν πάρεμι«, τότε, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος, »ἡ τούτου φωνὴ τὴν γῆν
ἐσάλειψεν« ἐπαγγεिलाμένου πρότερον· »ἔτι ἅπαξ ἐγὼ σείσω οὐ μόνον τὴν 10

10,2 2Tm 2,11 4 Mc 3,17 5 Jo 1,1 7 Hbr 10,1 8 Is 52,6 9 Hbr 12,26-28
10 Act 2,6

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.(de lin. 10,1 οὐκοῦν)

50 καί₂ > arm^{2,3} | καί₃ — 52 κύριος > 76 | ἀποθνήσκετε] ἀποθνήσκειται 89^c θνήσκετε
B 51 ἀποθνήσκοντος] ἁμαρτωλοῦ arm^{2,3}

10,1 οὐκοῦν] δὲ arm¹ | τὴν > arm¹ 2 πρεπόντως] πρέπον n | καὶ > arm^{2,3} |
ἡ > x(sine U)arm^{2,3} 3 καὶ + ὁ n | πνεύματος] πατρός B | ὁ > RS89BAn76 |
νόμος + παρὰ arm | ὑπηρέτας εἶναι] διακονία arm 4 θέλων εἶναι ~ x | Ἰακώβ Zig.
| ἐκάλεσεν > arm¹ | ὁ κύριος > arm 5 ὃ] δι' ὃ arm | γ' > B | γ' οὖν] γοῦν
WA | ἀληθῶς μὲν Ἰωάννης arm | ἀπ' οὐρανοῦ] ἐπουρανίου M | οὐρανῶν
RS89 | βοᾷ] βροντᾷ arm 6 ὁ_{1,2} > arm^{2,3} 7 μὲν > n | νόμος + καὶ arm^{2,3}
8 ἀπηγγέλη + ἐν arm | λέγων > arm¹ 9 πάρεμι] ὅτι ἰδοὺ ἐγγύς εἰμι arm cf. Mt
28,20 | ἡ > arm^{2,3} 10 πρότερον + ὅτι n | σείω RS89,76 σείειν arm

50 k > arm^{2,3} 51 մեռելոյն] մեղաւորին arm^{2,3} | աղոնայի] աղոնաի arm^{2,3}
10,1 οὐκοῦν] հսկ (արդ > arm¹) | գմիտսն] միտս arm¹ 2 k > arm^{2,3} |
Հաստատեալ] Հաստատել arm¹ | որոտումն] ն > arm^{2,3} 3 νόμος + հ arm¹ + առ
հ arm^{2,3} | ὑπηρέτας εἶναι] սպասաւորութիւնն 4 համելով] հազմելով arm¹ |
գլխովբոս] գլխորոս arm^{2,3} | գլովՀաննէս] յոհաննէս arm^{2,3} | հոչեաց > arm¹
| բռաներգես] բաներգէս arm^{2,3} 5 ὃ] վասն զի | ստուգապէս ահա (+ հ arm^{2,3})
յովաննէս (յոհաննէս arm^{2,3}) | որոտացեալ] որոտաց arm^{2,3} 5 բան_{1,2} arm^{2,3}
7 աւրենքն + k arm^{2,3} | գհանդերձելոցն բարեաց] գհանդերձելոց իրանցն
arm¹ 8 ἀπηγγέλη + հ | ասելով > arm¹ 9 πάρεμι] թէ ահաւասիկ
մերձ եմ | ասաց] ասացն arm^{2,3} | ձայն arm^{2,3} 10 σείσω] շարժել arm³

γῆν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν. τὸ δὲ ἔτι ἅπαξ· δηλοῖ τῶν σαλευομένων τὴν
 μετάθεσιν, ἵνα μείνῃ τὰ μὴ σαλευόμενα. διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαμ-
 βάνοντες ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ Θεῷ». ἦν δὲ **3**
 λέγει βασιλείαν οὗτος ἀσάλευτον, ταύτην στερεωθεῖσαν ψάλλει Δαβίδ· »ὁ
15 κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο· ἐνεδύσατο κύριος δύναμιν καὶ
 περιεζώσατο. καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται». **B 659**
 τὸ ἄρα παρὰ τῷ προφήτῃ ρητὸν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ σω|τῆρος σημαίνει,
 ἐν ᾗ καὶ ἡμεῖς ἀνεκαινίσθημεν καὶ ὁ νόμος τοῦ πνεύματος ἀσάλευτος
 διαμένει. ἀλλ' οἱ τῷ ὄντι Τροπικοὶ συνθέμενοι τοῖς Ἀρειανοῖς καὶ **4**
20 μεριστάμενοι μετ' αὐτῶν τὴν εἰς τὴν Θεότητα βλασφημίαν, ἵνα ἐκεῖνοι μὲν
 τὸν υἱόν, οὗτοι δὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα λέγωσιν, ἐτόλμησαν, ὡς αὐτοὶ φασί,
 »τρόπους· πάλιν ἑαυτοῖς ἐφευρεῖν καὶ παρεξηγεῖσθαι καὶ τὸ τοῦ
 ἀποστόλου ρητόν, ὃ καλῶς μὲν αὐτὸς ἔγραφε Τιμοθέῳ λέγων·
 »διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐκλεκτῶν

14 Ps 92,1 **24** 1Tm 5,21

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

11 τὸ > arm^{2,3} | ἅπαξ + λέγειν arm **12** ἵνα + στερεᾶ arm | μείνῃ] στῇ arm^{2,3} |
 μὴ — βασιλείαν it. arm^{2,3} **13** ἔχομεν + τὴν arm^{2,3} | λατρεύω arm³ | εὐαρέστως]
 εὐχαρίστως n **14** λέγει + τὴν arm^{2,3} | οὗτος] αὐτὸς x | ἀσάλευτον]
 ἀτελεύτητον x(sine BA) | στερεωθεῖσαν] ἐτέρωθι οὔσαν (+ τοῦ κυρίου 76) x(sine n)
 ἐτέρωθεν οὔσαν n | Δαβίδ + λέγων arm **15** ἐνεδύσατο₂ > arm³ | καὶ
 > arm **16** καὶ > arm^{2,3} | ἐστερέωσε + δὲ arm¹ | ἥτις οὐ] ἵνα μὴ arm^{2,3}
18 πνεύματος] πατὴρ x(sine Un76) **19** ὄντι + εἰσι arm **20** τὴν₂ >
 M*A*n76 **21** δὲ] καὶ arm¹ | πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm^{2,3} **22** πάλιν post
 ἐτόλμησαν arm | εὐρεῖν arm^{2,3} | καὶ₂ > arm **23** αὐτὸς > x(sine U) post ὁ arm
24 καὶ₁ + κυρίου ἡμῶν U | Χριστοῦ Ἰησοῦ ~ LWMBAn | τῶν > arm^{2,3}

11 միւսանդամն] ն > arm^{2,3} + ասել | ἅπαξ + ասել | զշարժելոցն] շարժելոցն
 arm³ **12** ἵνα + հաստատուն | մնացէ] հաղցէ arm^{2,3} | անշարժն —
 թաղաւորութիւն it. arm^{2,3} **14** զշնորհս + ն arm^{2,3} | պաշտեմք] պաշտեմ
 arm^{2,3} | հաճութեան > arm^{2,3} | թաղաւորութիւն + ն arm^{2,3} | Δαβίδ +
 ասելով **15** զգեցաւ₂ > arm³ **16** և > arm^{2,3} | ἐστερέωσε + հսկ arm¹ | որ
 ոչ շարժեսցի] զի մի սասանեսցի arm^{2,3} **19** ὄնտի + են **20** մասնաւորեալք]
 մասնաւորեալ arm^{2,3} | զի > arm^{2,3} **21** հսկ] և arm¹ | զհոգին + սուրբ arm^{2,3}
22 դարձեալ post հշխեցին | հմանալ] գտանել arm^{2,3} **23** գրեալ] գրեաց arm^{2,3}
 | տիրմովթեայ ասելովն] տիրմովթեայ ասելով arm^{2,3} **24** հրեշտակացն] ն
 > arm^{2,3}

ἀγγέλων, ἵνα ταῦτα φυλάξης χωρὶς προκρίματος μηδὲν ποιῶν κατὰ 25
 πρόσκλησιν». ἐκεῖνοι δὲ φάσκουσιν, ἐπειδὴ τὸν Θεὸν καὶ τὸν Χριστὸν
 ὠνόμασεν, εἴτα τοὺς ἀγγέλους, ἀνάγκη τοῖς ἀγγέλοις συναριθμεῖσθαι τὸ
 πνεῦμα τῆς τε αὐτῶν εἶναι συστοιχίας καὶ αὐτὸ καὶ ἄγγελον εἶναι μείζονα
 5 τῶν ἄλλων. πρῶτον μὲν οὖν τῆς ἀσεβείας ἐστὶν Οὐαλεντίνου τοῦτο
 τὸ εὔρημα· καὶ οὐκ ἔλαθον οὗτοι τὰ ἐκείνου φθεγγόμενοι. ἐκεῖνος γὰρ 30
 M 557 ἔφη|σεν, ὅτι πεμφθέντος τοῦ παρακλήτου συναπεστάλησαν αὐτῷ οἱ
 ἡλικιωταὶ αὐτοῦ ἄγγελοι· ἔπειτα δὲ τὸ πνεῦμα κατάγοντες εἰς τοὺς
 6 ἀγγέλους ἡγνόησαν τοὺς ἀγγέλους εἰς τὴν τριάδα συντάσσοντες. εἰ
 γὰρ μετὰ πατέρα καὶ υἱὸν κατ' αὐτοὺς οἱ ἄγγελοι, δηλονότι τῆς τριάδος
 εἰσὶν οἱ ἄγγελοι καὶ οὐκ ἔτι »λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀπο- 35
 στελλόμενοι« οὐδὲ ἀγιαζόμενοι, ἀλλ' αὐτοὶ μᾶλλον ἀγιάζοντες ἄλλους ἂν
 εἶεν.

11,1 Τίς οὖν ἡ τοσαύτη τούτων ἀπόνοια; ποῦ τῶν γραφῶν πάλιν εὔρον

35 Hbr 1,14

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

25 μηδὲν — 26 πρόσκλησιν] καὶ πάσης προσκλήσεως arm | τὸν₂ > U
 27 συναριθμεῖσθαι] ἀπαριθμεῖσθαι B 28 τε] τὰ 76 | εἶναι + ἀριθμῶν καὶ arm^{2,3} |
 καὶ₂ > arm^{2,3} 29 ἄλλων] ἀγγέλων arm ἀγγέλων πάντων 89 | Οὐαλεντίνου ante
 τῆς arm 30 εὔρημα RS89 | ἐκείνου] ἐκείνων SA* 31 ἔφησεν] φησιν U |
 αὐτῷ + καὶ 76 arm 32 ἔπειτα > arm | πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm | καταγαγόντες
 x(sine U) ἀνάγοντες arm¹ | εἰς > M 33 ἡγνόησαν τοὺς ἀγγέλους > Zig. |
 εἰ > arm^{2,3} 34 πατὴρ 76 | υἱοῦ 76 | αὐτοὺς + εἰσιν arm | δηλονότι +
 ἐντὸς n | δηλονότι — 35 ἄγγελοι > arm | τῆς] τὴν Zig. 35 οἱ > M |
 ἀποστελλόμενα UWMn76 36 αὐτοὶ — ἂν] μᾶλλον (αὐτὸ arm¹) ἂν αὐτοὶ ἄλλους
 ἀγιάζοντες arm | ἄλλους ἀγιάζοντες ~ x(sine n76) | ἄλλους > 76
 11,1 πάλιν L | ἡῦρον LMA

25 μηδὲν — 26 πρόσκλησιν] *h amēnwn anēkēnēthēn* | *qawshēlwd* *awshēlwd*
 arm¹ 28 *qhl* + *thēlēhēh h* arm^{2,3} | *qhēn* *h nēn* arm^{2,3} | *h₂* > arm^{2,3}
 29 *qlēnēh* (*qlēnēhēnēh* arm² *qlēnēhēnēh* arm³) ante *amēnēhēnēh*
 31 αὐτῷ + *h* 32 *qlēn* *qlēn* arm¹ 33 *qzēlēshēh* *zēlēshēh* arm^{2,3} |
qlēnēh *qlēnēh* arm^{2,3} | *hēh* > arm^{2,3} 34 αὐτοὺς + *hēn*
 35 *uqawshēnēhēn* *zēlēh* *uqawshēnēhēn* *qēh* arm^{2,3} 36 αὐτοὶ — ἂν]
amēnēhēn (*hēn* arm¹) *thēlēh* *hēn* *qlēn* *uqawshēh* (*uqawshēh* arm^{2,3}) |
hēlēh *hēn* arm^{2,3}

2 *իսձ*] *իսչ* arm¹ 3 *հարկ է ստել* + *և* arm^{2,3} | *էլէՃԳի*] *կոչեցաւ* 5 *ոչ*] *և ոչ*
arm^{2,3} | *ոչ*] *և ոչ* arm¹ | *հրեշտակապետ*] *հրեշտակք* arm^{2,3} | *սպասաւորու*] *թեան*]
սպասաւորական arm^{2,3} | *են*] *և* arm^{2,3} 6 *րնդ որդւոյ* > arm^{2,3} | *ասելովն*] *և*
> arm^{2,3} 9 *որ*] *ուր* arm^{2,3} | *եղիցի*] *եղիցին* arm^{2,3} ante *նոցա* |
յանդգնութեան] *յանդգնութեանս* arm^{2,3} | *գնոյն*] *նոյն* arm¹ 10 *զհար*]
հար arm¹ | *գալլսն*] *գալլս* arm² > arm³ 11 *անուանելով*] *անուանեաց* arm^{2,3}
12 *կարգեաց*] *կարգաց* arm³ | *անգգամն* *գհոգին* ~ arm^{2,3} 13 *ի մարգարէն* >
arm^{2,3} | *գաքարիաս*] *գաքարեայ* arm^{2,3} | *յիս*] *ցիս* arm^{2,3} 15 *զգուշացեալք*]
զգուշացեայ arm^{2,3} | *րնթերցմանն*] *և* > arm^{2,3}

ἦσαν. αὐτὸς γὰρ ὁ Ζαχαρίας, ἡνίκα τὴν ὀπτασίαν περὶ τῆς λυχνίας
 ἑώρακε, φησί· »καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἑμοὶ καὶ εἶπεν· οὐ
 γινώσκεις τί ἐστὶ ταῦτα; καὶ εἶπα· οὐχὶ κύριε. καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπε πρὸς
 με λέγων· οὗτος ὁ λόγος κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ λέγων· οὐκ ἐν δυνάμει
 μεγάλη οὐδὲ ἐν ἰσχύι, ἀλλ' ἐν πνεύματί μου, λέγει κύριος παντοκράτωρ». 20
 4 εὐδηλον, ὡς ὁ λαλῶν ἄγγελος τῷ προφήτῃ οὐκ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἄγγελος, τὸ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τοῦ παντοκρά-
 τορος· καὶ διακονεῖται μὲν παρ' ἀγγέλου, ἀδιαίρετον δὲ τῆς Θεότητός ἐστι
 καὶ ἴδιον τοῦ λόγου. ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀποστολικὸν προφασίζονται ῥητὸν διὰ
 M 560 τὸ εἰρησθαι μετὰ | τὸν Χριστὸν τοὺς ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους, εἰπάτωσαν τίς 25
 ἐκ πάντων τούτων ἐστὶν ὁ τῇ τριάδι συντασσόμενος; οὐ γὰρ δὴ πάντες
 εἰς εἰσι τῷ ἀριθμῷ· ἢ τίς αὐτῶν ἐστὶν ὁ κατελθὼν εἰς τὸν Ἰορδάνην ἐν
 »εἶδει περιστερᾶς«; »χίλιαι γὰρ χιλιάδες« εἰσι »καὶ μύρια μυριάδες« οἱ
 λειτουργοῦντες. ἢ διὰ τί »ἀνοιγομένων τῶν οὐρανῶν« οὐκ εἴρηται· καὶ

17 Za 4,5.6

24 Cf. 1Tm 5,21

28 Lc 3,22; Dn 7,10

29f. Lc 3,21-22

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

16 τὴν > arm^{2,3} | ὀπτασίαν + ἦν arm | καὶ₁ > arm 17 οὐ] οὐχὶ U 18 εἶπα]
 εἶπον x Zig. | εἶπε] λέγει arm 19 λέγων₁ > arm | κυρίου + ἐστὶ arm^{2,3}
 20 ἀλλ' + ἢ RS89 | παντοκράτωρ + καὶ arm 21 εὐδηλον + οὖν x + ἐστὶν arm
 | ἄγγελος > arm | οὐκ — 22 αὐτὸς | τὸ₁ — ἅγιον] αὐτὸ τὸ ἅγιον πνεῦμα
 arm 22 ἄγγελος + ἦν arm | δὲ + τὸ Zig. | τοῦ Θεοῦ] τὸ ἅγιον x(sine U) |
 τοῦ₁ — παντοκράτορος] τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ ἦν arm | ἐστὶ + τὸ (> L)
 πνεῦμα x | παντοκράτωρος 89 23 διακονεῖται] διάκονος αὐτοῦ arm^{2,3} |
 ἀδιαίρετον — 24 λόγου > arm^{2,3} | ἐστὶ] ἦν arm 24 ἴδιον] ἐξ αὐτοῦ arm ἰσχύος
 x | ἐπειδὴ δὲ] ἐπεὶ δὲ n ἐπεὶ εἰ RS89Zig. 25 τὸν > n76 | εἰπάτωσαν + ὅτι
 arm 26 τούτων > 89 | ὁ + ἐν L > n 27 εἰς] ἐν n > arm | ἐστὶν αὐτῶν ~
 x | ἐστὶν > arm¹ 28 γὰρ > B 29 λειτουργοῦντες + καὶ arm¹ | τῶν > arm¹ |
 καὶ] ὅτι arm

15 *q̄q̄nēz̄w̄gēw̄l.p̄*] *q̄q̄nēz̄w̄gēw̄l* arm^{2,3} | *ῥ̄n̄θ̄ēῥ̄ḡm̄w̄n̄*] *ῥ̄n̄* > arm^{2,3}
 16 *q̄w̄.p̄w̄r̄h̄w̄w̄*] *q̄w̄.p̄w̄r̄ēw̄j* arm^{2,3} | *q̄w̄t̄ēw̄n̄l̄θ̄h̄l̄n̄*] *ῥ̄n̄* > arm^{2,3} + *ἠῥ*
 17 *ῥ̄w̄l̄ūl̄ēῥ̄n̄*] *ῥ̄w̄l̄ūl̄ēῥ̄* arm¹ | *ḡḡw̄*] *ῥ̄n̄q̄ ῥ̄w̄* arm¹ | 18 *l̄*] *l̄n̄* arm¹ | εἶπε] *w̄w̄l̄*
 19 *w̄t̄ēw̄n̄* + *l̄* arm^{2,3} 20 παντοκράτωρ + *l̄* | εὐδηλον + *l̄* | *ḡḡ* — *ῥ̄w̄* >
 arm^{2,3} | τὸ₁ — ἅγιον] *ῥ̄n̄.p̄n̄ w̄n̄l̄ῥ̄ῥ̄ ḡḡḡḡn̄* 22 ἄγγελος + *l̄ῥ̄* | *w̄m̄t̄ēw̄l̄w̄l̄ḡḡn̄*
w̄w̄w̄n̄l̄ḡḡ ḡῥ̄ 23 *w̄q̄w̄w̄l̄ḡḡῥ̄l̄ῥ̄*] *w̄q̄w̄w̄l̄ḡḡῥ̄ ḡῥ̄l̄ῥ̄* arm^{2,3} | *ḡw̄l̄* — 24 *ῥ̄w̄n̄l̄* > arm^{2,3}
 24 ἴδιον] *ḡ ῥ̄n̄ḡḡḡn̄* 26 *w̄m̄t̄ēw̄l̄.p̄ḡḡn̄*] *w̄m̄t̄ēw̄l̄.p̄ēw̄n̄* arm^{2,3} 27 *ḡḡḡ* > arm¹
 28 *ῥ̄w̄n̄w̄n̄l̄θ̄ēw̄m̄ῥ̄*] *w̄t̄ēw̄n̄l̄θ̄ēw̄m̄ῥ̄* arm^{2,3} 29 *w̄q̄w̄z̄w̄l̄n̄ēw̄j.p̄* + *l̄* arm¹ |
ῥ̄w̄n̄w̄l̄ḡḡn̄] *ῥ̄n̄* > arm¹ | *w̄w̄w̄ḡ*] *w̄w̄w̄ḡw̄l̄* arm^{2,3} | καὶ] *θ̄l̄*

30 κατηλθεν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων, ἀλλά· τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; ἡ 5
 διὰ τί αὐτὸς ὁ κύριος περὶ μὲν τῆς συντελείας διαλεγόμενος τοῖς μαθηταῖς
 διαστέλλων μὲν ἔλεγεν· »ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους
 αὐτοῦ«; καὶ πρὸ τούτων εἶρητο· »οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ«. καὶ πάλιν
 αὐτὸς λέγει· »ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι«. τοῖς δὲ μαθηταῖς διδοὺς ἔλεγε· 6
 35 »λάβετε πνεῦμα ἅγιον«. ἀποστέλλων τε αὐτοὺς ἔλεγε· »πορευθέντες
 μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος«. οὐ γὰρ ἄγγελον 7
 συνέτασσε τῇ θεότητι οὐδὲ ἐν κτίσματι συνῆπτεν ἡμᾶς ἑαυτῷ τε καὶ τῷ
 πατρί, ἀλλ' ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὅπερ αὐτὸς ἐπαγγελλόμενος οὐκ
 40 εἶρηκεν ἄγγελον ἀποστέλλειν, ἀλλὰ »τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ
 πατρὸς ἐκπορεύεται«, »καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει καὶ δίδεται».

Καὶ Μωσῆς γ' οὖν γινώσκων τοὺς μὲν ἀγγέλους κτίσματα, τὸ δὲ 12,1
 πνεῦμα τὸ ἅγιον ἠνωμένον τῷ υἱῷ καὶ τῷ πατρί, λέγοντος αὐτῷ τοῦ

32 Mt 13,41 33 Mt 4,11, cf. Mc 1,13 34 Mt 13,49 35 Jo 20,22; Mt 28,19 40 Jo 15,26
 41 16,14

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

30 τῶν ἐκλεκτῶν ἀγγέλων] τῶν ἀγγέλων τῶν ἐκλεκτῶν n | πνεῦμα τὸ ἅγιον] ἅγιον
 πνεῦμα arm 31 ὁ > arm¹ | μὲν > n | συντελείας (sic) M 32 ἀποστελεῖ + μὲν
 B | ὁ — ἀνθρώπου > arm^{2,3} 33 εἶρηται n | αὐτῷ] μοι arm^{2,3} 34 ἄγγελοι + καὶ
 arm | λέγει U*, add. in marg. U^c + καὶ πάλιν arm 35 λάβετε — ἔλεγε > L |
 πνεῦμα it. S*, exp. S^c | ἅγιον + καὶ πάλιν arm | πορευθέντες + οὖν arm |
 πορευθέντες — 36 ἔθνη > 76 36 βαπτίζοντες αὐτοὺς] βαπτίζετε τοὺς ἀνθρώπους
 76 38 συνέτασε LM 39 τῷ > 76 arm | ἐπαγγελλόμενος x 40 ἦρκεν R
 ἔλεγεν arm^{2,3} | ἄγγελον] πνεῦμα L | ἀποστέλλειν] ἀποστεῖλαι n ἀποστέλλων
 arm^{2,3} ἐπιστέλλειν B | ἀλλὰ > arm^{2,3} 41 καὶ — δίδεται > U76 | ἐκ — 12,1
 οὖν > LWMA*Mn | ἐκ — 44 δίδεται add. alt. man. in A | αὐτοῦ + τοῦ υἱοῦ δὲ
 arm
 12,1 γ' οὖν] μὲν B76 | κτίσμα n 2 πνεῦμα τὸ ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα arm | τῷ
 it. M | τῷ > B | αὐτῷ] πρὸς αὐτὸν αὐτοῦ arm

30 յրնտրելոց հրեշտակացն յրնտրելոցն հրեշտակաց arm³ | πνεῦμα τὸ ἅγιον]
 ցուրբ հոգին 31 տերն ի > arm¹ 32 որդի մարդոյ > arm^{2,3} 33 զնա] զիս
 arm^{2,3} 34 ἔλεγε + ի դարձեալ | զնորին զնսա arm^{2,3} 35 πορευθέντες +
 այսուհետև 36 հեթանոսս] հեթանոսս arm² 39 ընդ > arm^{2,3} |
 խոստանալով + ի arm^{2,3} 40 ասաց] ասէր arm^{2,3} | ասաքել] ասել arm^{2,3} | այլ
 > arm^{2,3} 41 αὐτοῦ (նմին) նմա arm^{2,3}) + իսկ յորդոյ
 12,2 πνεῦμα τὸ ἅγιον] ցուրբ հոգին | αὐτῷ] աս նա նորին

θεοῦ· »πορεύου, ἀνάβηθι ἐντεῦθεν σὺ καὶ ὁ λαός σου, οὓς ἐξήγαγες ἐκ γῆς
 Αἰγύπτου εἰς τὴν γῆν, ἣν ὥμοσα τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰσαὰκ καὶ τῷ
 Ἰακώβ λέγων· τῷ σπέρματι ὑμῶν δώσω αὐτήν· καὶ συναποστελῶ πρὸ 5
 προσώπου σου τὸν ἄγγελόν μου καὶ ἐκβαλεῖ τὸν Χαναναῖον», παρητή-
 σατο λέγων· »εἰ μὴ αὐτὸς συμπορεύῃ μεθ' ἡμῶν, μὴ ἀναγάγῃς με
 B 661 ἐντεῦθεν«. οὐκ ἐβούλετο | γὰρ κτίσμα προηγεῖσθαι τοῦ λαοῦ, ἵνα μὴ
 μάθωσι »λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα« τὰ πάντα θεόν.
 2 ἀμέλει τὸν ἄγγελον παραιτησάμενος παρεκάλει αὐτὸν τὸν θεὸν καθηγεῖ- 10
 σθαι αὐτῶν. τοῦ δὲ θεοῦ ἐπαγγειλαμένου καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτόν· »καὶ
 τοῦτόν σου τὸν λόγον, ὃν εἶρηκας, ποιήσω· εὗρηκας γὰρ χάριν ἐνώπιόν
 μου καὶ οἶδά σε παρὰ πάντας«, γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐα· »ὁ ἀναβιβάσας
 M 561 ἐκ τῆς γῆς τὸν ποιμένα τῶν προβάτων· ποῦ | ἐστὶν ὁ θεὸς ἐν αὐτοῖς τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ ἀναγαγὼν τῇ δεξιᾷ Μωσῆν«; καὶ μετ' ὀλίγα φησί· 15
 »κατέβη πνεῦμα παρὰ κυρίου καὶ ὠδήγησεν αὐτούς. οὕτως ἤγαγες τὸν
 3 λαόν σου ποιῆσαι σεαυτῷ ὄνομα δόξης«. τίς ἐκ τούτων οὐ συνορᾷ
 τὴν ἀλήθειαν; τοῦ γὰρ θεοῦ ἐπαγγειλαμένου καθηγεῖσθαι, ἰδοὺ οὐκ ἔτι

12,3 Ex 33,1.2 7 Ex 33,15 9 Rm 1,25 11 Ex 33,17 13 Is 63,11.12 16 Is 63,14

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

3 πορεύου + καὶ arm^{2,3} | ἐντεῦθεν] ἐνταῦθα S | οὓς > arm^{2,3} 4 εἰς τὴν γῆν > B
 | τὴν > arm¹ | ὥμοσα 89 ὁμο*σα R | καὶ₂ — 5 αὐτήν > 76 | τῷ > MBA
 | καὶ > B 6 Χαναναῖον] Χαναν A + αὐτὸς δὲ arm 6/7 παρητεῖτο A76
 παραιτεῖται RS89 Zig. 7 αὐτὸς] σὺ arm | συμπορεύει 89 συμπορεύση x(sine B)
 non leg. M | ἡμῶν] ἐμοῦ arm^{2,3} | με ἀναγάγῃς ~ x 9 τὰ πάντα > U
 10 ἀμέλει] διὰ τοῦτο arm 10/11 καθηγεῖσθαι] ἡγεῖσθαι n | αὐτούς LMA 12 σου
 — λόγον] ἔτι τὸν (τοὺς arm^{2,3}) λόγον (λόγους arm^{2,3}) σου arm | εὗρες n 13 καὶ —
 πάντας > 76 | ἀναβιβάσας 89 14 τῆς > MB 15 ἀγαγὼν RS89 | δεξιᾷ +
 τὸν U αὐτοῦ arm 16 παρὰ > Mn arm^{2,3} 17 ποιῆσαι] ποιήσας x | σεαυτῷ]
 ἐαυτῷ x(sine n) αὐτῷ n | τίς + δὲ οὖν arm 18 τὸ ἀληθές arm | θεοῦ + αὐτοῦ
 arm | ἐπαγγειλαμένου + αὐτοῦ arm^{2,3} | καθηγούμενος arm³

3 *q̄nwa* + *l* arm^{2,3} | *q̄nle wuwh* ~ arm^{2,3} | *q̄nru* > arm^{2,3} 4 *jbrh[rh]* *h* > arm¹ |
wrrwawnd] *wrrwawnd* arm^{2,3} 5 *jwhq̄rwj*] *jwhqrwj* arm^{2,3} | *lbrnd*] *prnd*
 arm^{2,3} 6 *zwnq̄k*] *zwrq̄k* arm^{2,3} | Χαναναῖον + *hwh hwa* 7 αὐτὸς] *q̄nle* | *ndq̄*
hu arm^{2,3} 9 *wndnq̄nd*] *wndnwjnh* arm^{2,3} 10 ἀμέλει] *q̄wsh nrrj* 12 σου —
 λόγον] *lu rwn* (*qrwnu* arm^{2,3}) *pr* | *q̄nle*] *q̄hnr* arm³ | *z̄nqrz̄u*] *q̄z̄nqrz̄u*
 arm^{2,3} 15 δεξιᾷ + *hrrnd* 16 *h* > arm^{2,3} | *wbnndk*] *wbnnd* arm^{2,3} 17 τίς +
hwh wrq̄ 18 *q̄d̄z̄wrrhwn* | θεοῦ + *hrr* | *hrrwshq̄l* + *hrr* arm^{2,3} |
wshz̄nqrq̄l] *wshz̄nqrq̄l* arm³ | *z̄rbz̄wsh* > arm¹ | *q̄z̄nqrh* *h* > arm^{2,3}

ἄγγελον ἐπαγγέλλεται πέμπειν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν ὑπὲρ
 20 τοὺς ἄγγέλους, καὶ αὐτὸ καθηγούμενόν ἐστι τοῦ λαοῦ. καὶ δείκνυται, ὅτι
 οὐ τῶν κτισμάτων οὐδὲ ἄγγελός ἐστι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ἄνω τῆς κτίσεως
 ἐστὶν ἡνωμένον τῇ θεότητι τοῦ πατρὸς. αὐτὸς γὰρ ὁ θεὸς διὰ τοῦ 4
 λόγου ἐν πνεύματι καθηγεῖτο τοῦ λαοῦ· ὅθεν καὶ διὰ πάσης τῆς γραφῆς
 φησιν· «ἐγὼ ἀνήγαγον ὑμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· μάρτυρες ὑμεῖς ἐστε, εἰ θεὸς
 25 ἦν ἀλλότριος ἐν ὑμῖν πλήν ἐμοῦ». καὶ οἱ ἅγιοι δὲ προσφωνοῦσι τῷ θεῷ·
 «ὠδήγησας ὡς πρόβατα τὸν λαόν σου» καὶ «ὠδήγησεν αὐτοὺς κύριος ἐπ’
 ἐλπίδι, καὶ οὐκ ἐδειλίασαν». τούτῳ καὶ τὸν ὕμνον ἀνατιθέασι ψάλλοντες
 «τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος
 αὐτοῦ». ὁ δὲ μέγας Μωσῆς συνεχῶς διηγεῖται· «κύριος ὁ θεὸς ὁ 5
 30 προπορευόμενος πρὸ προσώπου ὑμῶν». τὸ ἄρα τοῦ θεοῦ πνεῦμα οὐκ ἂν

24 Lv 11,45; Os 13,4 (Jdc 6,8). Jos 24,22.23 26 Ps 76,21; Ps 77,53 28 Ps 135,16
 29 Dt 1,30.33; 31,3

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

19 ἄγγελον > arm¹ | ἐπαγγέλλεται > n | πέμπει n | τὸ > arm^{2,3} | ὑπὲρ
 ἐστὶν ~ arm^{2,3} 20 καθηγούμενόν] καθοδηγούμενόν A | καὶ₂] ὅθεν arm | ἄνω
 + τῶν ἄγγέλων καὶ arm¹ 22 ἐστὶν > x | ἡνωμένον] μόνον arm^{2,3} | αὐτὸς +
 δὲ arm¹ > arm^{2,3} 23 πνεύματι] τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ arm | καθηγεῖτο M*, -το
 exp. M^c | καὶ > arm | διὰ + μὲν arm | πάσης + τοῦτο n 24 φησιν > x(sine
 Un) | ἐγὼ + εἰμι ὁ arm | ὑμᾶς] ἡμᾶς 89 > x(sine B76) | γῆς] τῆς M |
 Αἰγύπτου + καὶ arm 25 ἦν ἐν ὑμῖν ἀλλότριος θεὸς ~ arm¹ ἦν ἁ. θ. ἐ. ὑ. ~ arm^{2,3} |
 ἐν ὑμῖν post ἐμοῦ n | πλήν] μὴ arm^{2,3} | οἱ > arm¹ | θεῷ] κυρίῳ 89 + λέγοντες
 arm^{2,3} 26 καὶ — 29 αὐτοῦ sup. 76^c | αὐτοὺς > arm | κύριος > x | ἐπ’] ἐν
 LWBA 27 τὸν > arm¹ ἀνατιθέντες arm | ψάλλοντες] ψάλλοντές φασι arm^{1,3}
 ψάλλειν φασί arm² λέγοντες x | τῇ > RS89B arm^{2,3} 28 αἰῶνα + ἐστὶ arm
 29 διηγεῖται] διηγούμενός φησι arm | θεὸς + ἐστὶν arm 30 προπορευόμενος]
 πορευόμενος 94* προ sup. 94^c | ὑμῶν] ἡμῶν n76 | ἄρα + ἐστὶ arm³ | τοῦ θεοῦ]
 θεὸς arm^{2,3}

20 h qbr ε ~ arm^{2,3} 21 καὶ] n l u s h 22 h qbr . p w n + q z r b z w a l u h arm¹ |
 d h a g e w l] d h a j n arm^{2,3} 23 h n . p n h u h > arm^{2,3} | πνεύματι] z n q l n q n u r r n q]
 24 διὰ + w z w | ἐγὼ + e d n r 25 Αἰγύπτου + h | q n j r r n q d e q w j l u u s n n e w d
 ~ arm¹ q n j r w j l u u s n n e w d r n q d e q ~ arm^{2,3} | p w g] . p w l arm^{2,3} | u n l r r . p n] n
 > arm¹ | u u s n n e w d + u u b l n q arm^{2,3} 26 . p n j] . p n l d arm^{2,3}
 27 q a l r z n n l [θ h l n n] n > arm¹ | h q b r w j r e r e w l] q b r w r w n e w l arm^{2,3} |
 u a g d n n e l n q] u a g d n n e l arm² 28 j w n w a w a n n] n > arm^{2,3} | αἰῶνα + ε | n q n r d]
 n q n r d n l [θ h l n arm³ 29 διηγεῖται] q w a n d e l n q u u l | θεὸς + ε 30 . p n g] d e r n g
 arm^{2,3} | w a w + ε arm³ | u u s n n e d n j] u u s n n e w d arm^{2,3} | αὐτοῦ + n l u s h

οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἐν κρυφῇ | λελάληκα· ἡνίκα ἐγένετο, ἐκεῖ ἤμην· καὶ νῦν M 564
 κύριος ἀπέσταλκέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ· παρὰ δὲ τῷ Ἀγγαίῳ· καὶ
 νῦν κατίσχυε, Ζοροβάβελ, λέγει κύριος, καὶ κατίσχυε, Ἰησοῦ ὁ τοῦ
 15 Ἰωσεδέκ, ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, λέγει κύριος. καὶ κατισχυέτω πᾶς ὁ λαὸς τῆς
 γῆς, λέγει κύριος· καὶ ποιεῖτε, διότι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει κύριος
 παντοκράτωρ, καὶ τὸ πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν». καὶ παρ'
 ἀμφοτέροις τοῖς προφήταις περὶ μόνου τοῦ κυρίου καὶ τοῦ πνεύματος
 μνήμη γέγονε. τί τοίνυν καὶ περὶ τούτου φήσουσιν; εἰ γάρ, ἐπειδὴ τοῦ 4
 20 Χριστοῦ μνημονεύσας ὁ Παῦλος περὶ μὲν τοῦ πνεύματος ἐσιώπησε, τῶν δὲ
 ἐκλεκτῶν ἀγγέλων ἐμνημόνευσε, διὰ τοῦτο ἐν ἀγγέλοις τὸ πνεῦμα συν-
 τάττουσιν, ὥρα καὶ τοῖς προφητικοῖς τούτοις ἐντυγχάνοντας τολμηρό-
 τερον αὐτοὺς διαλογίζεσθαι καὶ περὶ τοῦ σεσιωπημένου. ἂν τε γὰρ 5
 τὸν κύριον φήσωσιν εἶναι τὸν υἱόν, τί ἂν εἴποιεν περὶ τοῦ πατρὸς; ἂν τε
 25 τὸν πατέρα εἴπωσι, τί ἂν εἴποιεν περὶ τοῦ υἱοῦ; τὴν γὰρ ἀκολουθοῦσαν

13 Agg 2,4.5

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

12 λελάληκα (sic) S | ἐγένετο + ἐγὼ arm 13 κύριος it. arm^{2,3} | παρὰ > arm³
 14 νῦν] τότε arm^{2,3} | κατίσχυεν₁ M + σὺ arm | Ζεροβάβελ W Ζωροβάβελ L* |
 κατίσχυεν W κατισχυ ἐν (sic) S κατισχυέτω arm¹ + σὺ arm^{2,3} 15 Ἰωσεβέκ S | ὁ₁
 — μέγας > A | λέγει κύριος > RS89 arm 16 μεθ' ὑμῶν ἐγὼ ~ RS89M 17 καὶ₂ > n
 18 ἀμφοτέροις + οὖν n οὖν ἀμφοτέροις arm | περὶ] παρὰ B* exp. B^c > arm^{2,3} |
 καὶ > arm 19 τούτων RS89 | φησὶν A | εἰ] μετὰ arm^{2,3} | ἐπειδὴ >
 arm^{2,3} 20 Χριστοῦ + καὶ arm | μὲν] δὲ arm | πνεύματος] πατρός B^c |
 δὲ] μὲν arm 21 ἀγγέλων + ἐσιώπησεν B* exp. B^c | ἐμνημόνευσε] καὶ arm
 22 ὥρα] ὅρα M + λοιπὸν A76^c + ἐστὶ arm | ἐντυγχάνοντες > arm¹
 24 κύριον + εἶναι RS89 Zig. | φήσουσιν RSMBU Zig. | υἱὸν εἶναι arm | εἴποιεν]
 φήσουσι B* | πατρός — 25 τοῦ > S

12 ἐγένετο + *ku* 13 *uḫr* it. arm^{2,3} | *ἰῶνqḗnu*] *ἰῶνqḗnu* arm² *ἰῶνqḗnu* arm³
 14 *uḫr*] *ἰῶνqḗnu* arm^{2,3} | κατίσχυε + *qḥl* | *uḫl uḫr* > arm¹ | *qḥl uḫr*
qḥl uḫr arm¹ + *qḥl* arm^{2,3} 15 *ἰῶνqḗnu* *ḥwḥnu*] *ἰῶνqḗnu*
ḥwḥnu arm^{2,3} 18 *ḥwḥnu* *ḥwḥnu* arm^{2,3} | *ἰῶνqḗnu* > arm^{2,3}
 19 *ḥwḥnu* arm^{2,3} | *ḥwḥnu* > arm^{2,3} 20 *ḥwḥnu* arm^{2,3}
 21 ἐμνημόνευσε] *h* | *ἰῶνqḗnu*] *ἰῶνqḗnu* arm^{2,3} 22 ὥρα + *l* | *ἰῶνqḗnu*
 > arm¹ 23 *ḥwḥnu*] *ḥwḥnu* arm^{2,3} 24 *ἰῶνqḗnu*] *ἰῶνqḗnu* arm^{2,3} | *ἰῶνqḗnu*
ḥwḥnu] *ἰῶνqḗnu* arm^{2,3} | *ἰῶνqḗnu* arm^{2,3} 25 *ḥwḥnu* arm¹ | *ἰῶνqḗnu* arm^{2,3}

- κατ' ἐκείνους δυσφημίαν μηδὲ λογίσασθαι τίνα γένοιτο· ἀνάγκη γὰρ αὐτοὺς εἰπεῖν, ἥ οὐκ ἔστιν, ἥ τοῖς ποιήμασι συναριθμεῖν τὸ σεσιωπημένον.
- 14,1** Τί δ' ἂν εἴποιεν, ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ κυρίου λέγοντος· »κριτὴς τις ἦν ἐν τινι χώρᾳ τὸν θεὸν μὴ φοβούμενος καὶ ἄνθρωπον μὴ ἐντρεπόμενος«; ἄρα, ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ὠνόμασεν τὸν ἄνθρωπον, ὁ υἱὸς ἐστὶν οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὃν οὐκ ἐνεδράπη ὁ ἄδικος κριτὴς; ἥ ἐπειδὴ μετὰ τὸν θεὸν ὠνόμασε ἄνθρωπον, τρίτος ἐστὶν ὁ υἱὸς μετὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ **5** **2** τέταρτον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; τί δὲ ἄρα, ἐὰν καὶ τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ πάλιν λέγοντος ἀκούσωσι· »παραγγέλλω σοι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρεῖσά σε τὴν **3** ἐντολὴν ἃσπιλον ἀνεπίληπτον«; ἄρα, ἐπειδὴ σεσιώπηκε νῦν περὶ **10**

14,1 Lc 18,2 7 1Tm 6,13

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

26 κατ' ἐκείνους] ἀπὸ τούτου n ἐκείνους arm^{2,3} | ἐκείνους] ἐκείνου x(sine Un76) | μηδὲ] καὶ arm | λογίζεσθαι x + μὴ arm | ἀνάγκη + ἐστι arm **27** ἥ + ὅτι x | ἔστιν + καὶ arm¹
14,1 δ'] πάλιν arm | ἐὰν — λέγοντος] οἱ κατ' ἐκείνους (+ εἰς τὸ n) x(sine U) | ἀκούσους Zig. | καὶ > U arm^{2,3} | τοῦ > arm^{2,3} **2** χώρᾳ] πόλει x | τὸν — μὴ] μήτε τὸν θεὸν φοβούμενος μήτε τὸν ἄνθρωπον n **3** τὸν₁ > n | ὠνόμασεν + καὶ arm | τὸν₂ > RS89U | υἱὸς — **5** ἄνθρωπον > 89 | υἱὸς + ἄρα arm **4** κριτὴς + καὶ arm | τὸν > n **5** ὠνόμασε + τὸν 89xZig. | ἄνθρωπον > arm^{2,3} | τὸν > arm^{2,3} | καὶ **6** — ἅγιον > x(sine U) | καὶ + τὸ L* > arm^{2,3} **7** ἐπιστολῇ + ὅτι arm^{2,3} | πάλιν post ἀκούσωσι U | πάλιν > arm^{2,3} | λέγοντος > x **8** ζωοποιοῦντος] ζωογονοῦντος x | καὶ + κυρίου LM | Ἰησοῦ Χριστοῦ ~ L arm Zig. | Χριστοῦ > M **10** ἀνεπίληπτον > n | ἄρα + οὖν x(sine n)Zig.

26 μηδὲ] *h* | λογίσασθαι + *mh* | ἀνάγκη + *ε* **27** *ε* + *h* arm¹
14,1 δ'] *qwarðawl* | *awrhēn*] *awawhēn* arm^{2,3} | *h* > arm^{2,3} | *awhēn*] *u* > arm^{2,3} **3** *hul* > arm^{2,3} | ὠνόμασεν + *h* | υἱὸς + *hēlēn* **4** *awhēn*] *awhēn* arm^{2,3} | κριτὴς + *h* **5** *qwarh* > arm^{2,3} | *awhēn* arm^{2,3} | *h* > arm^{2,3} **7** *hēh*] *hēh* arm^{2,3} | *hē* > arm¹ | *qwarðawl* > arm^{2,3} **9** *awhēn*] *awhēn* arm^{2,3} | *awhēn* > arm^{2,3} **10** *awhēn*] *awhēn* arm^{2,3}

- ἀγγέλων καὶ πνεύματος, ἀμφιβάλλουσι περὶ πνεύματος, εἴ ἔστι, καὶ περὶ ἀγγέλων, εἴ εἰσὶ; ναί, ἀμφιβάλλουσιν ἕως τοιαῦτα δυσφημεῖν περὶ τοῦ πνεύματος μεμελετήκασιν. ἐὰν δὲ ἀκούσωσι τῆς γραφῆς λεγούσης ἐν τῇ 4
 'Εξόδω· »ἐφοβήθη | δὲ ὁ λαὸς τὸν κύριον καὶ ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ καὶ M 565
 15 Μωσῇ τῷ Θεράποντι αὐτοῦ«, ἄρα συναριθμήσουσι τῷ Θεῷ καὶ τὸν Μωσῆν καὶ μετὰ τὸν Θεὸν οὐ νοήσουσι τὸν υἱόν, ἀλλὰ μόνον τὸν Μωσῆν; τί δέ, ἐὰν ἀκούσωσι καὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ εὐλογοῦν- 5
 τος τὸν Ἰωσήφ καὶ λέγοντος· »ὁ Θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητός μου ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης· | ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν B 663
 20 εὐλογῆσαι τὰ παιδία ταῦτα«, ἄρα, ἐπειδὴ μετὰ τὸν Θεὸν ὠνόμασεν ἄγγελον, πρῶτος ὁ ἄγγελος τοῦ υἱοῦ ἢ ἀγγέλοις συναριθμεῖται ὁ υἱός; ναί, πάλιν οὕτω νοήσουσι διεφθαρμένην ἔχοντες τὴν καρδίαν. ἀλλ' οὐχ ἢ 6

14 Ex 14,31 18 Gn 48,15.16; cf. *OrArian III* 12,3

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

11 καὶ₁ — 12 ἀγγέλων it. arm² | πνεύματος₁] πνευμάτων arm¹ | ἀμφιβάλλουσι + δὲ B + γε arm | περὶ₁ + τοῦ arm¹ + ἀγγέλων καὶ n76 | εἴ ἔστι > x | καὶ₂] ἢ arm^{2,3} | καὶ₂ — 12 ἀγγέλων > n76 | εἴ > L | ἀμφιβάλλουσιν + γὰρ arm | ἕως > x | τοιαῦτα + γὰρ x + ὥδε arm¹ + λόγον arm^{2,3} | δυσφημεῖν] βλασφημεῖν B δυσφημοῦσι arm^{2,3} | τοῦ > x(sine 76) 13 μεμελετήκασιν + ἢ arm | δὲ > arm | λεγούσης + καὶ RS89 | τῇ > arm^{2,3} 14 δὲ > A 15 συναριθμήσωσι R89 | καὶ > arm^{2,3} 16 μετὰ — υἱόν] τὸν υἱὸν οὐ λέξουσιν μετὰ τὸν Θεὸν arm | νοήσωσι M | τὸν₁ > RS89 | μόνον > arm^{2,3} 17 Μωσῆν + οὐχὶ ἀλλὰ τὸν υἱὸν ****σε διὰ τοῦ εἰπεῖν κύριον ὥσπερ καὶ ὁ Ἰακώβ ἄγγελον ῥυόμενον αὐτὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶρηκε 76 | ἐὰν] ἂν A | ἀκούση arm³ | καὶ > arm^{2,3} | πατριάρχου > 76 18 τὸν > n | με] μου S 19 ταύτης + καὶ n76 20 εὐλογῆσει x(sine Wn) | ἄρα ἐπειδὴ] οὖν δὲ arm¹ οὖν δὲ ὅτι ἔτι arm^{2,3} | τὸν > n | τὸν Θεὸν] τὰ παιδία B | τὸν ἄγγελον ὠνόμασεν arm 21 πρῶτος + ἔστιν RS89U + ἄρα arm | ὁ υἱός > arm^{2,3} 22 ναὶ] καὶ R | νοήσωσι MA* | τὴν > n | καρδίαν] διάνοιαν M

11 ζηζηζη] ζηζηζη arm¹ | 4 — 12 ζρεζηζηζη it. arm² | 4444] 444444 arm^{2,3} | ἀμφιβάλλουσι + 444444 | 4] 444 arm^{2,3} 12 ἀμφιβάλλουσιν + 444444 | τοιαῦτα + 4444 arm¹ + 444 arm^{2,3} | 44444444] 44444444 arm^{2,3} 13 μεμελετήκασεν + 4444 13/14 444 arm^{2,3} 15 4 > arm^{2,3} 16 μετὰ — υἱόν] 44444 44 444444 444 444444 | 4444 > arm^{2,3} 17 44444] 444444 arm³ | 4 > arm^{2,3} | 44444444] 44444444 arm³ | 44444444] 44444444 arm^{2,3} 20 4444] 44444444 arm^{2,3} | ἄρα ἐπειδὴ] 444444 arm¹ 444444 444444 44 444444 | 20/21 44444444 44444444 | πρῶτος + 444444 | 444444 > arm^{2,3}

ἀποστολική πίστις ἐστὶ τοιαύτη οὐδ' ὅλως Χριστιανὸς τούτων
 ἀνάσχοιτο ἄν. ἡ γὰρ ἀγία καὶ μακαρία τριάς ἀδιαίρετος καὶ ἡνωμένη πρὸς
 ἑαυτὴν ἐστὶ· καὶ λεγομένου τοῦ πατρὸς σύνεστι καὶ ὁ τούτου λόγος καὶ 25
 τὸ ἐν τῷ νίῳ πνεῦμα. ἄν δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὀνομάζεται, ἐν τῷ νίῳ ἐστὶν ὁ
 πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐκτὸς τοῦ λόγου. μία γάρ ἐστὶν ἡ ἐκ τοῦ
 πατρὸς χάρις δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι ἀγίῳ πληρουμένη· καὶ μία θεότης ἐστὶ
 7 καὶ »εἷς θεὸς ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν«. οὕτω γὰρ καὶ
 ὁ Παῦλος εἰρηκώς· »διαμαρτύρομαι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἰησοῦ 30
 Χριστοῦ« ἐγίνωσκεν, ὅτι οὐ διήρητο τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ
 ἦν καὶ αὐτό, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρί. τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς ἀγγέλους
 συνεπήγαγεν εἰκότως, ἵνα, ἐπειδὴ διαμαρτυρία ἦν τῷ μαθητῇ λεγομένη,
 γινώσκων, ὅτι τὰ μὲν λεγόμενα παρὰ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐν πνεύματι

29 Eph 4,6 30 2Tm 4,1

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

23 ἐστὶ > arm¹ | τοιαύτη + δὲ arm^{2,3} | Χριστιανὸς + τις arm¹ 24 ἀνάσχοιτο ἄν
 τούτων ~ x | καὶ — τριάς] τριάς (τριάδος arm^{2,3}) καὶ (> arm^{2,3}) ἡ (> arm^{2,3}) μακαρία
 ἐνότης arm 25 ἐστὶ post ἀδιαίρετος arm^{2,3} > arm¹ | καί₁] διὸ arm | σύνεστι]
 συνέστη R*S πρόσεστι x(sine U)Zig. | τούτου + υἱὸς B* 26 τὸ > arm^{2,3} |
 ἄν] ἐὰν xZig. | ὀνομάζεται RS ὠνομάζεται MZig. | ἐστὶν] ἐστὶ + καὶ n
 27 ἐκτὸς ἐστὶν ~ arm^{2,3} | ἐστὶν₂ + καὶ arm^{2,3} | ἡ > RS89*Zig. | ἐκ > arm¹
 28 ἐν + τῷ arm | πνεύματι cf. app. arm. + τῷ arm¹ | ἀγίῳ > arm^{2,3} cf. app.
 arm. | καὶ > arm^{1,2} 29 θεὸς + ἐστὶν x(sine Bn76)Zig. | πᾶσιν + ἐν ἡμῖν arm¹ |
 καί₃ > arm^{2,3} 30 διαμαρτύρομαι M 31 διήρητο x(sine B)Zig. | τοῦ υἱοῦ >
 arm^{2,3} 32 καὶ > arm^{2,3} | ὥσπερ + καὶ arm¹ 33 λεγομένη] τὰ λεγόμενα arm
 34 γινώσκων — λεγόμενα > arm^{2,3} | ὅτι] ὡς RS89BZig. | ἐν + τῷ arm

23 առաքելական հաւատն] առաքելական հաւատ arm^{2,3} | է > arm¹ |
 ամենեւին բնաւ ~ arm^{2,3} + իսկ arm^{2,3} | քրիստոնեայ + ոք > arm¹
 24 երրորդութիւնն (երրորդութեանն arm^{2,3}) է (> arm^{2,3}) երանելի
 միասնականութիւնն (ն > arm^{2,3}) | է post անբաժին > arm¹ 25 ինքեան]
 ինքն arm^{2,3} | հայր] հաւր arm^{2,3} | որ > arm^{2,3} 27 որիչ է ~ arm^{2,3} | է + է
 arm^{2,3} | ի > arm¹ 28 πνεύματι] հոգ**փն arm¹ | ἀγίῳ] սրբ** arm¹ > arm^{2,3}
 | է > arm^{1,2} 29 ամենեցուն] ամենեցունց arm^{2,3} | ամենեւին] ամենեւեան
 arm^{2,3} | յամենեւին] յամենեւեան arm^{2,3} + ի մեզ arm¹ | է > arm^{2,3}
 31 յորդւոյ > arm^{2,3} 32 է > arm^{2,3} | աւրինակ + է arm¹ 33 է > arm^{2,3} |
 աւրինակ + է arm¹ 34 գիտելով — ասացելքն > arm^{2,3} | հոգւովն

Τῶν μὲν οὖν θείων λογίων τοιοῦτος ὁ νοῦς ἐμοὶ φαίνεται διελέγχων **15,1**
τὴν τῶν ἀλόγων κατὰ τοῦ πνεύματος δυσφημίαν· αὐτοὶ δὲ τὴν φιλονει-
κίαν ἔμμονον ἔχοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς γράφεις, οὐκέτι μὲν ἀπὸ τῶν
γραφῶν· οὐχ εὐρίσκουσι γάρ· »ἀπὸ δὲ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας«
⁵ τῆς ἰδίας ἐρευγόμενοι πάλιν φάσκουσιν· »εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ μηδὲ τῶν

35 լինելին խաւսեցեալք] լինին խաւսեալք arm¹ 36 գպատուէրս] գպատուէր arm¹ 37 ի վերայ Հայեցաւդս (Հայեցող arm¹) ունելով ~ | գայսնոսիկ որ] գայն իսկ որք arm¹ 38 οὐρανοῖς + որոց 39 νῦν + կոչելով | գհրեշտակա] հրեշտակս arm^{2,3} | որոց] որոյ arm¹ | ἐκκλησίᾳ + են | տղայոց] տղայք arm¹ 40 աշակերտին] աշատերտն (sic) arm² | խրատու] խրատոյ arm^{2,3} 15,1 աստուածային] աստուածեղէն arm^{2,3} | ինձ] ինչ arm^{2,3} 2 Հակարակ] Հակարակս arm² Հակարակսն arm³ | գհայհոյութիւնն] հայհոյութիւն arm¹ | ալլ] արդ arm^{2,3} | գբանակոռութիւնն] ն > arm^{2,3} 3 ճմարտութիւնն] ն > arm¹ | ὡς γράφεις] ի (> arm^{2,3}) գրոց arm | ևս] և arm¹ 4 քանզի ոչ գտանեն | ի > arm¹ | սրտիցն] ն > arm¹ | τῶν — 6 ἑσθιν] մի ի հրեշտակաց

M 568 ἀγγέλων εἷς ἐστὶν ἄλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, | οὐκοῦν υἱὸς ἐστὶ καὶ
 2 αὐτὸ καὶ δύο ἀδελφοί εἰσιν αὐτό τε καὶ ὁ λόγος. καὶ εἰ ἀδελφός ἐστι, πῶς
 μονογενὴς ὁ λόγος, ἢ πῶς οὐκ ἴσοι, ἀλλ' ὁ μὲν μετὰ τὸν πατέρα, τὸ δὲ
 μετὰ τὸν υἱὸν ὀνομάζεται; πῶς δέ, εἰ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐστὶν, οὐ λέγεται καὶ
 αὐτὸ γεγεννησθαι ἢ ὅτι υἱὸς ἐστὶν, ἀλλ' ἀπλῶς πνεῦμα ἅγιον; εἰ δὲ τοῦ 10
 υἱοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα, οὐκοῦν πάππος ἐστὶν ὁ πατήρ τοῦ πνεύματος.
 τοιαῦτα παίζουσιν οἱ ἄτιμοι περιεργαζόμενοι καὶ θέλοντες »ἐρευνᾶν τὰ
 B 663 βάθη τοῦ Θεοῦ, ἃ μηδεὶς | οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ« τὸ δυσφημούμε-
 3 νον ὑπ' αὐτῶν. ἔδει μὲν οὖν μηκέτι τούτοις ἀποκρίνασθαι, κατὰ δὲ τὴν
 ἀποστολικὴν παραγγελίαν μετὰ τὴν ἐκ τῶν προειρημένων νουθεσίαν »ὡς 15
 αἰρετικούς αὐτοὺς παραιτεῖσθαι« ἢ ἄξια ὧν ἐρωτῶσιν ἐρωτᾶν αὐτοὺς καὶ
 ἀπαιτεῖν παρ' αὐτῶν ἀπόκρισιν, οἷαν αὐτοὶ παρ' ἡμῶν ἀπαιτοῦσιν.
 εἰπάτωσαν τοίνυν· »εἰ ὁ πατήρ ἐκ πατρὸς καὶ εἰ ἄλλος σὺν αὐτῷ γεγέννη-

12 1Cor 2,10.11 15 Tt 3,10

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

7 αὐτὸ₁] αὐτὸς SLWAn76 | εἰσιν post δύο arm¹ > arm^{2,3} | αὐτὸ₂] αὐτὸς LWn76 |
 τε + ὁ παράκλητος n | ἀδελφοί εἰσιν arm^{2,3} 8 μετὰ τὸν πατέρα] ἐκ τοῦ πατρὸς
 γεγέννηται U + ὀνομάζεται arm^{2,3} | τὸν > RS | πατέρα + γεγέννηται x(sine
 L) + γεγέννηται L 9 ὀνομάζεται + ἡ B arm | δὲ > arm | ἐστὶν + ἄλλ' B
 + καὶ arm¹ | λέγετε S 10 αὐτὸ + ὅτι + n76^c | γεγενῆσθαι S89
 γεγέννηται x(sine L) γεγέννηται L | ἢ] καὶ 76 | ἐστὶν > arm¹ 11 τὸ > x(sine
 B76) 12 τοιαῦτα + μὲν arm | ἄτιμοι + καὶ ἄστοργοι arm | θέλοντες >
 arm 13 μὴ + μόνον arm^{2,3} 14 ὑπ' αὐτῶν] ὑπὸ τούτων x(sine B)Zig. | μὲν > n
 | τούτους 89M | ἀποκρίνεσθαι 89U* 15 ἐκ > A76 | ὡς > arm¹
 16 παραιτηθεῖς vel παραιτηθέντες arm³ | ἄξια] κατ' ἄξια arm | ἐρωτῶσιν]
 λέγουσιν arm^{2,3} > arm¹ 17 οἷαν] ὡς ἂν x(sine UBn) ὡς n + καὶ arm | ἀπαιτῶσιν
 WA 18 εἰπάτωσαν τοίνυν non leg. W | ἐκ + τοῦ x(sine UBn) | πατρὸς +
 ἐστὶ RS89UB | εἰ > arm | σὺν αὐτῷ] ἐξ αὐτοῦ A | γεγέννηται > A Zig.

6 ἐλῶν_ε] ἐλῶν_ε arm^{2,3} 7 ἐρῆν_ε.p] ἐρῆν_ε.p_ε arm^{2,3} | ἐν > arm^{2,3} |
 ἐρῆν_ε.p] ἐρῆν_ε.p ἐν arm^{2,3} 8 ζῶν_ε + ὡν_ε arm^{2,3} | ἰρῆν_ε] ἰρῆν_ε arm¹
 9 ὀνομάζεται + ἡμῶν | ἐ + ἐ arm¹ 11 ἐ > arm¹ 12 τοιαῦτα + ὡς
 παίζουσιν] ὡν_ε arm^{2,3} | ἄτιμοι + ἐ ὡν_ε arm^{2,3} 13 ὡν_ε + ἰρῆν_ε arm^{2,3}
 14 ὡν_ε + ἐ arm¹ | ἰρῆν_ε ὡν_ε arm^{2,3} 15 ὡν_ε.p_ε arm^{2,3} | ὡν_ε.p_ε arm^{2,3} | ὡν_ε.p_ε arm¹ | ὡν_ε.p_ε >
 arm¹ 16 ζῶν_ε.p_ε arm³ | ὡν_ε.p_ε arm³ | ὡν_ε.p_ε arm^{2,3} | ὡν_ε.p_ε arm^{2,3} | ὡν_ε.p_ε arm^{2,3}
 17 ὡν_ε.p_ε arm¹ 18 ὡν_ε.p_ε arm¹ | ὡν_ε.p_ε arm¹ | ὡν_ε.p_ε arm¹ | ὡν_ε.p_ε arm¹

ται καὶ εἰσιν ἀδελφοὶ ἐξ ἑνός, καὶ τί ὄνομα αὐτοῖς καὶ τίς ὁ καὶ τούτων
 20 πατήρ καὶ πάππος κάκείνων οἱ πρόγονοι; ἀλλ' οὐκ εἶναι φήσουσι· πῶς 4
 οὖν πατήρ, λεγέτωσαν, αὐτὸς μὴ γεννώμενος ἐκ πατρός; ἢ πῶς ἡδυνήθη
 υἱὸν ἔχειν μὴ πρότερον αὐτὸς υἱὸς γεννηθείς; οἶδα ὅτι ἀσεβὴς ἡ ἐρώτησις
 ἀλλὰ τοιαῦτα παίζοντας αὐτοὺς παίζειν δίκαιον, ἵνα κἂν ἐκ τῆς τοιαύτης
 ἀτοπίας καὶ ἀσεβοῦς ἐρωτήσεως αἰσθάνεσθαι τῆς ἰδίας ἀφροσύνης
 25 δύνωνται. οὐκ ἔστι γὰρ ταῦτα. μὴ γένοιτο! οὐδ' οὕτως ἐρωτᾷν περὶ τῆς
 θεότητος πρέπει. »οὐκ ἔστι γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός«, ἵνα καὶ ἀνθρώπινα
 περὶ αὐτοῦ τις ἐρωτᾷν τολμήσῃ.

Σιωπᾶν μὲν οὖν, ὡς προεῖπον, ἐπὶ τούτοις καὶ μὴ προσποιεῖσθαι 16,1
 τοὺς τοιούτους ἔδει· ἵνα δὲ μὴ ἡ ἡμῶν σιωπὴ πρόφασιν ἀναισχυντίας
 αὐτοῖς ἐμποιήσῃ, ἀκουέτωσαν· ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ πατρὸς εἰπεῖν
 πατέρα, οὕτως οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ εἰπεῖν ἀδελφόν. τοῦ μὲν γὰρ 2
 5 πατρός, ὡς γέγραπται, »ἔμπροσθεν ἄλλος θεὸς οὐ γέγονεν· υἱὸς δὲ οὐκ
 ἔστιν ἄλλος· μονογενὴς γὰρ ἐστὶ· διὸ καὶ μόνος καὶ εἷς πατήρ μόνου καὶ

26 Nm 23,19 16,5 Is 43,10

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

19 ἐξ > arm^{2,3} | καὶ₂ > arm | τί + τὸ n | ὄνομα αὐτοῖς] τούτου ὄνομα arm |
 αὐτοῖς] τούτοις RS89B | καὶ₂] ἢ arm | τούτου RSB arm 20 καὶ πάππος non
 leg. in W 21 γεννώμενος] γενόμενος x(sine B76) Zig. ὦν 76 22 πρότερος LW
 | αὐτὸς υἱὸς > n | ἀσεβὴς + ἐστὶν arm 23 τοιαῦτα] τοσαῦτα x(sine BA^c) |
 δίκαιον + ἐστὶν arm | ἐκ > arm^{2,3} 24 ἐρωτήσεων arm¹ 26 καὶ > arm
 27 τίς L | ἐρωτᾷν τις τολμήσῃ ~ arm^{2,3} | τολμᾷ arm¹
 16,1 οὖν + μᾶλλον arm | ὡς προεῖπον > 76 | μὴ₁] μὴδὲν arm | προσποιεῖσθαι
 τοὺς τοιούτους] πρὸς τοιούτους ποιεῖσθαι τοὺς λόγους n 2 τοιούτους > arm |
 ἔδει] δεῖ arm | ἵνα δὲ > arm¹ 3 ἀκουέτωσαν > arm¹ | ὥσπερ] ὡς RS89B
 4 ἔστιν] δεῖ arm | τοῦ > RS | εἰπεῖν > n 5/6 οὐκ ἔστιν] οὐ δεῖ arm | ὡς +
 καὶ arm | ἄλλος οὐκ ἔστιν ~ arm 6 εἷς + ὁ RS89BA Zig. 6/7 καὶ ἐνὸς > arm¹

19 ὄνομα αὐτοῖς] *μηρω ὠνελ* | τούτων] *μηρω* 20 *ἡμωδῆν*] *ἡμωδῆν* arm^{2,3} |
ωη + *qh* arm^{2,3} 22 ἀσεβὴς + *ε* 23 δίκαιον + *ε* | *ωηωηε*] *ωηωηε* arm^{2,3}
 24 *ζωρηηελωδην*] *ζωρηηελωδην* arm¹ 27 *ζωρηωῆνελ η.ρ ηελωηε* ~ arm^{2,3} |
ηελωηε] *ηελωηε* arm¹
 16,1 οὖν + *μῶνωελωη* 2 *ωη qh* > arm¹ (lac.) | *ωηωδωηωη*] *ωηωδωηωη* arm^{2,3}
 3 *ῶνωηηελωη*] *ῶνωηηελωηελωη* arm^{2,3} | *ηηηηε* > arm¹ (lac.) 4 οὐκ
 ἔστιν] *ηε ε* *ωηωη* arm¹ *ηε ωηωη ε* arm^{2,3} 6 *ωη ηε ε* 6/7 *ε* *μῆη* > arm¹

ένος υιοῦ πατὴρ ἐστὶ· καὶ ἐπὶ μόνῃς τῆς Θεότητος τὸ πατήρ καὶ τὸ υἱὸς
3 ἔστηκεν αἰ καὶ ἔστι. τῶν μὲν γὰρ ἀνθρώπων εἰ πατήρ λέγεται τις, ἀλλ’
 ἑτέρου γέγονεν υἱός· καὶ εἰ υἱὸς λέγεται, ἀλλ’ ἑτέρου γέγονε πατήρ· ὥστε
4 ἐπ’ ἀνθρώπων μὴ σώζεσθαι κυρίως τὸ πατρός καὶ υιοῦ ὄνομα. Ἀβραάμ **10**
 γοῦν υἱὸς ὦν τοῦ Θάρρα πατήρ γέγονε τοῦ Ἰσαάκ· καὶ Ἰσαάκ υἱὸς ὦν
 τοῦ Ἀβραάμ πατήρ γέγονε τοῦ Ἰακώβ· καὶ τοῦτον τὸν τρόπον ἡ φύσις
 τῶν ἀνθρώπων ἔχει· μέρη γὰρ εἰσιν ἀλλήλων· καὶ ἕκαστος γεννώμενος ἔχει
5 τοῦ πατρὸς μέρος, ἵνα καὶ αὐτὸς ἑτέρου γένηται πατήρ. ἐπὶ δὲ τῆς
 Θεότητος οὐκ ἔστιν οὕτως. »οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός« οὐδὲ μεριζομέ- **15**
 νην ἔχει φύσιν· διὸ οὐδὲ γεννᾷ υἱὸν μεριζόμενος, ἵνα καὶ αὐτὸς γένηται
 πατήρ ἑτέρου, ἐπεὶ μηδὲ αὐτὸς ἐστὶν ἐκ πατρός· οὔτε ὁ υἱὸς δὲ μέρος ἐστὶ
 M 569 τοῦ πατρός· διὸ καὶ οὐδὲ γεννᾷ, ὥσπερ γεγέννηται αὐτός, ἀλλὰ ὅλος
6 ἐστὶν ὅλου »εἰκὼν καὶ ἀπαύγασμα«. καὶ ἐπὶ τῆς Θεότητος ὁ πατήρ
 κυρίως ἐστὶ πατήρ· καὶ ὁ υἱὸς κυρίως ἐστὶν υἱός· καὶ ἐπὶ τούτων ἔστηκε **20**

10 Cf. Gn 11,26; Jos 24,2-4

15 Cf. Nm 23,19

18 Cf. Col 1,15, 2Cor 4,4

19 Hbr 1,3; cf. *OrArian I* 23,4; *EpSerap III* 6,5f.

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig.

7 πατήρ > arm^{2,3} **8** γὰρ > B | ἀνθρώπων + ἕκαστος arm | εἰ + καὶ arm |
 τις ante εἰ > RS89 **9** εἰ + καὶ arm | ἀλλ’ + καὶ arm^{2,3} | γέγονε πατήρ]
 πατήρ ἐστὶν arm^{2,3} ἔστι πατήρ arm¹ | γέγονε] λέγεται x(sine B) | ὥστε — **10**
 ὄνομα > x **10** ἐπ’] καὶ arm^{2,3} **11** γοῦν] γὰρ M οὔν B | Θάρρα] Ναχωρ
 R*S89B arm¹ Θάρρου Zig. | καὶ > arm^{2,3} | καὶ — **12** Ἰακώβ > U | τρόπον
 + ἕξῃς arm **14** τοῦ πατρὸς] τὸν πατέρα arm^{2,3} | μέρος + ὡς arm | καὶ >
 arm¹ | γένοιται **89** **16** ἔχει + τὴν arm | μεριζόμενος + ὡς arm | γένοιται **89**
17 ἑτέρου πατήρ ~ arm¹ ἑτέρων πατήρ arm^{2,3} | μηδὲ] οὐδὲ x(sine B) | ἐστὶν >
 arm^{2,3} | οὔτε] οὐδὲ RS89B | ὁ > B | δὲ ὁ υἱὸς ~ An76 > M | δὲ > W
18 καὶ > RS89Bn76* | ὥσπερ + καὶ arm^{2,3} | γεγέννηται L γεγέννηται + ὁ B
19 ὅλου > arm³ | καὶ₃] διὸ arm | Θεότητος + μόνῃς RS89B **20** ἐστὶ > arm
 | ἐστὶν > arm | υἱὸς ἐστὶν ~ RS89BZig.

8 ζωρη > arm^{2,3} | ἀνθρώπων + *ἡλρωρῶνζῆρ* | εἰ + *λ* **9** εἰ + *λ* | *ωλ* + *λ*
 arm^{2,3} **10** γέγονε πατήρ] *ζωρη* arm^{2,3} *ζωρη* *ζ* arm¹ | *ρ* *λ* arm^{2,3} **11** *ωρρωωλ*
ωρρωωλ arm³ | *θωρωρ* *ωρ* *ωρ* arm¹ **12** *λ* > arm^{2,3} | *ωωζωλ* *ωωζωλ*
 arm^{2,3} **13** τρόπον + *ωωρρ* **14** *ωζωλ* *ωζωρη* arm^{2,3} | μέρος + *ωωρρ*
15 *λ* > arm¹ **16** μεριζόμενος + *ωωρρ* | *ωωρρ* *ωωρρ* arm^{2,3} **17** *ζ* > arm^{2,3}
18 *ωωρρ* + *λ* arm^{2,3} | *ωωρρ* *ωωρρ* arm² > arm³ **19** καὶ] *ωωρρ* *ωρ*

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3} Zig. (usque ad 27 πατρὸς)

21 $\zeta\omega\rho > \text{arm}^1$ **22** $\iota > \text{arm}^1$ | $\epsilon > \text{arm}^{2,3}$ **23** $q\eta_{L_1}] q\eta_{L\eta}] \text{arm}^{2,3}$ |
 $\omega\mu\omega\iota\epsilon\upsilon + \iota \text{arm}^{2,3}$ **24** $q\eta_{L_2}] q\eta_{L\eta}] \text{arm}^{2,3}$ | $\delta\lambda\omega\varsigma$ $\mu\eta\omega\gamma\iota\varsigma$ | $\epsilon\nu\theta\upsilon\mu\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota +$
 $q\omega\mu\iota$ **25** $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\acute{o}\nu + \iota\omega\mu\acute{\iota}$ | $\iota > \text{arm}^{2,3}$ | $\pi\alpha\tau\rho\acute{o}\varsigma + \iota$ | $\pi\acute{\alpha}\pi\pi\omicron\upsilon$ $q\zeta\eta q\epsilon\iota\eta\gamma\iota$ |
 $\omega\eta\eta\iota\omega\eta\epsilon\gamma\omega\iota$ $\iota\omega\iota \sim \text{arm}^{2,3}$ **26** $\zeta\eta q\eta \text{arm}^{2,3}$ | $\zeta\omega\rho\delta\eta\gamma\eta]$ $\zeta\omega\rho\delta\epsilon\upsilon\gamma\eta \text{arm}^{2,3}$ |
 $\eta\rho q\epsilon\iota\eta\gamma \text{arm}^1$ **28** $\gamma\epsilon\rho\rho\eta\rho q\eta\iota\theta\epsilon\omega\eta\eta\eta]$ $\gamma\epsilon\rho\rho\eta\rho q\eta\iota\theta\eta\iota\eta\eta\eta \text{arm}^1$
17,1 $\mu\eta\iota\eta\iota\eta\theta\eta\iota\eta\eta]$ $\mu\eta\iota\eta\eta\eta\iota\theta\epsilon\omega\eta\eta \text{arm}^1$ | $q\eta\omega + \epsilon \text{arm}^1$ **2** $\epsilon\rho > \text{arm}^1$ | $\epsilon >$
 arm^1 **3** $\theta\epsilon]$ $q\eta \text{arm}^{2,3}$ | $\omega\rho\omega\rho\omega\delta\omega]$ $\omega\rho\omega\rho\epsilon\omega\chi\iota \text{arm}^{2,3}$ **4** $\chi\eta\eta\eta > \text{arm}^{2,3}$ | $\epsilon >$
 $\text{arm}^{2,3}$ | $\eta \text{ }\mu\acute{\iota}\eta\eta\eta]$ $\eta\mu\acute{\alpha}\eta\eta \text{arm}^{2,3}$ **5** $\epsilon\zeta\omega\omega$ $q\eta\theta\eta\iota\eta\theta\eta\iota\eta\eta$ $\eta \text{ }\mu\omega\rho q\eta\eta\eta \text{arm}^1 > \text{arm}^{2,3}$

- 2 ἕως τούτων τὰ χερουβὶμ καλύπτει ταῖς πτέρυσιν. ὁ δὲ περιττὰ
 τούτων ζητῶν καὶ θέλων ἐρευνᾶν παρακούει τοῦ λέγοντος· »μὴ σοφίζου
 πολλά, ἵνα μὴ ἐκπλαγῆς«. τὰ γὰρ πίστει παραδοθέντα ταῦτα οὐκ ἐν
 ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ, ἀλλ' »ἐν ἀκοῇ πίστεως« διανοεῖσθαι πρέπει. ποῖος γὰρ
 M 572 | λόγος ἐπαξίως διερμηνεῦσαι δυνήσεται τὰ ὑπὲρ τὴν γεννητὴν ὄντα φύσιν; 10
 ἢ ποία τις ὅλως ἀκοῇ συνιέναι δύναται, »ἃ μὴ ἔξεστιν ἀνθρώποις μήτε
 3 ἀκοῦειν μήτε λαλεῖν«; περὶ μὲν οὖν ὧν ἤκουσεν ὁ Παῦλος, οὕτως εἶρηκε,
 περὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· »ὡς ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ«! καὶ »τίς γὰρ
 ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο«; ὁ γοῦν Ἀβραάμ οὐ
 περιειργάσατο οὐδὲ ἀνέκρινε τὸν λαλοῦντα, ἀλλ' »ἐπίστευσε καὶ 15
 4 ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην«. οὕτως Μωσῆς »πιστὸς« ἐκλήθη
 »θεράπων«. εἰ δὲ οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, ἐπεὶ »εἰς τὴν κακότεχνον
 αὐτῶν ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία«, οὐ δύνανται νοεῖν οὐδὲ πιστεύειν

17,7 Eccl 7,16 9 Cf. Gal 3,2.5 11 Cf. 2Cor 12,4 13 Rm 11,33.34 15 Rm 4,3
 16 Hbr 3,5 17 Sap 1,4

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}

6 ἕως τούτων > arm^{2,3} | δὲ + τὰ arm¹ 7 καὶ > A | λέγοντος + ὅτι arm¹
 8 πολλά] περισσά M | ἐν — 9 πίστεως] ἐν δυνάμει τοῦ πνεύματος arm¹ | πρέπει
 διανοεῖσθαι ~ arm | ποῖος — 10 λόγος] οὕτω arm^{2,3} | διερμηνεῦσαι] ἐρμηνεῦσαι
 RS89UB | γενετὴν LWA* γεννητὴν U* 11 συνεῖναι RS89 | μήτε ἀκοῦειν >
 arm^{2,3} 12 ὧν] οὗ arm^{2,3} | οὕτως > arm^{2,3} 13 καὶ > B arm | γὰρ > n
 14 κυρίου + καὶ arm¹ | οὐ] οὔτε x(sine UB) | οὐκ ἀνέκρινε οὐδὲ περιειργάσατο arm^{2,3}
 15 οὐδὲ] οὔτε n76 | λαλοῦντα + πρὸς αὐτὸν arm 16 οὕτως + καὶ arm |
 οὕτως — 17 θεράπων > 76 | εἰ δὲ οἱ τὰ R εἰ δὲ τὰ 89 οἱ δὲ τὰ Sx 18 ψυχὴν >
 arm^{2,3} | σοφία οὐκ εἰσελεύσεται ~ 76 σοφία οὐκ εἰσέρχεται arm^{2,3} | οὐ — νοεῖν] οὐδὲ
 νοεῖν δύνανται arm > x(sine B) | πιστεύειν] πιστεύουσι x(sine B)

6 միւջեւ յայտարիւ > arm^{2,3} | առաւել + ն arm¹ 7 առողիւ + թէ arm¹
 8 աւանդեալ] աւանդել arm³ 9 լրութեամբ հաւատոյ] զաւրութեամբ
 հոգւոյ arm¹ 9/10 որ բան] որպէս arm^{2,3} | վերն] վեւ arm³ | գեղականաց]
 գեղականաց arm¹ 11 կարեն] կարասցեն arm^{2,3} | ոչն] ոչ arm^{2,3} | ոչ լսել >
 arm^{2,3} 12 որոյ] որոյ arm^{2,3} | այսպէս > arm^{2,3} 13 որպէս + զի arm^{2,3}
 14 տեառն + է arm¹ | արրաամ] արրահամ arm^{2,3} 14/15 ոչ քննեաց է ոչ յու գեաց
 arm^{2,3} | լաւօնտա + առ նա 16 ուրաւ + է 17 որք] որ arm^{2,3} 18 անձն
 > arm^{2,3} | ոչ մտցէ իմաստութիւն] իմ. ոչ մտանէ arm^{2,3} | ու — ուր] ոչ
 իմանալ կարեն

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}

19 $h > \text{arm}^{2,3}$ | $\kappa\alpha\iota_2$] սակս 20 $\mu\eta\tau\epsilon + \text{գարձեալ}$ | $ինքեանք ոչն$
 $ինքեանքն ոչ$ 21 $\epsilon\acute{\iota}\nu\alpha\iota \delta\acute{\upsilon}\nu\alpha\sigma\theta\alpha\iota$] կարելի (****լիք arm^1) գիտել |
 $ախտանալով$] $ախտանալ$ arm^1 | $անտեղիս$] $****տեղիս$ arm^1 22 $իմանալ > \text{arm}^1$
(lac.) | $անբաժանելի — սուրբ > \text{arm}^1$ (lac.) | $\tau\rho\acute{\iota}\alpha\varsigma + h$ 23 $արիանոսք$ arm^1 |
 $արարածս$] $ստացուածս$ $\text{arm}^{2,3}$ | $յեղեղիչք$ arm^1 24 $պարտ էր$] $պարտ է$ $\text{arm}^{2,3}$ |
 $\delta\acute{\epsilon}$] $ապա > \text{arm}^{2,3}$ 26 $ստացուածս$] $ստացուածս$ arm^2 27 $գճողի$] $գողի$
 arm^3 28 $\tau\eta\varsigma — \tau\rho\acute{\iota}\alpha\delta\omicron\varsigma$] $սուրբ$ $յերրորդութիւնն$ 29 $ուսեալ$] $ասել$ arm^1
| $պարտ էր$] $պարտ է$ $\text{arm}^{1,2}$ | $\alpha\mu\phi\acute{\iota}\beta\alpha\lambda\lambda\omicron\upsilon\tau\alpha\varsigma \acute{\epsilon}\rho\omega\tau\acute{\alpha}\nu$] $րնդեմ վիճել$
 $Հարցանելով թէ$ 30 $տարակուսեցի$] $տարակուսիցի$ $\text{arm}^{2,3}$ | $իմասցեն$
 $իմասցին$ arm^1 31 $Հարագորչու թիւնս$] $Հարագորչու թիւն$ $\text{arm}^{2,3}$ | $ինքեանց$
 $ինքեանք$ $\text{arm}^{2,3}$ | $եղականաց$] $եղական բնութեան$ $\text{arm}^{2,3}$

τοῖς ἀνθρώποις, ἀδύνατον ἐπαξίως εἰπεῖν περὶ τῶν ἀρρήτων. τολμηρότερον δὲ πάλιν μὴ δυναμένους λέγειν ἐπινοεῖν ἐπὶ τούτων καινοτέρας λέξεις παρὰ τὰς τῶν γραφῶν. ἄλλως τε καὶ μανιώδης ἢ τοιαύτη ἐπιχείρησις τοῦ τε ἔρωτωντος καὶ τοῦ κἂν ὅλως ἐνθυμουμένου ἀποκρίνασθαι. οὐδὲ γὰρ 35 οὐδὲ περὶ τῶν γενητῶν οὕτω τις ἔρωτων νομισθεῖη νοῦν ἔχειν ὀρθόν.

18,1 Ἡ τολμησάτωσαν ἀποκρίνασθαι οἱ πάντα λέγοντες εὐχερῶς, πῶς ὁ οὐρανὸς συνέστη καὶ ἐκ ποίας ὕλης ἢ τίς ἢ τούτου μίξις ἢ πῶς ὁ ἥλιος καὶ ἕκαστος τῶν ἀστέρων; τί δὲ θαυμαστὸν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων αὐτῶν ἐλέγχειν τὴν ἀφροσύνην, ὅπου γε οὐδὲ πῶς τῶν ὧδε κάτω ξύλων ἢ φύσις M 573 καὶ »τῶν ὑδάτων τὰ συστήματα«, πῶς τε τῶν ζώων ἢ πλάσις | καὶ ἡ 5 2 σύστασις γινώσκεται. ἀλλ' οὐκ ἂν εἴποιεν, ὅπου γε καὶ Σολομών, ὁ

18,5 Gn 1,10

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}

32 τοῖς ἀνθρώποις > arm^{2,3} | ἐπαξίως > arm^{2,3} | ἀρρήτων] ἀπορρήτων S > arm¹ | τολμηρόν x(sine B) **32/33** τολμηρότερον δὲ πάλιν] (καὶ > arm¹) ἔτι πάλιν τολμηρόν ἐστι arm | ἐπινοεῖν > arm^{2,3} **34** ἄλλως] ἀλλ' ὡς arm^{2,3}, non leg. arm¹ | τε > arm^{2,3} **35** καὶ τοῦ κἂν] τοῦ τε x(sine UB) **36** οὐδὲ > 76 | περὶ > M | γεννητῶν A | ἔρωτων] ἔρωτᾶν LM | νομίσειε arm¹ | ὀρθόν > arm¹ **18,1** ἡ] εἰ δὲ οὖν arm | ἡ — 11 διάνοιαν > 76 | πάντα] ταῦτα B **2** ὁ₁ > n | συνέστη ὁ οὐρανὸς ~ arm³ | καὶ > arm | ἡ₁] καὶ x(sine B) καὶ ἡ arm¹ | τούτου] αὐτοῦ arm¹ | ἡ πῶς] ὡς δὲ καὶ arm¹ ὡς δὲ arm² **3** καὶ] ἡ arm | δὲ + τὸ n | θαυμαστὸν + ἐστὶν arm + καὶ arm¹ **4** ξύλων] καὶ ξύλων arm¹ ἐστὶ ξύλον arm^{2,3} **5** καὶ] ἡ arm | τῶν — συστήματα] τοῦ ὕδατος τὸ σύστημα arm^{2,3} | πῶς τε] ἡ ὡς arm | τῶν > arm¹ **6** γινώσκεται] συνίσταται n | ἀλλ' οὐκ ἂν > x(sine UB) | εἶπον arm³

32 մարդկան > arm^{2,3} | արժանապէս > arm¹ | անճառելեացն > arm¹ (lac.) **33** յայտոցիկ] ի վերայ յայտոցիկ arm^{2,3} | իմանալ > arm^{2,3} **34** ἄλλως] ալ որպէս arm^{2,3} ալ***** arm¹ **35** և > arm^{2,3} | բնաւ] գրնաւ arm^{2,3} | պատասխանի առնել] պատասխանիս առնել arm¹ | իսկ > arm¹ **36** կարծեսցի] կարծեսցէ arm¹ | ուղիղ] ուղեղ arm² > arm¹ (lac.) **18, 1** ἡ] իսկ արդ եթէ | պատասխանիս առնել] պատասխանի առնել arm³ | ոյք] որք arm^{2,3} **2** Հաստատեցան երկինք ~ arm^{2,3} | և > arm^{2,3} | ἡ₁] և կամ arm¹ | սորին] նորին arm¹ | որպէս իսկ] որպիսի ալ arm³ + և arm¹ | արեգակն] արեգակն arm³ **3** καὶ] կամ | իւրաքանչիւր] յիւրաքանչիւր arm^{2,3} | գինչ] գի arm¹ | θαυμαστὸν + է arm + և arm¹ **4** ξύλων] և փայտից arm¹ է փայտ ի arm^{2,3} **5** καὶ] կամ | ջրոց Հաստմուկնք] ջրոյ Հստմուկնք arm^{2,3} | կենդանեաց arm¹ **6** ասացեն] ասացին arm³ | նաև] այն և arm³

περισσότερον πάντων σοφίας μετασχών, ὁρῶν ἀδύνατον ἀνθρώποις περὶ
 τούτων εὑρεῖν, ἔλεγε· »καὶ γε σύμπαντα τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ
 αὐτῶν, ὅπως μὴ εὖρη ἀνθρώπος τὸ ποίημα, ὃ ἐποίησεν ὁ θεὸς ἀπ' ἀρχῆς
 10 καὶ μέχρι τέλους«. ἄρ' οὖν, ἐπεὶ μὴ δύνανται λέγειν, οὐδὲ εἶναι αὐτὰ 3
 ὁμολογοῦσι; ναί, ὁμολογήσουσιν ἐφ' ἑαυτήν· ἔχοντες τὴν διάνοιαν.
 οὐκοῦν εἰκότως ἂν τις αὐτοῖς εἴποι· ὥς ἀνόητοι καὶ πάντα τολμηροί, διὰ
 τί μὴ μᾶλλον ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος παύεσθε περιεργαζόμενοι καὶ μόνον
 πιστεύετε, ὅτι ἔστιν, ἔχοντες εἰς τοῦτο διδάσκαλον τὸν ἀπόστολον
 15 λέγοντα· »πιστεῦσαι γὰρ δεῖ πρῶτον θεῶ ὅτι ἔστι καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν
 αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται«; οὐ γάρ, ὡς ἔστιν, εἶρηκεν, ἀλλὰ μόνον,
 ὅτι ἔστιν. εἰ δὲ μηδὲ οὕτω καταδύονται, εἰπάτωσαν πῶς ἔστιν ὁ 4
 πατήρ, ἵν' οὕτως | μάθωσι, πῶς ἔστι καὶ ὁ τούτου λόγος. ἀλλ' ἄτοπον, B 667
 φήσουσι, ὡς περὶ τοῦ πατρὸς οὕτως ἐρωτᾷ. ἄτοπον ἀκουέτωσαν καὶ περὶ

8 Eccl 3,11 15 Hbr 11,6

RS89 ULWMBAn76 arm¹ arm^{2,3}

7 περισσότερος 89LM περισσοτέρως Wn + πάσης B* | πάντων post μετασχών
 arm^{2,3} | σοφίας πάντων ~ x(sine B76) | μετασχών + καὶ arm 8 εὑρεῖν] φέρειν vel
 χωρεῖν arm¹ | ἔλεγε + αὐτὸς arm | τὸν > arm^{1,3} | αἰῶνα > arm³ 9 εὖρη + ὁ
 89B | τὸ > arm¹ 10 λέγειν] εὑρεῖν RS89BAC | αὐτὰ] τοιαῦτα arm¹
 11 ὁμολογοῦσι] ὁμολογήσουσι M | ναί > arm^{2,3} | ὁμολογήσουσιν] ὁμολογοῦσι B
 > arm^{2,3} 12 καὶ — τολμηροί > 76 13 τριάδος > A* | καὶ > arm^{2,3}
 14 πιστεύοντες x(sine B) | ὅτι ἔστιν > arm¹ | ἔχοντες — διδάσκαλον] διδάσκαλον
 εἰς τοῦτο ~ arm^{2,3} κατὰ 76 15 λέγοντα + ὅτι arm | γὰρ > 76 arm | πρῶτον
 + τῷ A 16 οὐ — ἔστιν > n 17 μηδὲ] μὴ SU | καταδύονται] δύνονται M +
 καὶ arm^{2,3} | εἰπάτωσαν + ὅτι arm | ἔστιν > arm^{2,3} 18 μάθωσι + ὅτι arm |
 ἄτοπον + εἶναι arm 19 τοῦ > RS89 | ἄτοπον] μοχθηρὸν arm^{2,3} + οὖν x(sine B)
 + εἶναι arm | ἄτοπον — 20 ἐρωτᾷ > M

7 քան զամենեսեան post րնկալեալ arm^{2,3} | իմաստութիւն] իմաստ***** arm¹ |
 μετασχών + և | մարդկան] մարդիկ arm^{2,3} 8 գտանել] տանել arm¹ | ἔλεγε + նա
 | յաւիտեանսն] ն > arm¹ > arm³ | ետ] եղ arm³ 9 զարարած arm¹
 10 իբրեւ] իբր arm¹ | լինել] լնել (sic) arm¹ 10/11 գայն խոստովանին]
 գայնսիկ խոստովանեցին arm¹ | ապա > arm¹ (lac.) | յո խոստովանին > arm^{2,3}
 12 ապա ոք սոցա] ոք ապա նոցա ~ arm^{2,3} 13 յանգուևք] յանգուգք arm³
 13/14 հիմ] յիմ arm³ | և > arm^{2,3} | թէ > arm¹ | է > arm¹ | վարդապետ
 յայսոսիկ ~ arm^{2,3} 15 λέγοντα + թէ 16 որք] որ arm^{2,3} | խնդրենն] խնդրեն
 arm¹ 17 թէ + և arm¹ | այսպէս դաւղեսցեն] այդպէս դաւղեսցեն և arm²
 այդպէս դաւղանջեսցեն և arm³ | εἰπάτωσαν + թէ | է > arm^{2,3} 18 μάθωσι +
 թէ | ἄτοπον + լինել 19 ἄτοπον (անտեղի] ատելի arm^{2,3}) + գոլ

τοῦ λόγου αὐτοῦ οὕτως ἔρωτᾷν.

20

19,1

Περιττῆς τοιγαροῦν καὶ πλέον μανίας οὔσης τῆς τοιαύτης ἐπιχειρήσεως μηκέτι τοιαῦτά τις ἔρωτάτω ἢ μόνον τὰ ἐν ταῖς γραφαῖς μανθανέτω. αὐτάρκη γὰρ καὶ ἱκανὰ τὰ ἐν αὐταῖς κείμενα περὶ τούτου παραδείγματα. πηγὴ τοίνυν καὶ φῶς λέγεται ὁ πατήρ· »ἐμὲ« γάρ, φησίν, 2 »ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζώντος«. καὶ πάλιν ἐν τῷ Βαρούχ· »τί 5 ἐστίν, Ἰσραήλ, ὅτι ἐν τῇ γῇ τῶν ἐχθρῶν εἶ; ἐγκατέλιπες τὴν πηγὴν τῆς σοφίας« καὶ κατὰ τὸν Ἰωάννην »ὁ Θεὸς ἡμῶν φῶς ἐστι«. λέγεται δὲ καὶ ὁ υἱὸς ὡς μὲν πρὸς τὴν πηγὴν ποταμός. »ὁ ποταμός« γὰρ »τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων· πρὸς δὲ τὸ φῶς ἀπαύγασμα, λέγοντος τοῦ Παύλου· »ὁ 3 ὦν ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ«. τοῦ 10

19,4 Jr 2,13

5 Bar 3,10.12

7 1Jo 1,5

8 Ps 64,10

9 Hbr 1,3

RS89 ULWMBAn76 arm¹(usque ad 19,7 ἐστι / է) arm^{2,3} arm⁴(de lin. 19,4 πηγὴ / աղբեր) **Zig.**(de lin. 19,4 πηγὴ)

20 αὐτοῦ λόγου ~ arm¹ τούτου λόγου arm^{2,3}

19,1 τοιγαροῦν] τοίνυν 76 | οὔσης] ἐστίν arm | τῆς > arm¹ 2 μηκέτι —τις] μηκέτι τις τοιαῦτα ~ arm^{2,3} μὴ οὗτοι τοιαῦτα arm¹ | τοιαῦτα > U | ἔρωτῶντων arm¹ | ἢ] ἀλλὰ arm 3 μανθανόντων arm¹ | καὶ ἱκανὰ + εἰσι arm > 76 | αὐταῖς] ταύταις RSU ταῖς γραφαῖς n | κείμενα] ὄντα arm^{2,3} 4 τοίνυν > Zig. | ἐμὲ] εἰ μὴ 89 | ἐμὲ — 5 ἐγκατέλιπον] ἐμὲ γὰρ ἐγκατέλιπόν φησι ~ arm¹ ἐγκ. γ. φ. ἐ. ~ arm^{2,3} ἐγκ. γ. φ. arm⁴ | πηγὰς arm^{2,3} | ὑδάτων ζωῆς arm¹ ὑδάτων ζώντων arm⁴ | Βαρούχ + φησι arm 6 ὅτι + ἐστίν ὅτι arm^{2,3}, non leg. arm¹ | εἶ + ὅτι arm^{2,3} > RS89B | τὴν > arm¹ 7 τὸν Ἰωάννην] τὸ Ἰωάννου εὐαγγέλιον arm + φησὶ arm⁴ | ἐστι + καὶ σκο** (lac.) arm¹ + καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐδεμία conl. Tay. 8 ὡς μὲν > arm | γὰρ + φησὶν 76 Zig. 9 ἀπαύγασμα + κατὰ arm 10 χαρακτήρ] χακτήρ B | αὐτοῦ > RS89B

20 նորին բանի] սորին բանին arm^{2,3}

19,2 ձեռնարկութիւնս] u > arm¹ | μηκέτι —τις] մի ևս ոչ ալսպէս arm^{2,3} մի ևս ոչ ալսպէս arm¹ | ἢ] ալ | Հարցցէ] Հարցցեն arm¹ 3 ուսցի] ուսցին arm¹ | վասն > arm^{2,3} | ἱκανὰ + են | հան] են arm^{2,3} 4 ἐμὲ — 5 ἐγκατέλιπον] զի զիս [թողին աւէ arm¹ .բանզի [թողին աւէ զիս arm^{2,3} .բանզի [թողին աւէ arm⁴ | զաղբեր] զաղբիւր arm⁴ զաղբերս arm^{2,3} 5 ջրոյ կենդանւոյ] ջրոց կենաց arm¹ ջրոց կենդանեաց arm⁴ | Βαρούχ + աւէ 6 ὅτι + է զի arm^{2,3}, non leg. arm¹ | յերկրի] *երկրի arm¹ | ևս + զի arm^{2,3} | զաղբիւրն] զաղբերն arm^{2,3} զաղբեր arm¹ 7 և որ րսս] ** *սս arm¹ + ի arm⁴ | τὸν Ἰωάννην] յովաննու (յովաննու arm^{2,3} յովաննու arm⁴) աւետարանին + աւէ arm⁴ | է + և խաւ * * (lac.) arm¹ + և խաւար ի նմա չի.ժ conl. Tay. 9 ἀπαύγασμα + րսս | է] էն arm⁴

τοῖνυν πατὴρ ὄντος, τοῦ δὲ υἱοῦ ἀπαυγάσματος αὐτοῦ. (τὰ αὐτὰ γὰρ περὶ τούτων μάλιστα οὐκ ὀκνητέον λέγειν πολλάκις). ἔξεστιν ὁρᾶν καὶ ἐν τῷ υἱῷ τὸ πνεῦμα, ἐν ᾧ φωτιζόμεθα, »ἵνα« γάρ, φησί, »δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ πεφωτισμένους
 15 τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας«. τῷ δὲ πνεύματι φωτιζομένων ἡμῶν ὁ 4 Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἐν αὐτῷ φωτίζων· »ἦν« γάρ, φησί, »τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον«. πάλιν τε τοῦ πατρὸς ὄντος πηγῆς, τοῦ δὲ υἱοῦ ποταμοῦ λεγομένου, πίνειν λεγόμεθα τὸ πνεῦμα· γέγραπται γάρ, | ὅτι »ἡμεῖς πάντες ἐν πνεύμα ἐποτίσθημεν«. M 576
 20 τὸ δὲ πνεῦμα ποτιζόμενοι τὸν Χριστὸν πίνομεν. »ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστὸς«. καὶ πάλιν· τοῦ 5 Χριστοῦ ὄντος ἀληθινοῦ υἱοῦ ἡμεῖς τὸ πνεῦμα λαμβάνοντες υἱοποιούμεθα. »οὐ γὰρ ἐλάβετε«, φησί, »πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας«. υἱοποιούμενοι δὲ τῷ πνεύματι δῆλον, ὅτι ἐν Χριστῷ
 25 χρηματίζομεν τέκνα Θεοῦ· »ὅσοι« γὰρ »ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι«. εἴτα τοῦ πατρὸς, ὡς ὁ Παῦλος εἶπε, 6

11f. Cf. Plato, Gorgias 490e; Xenophon, Mem. IV 4,6 13 Eph 1,17.18 16 Jo 1,9
 19 1Cor 12,13 21 1Cor 10,4 23 Rm 8,15 25 Jo 1,12

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴

11 αὐτοῦ > Zig. | τὰ — 12 πολλάκις > 76 12 περὶ] καὶ περὶ arm^{2,3} | τούτου W | μάλιστα > arm | οὐκ + ἔστιν arm⁴ 13 γὰρ > arm | δῶ RS89B
 14 ὑμῖν] ἡμῖν Mn76 > arm | πεφωτισμένος W 15 πνεύματι] πατρὶ R | φωτιζομένου arm⁴ 16 ἐν αὐτῷ > arm⁴ 17 ἐρχόμενον] ὃς ἔρχεται arm⁴ | ἐρχόμενον — κόσμον > 76 18 λεγόμεθα] λέγομεν B 19 ὅτι > arm | πάντες + εἰς U 20 γὰρ + φησὶν 76 21 ἀκολουθούσης πέτρας] πέτρας, ἣ ἠκολούθησεν αὐτοῖς arm | ἦν + αὐτὸς arm | ὄντος ἀληθινοῦ] ἀληθῶς ὄντος arm | λαμβάνοντες] πίνοντες arm^{2,3} 23 οὐ] οὐδὲ n | φησί > arm | ἐλάβετε₁ + τὸ arm | πάλιν > Zig. 23/24 ἐλάβετε₂ > arm^{2,3} + τὸ arm | ὅτι > arm^{2,3} | ἐν + τῷ RS89B76 25 τέκνα + τοῦ n 26 εἴτα] καὶ πάλιν arm | ὡς + καὶ

12 *uwlh*] *h uwlh* arm^{2,3} | *h* + *h* arm⁴ 15 *hluwlhrlh*] *hluwlhrlh* arm⁴ | *hluwlh* > arm⁴ 17 *hrlh*] *hrlh* arm⁴ 19 *hmlhrlh*] *hmlhrlh* arm^{2,3}
 21 ἀκολουθούσης πέτρας] *hmlhrlh* *hrlh* *hrlh* *hrlh* | ἦν + *hrlh* 18 ὄντος ἀληθινοῦ] *hmlhrlh* *hrlh* 22 *hmlhrlh*] *hmlhrlh* arm^{2,3} 23 *hmlh* > arm^{2,3} 24 *hrlh* > arm^{2,3} | *hrlh* *hrlh* arm^{2,3} 25 *hrlh*] *hrlh* arm² | *hmlhrlh*] *hmlhrlh* arm^{2,3} 26 εἴτα] *hrlh* | ὡς + *h*

»μόνου σοφοῦ ὄντος« ὁ υἱὸς ἐστὶν ἡ σοφία αὐτοῦ. »Χριστὸς« γὰρ »θεοῦ
 δύναμις καὶ θεοῦ σοφία«. τοῦ δὲ υἱοῦ ὄντος αὐτῆς σοφίας ἡμεῖς »πνεῦμα
 σοφίας« λαμβάνοντες τὸν υἱὸν ἔχομεν· καὶ ἐν αὐτῷ σοφοὶ γινόμεθα. οὕτω
 γὰρ καὶ γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ· 30
 7 »κύριος λυεῖ πεπεδημένους· κύριος σοφοὶ τυφλοὺς«. καὶ τοῦ πνεύματος
 δὲ διδομένου εἰς ἡμᾶς, »λάβετε γὰρ πνεῦμα ἅγιον«, ἔλεγεν ὁ σωτήρ, ὁ θεὸς
 ἐν ἡμῖν ἐστίν. οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν, »ἐὰν ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, ὁ
 B 668 θεὸς ἐν ἡμῖν μένει. ἐν τούτῳ γινώσκουμεν, ὅτι | ἐν αὐτῷ μένομεν καὶ αὐτὸς
 ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν«. τοῦ δὲ θεοῦ ὄντος ἐν 35
 ἡμῖν, ἔστι καὶ ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν, λέγοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ· »ἐλευσόμεθα ἐγὼ
 8 καὶ ὁ πατήρ καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν«. ἔπειτα ζωῆς οὔσης τοῦ
 υἱοῦ· »ἐγὼ« γὰρ, φησὶν, »εἰμὶ ἡ ζωή«, ζωοποιεῖσθαι λεγόμεθα ἐν τῷ
 πνεύματι· »ὁ« γὰρ »ἐγείρας«, φησί, »Χριστὸν Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν ζωοποιή-

27 Rm 16,27 27 1Cor 1,24 28 Eph 1,17 31 Ps 145,7.8 32 Jo 20,22
 33 1Jo 4,12.13 36 Jo 14,23 38 Jo 14,6 39 Rm 8,11

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴(usque ad lin. 19,32 σωτήρ / *φρηληζή*) **Zig.**

27 μόνου — ὄντος] σοφοῦ μόνου ὄντος ~ 89 μόνου ὄντος (> arm⁴) σοφοῦ θεοῦ arm
 ὄντος + θεοῦ x(sine B)Zig. > arm⁴ | ἐστὶν] λέγεται arm 28 δύναμις — θεοῦ > S
 | θεοῦ > arm⁴ | αὐτῆς σοφίας] σοφίας arm^{2,3} σοφία arm⁴ | πνεῦμα 29 σοφίας]
 τὸ πνεῦμα arm | τὸν υἱὸν ἔχομεν] Χριστὸν λαμβάνομεν arm | καὶ > n | ἐν —
 31 πεπεδημένους > 76 | σοφοῖ] σοφίῃ n | καὶ — 32 ἡμᾶς > arm⁴ 32 δὲ > x(sine
 B^c)Zig. | λάβετε — σωτήρ] καὶ (> arm⁴) ὁ σωτήρ ἔλεγε λάβετε πνεῦμα ἅγιον arm
 | ὁ θεὸς — 33 ἐστὶν] ἐν ἡμῖν μένει ὁ θεὸς arm | ἔγραψεν + λέγων arm 34 μένει]
 ἐστὶ L* | γινώσκουμεν L* | ὅτι > B | μένωμεν 89M 35 ὅτι — ἡμῖν₂ > M
 | ἡμῖν₂ + καὶ arm 36 ἔστι] ἔσται Zig. | αὐτοῦ + δὲ arm | υἱοῦ + ὅτι arm
 36/37 ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ (+ μου arm) ἐλευσόμεθα arm Zig. | παρ'] ἐν n | ἔπειτα] καὶ
 πάλιν arm 39 πνεύματι] πατρὶ B* | Ἰησοῦν Χριστὸν ~ B arm | ἐκ + τῶν B

27 *μῆωυνηγ βηβηνη* (> arm⁴) *μῆωυνηγ μωυνηδνη* ~ | ἐστὶν] *μωυ* | *μῆωυνηγ* *μωυνηδνη*
μωυνηδνη arm⁴ 28 *μωυνηδνη* > arm⁴ | αὐτῆς σοφίας] *μῆωυνηγβηβη* arm^{2,3}
μῆωυνηγβηβη arm⁴ 28/29 πνεῦμα σοφίας] *μῆωυνηγβηβη* | τὸν υἱὸν ἔχομεν] *μῆωυνηγβηβη*
μῆωυνηγβηβη 31 *μ* — 32 *μῆωυ* > arm⁴ | λάβετε — σωτήρ] *μ* (> arm⁴) *μῆωυνηγβηβη*
μωυνηδνη | ὁ θεὸς — 33 ἐστὶν] *μῆωυνηγβηβη* *μωυνηδνη* | *μῆωυνηγβηβη*
μωυνηδνη arm² | ἔγραψεν + *μωυνηδνη* 36 αὐτοῦ + *μωυ* | υἱοῦ +
μωυ | *μωυ* *μωυνηδνη* 37 ἔπειτα] *μωυνηδνη* 39 *μωυνηδνη*
μωυνηδνη ~

Τοιαύτης δὲ συστοιχίας καὶ ἐνότητος τῆς ἐν τῇ ἁγίᾳ τριάδι οὔσης **20,1**
 τίς ἂν διέλοι ἢ τὸν υἱὸν | ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἢ τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ υἱοῦ ἢ **M 577**
 αὐτοῦ τοῦ πατρός; ἢ τίς οὕτω τολμηρός, ὥς εἰπεῖν ἀνόμοιον καὶ ἑτεροφυῇ
 τὴν τριάδα πρὸς ἑαυτὴν ἢ ἄλλοτριοῦσιον τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς ἢ ξένον

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} Zig.

40 καὶ] *ωυξ* 43 ἐμοί + *ξ* | μοι] *զոր ես (զորս arm²) զործեմ* 50 ἄγιου] *աւստուծոյ*
 20,1 τοιαύτης + *Հաւանահան* | *զուգարանու թեամբ* 2 πατρὸς] *Հոգւոյն*
 3 αὐτοῦ + *խի* | καὶ] *կամ* 4 υἱὸν] *որդւոյ է*

- 2 τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ; πῶς δὲ ταῦτά ἐστιν; ἂν τις πάλιν ἐρωτήσῃ 5
 ζητῶν· πῶς τοῦ πνεύματος ὄντος ἐν ἡμῖν λέγεται ὁ υἱὸς εἶναι ἐν ἡμῖν, τοῦ
 τε υἱοῦ ὄντος ἐν ἡμῖν λέγεται ὁ πατήρ εἶναι ἐν ἡμῖν; ἢ πῶς ὅλως τριάδος
 οὕσης ἐν ἐνὶ σημαίνεται ἡ τριάς; ἢ πῶς τοῦ ἐνὸς ὄντος ἐν ἡμῖν ἡ τριάς ἐν
 ἡμῖν εἶναι λέγεται; διελέτω πρῶτον αὐτὸς τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς ἢ
 3 τὴν σοφίαν τοῦ σοφοῦ· ἢ εἰπάτω, πῶς ἐστὶ ταῦτα. εἰ δὲ μὴ τοῦτο 10
 δύναται, πολλῶ πλέον περὶ Θεοῦ τοιαῦτα ζητεῖν μαινομένων ἐστὶ τὸ
 τόλμημα· ἢ γὰρ Θεότης οὐκ ἐν ἀποδείξει λόγων, ὥσπερ εἴρηται, παραδίδο-
 ται, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβεῖ λογισμῷ μετ' εὐλαβείας. εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ
 τοῦ σωτηριώδους σταυροῦ »οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει
 πνεύματος καὶ δυνάμεως« ἐκήρυττεν ὁ Παῦλος καὶ »ἄρρητων« δὲ »ἤκουσεν 15
 ῥημάτων« ἐν τῷ παραδείσῳ, »ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι«, περὶ αὐτῆς
 4 τῆς ἁγίας τριάδος τίς ἐξειπεῖν δύναται; ὅμως δ' οὖν τὴν τοιαύτην
 B 669 ἀπορίαν δυνήσεται τις θεραπεῦσαι προηγουμένως μὲν τῇ πίστει, ἔπειτα δὲ
 καὶ ἐκ τῶν προειρημένων, φημὶ δὴ τῆς εἰκόνος καὶ τοῦ ἀπαυγάσματος καὶ

20,14 1Cor 1,17, 2,4

15 2Cor 12,4

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} Zig.(usque ad 5 υἱοῦ)

6 ζητῶν + ὅτι arm | λέγεται + καὶ arm > n | ἡμῖν₂ + ἢ n | τοῦ — 7 ἡμῖν₁ > R
 arm | τε > n | ὅλως] ολω (sic) R οὕτως x(sine B) + τῆς 76 arm | τριάδος + δὲ
 arm 8 ἢ > x(sine Bn76) | ἐν₂ ἡμῖν > x(sine B) 9 εἶναι > x(sine B) | λέγεται
 + ἢ x(sine B) | διελέτωσαν x(sine B) | πρῶτον | αὐτὸς] αὐτοὶ πρῶτον n αὐτοὶ
 ULWM76 αὐτὸ A | τὸ ἀπαύγασμα τοῦ φωτὸς] τοῦ ἀπαυγάσματος τὸ φῶς x(sine B)
 10 σοφοῦ + καὶ arm² | εἰπάτωσαν x(sine B) + ὅτι arm | ἐστὶ] ἔσται n | τοῦτο]
 ταῦτα S 11 δύναται] δύνανται x(sine B) + εἰπεῖν arm | πλέον] μᾶλλον Un > B
 | τοιαῦτα ζητεῖν] ζητεῖν τοιαῦτα. τὸ ζητεῖν ἄγαν arm 12 ὥσπερ εἴρηται > 76
 13 εὐσεβεῖ λογισμῷ] εὐσεβεῖα λογισμῶν n | καὶ > arm 14 ἀποδείξει + τοῦ arm
 15 καὶ₂ + τῶν arm | ἄρρητα U 15/16 ῥημάτων ἤκουσεν ~ x(sine B) | ῥημάτων post
 παραδείσῳ arm ῥήματα U | παραδείσῳ L | ἀνθρώπων LWA | λαλῆσαι + πῶς
 x(sine B) | περὶ — 17 δύναται] τίς δὲ οὖν τάχα δύναται ἐξειπεῖν περὶ αὐτῆς δὲ τῆς
 ἁγίας τριάδος arm 17 ἁγίας > B | τίς — δύναται > x(sine B) 18 θεραπεύειν
 RS89B | ἔπειτα — 19 καὶ] καὶ πάλιν arm | δὲ] οὖν U | δὴ] δὲ RS89B arm | καὶ₂
 > arm

6 ζητῶν + ԹԷ | λέγεται + Լ 7 τριάδος + ԽԽԼ 10 յիմաստնիյն + Լ arm² |
 εἰπάτω + ԹԷ 11 δύναται + ասել | τοιαῦτα ζητεῖν] պահանջել զայսպիսիս
 (զայսպիսիս arm²) պահանջել յոյժ 16 περὶ — 17 δύναται] ԽԽԼ ով ասպ ԹԵրեւս
 Կարասցէ Խաւսել յաղագս նորին ԽԽԼ սրբոյ երրորդու թեանն 18 ἔπειτα —
 καὶ] Լ զարձեալ 19 δὴ] ԽԽԼ

20 πηγῆς καὶ ποταμοῦ καὶ ὑποστάσεως καὶ χαρακτηῆρος. ὥσπερ γὰρ ἐν ἰδίᾳ
 εἰκόνι ἐστὶν ὁ υἱὸς ἐν τῷ πνεύματι, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ ἐν τῷ υἱῷ. καὶ γὰρ
 τὸ ἀδύνατον τῆς διὰ λόγων ἐρμηνείας καὶ τοῦ καταλαβεῖν τὰ τοιαῦτα
 παραμυθουμένη ἡ θεία γραφὴ τοιαῦτα καὶ τὰ παραδείγματα δέδωκεν
 ἡμῖν, ἵν' οὕτως διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν τολμηρῶν λέγειν ἀπλούστερον καὶ
 25 λέγειν ἀκινδύνως καὶ μετὰ συγγνώμης νοεῖν ἐξῆ καὶ πιστεύειν ἓνα εἶναι τὸν
 ἁγιασμὸν τὸν ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι ἀγίῳ γινόμενον. καὶ γὰρ 4
 ὥσπερ γέννημα μονογενὲς ὁ υἱὸς ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα παρὰ | τοῦ M 580
 υἱοῦ διδόμενον καὶ πεμπόμενον καὶ αὐτὸ ἐν ἐστὶ καὶ οὐ πολλὰ οὐδὲ ἐκ
 πολλῶν ἐν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ πνεῦμα. ἐνὸς γὰρ ὄντος τοῦ ζῶντος λόγου
 30 μίαν εἶναι δεῖ τελείαν καὶ πλήρη τὴν ἁγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζῶσαν
 ἐνέργειαν αὐτοῦ καὶ δωρεάν, ἥτις ἐκ πατρὸς λέγεται ἐκπορεύεσθαι, ἐπειδὴ
 παρὰ τοῦ λόγου τοῦ ἐκ πατρὸς ὁμολογουμένου ἐκλάμπει καὶ
 ἀποστέλλεται καὶ δίδεται. ἀμέλει ὁ μὲν υἱὸς παρὰ τοῦ πατρὸς 5
 ἀποστέλλεται· »οὕτω« γὰρ, φησὶν, »ὁ θεὸς ἡγάπησε τὸν κόσμον, ὥστε

34 Jo 3,16

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴(de lin. 28 γὰρ / .*ρῶν qh*) Zig.(de lin. 27
 ὥσπερ) v₂₂₂₀(de lin. 28 καὶ₂ usque ad 33 δίδεται)

20 καὶ_{1,2,3} > arm | ἰδίῳ M 21 καὶ₁ > arm | γὰρ + καὶ x(sine UB) > 76
 22 ἀδύνατον + ἦν arm ἀδύτον (sic) R* 23 θεία > U | τοιαῦτα post
 παραμυθουμένη arm | τὰ > x(sine B) | ἔδωκεν x(sine B) 24 ἵν' > x(sine B)
 | ἀπλούστερον + ἵνα arm | καὶ + τὸ arm 25 τὸ νοεῖν μετὰ συγγνώμης arm |
 συγγνώμης S | ἐξῆ] ἐξῆ arm ἐξ ἧς x | καὶ + τὸ arm 26 ἐκ + τοῦ n | δι'] μετὰ
 τοῦ arm καὶ x(sine B) | πνεύματι | ἀγίῳ] τῷ πνεύματι τῷ ἀγίῳ arm | γενόμενον
 x(sine Bn*76) | καὶ > arm 27 γέννημα > S | μονογενὲς S | πνεῦμα +
 τὸ arm 28 καὶ₂ > arm⁴ | καὶ₃ > arm | ἐστὶ > x(sine B) 29 ἀλλὰ —
 πνεῦμα > v₂₂₂₀ | μόνον] ἀλλήλων arm^{2,3} | αὐτὸ + ἐν A | πνεῦμα + ἅγιον Zig. |
 ἐνὸς] μόνον arm⁴ | γὰρ > arm | ὄντος + τοῦ υἱοῦ xv₂₂₂₀ 30 πλήρη καὶ τελείαν ~
 arm | ἁγιαστικὴν] πνευματικὴν 76 | ζῶσαν] ζωὴν οὔσαν x(sine B)Zig.v₂₂₂₀
 31 αὐτοῦ ἐνέργειαν ~ arm | δωρεάν + αὐτοῦ arm | ἥτις — 33 δίδεται > Zig. |
 ἥτις + γε x(sine B)v₂₂₂₀ > arm^{2,3} | ἐκ + τοῦ v₂₂₂₀ | λέγεται] ἀγια** 76 |
 ἐκπορεύεσθαι] πορεύεσθαι M 32 ἐκ + τοῦ nv₂₂₂₀ | πατρὸς + ἐστὶν arm |
 ὁμολογουμένως W | καὶ > arm 33 ἀμέλλει > arm

22 ἀδύνατον + *εϛ* 24 ἀπλούστερον + *ηρωεϛ qh* 25 *ρῶν qh* *ζῶν qh*
εϛ qh | ἐξῆ] *ρῶν qh* | δι'] *ζῶν qh* 26 πνεύματι ἀγίῳ]
ζῶν qh 27 *ρῶν qh* *ρῶν qh* arm⁴ | πνεῦμα + *ηρ* | *εϛ* > arm⁴
 29 *ρῶν qh* *ρῶν qh* arm^{2,3} | *ρῶν qh* *ρῶν qh* arm⁴ 30 *εϛ εϛ* *ρῶν qh* ~
 31 *ηρω qh* *ρῶν qh* (*ρῶν qh* arm⁴) ~ | δωρεάν + *ηρω* | *ηρ* > arm^{2,3}

τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέστειλεν». ὁ δὲ υἱὸς τὸ πνεῦμα 35
ἀποστέλλει· «ἐάν» γάρ, φησίν, «ἐγὼ ἀπέλθω, ἀποστελῶ τὸν παράκλη-
τον». καὶ ὁ μὲν υἱὸς τὸν πατέρα δοξάζει λέγων· «πάτερ, ἐγὼ σε ἐδόξασα». 40
τὸ δὲ πνεῦμα δοξάζει τὸν υἱόν. «ἐκεῖνος» γάρ, φησίν, «ἐμὲ δοξάσει». καὶ ὁ
μὲν υἱὸς φησιν· «ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα καὶ λαλῶ εἰς τὸν
κόσμον». τὸ δὲ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ λαμβάνει· «ἐκ τοῦ ἐμοῦ» γάρ «λήψεται» 40
6 καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», φησί. καὶ ὁ μὲν υἱὸς «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς
ἦλθε», «τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον», φησίν ὁ υἱός, «ὃ πέμπει ὁ πατήρ ἐν τῷ
ὀνόματί μου».

21,1 Τοιαύτην δὲ τάξιν καὶ φύσιν ἔχοντος τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱόν,
οἷαν ὁ υἱὸς ἔχει πρὸς τὸν πατέρα, πῶς ὁ τοῦτο κτίσμα λέγων οὐ τὸ αὐτὸ
καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀνάγκης φρονήσει; εἰ γάρ ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ
κτίσμα, ἀκόλουθον ἂν εἴη λέγειν αὐτοὺς καὶ τὸν λόγον τοῦ πατρὸς εἶναι
κτίσμα. τοιαῦτα γὰρ οἱ Ἀρειανοὶ φαντασθέντες εἰς τὸν κατὰ Καιάφαν 5
2 Ἰουδαϊσμόν πεπτώκασιν. εἰ δὲ | τὰ Ἀρείου μὴ προσποιοῦνται φρονεῖν
B 670

36 Jo 16,7 37 Jo 17,4.5 38 Jo 16,4 39 Jo 8,26 40 Jo 16,14 41 Jo 5,43 42 Jo 14,26
21,5 Vgl. u. 28,4, 529,19; vgl. *OrArian III* 27,1 (AthW I,1, 337,4), *OrArian III* 28,1
(AthW I,1, 338,2), *De sent* 3,2 (AthW II, 47,23) u.ö.

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴(usque ad 21,2 πατέρα / ζῶν) Zig.

35 ἀπέστειλεν] ἔδωκεν x(sine B) 36 φησιν > arm | ἐγὼ φησιν ~ RS89 |
ἀποστελῶ] ἀποστέλλω LMA + αὐτὸν arm^{2,3} | παράκλητον + πρὸς ὑμᾶς 76
37 καὶ + πάλιν arm | πάτερ > arm | ἐδόξασα + ἐπὶ τῆς (> arm) γῆς 76 arm
38 δοξάζει > arm^{2,3} | φησὶ γὰρ ἐκεῖνος ~ arm⁴ | δοξάσει] δοξάζει arm^{2,3}
39 πατρὸς + μου n76 | ταῦτα] ἐκεῖνα AZig. | καὶ > Un76 | εἰς — 40 κόσμον] ἐν
τῷ κόσμῳ 76 | τὸ > arm^{2,3} | ἐκ — λήψεται > RS89 | γάρ + φησιν Zig. > arm
| λήψεται] λαμβάνει arm 41 ἀναγγελεῖ arm² | ὑμῖν φησὶ] γάρ φησιν ὑμῖν ~
RS89B | φησὶ > 76Zig. | καὶ₂ + πάλιν arm 42 τὸ — ἅγιον] περὶ δὲ τοῦ
πνεύματος τοῦ ἁγίου 76Zig. | ὁ υἱός > x(sine B)Zig.
21,1 τοιαύτην δὲ] καὶ οὖν τοιαύτην arm | ἔχοντας A | τοῦ πνεύματος > 76
2 οἷαν] ὅν M* | τὸν > arm⁴ 3 τοῦ₁ > S arm | ἐξ ἀνάγκης ante καὶ n arm |
ἐστι post 4 κτίσμα arm | υἱοῦ] θεοῦ n 4 εἴη > x(sine UB76^c) 5 τοιαῦτα — 6
πεπτώκασιν > Zig. | κατὰ > A76 arm | Καιάφα A 6 πεπτώκασιν]
ἐκπεπτώκασιν M | μὴ προσποιοῦνται] προσποιούμενοι μὴ UWMn προσποιούμενοι
x(sine B76)Zig.

36 առաքելից + զնա arm^{2,3} 37 καὶ + դարձել | ἐδόξασα + յերկրի
38 փառաւորէ > arm^{2,3} | քանզի առ նա ~ arm⁴ | փառաւորեցէ] փառաւորէ
arm^{2,3} 40 հորի arm^{2,3} | պատմեցէ] պատմէ arm² 42 զհոգւոյն] հոգւոյն arm²
21,1 տօյաւտն ճէ] ի արդ զայսպիսի 2 հայր arm⁴ 3 ի հարկէ ante ի

οἱ περὶ τοῦ πνεύματος τοιαῦτα λέγοντες, φευγέτωσαν καὶ τὰ ἐκείνου
 ῥήματα καὶ μὴ ἀσεβείωσαν εἰς τὸ πνεῦμα. ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς ὁ ἐν τῷ 3
 πατρὶ ὢν, ἐν ᾧ καὶ ὁ πατὴρ ἐστίν, οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀλλ' ἴδιος τῆς τοῦ
 10 πατρὸς οὐσίας. (τοῦτο γὰρ καὶ ὑμεῖς προσποιεῖσθε λέγειν). οὕτως καὶ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἐν τῷ νήφ, ἐν ᾧ καὶ ὁ υἱὸς ἐστίν, οὐ θέμις τοῖς κτίσμασι
 συντάσσειν οὐδὲ διαιρεῖν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ ἀτελῇ τὴν τριάδα
 κατασκευάζειν. τῶν μὲν οὖν ῥητῶν τοῦ τε προφητικοῦ καὶ τοῦ 4
 ἀποστολικοῦ χάριν, ὧν τὴν διάνοιαν παραποιοῦντες ἠπάτησαν ἑαυτούς,
 15 ἀρκεῖ διὰ τούτων διελέγξαι τὴν ἐκ τῆς ἀμαθίας τῶν Τροπικῶν δυσφημίαν· M 581
 ἴδωμεν δὲ λοιπὸν καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ τοῦ
 πνεύματος τοῦ ἁγίου λεγόμενα καὶ ὡς δόκιμοι τραπεζῖται διακρίνωμεν, εἰ
 ἴδιόν τι πρὸς τὰ κτίσματα ἔχει τὸ πνεῦμα ἢ ἴδιον τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἵνα ἢ
 κτίσμα αὐτὸ εἴπωμεν ἢ ἄλλο μὲν τῶν κτισμάτων, ἴδιον δὲ καὶ ἐν τῆς ἐν
 20 τριάδι Θεότητος. τάχα καὶ οὕτως ἐντραπῶσι μαθόντες, ὅσον ἀπάδει τῶν
 θείων λογίων τὰ ἐφευρεθέντα παρ' αὐτῶν τῆς βλασφημίας ῥήματα.

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ (de lin. 16 ἰδωμεν / *intēghnē.p*, usque ad 17 διακρίνωμεν / *rustrēghnē.p*) **Zig.** (usque ad 13 κατασκευάζειν)

7 οἱ > x(sine B)Zig. | περὶ + δὲ x(sine B)Zig. | τοιαῦτα] τὰ αὐτὰ L
8 ῥήματα xZig. | μὴ] μηκέτι arm | πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm | ὁ₁ > x(sine
B76)Zig. | ἔστι > arm | γὰρ > arm 10 προσποιεῖσθαι 89W + δὲ arm
11 οὐ] οὐκ ἔστι arm 12 οὐδὲ] καὶ arm 13 οὖν > M | προφητικοῦ — 14
ἀποστολικοῦ] ἀποστολικοῦ καὶ προφητικοῦ 76 | τοῦ₂ > UM76 15 τούτων +
τοσοῦτως arm | ἐλέγξει n | τῶν > M 16 δὲ > n | καθ' ἑαυτὰ > 76 |
ἑαυτὰ] αὐτὰ RS89B 17 πνεύματος τοῦ ἁγίου] ἁγίου πνεύματος 76 arm | λεγόμενα
> arm⁴ | ὥς — τραπεζίται > 76 | διακρίνωμεν + τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ πνεύματος
arm⁴ 18 ἰδιον₁] ἔχουσι arm | ἔχει > arm | πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm | ἡ] εἰ
arm | ἰδιον₂ + μόνον arm | ἡ₂] μὴ arm 19 εἶπομεν 89 | καὶ ἐν > arm |
ἐν] ἐν ULW | τῆς — 20 θεότητος] τῇ ἀγεννήτῳ τριάδι τῆς θεότητος x | ἐντραπῶσι
μαθόντες] ἐντραπόντες μάθωσι ὅτι arm 21 ἐφευρηθέντα ULA | ῥήματα x

8 πνεῦμα + սուրբ 11 գհոգին] գոգին arm³ | օ՛ւ] ոչ է 12 օ՛ւծէ] և
15 τοῦτων + այսչափ 16 գնոյն] գ**յն arm² | առանձինն] և > arm⁴
17 հոգւոյն սրբոյ] սրբոյ հոգւոյն arm⁴ | գասացեալսս > arm⁴ | քննել]
քննեալ arm⁴ | ընտրեսցուք + գասացուածս յաղագս հոգւոյն arm⁴ 18 ἰδιον₁]
ունին | ստացականս] ստա**կանս arm² | πνεῦμα + սուրբ | ἡ] եթէ | ἰδιον₂ +
միայն 19 ἡ] մի 20 ἐντραπῶσι μαθόντες] պատկառեալք լուիցեն թէ

- 22,1** Τὰ κτίσματα τοίνυν ἐξ οὐκ ὄντων γέγονεν ἀρχὴν ἔχοντα τοῦ
 γίνεσθαι· »ἐν ἀρχῇ« γὰρ »ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν« καὶ
 »πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς«. ἐκ δὲ τοῦ Θεοῦ λέγεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· »οὐδεὶς
 γάρ, φησὶν, »οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν
 αὐτῷ· οὕτως καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. ἡμεῖς 5
 δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ«.
 ποία τοίνυν ἐκ τῶν προειρημένων συγγένεια τῷ πνεύματι πρὸς τὰ
 κτίσματα; τὰ μὲν γὰρ κτίσματα οὐκ ἦν· ὁ δὲ Θεὸς ὧν ἐστὶν ἐξ οὗ καὶ τὸ
 πνεῦμα. τὸ δὲ »ἐκ τοῦ Θεοῦ« οὐκ ἂν εἴη »ἐκ τοῦ μὴ ὄντος« οὐδὲ κτίσμα, ἵνα
2 μὴ κατ' ἐκείνους καὶ ὁ ἐξ οὗ ἐστὶ τὸ πνεῦμα κτίσμα εἶναι νομισθῇ. τίς 10
 οὖν τῶν τοιούτων ἀφρόνων ἀνέξεται »λεγόντων καὶ αὐτῶν ἐν καρδίᾳ μὴ
 εἶναι Θεόν«; καὶ γὰρ εἰ ὥσπερ »οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ« οὕτως »καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ εἰ μὴ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα«·
 πῶς οὖν οὐ δύσφημον ἂν εἴη λέγειν κτίσμα »τὸ ἐν τῷ Θεῷ πνεῦμα τὸ καὶ
 τὰ βάθρη τοῦ Θεοῦ ἐρευνῶν«; μαθήσεται γὰρ ἐκ τούτων εἰπεῖν ὁ τοιοῦτος 15
 τὸ μὲν τοῦ ἀνθρώπου πνεῦμα ἔξωθεν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι, τὸν δὲ
3 ἐν τῷ πατρὶ λόγον εἶναι κτίσμα. | πάλιν τε πνεῦμα ἀγιωσύνης καὶ

B 671

22,2 Gn 1,1 **3** 1Cor 2,11.12 **8** Cf. Ex 3,14 **11** Ps 13,1 **12** 1Cor 2,11
14 1Cor 2,10

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3}

22,1 γέγονεν + τὴν arm **2** γενέσθαι x(sine B) | γὰρ > 89 **4** τὸ₂] τοῦ RS89U
6 τὸ₁ > arm² | πνεῦμα τὸ > A | τοῦ₂ > L* **7** τοίνυν] νῦν RS89 οὖν n |
 προειρημένων] εἰρημένων RS89B | συγγένεια + ἐστὶ arm | τῷ πνεύματι] Θεῷ arm
9 ἂν εἴη] ἔτι arm | οὐδὲ] καὶ arm **10** ὁ > RS89B*, corr. B¹ | ἐστὶ] εἶναι L |
 πνεῦμα + κυρίου arm | εἶναι > arm **11** ἀνέξεται] λέγεται arm | αὐτὸν LWM |
 καρδίᾳ] καρδίαις αὐτῶν arm **12** εἶναι Θεόν] ἔστι Θεός arm | καὶ > arm | εἰ₁ >
 89x | οἶδε + ἐν ἀνθρώπῳ arm **13** πνεῦμα₁ + τοῦ ἀνθρώπου arm | καὶ] οὐδὲ U
 + οὐ arm > W | Θεοῦ + οὐδεὶς οἶδεν 89n | τὸ — πνεῦμα₂] τὸ πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ
 UAn **14** οὖν > RS89B | οὐ δύσφημον] οὐκ ἔστι δύσφημον arm οὐκ ἄνουν x(sine
 UBACn) > U | ἐν — πνεῦμα] πνεῦμα τοῦ Θεοῦ arm **15** ἐρευνῶν An76 : ἐρευνοῦν
 RS89x(sine n76) | ἐκ τούτων > L **16** πνεῦμα > x(sine B) | τοῦ₂ ἀνθρώπου
 > 76 arm **17** λόγον + καὶ τὸ πνεῦμα 89x | εἶναι + οὐ arm | κτίσματα 89x(sine
 MBn)

22,1 *υληρην* **2** *κληρηλην* *κληρηλην* arm² **6** *κζηρη* arm² **7** συγγένεια + *ε* |
 τῷ πνεύματι] *αυτηνη* δηλ **9** ἂν εἴη] *λυ* | οὐδὲ] *ε* **11** ἀνέξεται] *αυτηνη* |
 καρδίᾳ] *υληρηνη* *ηληρηνη* **12** εἶναι Θεόν] *ε* *αυτηνη* *ωδ* | οἶδε + *η* *μωρηληνη* |
 πνεῦμα + *μωρηληνη* | *ημω*] *ημω* arm² **14** οὐ δύσφημον] *ηε* *ε* *ζωρηληνη* *ηλη* |
 ἐν — πνεῦμα] *κζηρηνη* *αυτηνη* δηλ **17** εἶναι + *ηε*

Τὸ τοίνυν μὴ ἀγιαζόμενον παρ' ἑτέρου μηδὲ μετέχον ἀγιασμοῦ, **23,1**
ἀλλ' αὐτὸ μεθεκτὸν ὄν, ἐν ᾧ καὶ τὰ κτίσματα πάντα ἀγιάζεται, πῶς ἂν

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3}

20 φησὶν + *ωϋλ λουασηαρου.ρ* **23** γράφωv ἔλαγεν] *գրեաղ ասելով* **26** διὰ +
տեառն մերոյ **29** γάρ + *ասէ* | κτισθήσονται] *նորոգեցին* **30** ἀπαξ]
միւսանգամ pro միանգամ **31** τῆςι — **32** αἰοiυv] *յերկնաւոր պարգեւացն*
23,2 է > arm² | μεθεκτόv] *անեղ* | καὶ — πάντα] *բոլոր ստացական.ρ*

εἷη ἐν τῶν πάντων ἢ ἴδιον τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; ἀνάγκη γὰρ τοῖς
 τοῦτο λέγουσιν εἰπεῖν καὶ τὸν υἱόν, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ἓνα τῶν
 2 πάντων εἶναι. πνεῦμα ζωοποιοῦν λέγεται· »ὁ ἐγείρας« γάρ, φησὶν, 5
 »Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ
 ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ὑμῖν«. καὶ ὁ μὲν κύριός ἐστιν ἡ αὐτοζωή
 καὶ »ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς« ὡς εἶπεν ὁ Πέτρος· ἔλεγε δὲ αὐτὸς ὁ κύριος· »τὸ
 ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς
 3 ζωὴν αἰώνιον«. »τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ πνεύματος, οὗ ἔμελλον 10
 λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν«. τὰ δὲ κτίσματα, ὥσπερ εἴρηται,
 ζωοποιούμενά ἐστι δι' αὐτοῦ. τὸ δὲ μὴ μετέχον ζωῆς, ἀλλ' αὐτὸ
 μετεχόμενον καὶ ζωοποιοῦν τὰ κτίσματα ποίαν ἔχει συγγένειαν πρὸς τὰ
 γενητά; ἢ πῶς ὅλως ἂν εἷη τῶν κτισμάτων, ἅπερ ἐν ἐκείνῳ παρὰ τοῦ
 4 λόγου ζωοποιεῖται; χρῖσμα λέγεται τὸ πνεῦμα καὶ ἔστι σφραγίς. ὁ μὲν 15
 γὰρ Ἰωάννης γράφει· »καὶ ὑμεῖς τὸ χρῖσμα, ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν
 ὑμῖν. καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρῖσμα
 5 | διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων«. ἐν δὲ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐα γέγραπται·

B 672

23,5 Rm 8,11

8 Act 3,15

8 Jo 4,14

10 Jo 7,39

16 1Jo 2,27

RS89 ULWMBAn76 arm^{2,3} Zig. (de lin. 23,5 πνεῦμα) **Cantac.** (de lin. 23,15 χρῖσμα)

3 ἴδιον + εἶναι arm | τῶν μετεχόντων] οἱ μέτοχοί εἰσιν arm | γὰρ + ἐστιν arm
 5 εἶναι + τὸ Zig. | ζωοποιοῦν] ζωοποιὸν RS89UBn | γάρ > Zig. | φησὶν post
 6 Χριστὸν B + Ἰησοῦν x(sine B) 6 θνητὰ] νεκρὰ B* | ὑμῶν σώματα ~
 RS89 | ὑμῶν] ἡμῶν n 6/7 τὸ ἐνοικοῦν U | πνεῦμα U | ἡμῖν Sn | καὶ +
 πάλιν arm | ἡ > W 8 ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς] ζωῆς ἀρχηγὸς arm | ὁ > B | δὲ
 αὐτὸς non leg. 76 | αὐτοῖς x(sine B) 9 ἐν > arm | αὐτῷ > arm³ | ὕδατος
 + ζωοποιούντος arm | ἀλλομένου M 10 ζωὴν αἰώνιον] τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον arm
 11 λαμβάνειν + πάντες 76 | ὥσπερ εἴρηται > 76 | ὥσπερ] ὡς x(sine B)Zig. |
 εἴρηται + καὶ S 12 εἰσι M | αὐτὸ > arm 14 γέννητά A | παρὰ] καὶ διὰ arm
 15 χρῖσμα] χρ**μα A χρίσματα L* | ἔστι] ἔτι > n armCantac. | σφραγίς] σφαγίς
 R 17 διδάξῃ U διδάσκει 89 arm | ἀλλ' — 18 ὑμᾶς > x(sine UBAC alt. man.)Cantac.
 | ἀλλ' > arm | ὡς > B | χρῖσμα arm: τὸ πνεῦμα αὐτοῦ RS89UB Ac alt. man.
 18 διδάξῃ arm | ὑμᾶς + εὐθὺς arm

3 ἴδιον + *qhl* | τῶν μετεχόντων] *hrr.p hahhrrh.p hghb* | γὰρ + *l* 7 καὶ + *hwhdhw*
 8 ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς] *hghbgh wnhghhrrh* 9 *hwh* > arm³ 10 ὕδατος +
hghhghhgh | *hghhgh* *hghhgh* arm³ 14 παρὰ] *h h dghb* 17 *hghhgh* *hghhgh*
 18 *hghhgh* | ὑμᾶς + *hghhghhgh*

22 τὰ δὲ] *πλυσθί, γαγθ* *է եթէ* 23 *աւ ծանին և կնքին* 25 ἰδιότης + *է* 27 *առ* >
arm² (lac.) 26 οὐκοῦν καὶ] *վասն որոյ* 27 οὐ — *էի]* *որպէս ոչ* | *σφραγισμένων*
+ *է* 31 *Հոտ անոյշ]* *Հոտ անուշ* arm² | *կնքողին քրիստոսի* ~ arm² 34 *ի ձեզ*
քրիստոս | *καὶ οὕτως]* *πλυσθί*

13 λέγων — 14 φύσεως] *ստաղական* (*ստական* arm²) *բնութիւն ասել զՀոգին* | καὶ] *այլ* 15 οὐκ + է | ὅτι] *ասել* | δὲ] *դարձեալ* 17 ἔμπροσθεν] *և կանխաւ* *ճառեցաք* 18 *նոցա*] *ի նոցանէ* arm³ 20 Τίτον + *ասելով* 22 *եթէ*] *արդ* arm⁴ 23 *ստանալ*] *ստանալ* arm³ | *և նորոգէ զամենայն* ~ arm^{2,3} | *նմանութիւն* + *և* arm⁴ | *իցէ*] *ունի* arm⁴ 24 συγγένεια + *իցէ* arm^{2,3} + *ունի* arm⁴ | τῷ κτίζοντι + *և* | εἴη + *մարթ* | ἐν ᾧ] *ի ձեռն որոյ* 25 πάντα + *գոյ նմա*

τὸν υἱὸν βλασφημία, ὥστε τοὺς λέγοντας τὸ πνεῦμα κτίσμα εἶπεῖν, ὅτι καὶ
 7 ὁ λόγος, »δι' οὗ τὰ πάντα κτίζεται«, κτίσμα ἐστίν. εἰκὼν τοῦ υἱοῦ
 λέγεται καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα· »οὗς« γὰρ »προέγνω καὶ προώρισε συμμόρ-
 φους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ«. οὐκοῦν τοῦ υἱοῦ κατ' ἐκείνους ὁμολο-
 γουμένου μὴ εἶναι κτίσματος οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ ἡ τούτου εἰκὼν κτίσμα. 30
 ὁποία γὰρ ἂν εἴη ἡ εἰκὼν, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ τὸν, οὗ ἐστίν ἡ εἰκὼν,
 8 εἶναι. ὁθεν εἰκότως καὶ πρεπόντως ὁμολογεῖται ὁ λόγος μὴ ὦν κτίσμα
 εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὑπάρχων. ὁ ἄρα τὸ πνεῦμα συναριθμῶν τοῖς κτίσμασι
 πάντως που καὶ τὸν υἱὸν ἐν τούτοις συναριθμήσει δυσφημῶν ἐν τούτῳ
 καὶ τὸν πατέρα διὰ τὴν εἰς τὴν εἰκόνα τούτου δυσφημίαν. 35
 25,1 Ἄλλο ἄρα τῶν κτισμάτων ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ δέδεικται μᾶλλον

27 Cf. Jo 1,3; Col 1,16 29 Rm 8,29

RS89,93 (de lin. 26 [ὡς] τε τοῦς) ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ (de lin. 29 εἰκὼν/
 ὑποκείμενον) Zig.

26 υἱὸν + ἐστὶ arm | βλασφημία > x(sine UB^c) 27 κτίζεται] ποιεῖται arm
 | ἐστίν > 89 | εἰκὼν] οὐκοῦν 93 + γὰρ (?) 76^c 28 πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm⁴
 | προέγνω] ἔγνω x(sine UB) | καὶ > arm | προώρισε + γίνεσθαι arm 29
 οὐκοῦν] τοῖνον 93 | τοῦ — 30 κτίσματος] εἰ μὴ ἐστὶ κτίσμα υἱὸς arm⁴ | υἱοῦ +
 καὶ RS89B76^c 30 εἶναι > x(sine UB) | εἴη] ἐστίν arm | οὐδὲ] οὐν arm^{2,3} 31
 ἡ₁ > M | ἂν > 93 | καὶ arm⁴ | εἴη] ἡ ἢ ἐστίν arm | τοιοῦτον + ἔτι arm⁴ |
 ἀνάγκη + ἐστὶ arm | τὸν οὗ] τοὺς ὧν arm^{2,3} | ἡ₁ > 93A*, non leg. 76 32 εἶναι
 ante τοιοῦτον x(sine B) > 89 | καὶ > arm | κτίσμα + ἀλλ' arm⁴ 33 ὁ >
 x(sine BA76) | τοῖς κτίσμασι συναριθμῶν τὸ πνεῦμα ~ xZig. | κτίσμασιν + ὁ x(sine
 BA*76) 34 δυσφημῶν + καὶ arm⁴ | ἐν τούτῳ] διὰ τούτου arm 35 καὶ + εἰς arm
 | τὴν εἰκόνα] τὸν υἱὸν 76 | τούτου] αὐτοῦ x(sine B) | δυσφημίαν] βλασφημίαν
 arm n + ὡς 93 + ὅς ἐστίν εἰκὼν αὐτοῦ 76
 25,1 ἄλλο — 2 θεοῦ > arm⁴ ἄλλο ἄρα] ἄρα οὖν οὐ x(sine B) | καὶ — 3 πνεῦμα > 93

25 πάντα + φημι ὑμῶν 26 υἱὸν + ἐ 27 κτίζεται] ὡρῶναι 28 ζῆλον + ὑπερβ
 arm⁴ | προώρισε + ὑπερβ 29/30 ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι
 ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι
 31 ὡρῶναι ὡρῶναι + ὡρῶναι arm⁴ | ἀνάγκη + ἐ | ὡρῶναι ὡρῶναι arm^{2,3} 32 ὡρῶναι ὡρῶναι + ὡρῶναι
 arm⁴ 33 ὡρῶναι > arm^{2,3} | ὡρῶναι ὡρῶναι ὡρῶναι arm⁴ 34 ὡρῶναι ὡρῶναι
 + ὡρῶναι arm⁴ | ἐν τούτῳ] ὡρῶναι ὡρῶναι 35 καὶ + ὡρῶναι | ὡρῶναι (ὡρῶναι arm⁴)
 ὡρῶναι | δυσφημίαν] ὡρῶναι ὡρῶναι
 25,1 ὡρῶναι — ὡρῶναι ὡρῶναι > arm⁴

2 κἀκεῖνο] այնպէս (ապա arm⁴) դարձեալ 3 ζարηουμν arm^{2,3} | է + և arm⁴ | արդ] և
արդ arm⁴ 4 յառաջկոյս] առաջկոյս arm³ 5 ἤττον + քան զառաջինն | որդի ոչ ~
arm^{2,3} 6 և > arm³ | καὶ + վասն այնորիկ | նմին + ինքն arm^{2,3} 8 է_{1,2} > arm⁴
| ἀνάγκη + է | ἐκ — 9 ἀμέλει] գտաքեալն յաստուծոյ և նորին գոլ ինքեան
որդւոյն բնութեան (բնութենէ arm³). վասն որոյ և 11 σοφίας₁ + և գաւրութեան
arm⁴ | գրեալ + է arm⁴ 13 δόξης + և նոյնգունակ և | ասի] սուրբ arm⁴ 14 ἐφ' —
λεγουσής] վկայելով ամենայն գրող | պաւղոսի] պաւղոս arm⁴

15 Κορινθίοις· »εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν«, καὶ ἐν ἑτέροις· »οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας«. καὶ αὖθις· »ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα 4 τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον· ἄββᾶ, ὁ πατήρ«. ὁ δὲ Πέτρος ἔγραφεν· »εἰ ὀνειδίζεσθε ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, μακάριοι, ὅτι τὸ τῆς δόξης 20 καὶ δυνάμεως καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπέπαιται«. ὁ δὲ κύριος εἶρηκε »πνεῦμα τῆς ἀληθείας« καὶ »παράκλητον« εἶναι τὸ πνεῦμα, ἐξ οὗ δέκνυνται τελείαν εἶναι ἐν τούτῳ τὴν τριάδα. ἐν τούτῳ γ' οὖν ὁ λόγος 5 τὴν κτίσιν δοξάζει, θεοποιῶν δὲ καὶ υἰοποιῶν προσάγει τῷ πατρί. τὸ δὲ συνάπτον τῷ λόγῳ τὴν κτίσιν οὐκ ἂν εἴη αὐτὸ τῶν κτισμάτων. καὶ τὸ 25 υἰοποιοῦν δὲ τὴν κτίσιν οὐκ ἂν εἴη ξένον τοῦ υἱοῦ, ἐπεὶ ζητεῖν ἕτερον ἀνάγκη πνεύμα, ἵνα καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνῳ συναφθῇ τῷ λόγῳ. ἀλλ' ἄτοπον τοῦτο. οὐκ ἄρα τῶν γεννητῶν ἐστὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος, ἐν ᾧ καὶ τὰ γενητὰ ὁ λόγος θεοποιεῖ. ἐν ᾧ δὲ θεοποιεῖται ἡ

15 1Cor 2,8 16 Rm 8,15 17 Gal 4,6 19 1Pt 4,14 21 Jo 14,17; 14,16

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ Zig.(de lin. 16 οὐ)

15 Κορινθίοις] πρὸς Κορινθίους arm 16 πνεῦμα] τὸ πνεῦμα arm 17 πνεῦμα₁] τὸ πνεῦμα arm 18 ἡμῶν] ὑμῶν 76Zig. τῶν ἀνθρώπων A | ὁ₂ — 19 ἔγραφεν] καὶ Πέτρου γράφοντος arm | ὀνειδίζόμεθα x(sine B) | ἐν τῷ ὀνόματι] ἔτι ἔνεκεν τοῦ ὀνόματος arm 20 δυνάμεως + ὄνομα ἐστὶ arm | καὶ₂ — θεοῦ > x(sine B) | ὑμᾶς] ἡμᾶς x(sine B76) | ἀναπαύεται n 22 ἐν₁ τούτῳ] λέγεται arm³ > arm⁴ | ἐν₂ τούτῳ] διὰ (+ δὲ arm⁴) τούτου arm | γ' οὖν] γὰρ 93 | οὖν > arm^{3,4} 23 δὲ post υἰοποιῶν 93x(sine Bn) > S 24 συνάπτον] συνδοξάζον x(sine B) | αὐτὸ — 25 εἴη > 93* | κτισμάτων] λεγομένων arm⁴ 25 υἰοποιοῦν (sic) 89 | ἐπεὶ] ἐπειδὴ 93 > arm | ἐπεὶ ζητεῖν] ἐπιζητεῖν (+ οὖν n) x(sine UB) 25/26 ἀνάγκη ἐστὶν ἕτερον arm | ἐκείνῳ] Χριστῷ x(sine UB) | συνάψῃ x(sine UBA) συνάψει A | λόγῳ] Θεῷ x(sine UB) | ἄτοπον + ἐστὶ arm 27 ἄρα + ἐν (post γεννητῶν M) x(sine B) 28 ἐν — 29 θεότητος > x(sine UB) | καὶ > arm | δὲ > arm⁴

15 Κορινθίοις] *ⲁⲛ ⲕⲟⲣⲓⲛⲗⲓⲟⲩⲥ* | *ⲡⲉⲛⲉⲩⲙⲁ*] *ⲡⲉⲛⲉⲩⲙⲁ* arm⁴ 16 πνεῦμα] *ⲡⲉⲛⲉⲩⲙⲁ*₁] *ⲡⲉⲛⲉⲩⲙⲁ* arm² | ὁ₂ — 19 ἔγραφεν] *ⲕⲁⲓ ⲡⲉⲧⲣⲟⲩ ⲕⲣⲁⲫⲟⲛⲟⲩⲥ* | *ⲟⲩⲛⲉⲓⲃⲓⲛⲟⲙⲁⲩ*] *ⲉⲧⲓ ⲉⲛⲉⲕⲉⲛ ⲧⲟῦ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ* arm | *ⲟⲩⲛⲉⲓⲃⲓⲛⲟⲙⲁⲩ* x(sine B) | *ⲉⲛ ⲧῷ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ*] *ⲉⲧⲓ ⲉⲛⲉⲕⲉⲛ ⲧⲟῦ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ* arm | *ⲉⲛ ⲧῷ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ*] *ⲉⲧⲓ ⲉⲛⲉⲕⲉⲛ ⲧⲟῦ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ* arm³ > arm⁴ | *ⲉⲛ ⲧῷ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ*] *ⲉⲧⲓ ⲉⲛⲉⲕⲉⲛ ⲧⲟῦ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ* arm^{3,4} 23 δὲ post υἰοποιῶν 93x(sine Bn) > S 24 συνάπτον] *ⲟⲩⲛⲉⲓⲃⲓⲛⲟⲙⲁⲩ* arm⁴ 25 υἰοποιοῦν (sic) 89 | ἐπεὶ] *ⲉⲧⲓ ⲉⲛⲉⲕⲉⲛ ⲧⲟῦ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ* arm | ἐπεὶ ζητεῖν] *ⲉⲧⲓ ⲉⲛⲉⲕⲉⲛ ⲧⲟῦ ⲟⲩⲛⲟⲙⲁⲩ* arm | ἐκείνῳ] *ⲕⲣⲓⲥⲧῷ* x(sine UB) | συνάψῃ] *ⲕⲣⲓⲥⲧῷ* x(sine UBA) συνάψει A | λόγῳ] *ⲧⲉῷ* x(sine UB) | ἄτοπον + ἐστὶ arm 27 ἄρα + ἐν (post γεννητῶν M) x(sine B) 28 ἐν — 29 θεότητος > x(sine UB) | καὶ > arm | δὲ > arm⁴

κτίσις, οὐκ ἂν εἴη ἐκτὸς αὐτὸ τῆς τοῦ πατρὸς Θεότητος.

26,1

“Ὅτι δὲ ἄνω τῆς κτίσεως ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἄλλο μὲν παρὰ τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν, ἴδιον δὲ τῆς Θεότητος, ἔξεστι καὶ ἐκ τούτων πάλιν συνιδεῖν. ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοιώτον ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· »ἅγιον«, γάρ φησι, »πνεῦμα σοφίας φεύξεται δόλον καὶ ἀπαναστήσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων«. καὶ ὁ μὲν Πέτρος φησὶν· »ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πραέος 5 καὶ ἡσυχίου πνεύματος«. καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοφίᾳ· »τὸ γὰρ ἀφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι« καί, | εἰ »οὐδέις οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ«, οὐκ ἔνι δὲ παρὰ τῷ Θεῷ, ὡς εἶπεν ὁ Ἰάκωβος, »παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα«. ἐν τῷ Θεῷ ὃν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον 10 εἰκότως ἂν εἴη ἄτρεπτον καὶ ἀπαράλλακτον καὶ ἀφθαρτον. ἡ δὲ τῶν 10 γεννητῶν καὶ κτιστῶν φύσις ἐστὶ τρεπτή, ἅτε δὴ ἔξωθεν οὔσα τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστᾷσα· »πᾶς« μὲν γὰρ »ἄνθρωπος«,

26,3 Sap 1,5 5 1Pt 3,4 6 Sap 12,1 7 1Cor 2,11 9 Jac 1,17 12 Ps 115,2

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ Zig. doct. (de lin. 26,1 ὅτι usque ad 26,3 συνιδεῖν) **Damasc.** (de lin. 26,1 ὅτι usque ad 26,3 συνιδεῖν)

29 ἐκτὸς post Θεότητος 93

26,1 ἄνω — κτίσεως] Θεός arm⁴ | τὸ πνεῦμα + τὸ ἅγιον Damasc. | καὶ — 2 Θεότητος > arm⁴ | ἄλλο — 2 φύσιν > 76 | δὲ] μὲν 76^c > 76* | Θεότητος + ἄλλο δὲ παρὰ τὴν τῶν γεννητῶν φύσιν 76 | καὶ > arm⁴ | καὶ ἐκ τούτων > Damasc. | τούτου RS89,93LBA doct. | πάλιν > arm **3** τὸ ἅγιον > arm⁴ **4** σοφίας] παιδείας RS89,93B **5** ἀφθάρτῳ + καὶ ἡσυχίῳ x(sine B) | πραέως 89 **6** καί₂ > arm⁴ | τὸ γὰρ] γέγραπται τὸ 76 **6/7** πνεῦμά σου (> arm⁴) ~ arm^{2,3} | εἰ₁ > x(sine B) **8** ἔνι] ἐστὶ Zig. | παρὰ] περὶ B | ὁ > 93x(sine B) **9** παραλλαγή + καὶ arm⁴ | τροπῆς] τροπικῶς S* | ἐν > arm^{2,3} | Θεῷ + τοίνυν x(sine B*) **10** ἂν εἴη] ἐστὶν arm + οὖν arm^{2,3} | ἀπαράλλακτον] ἀναλλοιώτον M + τὸ ἅγιον πνεῦμα arm⁴ **11** καὶ + τῶν RS89,93B | τοῦ **12** Θεοῦ] τῆς θείας arm | οὐκ ὄντων] οὐκότων (sic) 93

26,1 *ἡ ψερ .ρῶν ἡμωρηγελωδῶ]* *ωυυηλωδ* arm⁴ | *ἡ — 2 ωυυηλωδελθελῶν* > arm⁴ | *ἡ > arm⁴* **3** *ἡ ὑρησ ὠπῶνελ]* *ἡμῶνελ* arm⁴ | *υηερρ₁* > arm⁴ **4** *ὑἑνῶνελθελῶν]* *ὑἑνῶνελθελῶν* arm^{2,3} **5** *ὑἑνῶνελθελῶν]* *ὑἑνῶνελθελῶν* arm^{2,3} **6** *ἡ > arm⁴* | *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν* arm⁴ **7** *ἡρῶν .ρῶ* (> arm⁴) ~ arm^{2,3} **8** *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν* arm^{2,3} | *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν* arm³ **9** *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν* + *ἡ arm⁴* | *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν* > arm^{2,3} **10** ἂν εἴη] *ἡ + ἡμῶν arm^{2,3}* | *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν* + *ἡμῶν arm⁴* **11/12** τοῦ Θεοῦ] *ἡμῶνελθελῶν]* | *ἡμῶνελθελῶν]* *ἡμῶνελθελῶν]* arm⁴

φησί, »ψεύστης«. καί· »πάντες ἡμαρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ
 Θεοῦ«. »ἀγγέλους δὲ τοὺς μὴ τη|ρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλ' 4
 15 ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίοις B 675
 ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν«. ἐν δὲ τῷ Ἰώβ· »εἰ κατὰ ἀγίων ἀγγέλων αὐτοῦ οὐ
 πιστεύει,« »ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ«. ὁ δὲ Παῦλος 5
 γράφει· »οὐκ οἶδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά; ἀλλὰ γὰρ
 καὶ ἠκούσαμεν, ὅτι ὁ διάβολος ἐν μέσῳ τῶν χερουβὶμ ὧν καὶ »ἀποσφρά-
 20 γισμα ὁμοιώσεως« γενόμενος »ἐξέπεσεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὡς ἀστραπή«.
 εἰ δὲ τὰ μὲν κτίσματα τρεπτήν ἔχει τὴν φύσιν καὶ γέγραπται περὶ 6
 ἀγγέλων τοιαῦτα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ αὐτὸ ἐστὶ καὶ ἀναλλοίωτον καὶ τῆς
 τοῦ υἱοῦ ἀτρεψίας ἐστί, μένον ἀεὶ σὺν αὐτῷ ἄτρεπτον, ποία ὁμοιότης τῷ
 ἀτρέπτῳ πρὸς τὰ τρεπόμενα; δῆλον γὰρ εἶη, ὡς οὔτε κτίσμα ἐστὶν οὔτε
 25 ὅλως τῆς τῶν ἀγγέλων οὐσίας ἐστὶ διὰ τὸ ἐκείνους εἶναι τρεπτούς, »ἀλλ'
 εἰκὼν τοῦ λόγου καὶ τοῦ πατρὸς ἰδιὸν ἐστὶ. πάλιν τε τὸ μὲν »πνεῦμα 7
 κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην«. οὕτω γὰρ καὶ ὁ Δαβὶδ ψάλλει· »ποῦ

13 Rm 3,23 14 Jud 6 16 Jb 4,18 17 Jb 25,5 18 1Cor 6,3 19 Cf. Ez 10,6,7
 20 Ez 28,12 20 Lc 10,18 (Is 14,12) 26 Sap 1,7 27 Ps 138,7

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴(usque ad 14 Θεοῦ / 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤) Zig.

13 φησί > arm | ψεύστης > arm⁴ 14 δὲ] τε x(sine B) | ἑαυτῶν] ἰδίαν L | ἀρχήν]
 φύσιν arm | ἀλλ' — 15 οἰκητήριον > arm | εἰς — 16 τετήρηκεν] σειραῖς ζόφον
 ταρταρῶσθαι παρέδωκεν (2Pt 2,4) n > x(sine UB) | ἀγίων > arm | ἀγγέλων
 > x(sine UB) 17 πιστεύει + κατὰ δὲ ἀγγέλων αὐτοῦ σκολιὸν τι ἐπενόησεν
 RS89,93UB (Jb 4,18) | οὐ] οὐκ εἰσὶ arm | αὐτοῦ > 93 18 γράφει + λέγων
 arm 19 καὶ₁ > arm | ἠκούσαμεν ὅτι > x(sine B) 20 ὁμοιώσεως + τοῦ Θεοῦ arm
 | τοῦ οὐρανοῦ RS89,93B 21 τρεπτήν] τοιαύτην x(sine UB)Zig. | τὴν > x(sine
 UB)Zig. 22 πνεῦμα τὸ αὐτὸ] αὐτὸ πνεῦμα ἄτρεπτον arm | τὸ αὐτό] ἔν x(sine
 UB) | αὐτὸ + arm | καὶ₂] κατὰ arm 23 τοῦ — ἐστί] ἀτρεψίας τοῦ υἱοῦ arm |
 υἱοῦ] Θεοῦ 93 | ποία + δ' οὖν arm | ὁμοιότης + ἐστὶ arm 24 γὰρ + ἂν Mn arm
 Zig. | γὰρ εἶη] οὖν 76 | ὡς οὔτε] ὥστε M* οὔτε M^c | ἐστὶ κτίσμα arm
 25 ὅλως] πάλιν ἐκ arm | τὸ > arm² | εἶναι ἐκείνους arm 26 τοῦ₁ > x(sine
 Bn76*) | τε] δὲ 93 > B 27 ὁ > WB | ψάλλει] ψάλλων φησί arm

13 𐎡𐎢𐎣𐎤 > arm⁴ | 𐎠𐎡 > arm⁴ 14 ἀρχήν] 𐎠𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 16 𐎢𐎣𐎤] 𐎢𐎣𐎤 arm³ |
 οὐ] 𐎠𐎢𐎣𐎤 18 γράφει + 𐎡𐎢𐎣𐎤 | 𐎠𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 𐎠𐎢𐎣𐎤 arm³ 20 ὁμοιώσεως
 + 𐎡𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 22 𐎠𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 u > arm³ | πνεῦμα τὸ αὐτό] 𐎠𐎢𐎣𐎤 𐎠𐎢𐎣𐎤
 𐎡𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 | καὶ] 𐎠𐎢𐎣𐎤 23 τοῦ — ἐστί] 𐎡𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 | ποία + 𐎠𐎢𐎣𐎤
 𐎡𐎢𐎣𐎤 | ὁμοιότης + 𐎠𐎢𐎣𐎤 24 γὰρ + 𐎡𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 25 ὅλως] 𐎠𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 | 𐎠𐎢𐎣𐎤] 𐎡 >
 arm² 27 ψάλλει] 𐎡𐎢𐎣𐎤𐎠𐎢𐎣𐎤 𐎡𐎢𐎣𐎤

πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου»; καὶ πάλιν ἐν τῇ Σοφίᾳ γέγραπται·
 »τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι«. τὰ δὲ γενητὰ πάντα ἐν
 μεμερισμένοις τόποις εἰσίν, ἥλιος μὲν καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες ἐν τῷ στερεώ- 30
 8 ματι, νεφέλαι δὲ ἐν τῷ ἀέρι. καὶ τοῖς ἀνθρώποις »ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν« οἱ
 τε ἄγγελοι »ἀποστέλλονται εἰς διακονίαν« καὶ »ἤλθον οἱ ἄγγελοι παρα-
 στῆναι ἐνώπιον κυρίου«, ὡς ἐν τῷ Ἰωβ γέγραπται καὶ »ἐνυπνιάσθη« δὲ
 Ἰακώβ ὁ πατριάρχης »καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἥς ἡ κεφαλὴ
 ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ 35
 κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς«. εἰ δὲ τὸ μὲν πνεῦμα πάντα πληροῖ καὶ ἐν τῷ λόγῳ
 M 593 πάρεστιν ἐν μέσῳ πάντων, οἱ δὲ ἄγγελοι ἐλαττοῦνται | τούτῳ καί, ἐνθα
 ἀποστέλλονται, ἐκεῖ πάρεσιν, οὐκ ἀμφίβολον οὖν, ὅτι οὔτε τῶν γενητῶν
 οὔτε ὅλως ἄγγελός ἐστιν, ὡς ὑμεῖς λέγετε, τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἄνω τῆς τῶν
 ἀγγέλων φύσεως ἐστι. 40
 27,1 Πάλιν γὰρ καὶ ἐκ τούτων ἂν τις ἴδοι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς

29 Sap 12,1 30 Cf. Gn 1,16.17 31 Od 2,8 (Dt 32,8) 32 Hbr 1,14 33 Jb 1,6
 34 Gn 28,12

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴(de lin. 27,1 πάλιν / *qawrālewl*) Zig.

28 πορευθῶ + ἐγὼ arm | σου + ἡ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ἐγὼ ποῦ φύγω arm (Ps 38,7) 31 νεφέλαι] νέφη x(sine B) | ἐθνῶν + κατὰ ἀριθμὸν τῶν ἀγγέλων Θεοῦ arm (Dt 32,8) 32 τε] δὲ x(sine B) | διακονίας RSB | καὶ — 33 κυρίου > arm | παραστῆσαι 93 33 ἐνώπιον + τοῦ RS89B | ὡς > W | ὡς — γέγραπται > 76 | δὲ > x(sine B) 34 ὁ πατριάρχης + καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι arm > 76 | ἐν τῇ γῇ > x(sine B) 35 ἀφικνεῖται S | τὸν > M* | Θεοῦ + ὅτι arm | καὶ₂ > M | καί₂ 36 κατέβαινον > n | μὲν > 93 37 πάρεστιν] ἐστὶν x(sine B) arm | ἐλαττοῦνται τούτῳ] ἐλάττους ὄντες ἐν τόπῳ εἰσι x(sine B) 38 ἀποστέλλονται + μόνον arm | ἐκεῖ + δὲ arm | οὐκ + ἔστιν arm ἐστιν it. arm³ | οὖν > RS89,93UBn 39 ὅλως > 93x(sine B) | λέγετε] τίθετε arm φατὲ U | τὸ πνεῦμα ante ὡς A
 27,1 γὰρ] δὲ n > arm | ὡς > x(sine B) arm^{2,3}

28 πορευθῶ + *ku* | σου + *qawd jbrkswq .pqr ku jn qawrālewl.p* 31 ἐθνῶν + *ruw*
βουλη ζηρωαληωγν wuwhldh 34 ζαρωαληωγν] *hawawlewn* arm³ + *k kwlku h*
shwlewn 35 Θεοῦ + *qr* 38 ἀποστέλλονται + *dhawj* | ἐκεῖ + *hwl* | οὐκ + *l* |
l it. arm³ 39 λέγετε] *qawle.p*
 27,1 *qr* > arm^{2,3}

28,1

14 ἀγγελῶν | φωνὴ ἡ | χιλιάδες + ἐν **15** ρηλερ.ρ ρηλερηγ] ρελερ.ρ ρελερηγ arm²
16 σερὰφίμ + ζρεζωαή.ρ ἡ | ἀπλως + αουελ **18** πολλοὶ + ἡ ὠν|θρή.ρ |
ὁμοϊότης + ἐ | καὶ] ἐ|θ-ἐ **19** ᾄδηνον + ἐ **20** ἱδιον — 25 θεόττητος]
ωλτωρ ἡ ωνωανδύωλ ἥν.ρθεως ἡ ηζ ἡωραδέωλ ζενηρ ἦ ρένου|θ-ἐν-ἐ ἡ γωυσηουωδνου|θ-ἐν-ἐ
(γ- > arm³)

ἐλαττον τούτων φρονεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ἵνα μὴ εἰς τοὺς νῦν κατὰ
Καϊάφαν Ἰουδαίους καὶ εἰς Σαβέλλιον περιπέσῃ, οὔτε πλεῖον ἐπινοεῖ, ἵνα μὴ
εἰς τὴν Ἑλλήνων πολυθεότητα κυλισθῇ. καὶ ὅτι αὕτη ἡ πίστις τῆς 20
ἐκκλησίας ἐστὶ, μαθέτωσαν πῶς ὁ μὲν κύριος ἀποστέλλων τοὺς ἀποστό-
λους παρήγγειλε τοῦτον θεμέλιον τιθέναι τῇ ἐκκλησίᾳ λέγων· »πορευθέν-
τες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς
καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«. οἱ δὲ ἀπόστολοι πορευθέντες οὕτως
ἐδίδασκαν· καὶ τοῦτό ἐστιν εἰς πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐκκλησίαν τὸ 25
κήρυγμα.

29,1 Οὐκοῦν τοῦτον ἐχούσης τῆς ἐκκλησίας τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως,
εἰπάτωσαν πάλιν ἡμῖν ἐκεῖνοι καὶ ἀποκρινάσθωσαν· τριάς ἐστὶν ἡ δυάς; εἰ
μὲν οὖν δυάς ἐστὶ, συναριθμείσθω παρ' ὑμῶν τοῖς κτίσμασι τὸ πνεῦμα.
οὐκ ἔστι μέντοι τὸ τοιοῦτον ὑμῶν φρόνημα εἰς ἓνα θεόν, τὸν »ἐπὶ πάντων
καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι«. τὸ γὰρ »ἐν πᾶσιν« οὐκ ἔχετε, διαιροῦντες καὶ 5

18 S.o. 21,1, 504,5f. 19 Cf. *OrArian III* 4,1 (AthW I,1, 310,3) sowie LexAth 1319, ferner W.A. Bienert, Sabellius und Sabellianismus als historisches Problem, in: Logos (FS L. Abramowski), BZNW 67, 1993, 124-139. 22 Mt 28,19 29,4 Eph 4,6

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ Zig. (de lin. 28,22 πορευθέντες usque ad 29,3 πνεῦμα) **Sev.** (usque ad 20 κυλισθῇ)

18 τούτων] τι U | ἵνα — 20 κυλισθῇ > arm⁴ | νῦν > B*, sup. B^I 19 Ἰουδαίους +
ἐστὶ arm | εἰς + τὸν arm | περιπέσῃ] ἐμπέσῃ S89,93B ἐνπέσῃ (sic) R | οὔτε +
πάλιν arm | πλεόν RS89,93WB 20 κυλισθῇ πολυθεότητα ~ arm^{2,3}
πολυθεότητα ἐγκυλισθῇ 89 πολυθεΐαν κατακυλισθῇ x(sine B) | ἡ > RS89,93n |
ἡ — 21 ἐστὶ] ἐστὶν ἐκκλησίας πίστις arm | τῆς + καθολικῆς 93 21 μαθέτωσαν +
ὅτι arm | ὁ μὲν κύριος > arm^{2,3} | ἀποστόλους] μαθητὰς arm 22 παρήγγειλε n
παρήγγελε 93 | παρήγγειλε — ἐκκλησίᾳ > M | τοῦτον — ἐκκλησίᾳ > arm⁴ |
τοῦτον] τὸν W + τὸν L* | τιθέναι] ἔχοντας arm^{2,3} 22/23 πορευθέντες + οὖν
arm^{2,3} + φησι Zig. | εἰς + τὸ 89,93x | ὄνομα + τοῦ 89,93x 24 καὶ + τοῦ
89,93x | καὶ₂ + τοῦ 89,93x arm | δὲ] καὶ arm 25 οὐρανὸν] καθολικῆς arm⁴ |
ἐκκλησίαν] ἐκκλησίας arm > x(sine UB)
29,2 καὶ > arm | ἀποκρινέσθωσαν B | ἦ] εἰ arm > arm³ 3 ὑμῖν Bn
4 τὸ τοιοῦτον] οὕτω τὸ ULM arm τοιούτω (sic) τὸ WAn76

18 qh — 20 ρωqιδωυπηλωδπηθρην > arm⁴ 19 Ἰουδαίους + ε | οὔτε +
qwrδewl 20 ἡ — 21 ἐστὶ] ε ἐκκλησιᾳ ζωλωπ | μαθέτωσαν + θε | πλεόν >
arm^{2,3} 22 qωυπηλρρεωq] qωυπηλρρερ arm⁴ | qωy — ἐκκλησιᾳ > arm⁴ |
τιθέναι] πλεονη | qωyε.ρ + qωυπηζωωε arm^{2,3} 25 ἐκκλησίᾳ] ἐκκλησιᾳ
arm⁴ | ἐκκλησίαν] ἐκκλησιᾳ
29,3 ἦ] θε > arm³ 4 τὸ τοιοῦτον] qωyε

ἀποξενίζοντες ἀπὸ τῆς θεότητος τὸ πνεῦμα. καὶ ἡ τελείωσις δὲ ὑμῶν, 2
 ἦν νομίζετε ποιεῖν οὕτω φρονούντες, οὐκ ἔστιν ὁλοκλήρως εἰς θεότητα
 γινομένη. ἐπιμίγνυται γὰρ αὐτῇ κτίσμα. καὶ θεολογεῖτε καὶ ὑμεῖς, ὡς οἱ M 597
 Ἀρειανοὶ καὶ Ἕλληνες, »τὴν κτίσιν μετὰ τοῦ κτίσαντος« αὐτὴν θεοῦ διὰ
 10 τοῦ ἰδίου λόγου. οὕτως δὲ διακείμενοι, ποίας ἐλπίδος ἐστέ; ἢ τίς ὑμᾶς
 συνάψει τῷ θεῷ μὴ ἔχοντας τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὸ τῆς
 κτίσεως; ποία δὲ ὑμῶν τόλμα καὶ ἀπροσεξία, ὅτι τὸν πατέρα καὶ τὸν
 τούτου λόγον εἰς τὰ κτίσματα κατὰγετε καὶ πάλιν τὸ κτίσμα
 15 συνεχισοῦτε τῷ θεῷ; τοῦτο γὰρ ποιεῖτε φανταζόμενοι περὶ τοῦ πνεύμα-
 τος ὡς κτίσματος καὶ συντάσσοντες αὐτὸ εἰς τριάδα. τί δὲ καὶ τὸ 3
 μαριῶδες ὑμῶν ὥστε φρονεῖν ἀδικίαν κατὰ τοῦ θεοῦ, ὅτι μὴ πάντες
 ἄγγελοι ἢ πάντα τὰ κτίσματα, ἀλλ' εἷς ἐκ τούτων συναριθμεῖται τῷ θεῷ
 καὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ; ἔδει γὰρ καθ' ὑμᾶς, ἅπαξ ἀγγέλου καὶ κτίσματος B 678
 ὄντος τοῦ πνεύματος καὶ συντασσομένου εἰς τριάδα, μὴ μόνον ἓνα, ἀλλὰ
 20 καὶ πάντας τοὺς κτισθέντας ἀγγέλους συντάσσεσθαι ταύτῃ καὶ μηκέτι
 τριάδα, ἀλλὰ πληθύν τινὰ θεότητος ἀναρίθμητον εἶναι, ἵνα καὶ ἡ ἐν
 τούτῳ πάλιν δοκοῦσα τελείωσις ὑμῶν γίνεσθαι διαιρουμένη ᾧδε κάκεῖσε

9 Rm 1,25; cf. *OrArian II* 14,7 (AthW I,1, 191,35)

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴

6 ἀποξενίζοντες] ἀποξενούντες RS89,93Un76 | θεότητος] τριάδος B*, sup. B¹
 7 ἦν + ὁ 93 | νομίζετε] ὀνομάζεται 93 | οὐ B* | ὁλοκλήρως RS89,93B
 8 γενομένη 89 | ἐπιμίγνυτε UBn76 arm 8 αὐτῇ] ταύτῃ RS89,93B αὐτὴν arm
 | κτίσμα] εἰς τὰ κτίσματα arm | καὶ₂ > n 10 ἰδίου + αὐτοῦ U | διακείμενοι
 93 | ποίων arm² 11 τῷ > x(sine B) | τὸ πνεῦμα αὐτοῦ] αὐτὸ τὸ πνεῦμα x(sine
 B) 12 δὲ] γὰρ arm | ὑμῶν + ἐστι arm | τὸν₁ > n 13 κατηγάγετε x(sine
 B) 14 συνεχισοῦται L | θεῷ + καὶ arm | γὰρ > arm 15 ὡς κτίσματος] ὡσεὶ
 κτίσμα ἐστὶ arm | καὶ₁ + πάλιν arm | συντάσσετε arm | αὐτῷ R | εἰς +
 τὴν n^c 16 ὑμῶν + δυσφημία arm | ἀδικίαν post θεοῦ arm 17 ἄγγελοι + καὶ arm
 18 δεῖ arm | καὶ] ἢ arm 19 εἰς + τὴν n arm | μόνον > codd. graec. 20 καὶ₁ >
 x | ταύτῃ] τῇ θεότητι x | καὶ₂ > arm 21 τινὰ + τῆς arm | ἵνα + γὰρ
 B* 22 τελείωσις] μεύωσις 76 | γενέσθαι 93 | διαιρουμένη post κάκεῖσε B

8 ἐπιμίγνυται] *μῆνῆ.ρ* | αὐτῇ] *μῆν* | κτίσμα] *ρ ὑποσημειωθῶ*
 10 *ηρηρ]* *ηρηρ* arm² 11 *μῆνῆ.ρ* *ηρηρ* 12 δὲ] *μῆνῆ.ρ* | ὑμῶν + *ε*
 14 θεῷ + *ε* | ὡς κτίσματος] *μῆνῆ.ρ* *ρῆ.ρ* *μῆνῆ.ρ* 15 καὶ₁ + *μῆνῆ.ρ* |
μῆνῆ.ρ 16 ὑμῶν + *μῆνῆ.ρ* *μῆνῆ.ρ* 17 ἄγγελοι + *ε* 18 ἔδει] *μῆνῆ.ρ*
ε | καὶ₂] *μῆνῆ*

- 4 ἀβέβαιος τῇ ποικιλίᾳ γένηται. τοιαῦτα γὰρ τὰ τέλη ὑμῶν τε καὶ τῶν Ἀρειανῶν λογιζομένων κατὰ τῆς Θεότητος καὶ »τῇ κτίσει λατρευόντων παρὰ τὸν κτίσαντα« τὰ πάντα Θεόν. 25
- 30,1 Τοιαῦτα μὲν οὖν ὑμῖν ἄτοπα ἐκ τοῦ δυνάδα λέγειν ἀπαντᾷ. εἰ δὲ τριάς ἐστιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δέδεικται δὲ ἀδιαίρετος οὕσα καὶ οὐκ ἀνόμοιος, ἀνάγκη μίαν ταύτης εἶναι τὴν ἀγιότητα καὶ μίαν ταύτης τὴν αἰδιότητα καὶ τὴν τῆς ἀτρεψίας φύσιν. ὥσπερ γὰρ ἡ εἰς αὐτὴν παραδεδομένη πίστις μία ἐστὶ καὶ αὕτη συνάπτει τῷ Θεῷ, ὁ δὲ ὑφαιρούμενός τι τῆς 5 τριάδος καὶ ἐν μόνῳ τῷ τοῦ πατρὸς ὀνόματι βαπτιζόμενος ἢ ἐν μόνῳ τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ ἢ χωρὶς γε τοῦ πνεύματος ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ οὐδὲν λαμβάνει, ἀλλὰ κενὸς καὶ ἀτελής αὐτός τε καὶ ὁ δοκῶν διδόναι διαμένει· ἐν 2 τῇ τριάδι γὰρ ἡ τελείωσίς ἐστιν. οὕτως ὁ διαιρῶν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἢ τὸ πνεῦμα κατὰ γων εἰς τὰ κτίσματα οὔτε τὸν υἱὸν ἔχει οὔτε 10 τὸν πατέρα, ἀλλ' ἔστιν ἄθεος καὶ »ἀπίστου χείρων« καὶ πάντα μᾶλλον ἢ

24 Rm 1,25 30,11 1Tm 5,8

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ (de lin. 30,1 [τοιαῦτα] / [ω]μωλε] usque ad 30,4 φύσιν / ρυνη/θελών) Zig. (de lin. 30,1 εἰ)

23 τοιαῦτα] τὸ ταῦτα n | τε > 93x(sine U) 24 λατρεύοντες M 25 τὰ πάντα Θεόν > 76 | Θεόν > n
30,1 τοιαῦτα] καὶ τοιαῦτα arm^{2,3} > arm⁴ | μὲν > x(sine U)arm | οὖν — λέγειν] τριάδα λέγειν τὴν μίαν Θεότητα arm⁴ | ὑμῖν > SB* | ἄτοπα + ἅπαντα arm^{2,3} | ἀπαντᾷ] ἅπαντα > arm 2 τριάς + ἀληθῶς arm⁴ | δὲ + καὶ 93 | καὶ₂ > 76 3 ἀνάγκη + ἐστὶ arm | μίαν — ἀγιότητα] καὶ ἀγιότητα μίαν εἶναι ταύτης arm⁴ | εἶναι ταύτης ~ BA76 arm | ἀγιότητα] αἰδιότητα L* ιδιότητα L^c | καὶ — 4 αἰδιότητα > L | μίαν₂ + πάλιν arm | ταύτης + καὶ arm > 76* 4 τὴν — φύσιν] τὴν ἀτρεψίαν τῆς φύσεως arm | γὰρ + καὶ arm | αὐτὴν] ταύτην RS89,93 | παραδιδόμενη RS89,93 Zig. 5 πίστις] φύσις S | μία — αὕτη > x(sine U) Zig. | τῷ > x(sine U76^c) Zig. | ὑπεξαιρούμενός S ὑπεξαιρούμενός R89 ὑφορώμενος M 6 ὀνόματι > n 7 γε > x Zig. 8 κενὸς + τε L + τε ante καὶ M | μένει RS89 9 τῇ > 76* | οὕτως + καὶ arm 10 τὰ κτίσματα] κτίσμα 89

30,1 τοιαῦτα] L ω]μωλε arm^{2,3} > arm⁴ | ω]μω — [μ]ημωληώνε[λη] [ε]ρρηρηλη[θ]η[ν] [μ]ημωληώνε[λη] qd[η] μωμωληώνε[θ]η[ν] arm⁴ 2 [ε]ρρηρηλη[θ]η[ν] + δ[ι]μωρηω arm⁴ 3 ἀνάγκη + L | μ[η] — υρρηλη[θ]η[ν] L υρρηλη[θ]η[ν] μ[η] q[η] ηρηω arm⁴ | μίαν₂ + ημωλεω | ταύτης + L | τὴν — φύσιν] μωμωλη[θ]η[ν] ρυνη[θ]ελών | γὰρ + L 9 οὕτως + L 12 βάπτισμα + ηρ

Χριστιανός· καὶ δικαίως γε. καθάπερ γὰρ ἔν ἐστι τὸ βάπτισμα ἐν πατρὶ
καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ διδόμενον καὶ μία πίστις ἐστὶν εἰς αὐτήν, ὡς
εἶπεν ὁ ἀπόστολος, | οὕτως ἡ ἁγία τριάς, ἡ αὐτὴ οὕσα ἑαυτῇ καὶ M 600
15 ἡνωμένη πρὸς ἑαυτήν, οὐδὲν ἔχει ἐν ἑαυτῇ τῶν γεννητῶν. καὶ αὕτη τῆς
τριάδος ἡ ἀδιαίρετος ἐνότης καὶ μία ἡ εἰς αὐτήν πίστις ἐστίν. εἰ δὲ κατὰ 3
τὴν ὑμῶν τῶν Τροπικῶν ἐπεξεύρεσιν οὐχ οὕτως ἐστίν, ἀλλ' ἐνυπνιάσθη-
τε κτίσμα λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκέτι μία πίστις ἐστὶν ὑμῶν οὐδὲ ἐν
βάπτισμα, ἀλλὰ δύο· ἐν μὲν εἰς πατέρα καὶ υἱόν, ἕτερον δὲ εἰς ἄγγελον
20 κτίσμα ὄντα. καὶ οὐδὲν λοιπὸν ὑμῶν ἀσφαλές οὐδὲ ἀληθές. ποία γὰρ
κοινωνία γεννητῶ καὶ δημιουργῶ; ἢ ποία ἐνότης τοῖς κάτω κτίσμασι καὶ
τῷ ταῦτα δημιουργήσαντι λόγῳ; τοῦτο εἰδὼς ὁ μακάριος Παῦλος οὐ 4
διαιρεῖ τὴν τριάδα ὥσπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ τὴν ἐνότητα ταύτης διδάσκων
ἔγραφε Κορινθίοις περὶ τῶν πνευματικῶν καὶ τὰ πάντα εἰς ἓνα Θεὸν τὸν

12 Cf. Eph 4,5

17 Jud 8

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴(de lin. 30,22 τοῦτο / *qawu*) Zig.

12 δικαίως] εἰκότως RS89,93 | γε] τε Zig. | βάπτισμα + τὸ arm 13 διδόμενον]
διαδιδόμενον BA τελειούμενον M | πίστις — αὐτήν] εἰς αὐτήν ἡ πίστις ἐστίν arm
14 οὕτως + καὶ arm | ἡ αὐτὴ οὕσα ἑαυτῇ] ἡ αὐτὴ οὕσα ἑαυτῆς S ἑαυτῆς ἡ αὐτὴ
οὕσα 93 ἐν αὐτῇ οὕσα x ἑαυτῇ οὕσα arm | καὶ > arm | καὶ 15 ἡνωμένη it. B*
| ἡνωμένη] ὁρωμένη W | ἑαυτήν] αὐτήν B | ἐν αὐτῇ > arm | ἑαυτῇ] αὐτῇ
BAn 16 ἡ — ἐστίν] πίστις ἐστίν ἡ εἰς ταύτην 93 | αὐτήν] ταύτην RS89,93 Zig.
| ἐστίν ante τριάδος arm | εἰ > arm 17 ἐφεξεύρεσιν R ἐφεξεύρεσις 89 ἐπεξεύρησιν
LWBA ὑπεξεύρεσιν n ὑπεξαίρεσιν 93 | ἐστίν > 93 arm | ἐνυπνιάσθητε]
ἐνύπνιον ἐνυπνιασθέντες arm 18 κτίσμα > L | λέγειν > arm | ἅγιον +
τίθετε arm 19 δὲ > 89 20 κτίσμα — λοιπὸν] τιθέντα κτίσμα λοιπὸν οὐδὲν ἐστίν οὖν
arm | λοιπὸν 93 | ὑμῶν + ἐστι arm² | οὐδὲ] ἢ arm 21 κοινωνία + ἐστι arm
post δημιουργῶ 93 | γεννητῶ R^c | ἐνότης + ἢ vel εἴη arm 22 ὁ μακάριος >
arm⁴ | μακάριος > 76 23 τὴν₁ + ἁγίαν A76^c | ὥσπερ ὑμεῖς > arm⁴ | ἀλλὰ
+ μάλλον arm | ταύτην B | διδάσκων ἔγραφε] ἐδίδαξε γράφων arm^{2,3} διδάσκει
γράφων arm⁴ 24 ἔγραφε] ἔγραψε 76, non dist. 93 | Κορινθίοις] πρὸς τοὺς
Κορινθίους arm | καὶ > 76 | τὰ > x arm⁴ 24/25 τὸν πατέρα > arm

12 βάπτισμα + *np* 13 πίστις — αὐτήν] *h uwa ζωλωσὺν ε* 14 οὕτως + *h* | ἡ αὐτὴ
οὕσα ἑαυτῇ] *h u. p e w u q n n q* 17 ἐνυπνιάσθητε] *e p w q n q p q u n q w z e w i p*
18 ἅγιον + *q u l e p* 20 κτίσμα — λοιπὸν] *e q e w i u p w q n e w d n e u p h n z h n z e w i w* |
d e p r + e arm² | οὐδὲ] *h w i d* 21 κοινωνία + *e* | ἐνότης + *h q e* 22 *e p w u e l e h u* >
arm⁴ 23 *r u u p d e q* > arm⁴ | ἀλλὰ + *i d u n u l a n q* 23/24 διδάσκων ἔγραφε] *n e u p h q*
(*n e u p h q u n e* arm⁴) *q r e l n q* | Κορινθίοις] *w n h q n u p w q h u n* | *q w i d e n u j u n* > arm⁴

B 679 πατέρα | ἀνακεφαλαιοῖ λέγων· »διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσί, τὸ δὲ αὐτὸ 25
 πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις
 ἐνεργημάτων εἰσίν, ὁ δὲ αὐτὸς θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν«. ἃ γὰρ
 τὸ πνεῦμα ἐκάστῳ διαιρεῖ, ταῦτα παρὰ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ λόγου
 χορηγεῖται. πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστὶ. διὸ καὶ τὰ παρὰ
 5 τοῦ υἱοῦ ἐν πνεύματι διδόμενα τοῦ πατρὸς ἐστὶ χαρίσματα. καὶ τοῦ 30
 πνεύματος δὲ ὄντος ἐν ἡμῖν καὶ ὁ λόγος ὁ τοῦτο διδούς ἐστὶν ἐν ἡμῖν καὶ ἐν
 τῷ λόγῳ ἐστὶν ὁ πατήρ, καὶ οὕτως ἐστὶ τὸ »ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ
 πατήρ καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν« καθάπερ εἴρηται. ἐνθα γὰρ τὸ
 φῶς, ἐκεῖ καὶ τὸ ἀπαύγασμα. καὶ ἐνθα τὸ ἀπαύγασμα, ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου
 6 ἐνέργεια καὶ αὐγοειδὴς χάρις. καὶ τοῦτο πάλιν διδάσκων ὁ Παῦλος 35
 ἔγραψεν αὐτοῖς Κορινθίοις καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιστολῇ λέγων· »ἡ χάρις τοῦ
 κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου
 πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν«. ἡ γὰρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ ἐν τριάδι

25 1Cor 12,4-6 32 Jo 14,23 36 2Cor 13,13

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ Zig.

25 λέγων + εἰ arm | τὸ > arm^{2,4} | αὐτὸ 26 πνεῦμα] πνεῦμα τὸ αὐτό ἐστὶ arm
 | καὶ — κύριος > arm | διακοινωνιῶν (sic) B | ὁ δὲ] καὶ ὁ RS89,93U | καὶ₂ +
 εἰ καὶ arm 27 αὐτὸς θεὸς] θεὸς αὐτός ἐστιν arm^{3,4} αὐτός ἐστιν arm² 29 χωρηγεῖται
 93 | τὰ₂ > M 30 ἐν πνεύματι] διὰ τοῦ πνεύματος τὰ arm | ἐστὶ] εἰσὶ B εἰσὶ
 τὰ arm 31 ἡμῖν₁] ὑμῖν B | καὶ₁ — ἡμῖν₂ > x(sine U) 32 τῷ λόγῳ] τούτῳ
 αὐτῷ x | τὸ] ὅτι arm 33 παρ' αὐτῷ καὶ μονὴν ~ arm^{2,3} | καθάπερ >
 arm⁴ | εἴρηται] καὶ γέγραπται arm^{2,3} > arm⁴ 34 τὸ₁ > arm | καὶ₃ > x(sine Un)
 35 αὐγοειδὲς] αὐτοειδὲς arm | πάλιν > arm | διδάξας arm⁴ | διδάσκων ὁ Παῦλος]
 ὁ ἀπόστολος διδάσκων x 36 ἔγραψεν 93 arm | αὐτοῖς] πρὸς arm | Κορινθίοις]
 τοὺς Κορινθίους arm | Κορινθίοις καὶ > n | καὶ > arm | καὶ — λέγων > 76
 37 κυρίου + ἡμῶν RS89,93Un arm | ἀγάπη — ἡ > 93 | θεοῦ + καὶ πατρὸς n |
 καὶ + πνεύματος καὶ 76 38 πνεύματος + εἴη arm | μετὰ - ὑμῶν] μεθ' ὑμῶν πάντων
 arm | ἡμῶν LWBA | δεδομένη U | ἐν + τῇ arm

25 λέγων + *θελεω* 25/26 αὐτὸ πνεῦμα] *ζητην* (*ζητη* arm^{2,4}) *νην* ε 27 καὶ₂ +
θελεω *ε* | αὐτὸς θεὸς] *ωυηηωδ* *νην* ε arm^{3,4} *νην* ε arm² 30 ἐν πνεύματι] *η*
δενν *ζητηνην* 33 τὸ] *εθε* 34 *ε* *ωεθεωνω* *ωη* *ωω* *ε* *ωεθεωνω*
 arm^{2,3} | *ωωωωωωωω* *ωωωωωωωω* arm⁴ 35 *ωωωω* > arm⁴ | εἴρηται] *ωωωω* ε arm^{2,3}
 > arm⁴ 36 αὐγοειδὲς] *ην.ρνερεωω* | *ωωωωωωωω* *ωωωωωω* arm⁴ | *ωωωω*
 37 αὐτοῖς] *ωη* | Κορινθίοις] *ωωωωωωωωωω* 38 πνεύματος + *ωωωω* | *ρνε* *δεν*
ωωωωωωωω

40 $\xi > \text{arm}^{2,3}$ | սոյնպէս + $k \text{ arm}^4$ 40/41 ի մեզ հաղորդու թիւն պարգեւացն ~ $\text{arm}^{2,3}$ հաղ. ի մեզ պ. ~ arm^4 | գարբոյ հոգւոյն] զհոգւոյն սրբոյ arm^4
31,1 καὶ] ξ ապա | $\theta > \text{arm}^4$ | τῆς + սրբոյ $\text{arm}^{3,4}$ + սուրբ arm^2 3 $\theta > \text{arm}^4$
4 գոլով] գոլոյ arm^4 5 τοῦ — 6 ἐνεργουῖν] նոսին | իսկ զհարզ որ ասէ > arm^4 |
ասէ + զսա arm^2 7 զստացուած] ստացուած arm^2 > arm^4 | ης — 8 ազգի > arm^4
| ἀντικρυς + բախեալ 8 πνεύματι + սրբով | սաղմոսս] սաղմոս arm^3 սաղմոսին
 arm^4

ᾗδεται· »τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ
 στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τεσσαρα- 10
 κοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ· »ἀποστελεῖ τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ τήξει αὐτά·
 πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καὶ ῥυήσεται ὕδατα«. καὶ »ἐδικαιώθημεν« δέ, ὡς
 εἶπεν ὁ ἀπόστολος, »ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ
 ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν«. ἀδιαίρετον γὰρ τοῦ λόγου ἐστὶ τὸ
 4 πνεῦμα. ἀμέλει λέγοντος τοῦ κυρίου· »ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ«, 15
 B 680 συνεισέρχεται τὸ πνεῦμα οὐκ ἄλλως | ἢ ὡς ὁ υἱὸς ἐν ἡμῖν οἰκήσων,
 γράφοντος Ἐφεσίοις τοῦ Παύλου· »ἵνα δώῃ ὑμῖν κατὰ τὸ πλοῦτος τῆς
 δόξης αὐτοῦ δυνάμει κραταιωθῆναι διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὸν ἔσω
 ἄνθρωπον κατοικῆσαι τὸν Χριστόν«. τοῦ δὲ υἱοῦ ἐν ἡμῖν ὄντος, ἔστι καὶ
 ὁ πατήρ, λέγοντος τοῦ υἱοῦ· »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί«. 20
 5 διὸ καί, γινομένου τοῦ λόγου ἐν τοῖς προφήταις, ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι τῷ
 ἁγίῳ προφητεύουσι. τῆς γοῦν γραφῆς λεγούσης· »καὶ ἐγένετο λόγος

9 Ps 32,6 11 Ps 147,7 12 1Cor 6,11 15 Jo 14,23 17 Eph 3,16.17
 20 Jo 14,10.11 22 Mi 1,1; Jon 1,1

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ Zig.

9 ᾗδεται + λέγων arm | λόγῳ + τοῦ Rarm 10 αὐτοῦ arm⁴ | ἐν — 11 ψαλμῷ >
 76 | ἀποστελεῖ] ἐξαποστελεῖ n76 12 πνεύσουσι πνεύματα arm⁴ | αὐτοῦ > BA
 arm | καὶ₁ > A | ῥυήσονται x(sine n76) | δέ > 76 arm 13 ὁ ἀπόστολος]
 Παῦλος arm^{2,3} ὁ Π. arm⁴ 14 τοῦ₁ > B | Ἰησοῦ Χριστοῦ > x(sine U) |
 ἀδιαίρετον + ἐστι arm^{2,3} | ἐστι τοῦ λόγου ~ RS89,93 15 ἀμέλει] διὰ τοῦτο καὶ arm
 | κυρίου] Χριστοῦ x + ὅτι arm | ἐλευσόμεθα W | πατήρ + καὶ μονὴν παρ'
 αὐτῷ ποιήσομεν 93 | τὸ] καὶ τὸ ἅγιον arm 16 ἢ] ἀλλ' arm | ὁ > S93M
 οἰκήσων] οἰκήσων W οἰκήσει RS89,93U 17 Ἐφεσίοις] πρὸς Ἐφεσίους arm^{2,3} πρὸς
 Κορινθίους arm⁴ | Παύλου post γράφοντος arm | δῶ RS89,93 | ὑμῖν] ἡμῖν n76
 | τὸν πλοῦτον RS89,93Mn76 | πλοῦτον post αὐτοῦ 93 18 δόξης]
 χρηστότητος B | πνεύματος + τοῦ ἁγίου 93 19 ὑμῖν B | ἔστι] ἔτι Zig. |
 καὶ > arm⁴ 21 καὶ + ἐν arm⁴ | τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ] τῷ ἁγίῳ πνεύματι
 76 22 καὶ > arm

9 ᾗδεται + *սսելի* 11 *սղա*] *սղա* arm⁴ 12 *շնշեցէ հոգի*] *շնշեցեն հոգի.ք*
 arm⁴ | *հոսեցեն*] *հոսեցին* arm⁴ 13 *սսացն*] *ս* > arm^{2,3} | ὁ ἀπόστολος] *սսաղի*
 arm 14 *սնրաժանելի* + *է* arm^{2,3} | *է* > arm³ 15 ἀμέλει] *սսսն որի* *և* | κυρίου
 + *ելթէ* 16 τὸ] *և սսլրը հոգին* | *ἢ*] *սլ* 17 Ἐφεσίοις] *սս եψեսացին* arm^{2,3}
սս հոռնթացին arm⁴ 18 *հսսսանել զսլրը թեամբ* 19 *և* > arm⁴ 21 *և* +
ի arm⁴

κυρίου» πρὸς τόνδε τὸν προφήτην, δείκνυται προφητεύων ἐν τῷ
 πνεύματι τῷ ἁγίῳ. ἐν μὲν τῷ Ζαχαρίᾳ γέγραπται· »πλὴν τοὺς λόγους 6
 25 μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς
 δούλοις μου τοῖς προφήταις«. ὅτε καὶ μετ' ὀλίγα αἰτιώμενος τὸν λαὸν
 ἔλεγε· »καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθῆ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ
 νόμου μου καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἐξαπέστειλε κύριος παντοκράτωρ ἐν
 πνεύματι αὐτοῦ ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν αὐτοῦ τῶν ἔμπροσθεν«. ὁ δὲ 7
 30 Πέτρος ἐν ταῖς Πράξεσιν ἔλεγεν· »ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν
 γραφὴν, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον«. καὶ κοινῇ δὲ οἱ ἀπόστολοι
 ἐβόων οὕτως· »δέσποτα, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν
 θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, ὁ τοῦ πατρὸς ἡμῶν διὰ πνεύματος
 ἁγίου στόματος Δαβὶδ παιδὸς σου εἰπών«. καὶ ὁ Παῦλος ἐν μὲν τῇ 8
 35 Ῥώμῃ γενόμενος ἐπαρρησιάζετο τοῖς ἑλθοῦσι πρὸς αὐτὸν Ἰουδαίοις· M 604

24 Za 1,6 27 Za 7,12 30 Act 1,16 32 Act 4,24.25

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴ Zig. (usque ad 31 ἅγιον)

23 τὸν + ὄνομα arm cf. Mt 10,41 | δείκνυται + μὲν arm^{2,3} | τῷ₁ > n76
 24 ἁγίῳ + ὡς 76 | ἐν μὲν] ὡς arm⁴ + γὰρ RS93, non leg. 89 + οὖν n 25 ἐν +
 τῷ B arm | μου₃ > arm^{2,3} | τοῖς — 26 μου > RS89,93 Zig. | μετ' > arm⁴ |
 αἰτιώμενος + τὴν γραφὴν arm⁴ 27 τοῦ 28 νόμου RS89,93 | οὓς] ὃν arm^{2,3} | ἐν
 — 29 ἔμπροσθεν > Zig. 29 προφητῶν αὐτοῦ] δούλων αὐτοῦ τῶν προφητῶν arm |
 αὐτοῦ τῶν > x(sine U) 30 Πράξεσιν + τοῖς ἀποστόλοις arm 31 κοινοὶ M |
 ὁ ἀπόστολος arm^{2,3} | ἀπόστολοι + πάντες arm 32 οὕτως] λέγοντες σὺ arm |
 δέσποτα + σὺ ὁ Θεός 76 + ὁ Θεός arm | ὁ ποιήσας] ἐποίησας W 33 ἐν > arm^{2,3} |
 τοῦ πατρὸς ἡμῶν > M | τοῦ — 34 ἁγίου] διὰ 93 | στόματος τοῦ πατρὸς ἡμῶν
 Δαβὶδ διὰ πνεύματος ἁγίου ~ arm | πατρὸς ἡμῶν post lin. 34 Δαβὶδ U76
 34 στόματι n | παιδὸς σου] πατρὸς ἡμῶν (cf. lin. 34) ἐν πνεύματι ἁγίῳ 93 > 76 arm
 | ὁ + μὲν x(sine n76) | μὲν > UM 35 γενόμενος ante lin. 34 ἐν arm | Ἰουδαίους
 + λέγων arm

23 τὸν + *անուկն* | δείκνυται + *աշա* arm^{2,3} | *մարգարեացել*] *մարգարեանալ*
 arm^{2,3} 24 *արդ ի*] *որպէս* arm⁴ | *գա.քարիա*] *գա.քարիաս* arm^{2,3} 25 *իմով* >
 arm^{2,3} 26 *յետ* > arm⁴ | *մեղադրելով* + *գիրն* arm⁴ 27 *սսաք ժողովրդեանն* ~
 arm⁴ | *յոչ*] *նչ* arm³ 28 *գորս*] *գործ* arm^{2,3} 29 προφητῶν αὐτοῦ] *ծառայից*
իւրոց մարգարեիցն 30 *գործս*] *գործ* arm³ | Πράξεσιν + *սոա.քելոցն*] *պարտ*
 it. arm³ 31 *սոա.քելալքն*] *սոա.քելալն* arm^{2,3} | ἀπόστολοι + *ամենայն*
 32 οὕτως] *սսելով. դու* | δέσποτα + *սստուած* 33 *ի* > arm^{2,3} | *բերանոյ*
հաւր մերոյ դաւթի ի ձեռն հոգւոյն սրբոյ ~ 35 *հոովմ*] *հոով* arm² *հաւմ*
 arm³ | Ἰουδαίους + *սսելով*

»καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν«. Τιμοθέῳ δὲ ἔγραφε· »τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας πίστεως
9 προσέχοντες πνεύμασι πλάνης«. διὸ καὶ ὅταν λέγεται τὸ πνεῦμα ἐν
 τινι γίνεσθαι, νοεῖται ὁ λόγος ἐν αὐτῷ διδούς τὸ πνεῦμα. τῆς γοῦν **40**
 προφητείας πληρουμένης »ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν
 σάρκα« ὁ Παῦλος ἔλεγε· »κατὰ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ
 Χριστοῦ εἰς ἐμέ· καὶ πρὸς Κορινθίους δὲ ἔγραφεν· »εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ
10 ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ·; εἰ δὲ Χριστὸς ἦν ὁ λαλῶν ἐν αὐτῷ, δηλον,
 ὅτι Χριστοῦ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῷ. καὶ γὰρ τοῦ Χριστοῦ **45**
 B 681 λαλοῦντος ἐν αὐτῷ ἐν ταῖς Πράξε|σιν πάλιν ἔλεγε· »καὶ νῦν ἰδοὺ δεδεμένος

36 Act 28,25

37 1Tm 4,1

41 J1 3,1

42 Phil 1,19

43 2Cor 13,3

46 Act 20,22.23

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} arm⁴

36 ἐλάλησε post καλῶς arm | τοῦ προφήτου > 76 arm **37** ἡμῶν B* arm | Τιμοθέῳ] πρὸς Τιμόθεον arm | γράφων x | πνεῦμα + τὸ ἅγιον M arm | λέγει] εἶπεν arm^{2,3} | ὅτι — **39** πλάνης] τὰ καὶ τὰ 76 **38** ὑγιαίνουσας] ὑγιούσας B > arm **39** πνεύμασι] πνεύματι B τῷδε arm | πλάνης] πλάνοις RU ἢ πλάνη vel τὴν πλάνην arm⁴ | λέγει BAn **40** τινὶ] τισὶ x | γενέσθαι x | νοεῖται + ὅτι arm | λόγος + ἐστὶν arm | αὐτῷ] αὐτοῖς n λόγῳ arm⁴ | διδούς τὸ πνεῦμα] πνεῦμα διδούς 93 | τὴν arm⁴ **41** προφητείαν arm⁴ | πεπληρωμένης n **42** σάρκα + καὶ x(sine n) arm | ἔλεγε] λέγει arm + Κορινθίους x | χορηγίαν M + διδομένην μοι εἰς arm^{2,3} + μοι arm⁴ **43** εἰς ἐμέ > arm | καὶ + πάλιν n76 | πρὸς Κορινθίους δὲ > n | ἔγραφεν] ἔγραψεν 93 ἔγραψε λέγων arm > 76 | εἰ] ἢ RS89,93,76 | ζητεῖτε] λαλεῖτε n > arm^{2,3} **44** ἐμοὶ] ἡμῖν 93 + μεθ' ὑμῶν arm | ἐν αὐτῷ λαλῶν ~ arm⁴ | ἐν non leg. 76 | δηλον + ἐστὶ ὅτι arm | ἐν αὐτῷ λαλοῦν ~ arm⁴ **46** Πράξεσιν πάλιν] τοῖς ἀποστόλοις arm | λεγ* 89* | νῦν + ἐγὼ arm | ἰδοὺ > n arm | δεδεμένος + ἐν L + ἐγὼ RS89,93

37 ἡμῶν | Τιμοθέῳ] *ων τηριμηθεῖου* | πνεῦμα + *υπερρε* | *αυτε*] *αυωγ* arm^{2,3}
38 *ρηλητευηρην*] *ρηλητευηρην* arm^{2,3} **39** πνεύμασι] *γωγω* | *μηρηρηθεων*] *μηρηρηθεων* arm⁴ | *αυτε* **40** νοεῖται + *θε* | λόγος + *ε* | *υμω*] *ζωμωρ* arm⁴
41 *μωρηωρηθεων*] *μωρηωρηθεων* arm⁴ | *ρηρη*] *ζηρηρη* arm³ *ρηρη* arm²
42 σάρκα + *ε* | ἔλεγε] *αυτε* | ἐπιχορηγίαν] *μωρηεωγ υπερερη* *ρηδ* *ρη* arm³
μωρηεωγ *ρηδ* arm⁴ **43** ἔγραφεν] *ρηεωγ αυερη* | *μηρηρε* > arm^{2,3}
44 ἐμοὶ + *ρηη δεγ* | *υμω* *μωμωρ* ~ arm⁴ | δηλον + *ε* *εθε* **45** *υμω* *μωμωρ* ~ arm⁴ | *ρηρημωρη*] *ρηρημωρη* arm^{2,3} **46** πάλιν] *ωνω.ρηρη* | νῦν + *εω*

47 *ζηηελεην* *ν* > arm^{2,3} | *Ἰερουσαλήμ* + *ε* | *յղէ* *են* arm⁴ 48 *քաղաքաց* it.
arm⁴ 49 *με μένουσιν* *մնան քեզ* 50 *ἦ* *εἴθε* *ոչ* | *խաւսին* *խաւսէին* arm^{2,3}
51 *ζηηελεην* + *սրբετο* arm⁴ | *λέγουσιν* *խաւսէին* | *ε* > arm^{2,3} 52 *Πράξει*
+ *ωτοα.քελεην* | *λέγει* *ωտ* | *ἦ* *εἴθε* *ոչ* 53 *εἰελεην* *ելτο* arm^{2,3} |
պարգեւէ | *ἐπιχωρηγεῖν* καὶ WLMBA76 *ἐπιχωρηγεῖσθαι* καὶ *η* *ἐχορήγει* RS89,93
54 *վիայու թիւն* *վիայու թեան* arm⁴ | *կրելոցն* *ն* > arm^{2,3} | *ἀμέλει* *վասն որոյ*
55 *ζηηελεην* *ζηηελεην* arm⁴ | *քրիստոս* > arm^{2,3} 57 *ζηηελεην* *ζηηελεην* arm^{2,3}
58 *եստեղծ* *ստեղծ* arm⁴ 59 *զմարմինն* *մարմին* arm⁴ | *ին.քեամբ* > arm⁴
| *որ* > arm⁴

32,1 Συμφώνως ἄρα ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν δέικνυται μὴ εἶναι κτίσμα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ ἴδιον τοῦ λόγου καὶ τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος. οὕτω γὰρ τῶν μὲν ἁγίων ἡ διδασκαλία εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἀδιαίρετον τριάδα συνάγεται, καὶ μία πίστις αὕτη τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. τῶν δὲ Τροπικῶν ἡ ἀλόγιστος μυθοπλαστία διαφωνεῖ μὲν πρὸς τὰς γραφάς, 5 συμφωνεῖ δὲ τῇ τῶν Ἀρειομανιτῶν ἀλογίᾳ· καὶ εἰκὸς αὐτοὺς οὕτως 2 ὑποκρίνασθαι ἀπάτης ἕνεκεν τῶν ἀκεραίων. ἀλλὰ χάρις τῷ κυρίῳ, ὅτι, ὡς γράφεις, οὐκ ἔλαθον σκέποντες ἑαυτοὺς τῇ πρὸς τοὺς Ἀρειανούς προσποιήτῳ ἀντιλογίᾳ. καὶ γὰρ καὶ παρ' ἐκείνων ἐμισήθησαν, ὅτι μόνον τὸ πνεῦμα καὶ οὐχὶ καὶ τὸν λόγον κτίσμα λέγουσι· καὶ παρὰ πάντων δὲ 10 κατεγνώσθησαν ὡς τῷ ὄντι πνευματομαχοῦντες καὶ μετ' ὀλίγον γινόμε- 3 νοι νεκροί, ἔρημοι καὶ κενοὶ τοῦ πνεύματος ὄντες. κατὰ γὰρ τὸν μακάριον ἀπόστολον »ψυχικοὶ ἄνθρωποι ὄντες οὐκ« ἠδυνήθησαν »δέξασθαι

32,13 1Cor 2,14.15

60 τὰ₁ > n | ἐν αὐτῷ > arm⁴ | τὰ₂ > arm⁴ 61 τὰ > arm⁴ | τοῖς > B |
τῆς > 89,93BA | γῆς + Χριστός ὁ θεὸς ἡμῶν οὐ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν arm⁴
32,2 πνεῦμα τὸ ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα M | πατὴρ + οὐσίας τὰ καὶ 76 2 θεότητος
+ καὶ arm 3 γὰρ > arm | διδασκαλία] μαρτυρία arm | ἀδιαίρετον] μακαρίαν
arm 4 συνάγεται + ὅθεν arm | αὕτη > arm | ἐκκλησίας + ἐστὶ RS89,93U
5 ἀλόγιστος] ἀλλόπιστος x(sine Ue)Zig. ἀλλόγιστος Ue | μυθοπλασία W
6 τῶν] τῷ A* | Ἀρειομανιτῶν] Ἀρείου μανίᾳ καὶ arm | καὶ] ἡ arm | καὶ — 33,10
ἀλλ' > 76 | εἰκὸς] εἰκότως x(sine B) 7 ὑποκρίνεσθαι n ἀποκρίνεσθαι MA |
ἐνεκε A ἐνεκα M | κυρίῳ] θεῷ arm 8 γράφεις] γραφῆς arm | οὐκ ἔλαθον > 93
| τοὺς > U | τοὺς Ἀρειανούς] τὸν Ἀρειον arm 9 ὅτι — 11 κατεγνώσθησαν
> x(sine U) Zig. | ὀλίγων 89* 11/12 γενόμενοι SWB 13 ὄντες > arm

32,2 θεότιτος + *l* 3 διδασκαλία | *վկայութիւնք* | δδιδάρετον | *յերանելի*
4 συνάγεται + *nlush* 6 Ἀρειομανιτών | *արիոսին մոլութեան* | καὶ | *համ*
7 κυρίω | *աւստլոն* 8 γράφεις | *զգրոց* | *թագութեալ* | *թագութեալ* arm² |
τοὺς Ἀρειανούς | *արիոսին*

τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ὅτι πνευματικῶς ἀνεκρίνοντο». οἱ δὲ τὰ τῆς
 15 ἀληθείας φρονοῦντες »ἀνακρίνουσι μὲν τὰ πάντα, αὐτοὶ δὲ ὑπ' οὐδενὸς
 ἀνακρίνονται« ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς τὸν κύριον ἀποκαλύπτοντα αὐτοῖς ἐν
 τῷ πνεύματι ἑαυτὸν τε καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸν πατέρα.

Ἐγὼ μὲν οὖν, καίπερ ἐν ἐρήμῳ διάγων, | διὰ γοῦν τὴν ἀναίδειαν **33,1**
 τῶν ἐκτραπέντων ἀπὸ τῆς ἀληθείας, οὐ φροντίσας τῶν γελαῶν ἐθελόντων B 682
 διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ ταπεινὸν τῆς διὰ τῶν λόγων ἀποδείξεως δι' ὀλίγων
 γράψας ἀπέστειλα τῇ σῇ εὐλαβείᾳ πολλὰ παρακαλῶν, ἵνα, ἐντυγχάνων
 5 τούτοις, τὰ μὲν διορθώσῃ ἐπὶ δὲ τοῖς ἀσθενῶς εἰρημένοις συγγινώσκῃς.
 κατὰ γὰρ τὴν παραδοθεῖσαν ἡμῖν παρὰ τῶν πατέρων ἀποστολικὴν 2
 πίστιν παρέδωκα μηδὲν ἔξωθεν ἐπινοήσας, ἀλλ' ὅπερ ἔμαθον ἐνεχάραξας
 συμφώνως ταῖς ἀγίαις γραφαῖς. σύμφωνον γὰρ καὶ τοῦτο τοῖς προαποπε-
 φασμένοις πρὸς βεβαίωσιν ἐκ τῶν ἀγίων γραφῶν. καὶ οὐκ ἔξωθεν ἐπινε- 3
 10 νόηται, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς δι' ἑαυτοῦ ἐδίδασκε τὴν
 Σαμαρεῖτιν καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς τὴν τῆς ἀγίας τριάδος τελειότητα, ἀδιαίρε-

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} Zig.(usque ad 32,17 πατέρα; de lin. 33,10 αὐτὸς)

14 ἀνεκρίνοντο] ἀπεκρίνοντο B Zig. **15** μὲν + τὰ RS89,93,76 **17** τῷ > n
 | ἑαυτοῦ] αὐτοῦ S*
33,1 καίπερ > arm | γοῦν > n arm **3** τὸ > arm | καὶ] ταῦτα λέγειν arm
 | τῆς > arm³ | ἀποδείξεως + ἀλλὰ arm **4** σῇ — εὐλαβείᾳ] εὐλαβείᾳ σου M
5 διορθώσῃ ἐπὶ] ἐπιδιορθώσῃ 93 | δὲ > 93 | τοῖς — εἰρημένοις] δι' ᾧ
 ἄφεσιν χαρίζων arm | συγγινώσκῃς] συγγινώσκεις 89 συγγινώσκοις n^c συγγινώσκων
 93 + ἐφ' ἡμῖν arm **7** παρέδωκα] πειθόμενος ἔγραψα arm | μηδὲν] μὴ arm |
 ἐπινοῶν RS89,93 | ἅπερ RS89,93Un | ἔμαθον + τοῦτο καὶ arm | ἐνεχάραξας]
 ἐγχάραξας παρέδωκα arm **8** ἀγίαις] θεαῖς n | γὰρ + οὖν arm **8/9** προαποφασμένοις
 R89 προαποφασμένοις M προαποφνηνομένοις 93 | ἐκ > B | ἀγίων +
 θεοπνεύστων arm **10** αὐτὸς + δὲ arm + γὰρ Zig. > n **11** Σαμαρεῖτην 89

16 *յայտնէ] յայտ է* arm³

33,3 καὶ] *զնոյն ասել | ցուցմանցն* ն > arm³ + *այլ* **5** τοῖς — εἰρημένοις] *սակա
 որոյ թողութիւն չնորհեալ* | συγγινώσκῃς + *բայ մեզ*
7 παρέδωκα] *վստահեալ գրեցի* | μηδὲν] *ոչ* | ἔμαθον + *սոյսպէս է* |
զծագրեալ ււանդեցի **8** γὰρ + *այս* **9** ἀγίων + *է յաստուածաշուշ
 10* αὐτὸς + *իսկ*

τον ὑπάρχουσιν καὶ μίαν θεότητα. αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ, ὡς φησι τῇ
 M 608 Σαμαρείτιδι· »πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ
 ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ
 ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν. 15
 ὅτι πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καὶ
 4 ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν«. δέδεικται τοίνυν ἐντεῦθεν, ὡς ἡ ἀλήθεια μὲν
 αὐτὸς ὁ υἱὸς ἐστίν, ὡς αὐτὸς φησιν· »ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια«. περὶ οὗ καὶ ὁ
 προφήτης Δαβὶδ ἐπεκαλεῖτο λέγων· »ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν
 ἀληθειάν σου«. οἱ ἀληθινοὶ τοίνυν προσκυνηταὶ προσκυνοῦσι μὲν τῷ 20
 πατρὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, ὁμολογοῦντες υἱὸν καὶ ἐν αὐτῷ τὸ
 πνεῦμα. ἀχώριστον γὰρ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ὡς ἀχώριστος ὁ υἱὸς τοῦ
 πατρὸς. αὐτὴ ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ ἡ λέγουσα· »πέμψω ὑμῖν τὸν παράκλη-
 τον, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ὃ ὁ
 κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν«, τουτέστιν οἱ ἀρνούμενοι αὐτὸ ἐκ τοῦ πατρὸς 25

33,13 Jo 4,21.23.24 18 Jo 14,6 19 Ps 42,3 23 Jo 15,26, 14,17

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3} Zig.(usque ad lin. 33,25 λαβεῖν)

12/13 ὥς — Σαμαρείτιδι] πρὸς τὴν Σαμαρείτιν arm | γύναι + σὺ arm | νῦν + δὲ
 arm 14 προσκυνοῦσι B 15 προσκυνοῦντας αὐτόν] προσκυνητὰς αὐτοῦ arm
 16 ὅτι + τὸ arm² > RS89,93B | πνεῦμα + ἐστίν arm | πνεῦμα — αὐτόν > B
 17 τοίνυν] οὖν n > arm | ἐντεῦθεν > 76 | ἡ > M76 arm | μὲν > 93
 18 αὐτὸς₁ > arm | ἐστίν > 76 | ὡς] καὶ arm | αὐτὸς₂ + δὲ arm | φησιν]
 εἶπεν arm 18/19 ὁ προφήτης > 76 | Δαβὶδ > n | τὴν > arm
 20 οἱ + οὖν n + δὲ Zig. | τοίνυν > x(sine U)Zig. | προσκυνηταὶ it. A |
 προσκυνήσουσι R89 21 τὸ > arm 22 ἀχώριστον — πνεῦμα > Zig. |
 γὰρ + ἐστι arm | ἀχώριστος + ἐστίν arm 23 πατρός + ὁμοίως καὶ arm |
 μαρτυρεῖ] ἐστίν arm > RS89,93 | ἡ₂ sup. M > 76 Zig. 24 ἐκπορεύετε 89
 25 δύνατε 89 | τουτέστιν] ὅς ἐστιν x(sine U) ὧν οὖν arm | αὐτόν x(sine U) +
 εἶναι arm

12/13 ὥς — Σαμαρείτιδι] *wn wawwrih zhr* | *zawaww* *zawaww* arm³ | γύναι +
ghl 14 *brhr wawghb* *brhrwawghb* arm³ 15 προσκυνοῦντας αὐτόν]
brhrwawghl hlr 16 *zgh* + *u* arm² | πνεῦμα + *l* | *brhr wawghb*
brhrwawghb arm³ 17 ὡς] *l* 18 αὐτὸς + *hul* 22 γὰρ + *l* |
wawghb + *l* 23 πατρός + *hghwql l* | μαρτυρεῖ] *l* 25 τουτέστιν]
wgh hgh | αὐτὸ + *ghl*

ἐν τῷ υἱῷ. χρή τοίνυν κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν ὁμολογεῖν. {σὺ δὲ 5
 χάριτι τοῦ κυρίου τε καὶ μελέτῃ <τῶν> ἁγίων γραφῶν δύνασαι πλέον
 ἐλέγξει τοὺς αἵρετικούς καὶ φανερὸν ποιῆσαι τοῖς θέλουσι πλήρη <καὶ>
 τέλειον τὸν τῆς ἀληθείας λόγον, ἵνα πληρωθῇ· τάχα κἂν ὁψέ ποτε
 30 γνόντες αὐτοὶ ἀποπηδῶσιν ἀπὸ τοῦ ψεύδους} καὶ προσδραμεῖν τῇ
 ἀληθείᾳ. ἂν δ' ἄρα καὶ μετὰ ταῦτα μήτε μαθεῖν θέλωσι μήτε νοεῖν 6
 δύνωνται, κἂν τῶν δυσφημιῶν παυέσθωσαν καὶ μὴ διαιρείτῳσαν τὴν
 τριάδα, ἵνα μὴ διαιρεθῶσιν ἀπὸ τῆς ζωῆς. μηδὲ τοῖς κτίσμασι συναριθμεί-
 τῳσαν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα μή, ὥς οἱ τότε Φαρισαῖοι τῷ Βεελζεβούλ
 35 τὰ τοῦ πνεύματος ἀνεντίθουσιν, οὕτως καὶ οὗτοι τὰ ἴσα τολμώντες ἀσύγ-
 γνωστον καὶ ὧδε καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τιμωρίαν μετ' ἐκείνων ὑπομείνωσιν.

26 Cf. *OrArian III* 67,5; *EpSerap II* 15,4; Praefatio 410

34 Mt 12,24, Lc 11,15

35 Cf. Mt 12,32 (parr)

RS89,93 ULWMBAn76 arm^{2,3}

26 υἱῷ] Χριστῷ x | χρή — 36 ὑπομείνωσιν > 76 | σὺ — 30 ψεύδους > codd.
 gr. | τῶν — γραφῶν] γραφῶν ἁγίων arm 28/29 πλήρη καὶ τέλειον] πλήρη
 τέλειον arm³ πληρέστερον arm² 29 ὁψέ] οὐδέ arm³ 31 καὶ > arm |
 μήτε] μὴ arm 32 διαιρεθῶσιν] διαιρήτῳσαν 93 αἵρεθῶσιν S 34 τότε]
 ποτὰ x 35 τὰ] μετὰ arm | οὕτως > arm | ἀσύγνωστον B 36 καὶ
 > B | μετ' ἐκείνων > L | ὑπομ*νωσιν B

26-30 բայց և դու շնորհիւ տեառն և կրթութեամբ գրող սրբոց կարասցես և
 յոլովագրուելիք ևս յանդիմանել գհերձուածոցն և յայտնի առնել որոց կամիցին
 լիապէս և կատարելագոյն գճմարտութեանն բան, զի լցցի. թերեւս գէթ անագան
 ուրեք ծանուցեալ նոցա ի բաց վագեցեն ի ստութենէս > codd. gr. | τῶν —
 γραφῶν] գրող սրբոց 28/29 πλήρη καὶ τέλειον] լիապէս կատարելագոյն arm³
 լիապատարագոյն arm², և conieci | անագան] անգամ arm³ 35 τὰ] ընդ

EPISTULA II AD SERAPIONEM

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα
κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα τὸν υἱὸν

B 683
M 608

Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον καὶ οὕτως ὀλίγα γεγραφέναι καὶ κατηγοροῦν **1,1**
ἐμαντοῦ πολλῆς ἀσθενείας, ὥς μὴ δυνηθέντος τοσοῦτον γράψαι, ὅσον
ἀνθρώποις ἔξεστι λέγειν κατὰ τῶν ἀσεβούντων εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον·

Dass *EppSer II.III* (nach alter Zählung) in Wahrheit ein einziger Brief sind, hat schon B. de Montfaucon, PG 26, 525f. 624 A.73, erkannt. Auch wenn für die Zusammengehörigkeit keine handschriftlichen Indizien vorliegen (einzig Hs. k lässt beide Teile direkt aufeinander, allerdings als zwei Briefe folgen), ist sie aufgrund innerer Kriterien zwingend gefordert und wird heute allgemein anerkannt (cf. A. Martin, Athanase d' Alexandrie et l' Église d' Égypte au IV^e Siècle [328-373], 534 A.301). Mit dem neuen Schreiben kommt Athanasius dem ihm durch Serapion vermittelten Wunsch der orthodoxen Gemeinde von Thmuis nach, den Inhalt seines ersten Briefes in einer für die Disputationen mit den Tropikern leichter verwendbaren Form zusammenzufassen (*EpSerap II* 1,1). Da die Auseinandersetzungen offenbar bereits weitere Kreise gezogen haben, hält es Athanasius für erforderlich, zunächst noch einmal die nizänische Lehre vom Sohn Gottes darzulegen, um von daher die rechtgläubige Erkenntnis des Geistes gewinnen zu können (*EpSerap II* 10,2 [alt III,1]). Während die christologischen Ausführungen (*EpSerap II* 1-9) auf *OrrArian I.II* basieren, stellen die letzteren Kapitel (*EpSerap II* 10-16 [alt III 1-7]) eine Kurzfassung von *EpSerap I* 22-27 dar (cf. Athanase d' Alexandrie, *Lettres a Sérapion sur la Divinité du Saint-Esprit*, par J. Lebon, SC 15, Paris 1947, 46f und Ch. Kannengiesser, *Athanasius of Alexandria and the Holy Spirit between Nicea I and Constantinople II*, IThQ 48 (1981), 177-180. Als Abfassungszeit ergibt sich damit ein Datum, das nicht viel später als *EpSerap I* liegen kann, ebenfalls um 357/58. **1,10** Cf. 1Cor 1,24 (e.g.)

RS UklWMBAn76

κδ̄ R κς̄ S^c γ̄ U β̄ k ιᾱ B (ι) A γ̄ n **Tit 1** Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον Σεραπίωνα κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα τὸν υἱὸν ULW Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς Σεραπίωνα ἐπίσκοπον κατὰ τῶν λεγόντων κτίσμα τὸν υἱὸν k Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ λόγου Ἐγὼ μὲν ἐνόμιζον 93 in fol. 403^v Ταῦτα ἐκ τῶν προειρημένων κατ' ἐπιτομὴν ἐγράφη κατ' αὐτῶν πάλιν τῶν λεγόντων κτίσμα εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον RS, in marg. B

1,1 ἐγὼ — 8 ἀναπληρώσεις] ἴδωμεν πάλιν καὶ περὶ υἱοῦ arm | γεγραφηκέναι x(sine n)
2 πολλὴν ἀσθένειαν Ukn | γράψαι] γράφειν x(sine 76) **3** εἰς > B*, corr. B^l

(ρ̄) arm⁴ (de lin. 8 ρω̄νηϥι ωρη̄ωνου.ρ̄υ)

1,1 ἐγὼ — 8 ἀναπληρώσεις] υπ̄εσθη.ρ̄ η̄ωρη̄δ̄εωι η̄ ϣωρη̄ωου η̄ρη̄ε.η̄ι

ἐπειδὴ δέ, ὡς γράφεις, τινὲς τῶν ἀδελφῶν ἠξίωσαν καὶ ταῦτα ἐπιτεμεῖν, ἵνα
 ἔχωσιν ἐξ ἐτοίμου καὶ δι' ὀλίγων ἀπολογεῖσθαι μὲν τοῖς ἐρωτῶσι περὶ τῆς 5
 M 609 ἐν ἡμῖν πίστεως, διελέγχειν δὲ τοὺς ἀσεβοῦντας· | ἐποίησα καὶ τοῦτο
 θαρρῶν, ὅτι συνείδησιν ἔχων ἀγαθὴν, εἴ τι καὶ ἐν τούτοις παραλέλειπται,
 2 ἀναπληρώσεις. οἱ Ἀρειανοὶ εἰς ἑαυτοὺς στραφέντες καὶ μηδὲν πλέον ἢ
 ἔξωθεν ἑαυτῶν νοοῦντες κατὰ τοὺς Σαδδουκαίους ἀνθρωπίνους λογισμοῖς
 ἐξεδέξαντο τὴν θεόπνευστον γραφὴν. ἀκούοντες γοῦν »σοφίαν« καὶ 10
 »ἀπαύγασμα« καὶ λόγον εἶναι τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν εἰώθασιν ἐπιλέγειν·
 πῶς δύναται τοῦτο εἶναι; ὥσπερ οὐ δυναμένου εἶναι, ὃ μὴ δύνανται αὐτοὶ
 3 νοεῖν. ὥρα γὰρ αὐτοὺς καὶ περὶ τοῦ παντὸς τοιαῦτα διανοεῖσθαι· πῶς
 δύναται ἡ κτίσις, μὴ οὐσά ποτε, γενέσθαι; ἢ πῶς δύναται »χοῦς γῆς
 πλασθῆναι ἀνθρώπος« λογικός; ἢ πῶς τὸ φθαρτὸν ἀφθαρτον γενέσθαι; 15
 ἢ πῶς ἡ γῆ »ἐπὶ θαλασσῶν τεθεμελίωται, καὶ ἐπὶ ποταμῶν ἡτοίμασεν
 αὐτήν« ὁ θεός; καὶ λοιπὸν ἐπιλέγειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς· »φάγωμεν καὶ πίωμεν·
 αὐριον γὰρ ἀποθνήσκομεν« ἵνα δῆλον ᾖ εἴη ὅτι φθειρομένων αὐτῶν
 συμφθαρῇ καὶ ἡ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν μανία.
 2,1 Τῶν μὲν οὖν Ἀρειανῶν θνητὸν καὶ φθαρτὸν τὸ τοιοῦτον φρόνημα·
 ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος, ὃνπερ ἔπρεπε καὶ αὐτοὺς διανοεῖσθαι, τοιοῦτός
 ἐστίν· εἰ πηγὴ καὶ φῶς καὶ πατὴρ ἐστὶν ὁ θεός, οὐ θέμις εἰπεῖν οὔτε τὴν

11 Hbr 1,3 14 Gn 2,7 16 Ps 23,2 17 1Cor 15,32 2,2 ὁ δὲ τῆς ἀληθείας λόγος:
 Cf. *OrArian II* 35,1

RS UkLWM(usque ad 2,17 οὗτος; non leg. vide 181)181BAn76 arm⁴(de lin. 8 oi)

4 ἐπειδὴ] ἐπεὶ B | ἐπιτεμεῖν] ἐπιμελεῖς M 5 ἐρωτῶσι + μὲν B*, corr. B^c 6 ἐλέγχειν n
 7 περιλέλειπται W 8 oi + γὰρ arm | εἰς] πρὸς 76 | καὶ > arm 9 ἑαυτῶν]
 αὐτῶν M | νοοῦντες] ἐπινοοῦντες M | Σαδουκαίους U 10 διεδέξαντο L |
 θεόπνευστον] θείαν 76 | γοῦν] **ῶν 76 + καὶ Uk 11 εἶναι > arm | ἐπιλέγειν +
 τοῦτο ὅτι arm 12 ὥσπερ — εἶναι > x(sine U) 13 νοεῖν + ὅθεν arm | ὥρα
 + δὲ n^c | γὰρ] ἐστὶν arm | αὐτοῖς n76 | διανοεῖσθαι + ὅτι arm 14 ἡ —
 δύναται > arm | γῆς > arm 15 λογικός ἀνθρώπος ~ RS 17 αὐτοὺς] ἑαυτοὺς
 M | ἑαυτοῖς + ὅτι arm 18 ἵνα > arm | δῆλον ᾖ εἴη ὅτι] δηλονότι RS
 19 συμφθαρῆσεται x(sine k) | ἡ — μανία] αἰρέσεων αὐτῶν μανίαι arm
 2,1 τῶν — φρόνημα > arm 2 ὁ > arm | λόγοι arm | ὃνπερ — διανοεῖσθαι
 > 76 | ἔπρεπε] καὶ πρέπει arm | καὶ > Uk 3 εἰ > arm | θεός — θέμις]
 θεοπρεπές ἐστὶ arm

8 oi + .pawqh 11 ἐπιλέγειν + qmju pte 13 νοεῖν + nluwh | γὰρ] t | διανοεῖσθαι
 + pte 17 ἑαυτοῖς + pte
 2,2 paw.p | ἔπρεπε] h wphaw t

πηγὴν ξηρὰν οὐτε τὸ φῶς χωρὶς αὐγῆς οὐτε τὸν θεὸν χωρὶς λόγου, ἵνα
 5 μὴ ἄσοφος καὶ ἄλογος καὶ ἀφεγγής ἦ ὁ θεὸς {καὶ ἐκ μεταβολῆς πατήρ ἦ ὁ
 θεός}. αἰδίου τοιγαροῦν ὄντος τοῦ πατρὸς ἀνάγκη καὶ τὸν υἱὸν αἰδίου 2
 εἶναι· ἃ γὰρ ἂν ἐν τῷ πατρὶ νοήσωμεν, ταῦτα καὶ ἐν τῷ υἱῷ εἶναι οὐκ
 ἀμφίβολον λέγοντος αὐτοῦ τοῦ κυρίου· »πάντα, ὅσα ἔχει | ὁ πατήρ, ἐμά B 684
 ἐστι« καὶ »τὰ ἐμά πάντα τοῦ πατρὸς ἐστίν«. αἰώνιος γοῦν ἐστὶν ὁ πατήρ·
 10 αἰώνιος ἐστὶ καὶ ὁ υἱός· »δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν«. ὧν ἐστὶν ὁ
 πατήρ· ἀνάγκη καὶ ὁ υἱός »ὁ ὧν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς
 αἰῶνας. ἀμήν«, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. οὐ θέμις εἰπεῖν ἐπὶ πατρός, ἦν ποτε, 3
 ὅτε οὐκ ἦν· ἀθέμιτον εἰπεῖν ἐπὶ υἱοῦ, ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν. παντοκράτωρ
 ἐστὶν ὁ πατήρ· παντοκράτωρ ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς λέγοντος τοῦ Ἰωάννου·
 15 »τάδε λέγει ὁ ὧν, ὁ ἦν, ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ.« φῶς ἐστὶν ὁ πατήρ,
 ἀπαύγασμα ὁ υἱὸς καὶ φῶς ἀληθινόν. ἀληθινὸς θεὸς ὁ | πατήρ, ἀληθινὸς M 612

2,8 Jo 16,15 9 Cf. Jo 17,10 10 Hbr 1,2 11 Rm 9,5 12 Vorliegende Wendungen
 des Arius wurden auf dem Konzil von Nicaea (325) laut Athanasius, *De decr* 37,2
 (AthW II,1, 36,40-41; auch Urk. 24, AthW III, 52,2-3) als (1) ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν (2)
 οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι und (3) ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο unter Anathem gestellt. Zum
 Kontext der anathematisierten Formeln 1-3 in der *OrrArian I-III*, vgl. Note zu
OrArian III 59,15 15 Apc 1,8 16 ἀληθινὸς θεός: Nicaenum Urk. 24
 (AthW III, 51,8)

RS UkLW181BAn76 arm⁴

4 χωρὶς αὐγῆς] ἀπαύγασμα vel αὐγὴν arm 5 ἄσοφος καὶ ἄλογος] χωρὶς λόγου καὶ
 ἄσοφος arm | ἦ₁ post lin. θεός₁ n > RS arm | καὶ₃ — 6 θεός > codd. gr. |
 ἀνάγκη + ἐστὶ arm 9 καὶ — ἐστὶν > x(sine U) 10 ἐστὶ > arm | ἐστὶ καὶ]
 ἐστὶν RS | ὁ sup. R 11 πατήρ — ὧν > RS | καὶ ὁ] ὧν ἐστὶ arm | υἱός]
 **** arm υἱός Tay. τριάς Egan 12 ὡς > n | ὡς — Παῦλος > 76*, ὡς εἶπεν ὁ
 ἀπόστολος sup. 76^c | Παῦλος] ἀπόστολος x(sine k) | οὐ θέμις] ἀδύνατόν
 ἐστὶν arm + οὐκ x(sine k) | πατρός + οὐδὲ ἐπὶ υἱοῦ x(sine k) | ἦν] ὅτι ἐστὶ arm
 13 ἀθέμιτον + ἐστὶν arm | ἀθέμιτον — ἦν₂ > Sx(sine k) | εἰπεῖν + καὶ arm
 | ἦν₂ > arm | ἐστὶν > arm 14 ἐστὶ καὶ] ἐστὶν RS καὶ arm | Ἰωάννου]
 **άννου M 15 ὁ₃ > B*A 16 καὶ — 17 υἱός > M | θεός + ἐστὶν arm

4 χωρὶς αὐγῆς] *δωπηωμγθ* 5 ἄσοφος καὶ ἄλογος] *σπηωμγ ρωὺρ ἡ σὺρμωσση* 5/6 *ἡ
 ἡ γηωμγρμωὺρ ἡ ζωμρ ἡ γηρ σωμωμωδ* > codd. gr. | ἀνάγκη + *ε* 11 καὶ ὁ] *ε ε* |
 υἱός] *εργηρ* arm *ηρηρ* Tay. *εργηρηρ ἡ θρηρ* Egan 12 οὐ θέμις] *σὺρμωμωρ* *ε* | ἦν]
εθρ *ε* 13 ἀθέμιτον + *ε* | εἰπεῖν + *ε* 14 ἐστὶν] *ε* 16 θεός + *ε*

Θεὸς ὁ υἱός· οὕτω γὰρ ὁ Ἰωάννης ἔγραψεν· »ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος«. καὶ ὅλως οὐδὲν ἐστίν, ὧν ἔχει ὁ πατήρ, ὃ μὴ τοῦ υἱοῦ ἐστι. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ υἱὸς ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν τῷ υἱῷ· ἐπειδὴ τὰ τοῦ πατρὸς, ταῦτα 20 ἐν τῷ υἱῷ ἐστὶ καὶ πάλιν ταῦτα ἐν τῷ πατρὶ νοεῖται. οὕτω νοεῖται καὶ τὸ »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἓν ἐσμεν«. ἐπειδὴ οὐκ ἄλλα ἐν τούτῳ καὶ ἄλλα ἐν τῷ υἱῷ· ἄλλὰ τὰ ἐν τῷ πατρὶ, ταῦτα ἐν τῷ υἱῷ ἐστὶ. καὶ ἃ βλέπεις δὲ ἐν τῷ πατρὶ, βλέπεις ἐν τῷ υἱῷ· νοεῖται καλῶς τὸ »ὁ ἐμὲ ἑωρακὼς ἑώρακε τὸν πατέρα«.

25

3,1 Τούτων δὲ οὕτω δεικνυμένων, ἀσεβὴς ὁ λέγων κτίσμα τὸν υἱόν. ἀναγκασθήσεται γὰρ εἰπεῖν κτίσμα καὶ τὴν πηγὴν βρύουσαν, κτίσμα τὴν σοφίαν, τὸν λόγον, ἐν ᾧ ἐστὶ πάντα τὰ τοῦ πατρὸς. ἄλλως τε καὶ ἀπὸ τούτων ἂν τις ἴδοι τὸ σαθρὸν τῆς αἰρέσεως τῶν Ἀρειομανιτῶν. ὧν ἐσμεν ὅμοιοι, καὶ τὴν ταυτότητα ἔχομεν τούτων καὶ ὁμοούσιοί ἐσμεν· ἄνθρωποι 5 γοῦν ὅμοιοι καὶ ταυτότητα ἔχοντες ὁμοούσιοί ἐσμεν ἀλλήλων. τὸ αὐτὸ γὰρ πᾶσι, τὸ θνητόν, τὸ φθαρτόν, τὸ τρεπτόν, τὸ ἐκ μὴ ὄντων. καὶ

17 1Jo 5,20 22 Jo 10,30 24 Jo 14,9 3,2 τὴν πηγὴν βρύουσαν: Cf. Pseudo-Aristoteles, De mundo, 392b,15; cf. Clemens Alex., Paed. I, 6,45,2: ἐστὶν ὁ λόγος «πηγὴ ζωῆς» βρύουσα καὶ ποταμὸς εἶρηται ἐλαίου.

RS UkLW181BAn76 arm⁴(usque ad 24 πατέρα)

17 Θεὸς + καὶ arm | γὰρ] καὶ n | ἔγραψεν + καὶ n | ἐν₁ — τῷ₂ > 76
 18 ἐστὶν > 76 | ζωὴ + ἡ x(sine U*k181) 19 καὶ — 20 υἱῷ > arm |
 ἐπειδὴ + πάντα arm | ταῦτα > arm 21 ταῦτα] τὰ αὐτὰ n | πατρὶ] υἱῷ 76
 | νοεῖται₁ + ἃ θεωρεῖται ἐν πατρὶ | οὕτω + γὰρ W | οὕτω — 22 τὸ] φησι γὰρ
 arm | πατήρ + μου arm 23 τὰ > 181 | ταῦτα + καὶ n arm | δὲ > x arm
 | ἐν₂ > 76 24 βλέπεις + καὶ n | υἱῷ + καὶ x
 3,1 δεικνυμένων + ὁ W | ἀσεβὴς + ἐστὶν L 2 γὰρ > W | κτίσμα > RS |
 πηγὴν + τὴν UkBA 3 τὰ πάντα ~ x 4 ἂν — τὸ] μάλιστα (μα [sic] 76) ἴδοι (ἴδ*1
 B) τις (+ ἂν n) τὸ x | Ἀρειανῶν RS 5 ἔχομεν — 6 ταυτότητα 181 6 καὶ +
 τὴν UKL | ἔχοντες] ἔρχοντες n 7 τὸ φθαρτόν > RS | τὸ τρεπτόν ante
 θνητόν RS | καὶ > S

17 Θεὸς + *h* 20 ἐπειδὴ + *ⲁⲓⲉⲛⲱⲙⲉ* 21 οὕτω — 22 τὸ] *ⲡⲣⲱⲛⲁⲛⲁⲓ ⲱⲙⲉ* |
 πατήρ + *ⲡⲓ* 23 ταῦτα + *h*

ἄγγελοι δὲ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ὡσαύτως ὁμοφυῆ ἐστὶν ἀλλήλων. οὐκοῦν ἐρευνάτωσαν οἱ περίεργοι, εἴ ἔστι τις ὁμοιότης πρὸς 2
 10 τὸν υἱὸν τοῖς κτίσμασιν· ἢ τὰ ἐν τῷ υἱῷ δύνανται εὐρεῖν ἐν τοῖς γενητοῖς, ἵνα καὶ κτίσμα τολμήσωσιν εἰπεῖν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. ἀλλ' οὐκ ἂν εὐροῖεν οἱ πάντα προπετεῖς καὶ πλανώμενοι περὶ τὴν | εὐσέβειαν. ἐν μὲν B 685 γὰρ τοῖς κτίσμασιν οὐδὲν ἐστὶ παντοκράτωρ καὶ οὐδὲν παρὰ τοῦ ἑτέρου κρατεῖται. ἕκαστον γὰρ αὐτοῦ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. »οἱ« μὲν γὰρ »οὐρανοὶ 15 διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· ἢ δὲ γῆ τοῦ κυρίου ἐστὶ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἢ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγε.« καὶ τὰ πάντα δοῦλα τοῦ πεποιηκότος ἐστί, ποιοῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ὑπακούοντα τῷ προστάγματι αὐτοῦ. ὁ δὲ υἱὸς παντοκράτωρ ἐστὶν ὡς ὁ πατήρ· καὶ τοῦτο γέγραπται καὶ δέδει- κται. πάλιν τε ἐν τοῖς κτίσμασιν οὐδὲν ἐστὶν ἄτρεπτον τῇ φύσει. »τῶν 3
 20 γὰρ ἀγγέλων τινὲς οὐκ ἐτήρησαν τὴν ἰδίαν τάξιν«· καὶ »ἄστρα οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ« καὶ »ὁ μὲν διάβολος ἔπescen ἀπ' οὐρανοῦ«· ὁ δὲ Ἀδὰμ παρέβη· καὶ πάντα ἀλλοιούμενά ἐστιν. ὁ δὲ υἱὸς ἄτρεπτός ἐστι καὶ ἀναλλοίωτος ὡς ὁ πατήρ. καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ὑπέμνησεν ἐκ τοῦ ἑκατο- στοῦ καὶ πρώτου ψαλμοῦ | λέγων· »καὶ σὺ κατ' ἀρχάς, κύριε, τὴν γῆν M 613
 25 ἐθεμελίωσας· καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί. αὐτοὶ ἀπολοῦν-

3,14 Ps 18,2 u. Ps 23,1; u. Ps 113,3 **18** παντοκράτωρ: Der Rückverweis geht auf Apc 1,8 in Kap. 2,14 zurück, cf. *OrArian II* 23-24 **19** Jud 6 **20** Jb 25,5; Lc 10,18 **21** Cf. Apc 12,12 **22f.** ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος: Als Bezeichnung der Eigenschaften des Logos bzw. Sohnes Gottes wurden auf dem Konzil von Nicaea (325) laut Athanasius, *De decr* 37,2 (AthW II,1, 371; auch Urk. 24: AthW III, 5,24) κτιστός ἢ τρεπτός ἢ ἀλλοιωτός anathematisiert. Athanasius setzt sich mit ihnen besonders in *OrArian I* auseinander; genannt seien hier für τρεπτός: 5,31, 9,22, 22,20, 35,1.5.15(τρεπτός καὶ ἀλλοιούμενος).17.21, 36,20.21,37,10, 51,2, 52,7; für κτιστός: 20,23, 35,8, im übrigen s. LexAth s.v. **24** Hbr 1,10-12

RS UkLW181BAn76

8 ἀγγέλοις x(sine U^{Bc}) | ἄλλα + δὲ x | πάντα] πάντως 181 **9** οὐκ οὖν RUW | τις] τοῦ 181 **10** δύναται UkLW181BA **11** τολμήσωσι λέγειν n | λόγον] υἱόν RS **12** οἱ — εὐσέβειαν > 76 | πάντα] πάντολμοι καὶ πάντη n **14** αὐτοῦ] ἑαυτοῦ RSUk | ἐστὶ — Θεοῦ] ἐστὶν RS | ἐστὶ + καὶ Uk | γὰρ₂ non leg. 76 **15** ἡ₂ non leg. A + δὲ Uk **17** τὸν non leg. 76 **18/19** καὶ₁ — δέδεικται > 76 **19** τε > x(sine k) **21** ἀπ'] ἐκ τοῦ B **22** ἐστὶ > BA **23** ἀναλλοίωτος L* | ὁ₂ > x(sine Uk) | ὑπέμνησεν] ἡρμήνευσεν 76 **24** καὶ₁ > 181B | καταρχὰς Rk **25** οἱ > B | αὐτοὶ + δὲ U*, corr. U^c

ται, σὺ δὲ διαμενεῖς· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγῇσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι». καὶ πάλιν λέγει· »Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον· ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας».

- 4,1** Πάλιν τε τὰ γενητὰ πάντα οὐκ ἦν καὶ γέγονε. »τὴν γὰρ γῆν ὡς οὐδὲν ἐποίησε« καὶ »ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα« καὶ ποιήματα δέ ἐστι καὶ κτίσματα· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ γίνεσθαι. »ἐν ἀρχῇ« γὰρ »ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς« καὶ **2** πάλιν· »ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα«. ὁ δὲ υἱὸς ὧν ἐστι ἐπὶ **5** πάντων Θεὸς ὡς ὁ πατήρ· καὶ τοῦτο οὕτω δέδεικται· ὡς οὐ ποιούμενός ἐστιν, ἀλλὰ ποιῶν· καὶ οὐ κτιζόμενος, ἀλλὰ κτίζων καὶ ποιῶν τὰ ἔργα τοῦ πατρός. »δι' αὐτοῦ γὰρ οἱ αἰῶνες γεγόνασιν« καὶ »πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν«· ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος ἔδειξε τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ· »αὐτὸς κατ' ἀρχὰς τὴν γῆν ἐθεμελίωσε, καὶ ἔργα τῶν **10** **3** χειρῶν αὐτοῦ εἰσιν οἱ οὐρανοί«. καὶ πάλιν τῶν κτισμάτων οὐδὲν ἐστι τῇ φύσει Θεός· ἀλλ' ἕκαστον τῶν γενομένων ὃ γέγονε, τοῦτο καὶ ἐκλήθη· τὸ μὲν οὐρανός, ἄλλο δὲ γῆ· καὶ οἱ μὲν φωστῆρες, τὰ δὲ ἄστρα· καὶ ἄλλα

28 Hbr 13,8 **4,1** Is 40,23 **2** Rm 4,17 **3** Gn 1,1 **5** Is 66,2; ὁ δὲ υἱὸς ὧν ἐστι ἐπὶ πάντων Θεός· cf. Kap. 2,11, *OrArian II* 71f. **8** Hbr 1,2; Jo 1,3 **10** Hbr 1,10 u. Ps 101,26

RS **UkLW181BAn76** **arm**⁴(de lin. 3,27 [καὶ₁]/ *ψαυύ ηρηγ* usque ad 4,10 οὐρανοί / *ερηγρυ.ρ*)

27 ἐλίξεις] ἐλλίξεις W ἀλλάξεις RS | αὐτοὺς + ὡς ἱμάτιον RS **28** καὶ₁ — λέγει] διὸ γέγραπται arm > RS | λέγει > 76

4,1 πάλιν] καὶ πάλιν n | πάλιν τε > arm | τε > x(sine k) | τὰ + δὲ arm | πάντα > arm **2** δὲ > x(sine k)arm **3** κτίσμα arm | γὰρ > arm | καὶ₂ + τὴν arm | γενέσθαι x **4** γῆν > A **5** ταῦτα] τὰ BA | υἱὸς > arm | ἐστι + καὶ x **6** ὁ > S | οὕτω] οὕτως οὖν n > arm | ὡς₂] καὶ RS **7** ἐστιν > arm | οὐ — κτίζων > arm **8** καὶ > arm **9** ἐγένετο₁ + ὅλως arm | καὶ₂] δὲ RSK^c > arm | ἔδειξε] ἐδίδαξε x | τὸ] τὰ x **10** αὐτὸς + κύριε x(sine kn76), add. post ἀρχὰς n76 | ἐθεμελίωσας x(sine k) | καὶ — **11** οὐρανοί > 76 **11** αὐτοῦ] σου x(sine k) | εἰσιν > arm **13** ἄλλο] τὸ x | καὶ₁ > x | μὲν] δὲ x

3,28 καὶ₁ — λέγει] *ψαυύ ηρηγ ηρεωι ε*

4,1 τὰ + *ρυη* **2** *ωρηωρωδ* **3** *υπεηδηλωδ* | *ε + υ* **8** ἐγένετο₁ + *ρηψαυηωη*

θάλασσαι, καὶ ἄβυσσοι, καὶ τετράποδα· καὶ λοιπόν, ἄνθρωπος· καὶ πρὸ
 15 τούτων ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, χερουβίμ, σεραφίμ, καὶ δυνάμεις, ἀρχαί,
 ἐξουσίαι, κυριότητες, παράδεισος· καὶ οὕτως ἕκαστον διαμένει. εἰ δὲ καὶ 4
 θεοὶ τινες ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ μετουσίᾳ τοῦ υἱοῦ. οὕτω
 γὰρ καὶ αὐτὸς | εἶπεν· »εἰ ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ B 686
 ἐγένετο«, διὸ καὶ μὴ ὄντες τῇ φύσει θεοί, ἔστιν ὅτε τινὲς τρέπονται
 20 ἀκούοντες· »ἐγὼ εἶπα· θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δέ, ὡς
 ἄνθρωποι, ἀποθνήσκετε«. τοιοῦτος ἦν ὁ ἀκούσας· »σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος καὶ
 οὐ θεός«. ὁ δὲ υἱὸς θεὸς ἀληθινὸς ἐστίν, ὡς ὁ πατήρ. ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστίν 5
 καὶ ὁ | πατήρ ἐν τῷ υἱῷ· καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἔγραψεν, ὡς δέδεικται· ὁ δὲ M 616
 Δαβὶδ ψάλλει· »ὁ θρόνος σου, ὁ θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ῥάβδος
 25 εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου«· καὶ ὁ προφήτης δὲ Ἡσαΐας βοᾷ·
 »ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορίαι Αἰθιοπῶν· καὶ οἱ Σαβαῖν ἄνδρες
 ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαβήσονται, καὶ ἀκολουθήσουσί σοι ὀπίσω σου δεδεμένοι
 χειροπέδαις, καὶ προσκυνήσουσί σοι, ὅτι ἐν σοὶ ὁ θεός. σὺ γὰρ εἶ ὁ θεός

18 Jo 10,35 20 Ps 81,6; Ez 28,2,9; 21 Cf. Jo 14,10.11 u. 17,21 24 Ps 44,7.8
 26 Is 45,14.15

RS UkLW181BAⁿ76 arm⁴(de lin. 4,23 [ὁ δὲ Δαβὶδ] / *ηρωξυ σωξ*)

14 θάλασσα L181 | ἄβυσσος RS 15 καὶ > SA* | χερουβίμ + καὶ x(sine k76)
 | ἀρχαί + καὶ BA 16 ἐξουσίαι + καὶ arm | καὶ₁] οὐ 76 | εἰ — 17 θεοί] καὶ θεοὶ
 δὲ x(sine Uk) | ἐκλήθησαν B | τῇ₂ > x 18 καὶ > RS | εἶπεν θεοῦς x |
 τοῦ — 19 ἐγένετο > BA | καὶ > x(sine Uk) | ὅτε] ὅτι SLW181BA | τρέποντες S
 22 θεός₂ > B*, corr. B^{II} | ὁ₂ > B*, corr. B^{II} 23 καὶ > x(sine k) | ὁ₃ — 24 ψάλλει]
 οὕτω φησὶν ἐν τῷ ψαλμῷ arm | τὸν > RS | τὸν — αἰῶνος] αἰῶνας αἰώνων arm |
 τοῦ > RS 25 ἡ ῥάβδος > arm | βασιλεία 181 | σου + ἡγάπησας δικαιοσύνην καὶ
 ἐμίσησας ἀνομίαν arm Cf. Ps 44(45),8(7) | προφήτης > 76 | βοᾷ + λέγων arm
 26 ἐκοπίασεν + ἡργάσθη arm | καὶ₁] οὐ 76 | ἐμπορία RS ἐμπ***** 76 | Σαβαῖν x
 27 ὑψηλοὶ > n | ἀκολουθήσουσι — ὀπίσω] ἀκολουθήσουσιν οἱ (> 181) ὀπίσω
 x(sine 76) σοὶ ἔσονται δοῦλοι καὶ προσκυνήσουσιν σοὶ καὶ ἐν σοὶ προσεύχονται ὀπίσω 76
 28 θεός₁ — 29 ἥδμεν] θεός ἐστίν καὶ οὐκ ἐστὶ θεὸς πλὴν σοῦ· σὺ γὰρ εἶ θεός καὶ οὐκ
 ἥδμεν θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ 76 | εἶ] ἦσθα arm

23 ὁ₃ — 24 ψάλλει] *ηρωξυ σωξ ἡ σωημνην* | τὸν — αἰῶνος] *ιωηηωξων*
ιωηηωξων 25 σου + *ωηρηγερ γωρηωρηωξων* *ωηωξων* *ωηωξων* *ωηωξων* |
 βοᾷ + *ωηωξων* 26 ἐκοπίασεν + *ωωωωωωωωωω* 28 εἶ] *ωηω*

τοῦ Ἰσραήλ, καὶ οὐκ ᾔδειμεν. « τίς δὴ ἐστὶν ὁ Θεός, ἐν ᾧ ὁ Θεός, εἰ μὴ ὁ υἱὸς
 ὁ λέγων· »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν;» 30

5,1 Τίς τούτων ὄντων καὶ γεγραμμένων οὐ συνορᾷ, ἐπεὶ τῶν μὲν
 κτισμάτων οὐδὲν ὅμοιον ὁ υἱὸς ἔχει, πάντα δὲ τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ
 ἐστίν, ὅτι ὁμοούσιος ἂν εἴη ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ; ὥσπερ γάρ, εἰ τῶν
 κτισμάτων τινὰ εἶχεν ὁμοιότητα καὶ πρὸς αὐτά τινα εἶχε συγγένειαν,
 ὁμοούσιος ἂν αὐτοῖς ᾗ· οὕτως ἀλλότριος μὲν ὦν κατ' οὐσίαν τῶν 5
 γεννητῶν, ἴδιος δὲ τοῦ πατρὸς λόγος καὶ ἄλλος ὦν οὗτος ἐκείνων· ἐπειδὴ
 καὶ αὐτοῦ ἐστὶν ἴδια πάντα τὰ τοῦ πατρὸς, ὁμοούσιος εἰκότως ἂν εἴη τῷ
 2 πατρὶ. οὕτω γὰρ καὶ οἱ πατέρες νοήσαντες, ὡμολόγησαν ἐν τῇ κατὰ
 Νίκαιαν συνόδῳ »ὁμοούσιον« καὶ »ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς« τὸν υἱόν.
 συνεῖδον γὰρ καλῶς, ὅτι κτιστὴ οὐσία οὐ δύναται ποτε εἰπεῖν· »πάντα, 10
 ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν«. ἀρχὴν γὰρ ἔχουσα τοῦ γίνεσθαι οὐκ ἔχει τὸ
 ὦν καὶ τὸ ἦν αἰδίως. καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ταῦτα ἔχει ὁ υἱὸς καὶ πάντα δὲ
 τὰ προειρημένα τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ ἐστίν, ἀνάγκη μὴ κτιστὴν εἶναι τὴν
 3 οὐσίαν τοῦ υἱοῦ, ἀλλ' »ὁμοούσιον τῷ πατρὶ«. ἄλλως τε καὶ κατὰ
 τοῦτο οὐκ ἂν εἴη κτιστὴ οὐσία, δεκτικὴ τῶν ἰδίων τοῦ Θεοῦ. ἴδια δὲ 15
 αὐτοῦ ἐστίν, ἐξ ὧν γινώσκεται ὁ Θεός, οἷον τὸ παντοκράτωρ, τὸ ὦν, τὸ

30 Jo 14,10.11 **5,3** ὅτι »ὁμοούσιος« ἂν εἴη ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ: Nicaenum (AthW III, 51,8; Urk. 24), ferner *OrArian I* 9 (AthW I,1, 117,5f), *III* 11,3 (AthW I,1, 319,10 mit Anm.) sowie U. Heil, Athanasius v. Alex., *De Sententia Dionysii*, Berlin/New York, 1999, 220-231 9 Konzil von Nicaea (325); »ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς«: Nicaenum (AthW III 51,8; Urk. 24), vgl. *OrArian III* 3,7 (AthW I,1, 309,7 mit Anm.) 10 Jo 16,15
 14 »ὁμοούσιον τῷ πατρὶ«: s. Note zu 5,3

RS UkLW181BAn76 arm⁴(usque ad 4,30 ἐστίν / £)

5,1 τούτων] τοιούτων Uk | ἐπεὶ — μὲν] ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν x 2 ὁ υἱὸς ὅμοιον ~ x(sine k76) ὁ υἱ. οὐδὲν ὁ*** 76 | τὰ > n 3 ὥσπερ — 5 ἂν it. R* et εἴη ὁ υἱὸς τῷ πατρὶ add., corr. R^c | εἰ] ἐκ 181 4 εἶχε τινα ~ SUkBA 5 μὲν ὦν] μένων Uk
 6 καὶ] οὐκ S^c | ἐκείνων] ἐκείνου RSUK 7 τὰ > S181 | εἰκότος L*
 8 ὁμολόγησαν A 10 δύναται + ἂν RSUKM | γὰρ > 181 11 γενέσθαι x(sine Uk) 12 αἰδῖος LWA | καὶ₂ — υἱὸς] ὁ δὲ υἱὸς διὰ τοῦτο αἰδῖος ἐπειδὴ ταῦτα ἔχει x
 13 προειρημένα + περὶ x | ἐστὶ τοῦ υἱοῦ RS | ἀνάγκη + οὖν x + διὰ τὰ προειρημένα 76 14 τε + δὲ Uk 14/15 κατὰ τοῦτο] κατ' αὐτὸ B*, corr. B^{c1} | τοῦ > B 16 ὁ > x

30 ἐστίν + £ *qawm nlnh nrrh szmwrnwlhwn szwr qhrlhl wlfknlwlhwl nrr ln l wnwjwlhln. l qlwn wjnrrhl szlwsh mbr l r szwr l jrrhl l r nrrr szrh*

ἀναλλοιώτων, καὶ τὰ ἕτερα τὰ προειρημένα, ἵνα μὴ ὁμοούσιος τῶν κτισμάτων | αὐτὸς ὁ Θεὸς φαίνεται κατὰ τοὺς ἄφρονas, ἔχων ἅπερ καὶ τὰ B 687 κτίσματα ἔχειν δύναται.

Καὶ οὕτως δ' ἂν τις διελέγξειε τὴν ἀσέβειαν τῶν λεγόντων κτίσμα **6,1** εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον. ἢ | πίστις ἡμῶν εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον M 617 πνεῦμά ἐστι λέγοντος αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῖς ἀποστόλοις· »πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος.« εἶπε δὲ οὕτως, ἵνα ἐξ ὧν οἶδαμεν, ἀπὸ τούτων νοῶμεν καὶ περὶ τῶν προειρημένων. ὥσπερ οὖν οὐκ ἂν εἴποιμεν τοὺς πατέρας ποιητάς, ἀλλὰ γεννήτορας καὶ αὐτοὺς δὲ ἡμᾶς οὐκ ἂν εἴποι τις κτίσμα πατέρων, ἀλλὰ υἱοὺς φύσει καὶ ὁμοουσίους τῶν πατέρων· οὕτως, εἰ πατὴρ ὁ Θεός, πάντως υἱοῦ φύσει καὶ ὁμοουσίου πατὴρ ἐστίν. **2** Ἀβραὰμ γοῦν οὐκ ἔκτισε τὸν Ἰσαάκ, ἀλλ' ἐγέννησε· Βεσελεὴλ δὲ καὶ Ἐλιὰβ οὐκ ἐγέννησαν, ἀλλ' ἐποίησαν πάντα τὰ ἔργα τὰ ἐν τῇ σκηνῇ. καὶ ναυπηγὸς δὲ καὶ οἰκοδόμος οὐ γεννώσιν ἅ ποιοῦσιν, ἀλλ' ἕκαστος ἐργάζεται, ὁ μὲν τὸ σκάφος, ὁ δὲ τὴν οἰκίαν. ὁ μέντοι Ἰσαάκ οὐ ποιεῖ, ἀλλὰ γεννᾷ φύσει καὶ ὁμοούσιον τὸν Ἰακώβ· καὶ ὁ Ἰακώβ δὲ οὕτως τὸν Ἰούδαν καὶ **3** τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. ὥσπερ οὖν μαίνοιτ' ἂν τις λέγων τὴν οἰκίαν ὁμοούσιον τοῦ οἰκοδόμου καὶ τὸ σκάφος τοῦ ναυπηγοῦ, οὕτως πρεπόντως ἂν τις εἴποι πάντα υἱὸν ὁμοούσιον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς. εἰ

17 ὁμοούσιος s. Note zu 5,3 **6,3** Mt 28,19 9 εἰ πατὴρ ὁ Θεός, πάντως υἱοῦ φύσει καὶ ὁμοουσίου πατὴρ ἐστίν : s. Note zu 5,3

RS UkLW181BAn76

17 τὰ₁ > B | ὁμοούσιος + αὐτῶν L 18 φαίνεται R 19 δύνανται RS δύνα** 76
6,1 οὕτω RS | δ' > x(sine kn) 2 τοῦ Θεοῦ] τούτου B | Θεοῦ > A 3 ἐστὶ > x(sine Uk) | τοῖς ἀποστόλοις > x(sine Uk) | πορευθέντες > x(sine Ukn) 4 εἰς + τὸ x(sine 76*) | ὄνομα + τοῦ x | καὶ + τοῦ x 5 καὶ + τοῦ x 6 περὶ] ἐπὶ n | εἰρημένων RS | οὖν > 181 | εἴπωμεν L 7 ποιητάς + ἑαυτῶν RS | γεννήτορας A* 8 κτίσματα 181 10 Ἰσαάκ] υἱὸν x(sine k) | ἐγέννησε + καὶ RS
11 τὰ₁ > B*, solum τ add. B^c 12 ἕκαστος ἐργάζεται] ἐργάζονται ἕκαστος 181
14 καὶ ὁμοούσιον > x | Ἰακώβ₁ + υἱὸν x(sine k) | καὶ₂ — 15 αὐτοῦ > 76 | οὕτως RS | Ἰούδα S 16 τῷ οἰκοδόμῳ n^c | τῷ ναυπηγῷ n^c 17 πατρός] πατρὶ 76 | καὶ₁ + ὁ W

τοίνυν πατήρ ἐστὶ καὶ υἱός, ἀνάγκη τὸν υἱὸν φύσει καὶ ἀληθείᾳ εἶναι υἱόν.
 τοῦτο δέ ἐστι τὸ ὁμοούσιον εἶναι τῷ πατρί, ὡς ἐκ πολλῶν ἐδείχθη. ἀμέλει
 περὶ μὲν τῶν ποιημάτων· »αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο 20
 καὶ ἐκτίσθησαν«· περὶ δὲ τοῦ υἱοῦ· »ἐξηρεύσατο ἡ καρδιά μου λόγον
 4 ἀγαθόν«. ὁ δὲ Δανιήλ οἶδεν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οἶδε καὶ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ·
 καὶ τὸν μὲν υἱὸν οἶδε »δροσίσαντα τὴν κάμινον«· περὶ δὲ τῶν ἔργων
 εἰρηκῶς »εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα κυρίου, τὸν κύριον«, ἕκαστον μὲν τῶν
 κτισμάτων κατέλεξε· τὸν δὲ υἱὸν οὐ συνηρίθμησε τούτοις, εἰδώς, ὅτι οὐκ 25
 ἔστιν ἔργον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ μὲν γέγονε τὰ ἔργα, ἐν πατρὶ δὲ ὑμνούμενος
 5 καὶ ὑπερυψούμενός ἐστιν. ὥσπερ οὖν δι' αὐτοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς
 τοῖς γινώσκουσιν, οὕτως δι' αὐτοῦ ἡ εὐλογία καὶ ὁ ὕμνος καὶ ἡ δόξα καὶ
 τὸ κράτος ὁμολογεῖται τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ, ἵνα καὶ εὐπρόσ-
 δεκτος ἡ τοιαύτη ὁμολογία γένηται, ὡς αἱ γραφαὶ λέγουσιν. ἐκ πολλῶν 30
 B 688 μὲν οὖν καὶ ἐκ τούτων δέδεικται καὶ δείκνυται ἀσεβῆς | ὁ λέγων κτίσμα
 εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον.
 7,1 | Ἀλλ' ἐπειδὴ προφασίζονται τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις γεγραμμένον
 M 620 τὸ »κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ« καὶ ἐπιλέγουσιν
 ἑαυτοῖς· ἰδοὺ ἐκτίσθη καὶ κτίσμα ἐστίν· ἀναγκαῖον καὶ ἐκ τούτου δεῖξαι
 ὅσον πλανῶνται, μὴ εἰδότες τὸν σκοπὸν τῆς Θείας γραφῆς. εἰ μὲν οὖν υἱός
 ἐστὶ, μὴ λεγέσθω κτίσμα· εἰ δὲ κτίσμα, μὴ λεγέσθω υἱός. δέδεικται γὰρ ἐν 5
 τοῖς ἔμπροσθεν, ὅση διαφορὰ ἐστὶ κτίσματος καὶ υἱοῦ. καὶ ἐπειδὴ ἡ

20 Ps 148,5 21 Ps 44,2 23 Cf. 3Mcc 6,6 u. Dn 3,50 24 Dn 3,57
 30/32 Cf. *OrArian II* 58.57.71 7,2 Prv 8,22

RS UkLW181BAn76

19 τοῦτο — τὸ] τουτέστιν x(sine k) 20 εἶπε + φησι n | ἐγεννήθησαν
 U*L181B | αὐτὸς₂ — 21 ἐκτίσθησαν > U | ἐξηρεύσατο S 22 οἶδεν + δὲ
 Uk | οἶδε] εἶδε RS 23 δροσίζοντα RS | ἔργων + οἶδεν B 25 κατέλεξε S |
 συνηρίθμησε] κατέμιξε 76 26 ἔργα] πάντα n 27 οὖν] γὰρ x 28 ὕμνος]
 ὑμνούμενος A* | δόξα] ὑπερύψωσις n 29 καὶ₂ > RB 30 λέγουσ^σ 181
 7,1 ταῖς > 76 2 ἐπιλέγουσιν] ἐπεὶ λέγουσιν x(sine U^ck) 3 ἰδοὺ > L*, corr. L^c
 + καὶ 76 | ἔκτισε RS | ἀναγκαῖον + ἐστὶν L | τούτων Bn 4 ὅσον] πόσον 76
 5 γὰρ non leg. 76 6 ἐστὶ > 181

7 κτίστην καὶ κτίσμα s. *EpSerap II* 3-6, ferner *OrArian II* 56-61 12f. Ps 81,5
 17 Jo 1,1 18 1Cor 1,24 19 Hbr 9,26 21 Jo 1,1 u. Jo 1,14 22 Jo 7,19
 u. 8,40 24 1Tm 2,5 26 2Tm 1,10 u. Col 3,1 u. Jo 14,10.11

7 κτίστην — κτίσμα] κτίσιν καὶ κτίσμα ULW181 κτίσμα καὶ κτίσιν BA 9 ναί] καὶ 181
10 ἐνόουν καὶ > n 11 εἶναι > 76 13 σκότει 181,76 14 ἐν τούτῳ] ἐκ τούτων U
15 παραλίπομεν 181 | ἴσως — 16 μεταγνώσιν > 76 | ὁ > arm 17 τὸν —
Θεόν > U | Θεόν] Θεοῦ n* arm, καὶ Θεὸν add. n^c | λόγος₁ + καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν
Θεὸν 76 19 δύναιμι] δύμις (sic) R 20 σωτηρίαν + ἐδέξην x | αὐτοῖς] οὕτως x(sine
kBn) οὕτω Bn | εἰρηκῶς] εἴρηκεν x(sine k) + ὅτι arm 21 λόγος₁ + καὶ x(sine k)
22 εἰπεῖν + ὅτι arm n | καὶ + πάλιν arm | μὲν > RS RS 23 τὴν > S
23/24 μαθὼν παρ' αὐτοῦ ~ x | καὶ₁ > B 25 δὲ] γὰρ arm > 181 | καὶ > arm
26 τροπώσας > 76 | τε καὶ καταργήσας] καταργήσας τε 76 > arm

7,17 θεόν] *ωωωωωωωωωω* 20 εἰρηκώς + [θ]ε 22 εἰπεῖν + [θ]ε | καὶ +
ηωωωδδδδδδ 25 δὲ] *ρρρρρρρρρρ*

νῦν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐν αὐτῷ ὧν καὶ τοῦ πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ»,
ὥσπερ ἦν αἰ καὶ ἔστι διαπαντός.

8,1 Ὁ μὲν χαρακτήρ οὗτος ἐκ τῶν ἀποστόλων διὰ τῶν πατέρων· δεῖ
B 689 δὲ λοιπὸν ἐντυγχάνοντα τῇ γραφῇ, δοκιμάζειν καὶ διακρίνειν, πότε μὲν |
περὶ τῆς θεότητος τοῦ λόγου λέγει, πότε δὲ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων
M 621 αὐτοῦ· | ἵνα μὴ ἕτερα ἀνθ' ἐτέρων νοοῦντες παραπαίωμεν, οἷα πεπόνθα-
2 σιν οἱ Ἀρειανοὶ καὶ πάντες <οἱ> αἵρετικοί. ὥσπερ τοίνυν λόγον αὐτὸν 5
εἰδότες οἶδαμεν, ὅτι »δι' αὐτοῦ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένε-
το οὐδὲ ἓν« καὶ »τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν« καὶ »ἀπο-
στέλλει τὸν λόγον αὐτοῦ καὶ ἴσται τὰ πάντα« καὶ σοφίαν δὲ αὐτὸν
εἰδότες οἶδαμεν, ὅτι »ὁ θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐμεμλίωσε τὴν γῆν«, καὶ »πάντα ἐν
σοφίᾳ ἐποίησεν« ὁ πατήρ· καὶ θεὸν δὲ αὐτὸν εἰδότες πεπιστεύκαμεν, ὅτι **10**
»αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός« »ὁ θρόνος σου« γὰρ »ὁ θεός«, ψάλλει Δαβίδ,
»εἰς αἰῶνα αἰῶνος· ῥάβδος εὐθύτητος ἡ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. ἡγάπη-
σας δικαιοσύνην καὶ ἐμίσησας ἀδικίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός
σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου«. καὶ ἐν μὲν τῷ Ἑσαΐᾳ
αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει· »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με«. ὁ δὲ **15**

8,6 Jo 1,3 **7** Ps 32,6; Ps 106,20 **9** Prv 3,19; Ps 103,24 **11** Mt 16,20; Ps 44,7,8
15 Is 61,1

RS UkLW181BAn76 arm³

27 νῦν > x(sine Uk) **28** διὰ παντός ULA
8,1 ἐκ] διὰ B*, corr. B^{c3} > arm | τοῦ ἀποστόλου arm | διὰ — πατέρων > B*, διὰ
τῶν περάτων add. B^{c3} πατέρων] περάτων A + γνωρισάμενος arm **2** λοιπὸν] τὸν
arm | ἐντυγχάνοντας n76 **3** λέγουσι arm | ἀνθρώπων 181 **4** παραπαίωμεν]
παραπταίωμεν L181B^cA **5** Ἀρειανοί] αἵρετικοί x(sine 76), non leg. 76 | καὶ —
αἵρετικοί > codd. gr. **6** καὶ — **7** ἐν > 76 | ἐν + ὁ γέγονε n **7/8** ἀποστέλλει
x **8** ἰάσεται RS | αὐτὸν] αὐτὴν LWBA + ὄντα arm **9** ὁ > 181 **10** καὶ >
U **11** σου > S | ὁ θεός] φησί R | ψάλλει] ᾄδει x **12** εἰς + τὸν BA76 | αἰῶνα
+ τοῦ BA76 | αἰῶνα αἰῶνος] αἰῶνας αἰώνων arm | σου] αὐτοῦ RS > arm
13 ἀδικίαν] ἀνομίαν RS76 **14** καὶ + πάλιν arm **15** αὐτὸς > arm | ἕνεκεν 181
| ὅτι > 76

8,1 *αηω.ρηιη* | πατέρων + *δωηι.ηβω* **2** λοιπὸν] *ηρ* **3** *αυε* **5** *ε.αμβ.ωη*
ζερ.αη.ωδ.η.ρ > codd. gr. **8** αὐτὸν + *ηη.ηη* **12** αἰῶνα αἰῶνος] *αη.η.η.η.η.η*
αη.η.η.η.η.η **14** καὶ + *η.η.η.η.η*

Πέτρος ὡμολόγησεν, ὅτι »σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος«. οὕτως εἰδότες αὐτὸν ἄνθρωπον γενόμενον, οὐκ ἄρνούμεθα τὰ περὶ αὐτοῦ 3 ἄνθρωπίνως λεγόμενα, οἷά ἐστι τὸ πεινᾶν, τὸ διψᾶν, τὸ ῥαπισθῆναι, τὸ δακρῦσαι, τὸ κοιμηθῆναι καὶ τέλος τὸ σταυρῶ ἀναδέξασθαι τὸν ὑπὲρ 20 ἡμῶν θάνατον· ταῦτα γὰρ πάντα περὶ αὐτοῦ γέγραπται. οὕτως καὶ τὸ »ἔκτισεν« ἰσχυρῶς ἀρμόζον οὐκ ἀπέκρυψεν ἢ γραφή, ἀλλ' εἴρηκεν. ἐκτίσθημεν γὰρ καὶ πεποιήμεθα οἱ ἄνθρωποι. ἀλλ' ὥσπερ ἀκούοντες, ἐπείνασεν, ἐκοιμήθη, ἐραπίσθη οὐκ ἄρνούμεθα αὐτοῦ τὴν Θεότητα· οὕτως ἀκούοντες τὸ »ἔκτισεν« ἀκόλουθον ἂν εἴη μνημονεύειν, ὅτι, Θεὸς ὢν, 25 ἐκτίσθη ἄνθρωπος. ἀνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ κτίζεσθαι, ὥσπερ καὶ τὰ προειρημένα, τὸ πεινᾶν καὶ τὰ ὅμοια.

Καὶ γὰρ κακεῖνο πάλιν τὸ καλῶς μὲν εἰρημένον, κακῶς δὲ νοούμενον 9,1 παρ' αὐτοῖς· φημί δὴ τὸ »περὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ υἱὸς« καλὸν ἔχει τὸν νοῦν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ νομίζουσιν ἐκ τοῦ λέγειν ὅτι »οὐδὲ ὁ υἱός«, ὅτι ἀγνοῶν δηλοῖ, ὅτι κτίσμα 5 ἐστίν. οὐκ ἔστι δὲ οὕτως· μὴ γένοιτο! καὶ γὰρ ὥσπερ λέγων »ἔκτισέ | με« M 624 ἄνθρωπίνως εἴρηκεν· οὕτως λέγων »οὐδὲ ὁ υἱός« ἄνθρωπίνως εἴρηκε. καὶ

16 Mt 16,16

21 Prv 8,22

9,2 Mc 13,32 u. Mt 24,36

5 Prv 8,22

RS93(de lin. 8,21 ἀλλ'₂) UkLWM181An76 arm³ Sev.(de lin. 8,22 ἀλλ'₂ usque ad 8,26 ὅμοια)

17 οὕτως + οὖν arm | γενόμενον ἄνθρωπον ~ x | τὰ > 181 | αὐτοῦ] ἐαυτοῦ L181BA 19 τέλος + πάντων arm | ἀναδέξασθαι > arm 20 πάντα > B | γέγραπται + ὥσπερ οὖν τοῦτο γέγραπται περὶ αὐτοῦ arm | οὕτως it. B*, corr. B¹ 21 ἔκρυψεν RS 22 ἐκτίσμεθα RSkp 23 ἐπείνασεν > n | ἐκοιμήθη ἐπείνασεν ~ BA | ἐραπίσθη RL181BA 24 ἀκούοντες] ἀκούοντας L181BA76 + ὅτι arm | ἔκτισεν] ἔκτισέ με Sev.¹ 25 ἐκτίσθη + δι' ἡμᾶς 76 | καὶ — 26 προειρημένα > 76 9,1 κακεῖνοι U | μὲν > x(sine Uk76) 2 δὴ] δὲ 181 | περὶ + δὲ 93 | ἐκείνης post ὥρας x(sine Uk181) > 181 | ἢ] καὶ 93Barm 3 ἄγγελοι + τοῦ Θεοῦ B 4 ὅτι₁ > Sx(sine B) | ὅτι₂] ὡς 93 | δηλοῖ ὅτι] δηλονότι RS93k 5 ἔκτισε — 6 λέγων > arm arm 6 οὕτως — εἴρηκε > x | λέγων — εἴρηκε > n | λέγων + ὅτι arm

17 οὕτως + *ωψω* 19 τέλος + *ωδῆνυλῆ* 20 γέγραπται + *ωρη γρη ωλρῆνυλῆ*
ωωμ γρηωλ ἔ γωωωμ ῆρηω 24 ἀκούοντες + *ρῆ*

- B 690 τὸ αἴτιον τοῦ οὕτως εἰρηκέναι | ἔχει τὸ εὐλογον. ἐπειδὴ γὰρ ἄνθρωπος
 γέγονεν, ὡς γέγραπται, ἀνθρώπων δὲ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν, ὥσπερ καὶ τὸ
 πεινᾶν, καὶ τὰ ἄλλα (οὐ γὰρ γινώσκουσιν, ἐὰν μὴ ἀκούσωσι καὶ μάθωσι).
 2 διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἄνθρωπος γεγονώς, 10
 ἐπιδείκνυται· πρῶτον μὲν, ἵνα δείξη, ὅτι ἀληθῶς ἀνθρώπινον ἔχει σῶμα·
 ἔπειτα δέ, ἵνα καί, τὴν ἄγνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ σώματι ἔχων, ἀπὸ
 πάντων λυτρωσάμενος καὶ καθαρίσας, τελείαν καὶ ἀγίαν παραστήσῃ τῷ
 3 πατρὶ τὴν ἀνθρωπότητα. ποῖαν ἔτι πρόφασιν εὐρήσουσιν οἱ Ἀρειανοί;
 τί λοιπὸν ἐπινοήσαντες γογγύσουσι; κατεγνώσθησαν μὴ εἰδότες τὸ 15
 »κύριος ἔκτισέ με« καὶ ἐδείχθησαν μὴ νοοῦντες τὸ »περὶ δὲ τῆς ἡμέρας
 ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οὐδὲ ὁ υἱός«. καὶ γὰρ ὥσπερ λέγων μὲν
 τὸ »ἔκτισε« τὸ ἀνθρώπινον σημαίνει, ὅτι ἄνθρωπος γέγονε καὶ ἐκτίσθη·
 λέγων δὲ »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν« καὶ »ὁ ἐμὲ ἑωρακώς ἑώρακε τὸν
 πατέρα« καὶ »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί« τὴν αἰδιότητα καὶ τὸ 20
 πρὸς τὸν πατέρα ὁμοούσιον σημαίνει· οὕτως λέγων »οὐδεὶς οἶδεν οὐδὲ ὁ

16 Prv 8,22; Mc 13,32 u. Mt 24,36

19 Jo 10,30; Jo 14,9

20 Jo 10,38

21 S. Nicaenum Urk. 24 (AthW III, 51,8); Mc 13,32 u. Mt 24,36

RS93 UkLW181BAn76 arm³

7 ἔχει τὸ > n 8 γέγονεν + ἄνθρωπος R*, corr. R^c | ὡς γέγραπται > 76 |
 ἀνθρώπων] ἀνθρώπου arm | ἴδιον + ἐστι arm + καὶ RS93 9 οὐ — γινώσκουσιν
 > x(sine Uk) arm | ἐὰν — μάθωσι > x(sine Uk) | καὶ μάθωσι > Uk
 13 καθάρας x | τέλειον x(sine k) | καὶ ἅγιον A^c | ἅγιον x(sine k) 14 τὴν
 ἀνθρωπότητα] τὸν ἄνθρωπον x(sine k) | ποῖαν — 17 υἱὸς > 76 | ποῖαν + οὖν
 n | Ἀρειανοί + ᾗ 181 15 γογγύζουσι 93 16 με + εἰς ἔργα αὐτοῦ x |
 καὶ > codd., add. Montf. | ἐδείχθη arm | δὲ] τῆς ὥρας καὶ arm 17 ἐκείνης
 + καὶ τῆς ὥρας BA + ὥρας Uk | καὶ > arm | ὥσπερ + ὁ B* arm, corr. B^c |
 λέγων μὲν] λέγων τὸ x λέγων ὅτι arm λέγ(ων) ὁ μὲν S λέγομεν R, Montf. 18 ἔκτισε
 + με arm | ἀνθρώπον 181 | ἐκτίσθη + ὁ arm 19 δὲ + καὶ 76 | πατήρ +
 μου arm | ἑωρακώς ἐμὲ ~ RS93n76 arm 20 καί, > arm | τὸ] τὴν 93
 21 ὁμοούσιον] ὁμοιότητα καὶ ἐνότητα arm + οὐσίαν 93 | οὕτως + ὁ arm | οὐδεὶς
 οἶδεν > BA

8 ἀνθρώπων] *մարդի* | ἴδιον + *է* 15 *զեղուցանէ* 16 δὲ] *ժամուհ* և 17 λέγων
 μὲν] *ստեղծի թէ* 18 ἔκτισε + *զիւ* | ἐκτίσθη + *ւ* 19 πατήρ + *իմ* | *եսես*
զիւ 21 ὁμοούσιον] *նմանութիւն և միասնականութիւն* | οὕτως + *ւ*

υἱὸς» ὡς ἄνθρωπος πάλιν λέγει· ἄνθρώπων γὰρ ἴδιον τὸ ἀγνοεῖν. λέγων δὲ »οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς οὐδὲ τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ« οἶδε πολλῶ πλέον τὰ γενητά. οἱ μὲν οὖν μαθηταὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην 4
 25 ἔλεγον τῷ κυρίῳ· »νῦν οἶδαμεν, ὅτι πάντα οἶδας«. εὐδηλον οὖν, ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ὃ ἀγνοεῖ, λόγος ὧν, »δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο«. τῶν δὲ πάντων οὔσα καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη, πάντως δι' αὐτοῦ γενήσεται, κἂν διαρραγῶσι μυριάκις ἐν τῇ ἑαυτῶν ἀγνοίᾳ οἱ Ἀρειανοί.
 Ἴσως θαυμάσεις, πῶς ἐντειλάμενος τὴν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος 10,1
 γραφεῖσαν ἐπιστολὴν ἐπιτεμείν καὶ δι' ὀλίγων δηλῶσαι ὁρᾷς ὥσπερ M 625
 ἀφέντα με τὸν περὶ τούτου λόγον καὶ γράφοντα κατὰ τῶν ἀσεβούντων
 εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λεγόντων αὐτὸν κτίσμα· ἀλλ' οὐ μέμψῃ εὖ | οἶδ' B 691
 5 ὅτι, εἰ μάθοις τὸ αἴτιον, ἀλλὰ καὶ ἀποδέξεται σου ἡ εὐλάβεια ὁρῶσα τὸ

23 Mt 11,27 25 Jo 16,30 26 Jo 1,2; s. Nicaenum Urk. 24(AthW III, 51,8)
 10,1 Zur Zusammenführung von *EpSer II* (alt) und *EpSer III* (alt) vgl. Note im
 historischen Apparat am Anfang des Briefes.

RS93 UkLW181BAn76 arm³ RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

22/23 λέγων δέ] καὶ ὁ λέγων arm | οἶδε₁ > 93 24 γεννητὰ B | μὲν ἐν R | ἐν +
 εὐαγγελίῳ arm | Ἰωάννην + εὐαγγελίῳ Uk 24 οὖν > RS93 27 ἐκείνη >
 arm | γεγένηται 93 | διαρραγῶσι 93*181 28 ἐν > x(sine Uk) | αὐτῶν RS |
 Ἀρειανοί] αἰρετικοί B*, corr. B^c

[RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3} κε R ιβ E^c κη S γ k λ B δ P ις O λδ K δ η]
 Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Σαραπίωνα ἐπίσκοπον περὶ τοῦ ἁγίου
 πνεύματος: τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ ~ E τοῦ αὐτοῦ ἑτέρα ἐπιστολὴ η ἐπιστολὴ τοῦ 94
 τοῦ αὐτοῦ k93K τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀρχιεπισκ(όπου)
 Ἀλεξανδρεί(ας) ἐπιστολὴ B ἐπιστολὴ τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου
 ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῦ μεγάλου 94 | τὸν αὐτὸν + ἐπίσκοπον kn >
 BF93,94K | Σαραπίωνα] Σαραπίωνα EB94n ἐπίσκοπον k + ἐπίσκοπον BK +
 ἐπίσκοπον Θμουέως F94
 10,1 Ἴσως + ἄν 93 | ἐντειλάμενον EkSBPOF94n* ἐντηλάμενον R ἐπαγγελάμενον
 93 2 καὶ > arm³ | ὁρᾷς + πῶς F 5 εὐλάβεια] εὐσέβεια 93

24 *ⲓⲱⲓ ⲉⲡⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* arm^{2,3}

(*ⲡ*) arm^{2,3} 10,1 *ⲡⲉⲣⲉⲗⲱ* **ⲉⲣⲉⲗⲱ* arm² 2 *ⲓⲱⲓ ⲉⲡⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* *ⲡⲉⲣⲉⲗⲱ* arm² | *ⲗ* > arm³
 3 *ⲓⲱⲓ* + *ⲗ* arm² | *ⲓⲱⲓ* *ⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* arm² | *ⲓⲱⲓ ⲉⲡⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* *ⲓⲱⲓ ⲉⲡⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* arm³
 5 *ⲓⲱⲓ ⲉⲡⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* *ⲓⲱⲓ ⲉⲡⲓⲱⲣⲱⲛⲉⲛ* arm³

εὐλογον. ἐπειδὴ γάρ, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος εἶπεν· »οὐ λαλήσει παρ' ἑαυτοῦ ὁ
 παράκλητος, ἀλλ' ὅσα ἀκούσει λαλήσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήψεται καὶ
 ἀναγγελεῖ ὑμῖν«· καὶ »ἐμφυσήσας« δέδωκεν ἐξ αὐτοῦ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς
 καὶ οὕτως »ἔξέχεεν« αὐτὸ ὁ πατήρ ἐπὶ πᾶσαν σάρκα κατὰ τὸ γεγραμμέ-
 2 νον. διὰ τοι τοῦτο εἰκότως περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρῶτον εἴρηται τε 10
 καὶ γέγραπται, ἵνα ἐκ τῆς περὶ τοῦ υἱοῦ γνώσεως ἔχειν καὶ τὴν περὶ τοῦ
 πνεύματος γνώσιν καλῶς δυνηθῶμεν. οἶαν γὰρ ἔγνωμεν ιδιότητα τοῦ υἱοῦ
 πρὸς τὸν πατέρα, ταύτην ἔχειν τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν υἱὸν εὐρήσομεν. καὶ
 ὥσπερ ὁ υἱὸς λέγει, »πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμὰ ἐστίν«, οὕτως ταῦτα
 πάντα διὰ τοῦ υἱοῦ εὐρήσομεν ὄντα καὶ ἐν τῷ πνεύματι. καὶ ὡς ὁ πατήρ 15
 ἔδειξε τὸν υἱὸν λέγων, »οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκη-
 3 σα«, οὕτως τοῦ υἱοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα. »ἔξαπέστειλε« γάρ, φησὶν ὁ
 ἀπόστολος, »τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν κράζον·
 ἄββᾶ, ὁ πατήρ«. καὶ τὸ παράδοξον, ὥσπερ ὁ υἱὸς ἔλεγε· »τὰ ἐμὰ τοῦ
 πατρὸς ἐστίν«, οὕτως τοῦ πατρὸς ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπερ τοῦ 20
 υἱοῦ εἴρηται. αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ υἱὸς λέγει· »ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν
 ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ
 πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἑμοῦ«· ὁ δὲ Παῦλος γράφει·

10,6 Jo 16,13,14	8 Jo 20,22	9 J1 2,29	14 Jo 16,15	16 Mt 3,17
17 Gal 4,6	19 Cf. Jo 16,15 u. 17,10	21 Jo 15,26		

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

6 ὁ₁ > arm³ 7 ἀκούσει] ἂν ἀκούσει n | ὅτι > n | ἑμοῦ + γὰρ n 8 ὑμῖν]
 αὐτοῖς 93 9 πατήρ > arm² 10 τοι > n | πρῶτον > PO94 13 ἔχειν +
 καὶ arm | καὶ + οὖν arm 14 ταῦτα > arm³ 15 καὶ₁ > arm 16 εὐδόκησα
 FKñ 18 ἀπόστολος] Παῦλος arm | τὸ > arm³ | τοῦ > arm³ | ὑμῶν arm³
 19 παράδοξον + ἐστίν arm 20 ἐστίν > arm² | οὕτως + καὶ arm³ | ἐστὶ +
 καὶ arm | ὅπερ + καὶ arm 21 υἱοῦ > F 22 ἐγὼ > arm³ | τὸ —
 23 ἐκπορεύεται > E

6 *υἱῶν*] *υἱῶν* arm³ 9 *ζωῶν* > arm² 12 *ζητῶν* + *ε* arm² 14 *πλῆθος*] *πλῆθος*
 arm² | ἔχειν + *ε* | καὶ + *ωρῶν* | *υἱῶν*] *υἱῶν* arm² | *πλῆθος*] *πλῆθος*
πλῆθος arm³ 18 ἀπόστολος] *πλῆθος* | *πλῆθος*] *πλῆθος* arm³ |
πλῆθος] *πλῆθος* arm³ 19 παράδοξον + *ε* 20 *ε* > arm² | οὕτως + *ε* | ἐστὶ + *ε* |
 ὅπερ + *ε* 22 *ε* > arm³

»οὐδεὶς οἶδε τὰ τοῦ ἀνθρώπου εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν
 25 αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν
 αὐτῷ. ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ
 τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν». καὶ ἐν πάσῃ 4
 δὲ τῇ θείᾳ γραφῇ εὐρήσεις, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγόμενον τοῦ υἱοῦ,
 τοῦτο λέγεται τοῦ Θεοῦ εἶναι· καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγράψαμεν.
 30 οὐκοῦν εἰ ὁ υἱὸς διὰ τὴν πρὸς τὸν πατέρα ιδιότητα καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ
 τῆς οὐσίας ἴδιον γέννημα | οὐκ ἔστι κτίσμα, ἀλλ' ὁμοούσιος τοῦ πατρός· M 628
 οὕτως οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κτίσμα, ἀλλὰ καὶ ἀσεβὴς ὁ
 λέγων τοῦτο διὰ τὴν πρὸς τὸν υἱὸν ιδιότητα αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐξ αὐτοῦ
 δίδοται πᾶσι καὶ ἃ ἔχει τοῦ υἱοῦ ἔστιν.
 Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα πείσαι καὶ πάντα ὀντινοῦν φιλόνεικον 11,1
 μηκέτι λέγειν κτίσμα »τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐν τῷ Θεῷ καὶ τὰ βάθῃ
 ἐρευνῶν τοῦ Θεοῦ«, | καὶ ἐκ πατρὸς διὰ υἱοῦ διδόμενον, ἵνα μὴ ἐκ τούτων B 692
 ἀναγκασθῇ καὶ τὸν υἱὸν εἰπεῖν κτίσμα, τὸν λόγον, τὴν σοφίαν, »τὸν
 5 χαρακτήρα, τὸ ἀπαύγασμα«, ὃν »ὁρῶν τις ὁρᾷ τὸν πατέρα«, καὶ λοιπὸν

24 1Cor 2,11.12 29 ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐγράψαμεν: cf. *EpSerap I* 20f. 31 ὁμοούσιος:
 s. Note zu 5,3 11,2 1Cor 2,11.10 4 Hbr 1,3 5 Jo 14,9

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

24 τὸ₂] τοῦ PO 25 τὸ₁ — 26 αὐτῷ > arm | οὐ] οὐκ ὅτι arm | ἐκ > arm³ |
 τοῦ₂ > S 28 δὲ > E 30 εἰ] εἴπερ B^{c4} > B* 31 οὐσίας] φύσεως καὶ arm
 32 ἀλλὰ B93 | καὶ > 93 | ἀσεβὴς + ἔστιν arm³ 33 καὶ > arm³ | ὅτι + καὶ
 arm
 11,1 οὖν + ἔστι arm | καὶ₂ > arm | ὀντινοῦν F ὀντι^νοῦν k ὀτιοῦν REBO94 |
 φιλόνεικον + καὶ arm² 2 τὸ πνεῦμα > RESkFPO94Kn | τοῦ Θεοῦ > F arm³ |
 τὸ₂] τῷ 94 3 ἐρευνῶν R ἐρευνῶν E | δι' SFB93n 4 εἰπεῖν κτίσμα καὶ τὸν
 υἱὸν ~ arm 5 τὸ ἀπαύγασμα, τὸν χαρακτήρα ~ arm | τὸ ἀπαύγασμα > n | ὁρᾷ
 + καὶ arm

26 οὐ] *πζ βθξ* 27 *γωωπηδη*] *γ-* > arm³ | *ρηρηρῆν*] *ρηρηρηρῆν* arm³
 29 *γωωαζληημ*] *γωωαζληημ* arm³ 31 οὐσίας] *ρῆνελθελαν* *κ* 32 *αμρωρηζη* + *ε* arm³
 33 *ανδανληρηελθελαν*] *ωωανδανληρηελθελαν* arm³ | *κ* > arm³ | ὅτι + *κ*
 11,1 οὖν + *ε* | φιλόνεικον + *ε* arm² 2 *ωωωπηδη*] > arm³ 4 *ζωρηληληρηηη* arm³
 | *ωωε* *ωωωηηωδ* *κ* *ρηρηρῆν* ~ 4/5 *αδωωαζληηθ* *ρηρηρηρῆν* ~ | ὁρᾷ + *κ*

ἀκούσῃ· »ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει«. λέξει γὰρ κατ' ὀλίγον ὁ τοιοῦτος, ὡς ὁ ἄφρων· »οὐκ ἔστι θεός«. ὅμως δὲ ὑπὲρ τοῦ ἐκ πλειόνων δειχθῆναι τὸν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἔλεγχον καλόν, ἐξ ὧν ὁ υἱὸς δέικνυται μὴ ὧν κτίσμα, ἐκ τούτων δεῖξαι καὶ τὸ πνεῦμα μὴ εἶναι κτίσμα.

2 ἐξ οὐκ ὄντων ἐστὶ τὰ κτίσματα καὶ ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι· »ἐν ἀρχῇ« γὰρ **10** »ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς«. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὶ καὶ λέγεται, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος. εἰ δὲ ὁ υἱός, ἐπειδὴ ἐξ οὐκ ὄντων οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ θεοῦ, εἰκότως οὐκ ἂν εἴη κτίσμα, ἀνάγκη μὴδὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι κτίσμα, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ θεοῦ ὡμολόγηται. τὰ γὰρ κτίσματα ἐξ οὐκ ὄντων ἐστίν. **15**

12,1 Καὶ πάλιν χρίσμα καὶ σφραγὶς λέγεται καὶ ἔστι τὸ πνεῦμα· ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης γράφει· »καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ, μένει ἐν ὑμῖν· καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκῃ ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτοῦ χρίσμα, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων«. ἐν δὲ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐα **2** γέγραπται· »πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με«. καὶ ὁ Παῦλος δὲ **5**

6 1Jo 2,23 **7** Ps 13,1 **10** Gn 1,1 u. Ex 20,11 **13** ἐξ οὐκ ὄντων οὐκ ἔστιν: s. Note zu 2,12 **12,2** 1Jo 2,27 **5** Is 61,1

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

6 ἀκούσει ESB93n arm | τὸν₂ > arm² **7** ὡς + καὶ arm² | ὁ₂ > Kn | ἄφρων + ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ὅτι arm **8** καλόν + ἐστίν arm **9** ὧν] εἶναι n | εἶναι] ὄν 93 > arm **13** οὐκ₂ > B*, corr. B¹ | ἀλλ' B93n **14** ἀνάγκη + ἐστὶ arm **15** εἰσί 93

12,1 πάλιν + εἰ 93 | λέγετε K^c λέγεται τε n | πνεῦμα + τὸ ἅγιον B | ὁ — **2** γὰρ] ὁθεν ὁ arm | χρίσμα] πνεῦμα 93 | ὁ > B93 | παρ' αὐτοῦ > arm³ | αὐτοῦ + καὶ 93 | μένει] μέν εἰ B μ'νει 93 **3** διδάσκῃ — **4** αὐτοῦ > 93 | τὸ > Kn **4** πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm² | αὐτοῦ > arm | ὑμᾶς > arm³ | περὶ + τούτων n | προφήτῃ > n **5** εἵνεκεν] καὶ arm | καὶ > arm

6 ρζωρην] υ > arm² **7** ηρωξυ + ι arm² | ἄφρων + ρ ηρωρη ρερωρδ' ρε **8** καλόν + ι **11** ρρρηρηρ ρεωρρρ] ρρρηρηρ ρρρηρρ arm² **14** ἀνάγκη + ι | ζηρηρηρρ] ρζηρηρηρρ arm² **12,1** ὁ — **2** γὰρ] ηρωρη | ρωρδρη ρρρηρρρ] ωρδρη ρρρηρρρ arm³ | ωρρ — ηρρρρρρ > arm³ ρδερρ] δερρ arm³ **4** ρρηρηρρ + ηρηρηρρ arm² **5** εἵνεκεν] ι

γράφει· »ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε« καὶ πάλιν· »μὴ λυπεῖτε τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως«. τὰ δὲ
 κτίσματα ἐν τούτῳ χρίεται καὶ σφραγίζεται· εἰ δὲ τὰ κτίσματα ἐν τούτῳ
 χρίεται καὶ σφραγίζεται, οὐκ ἂν εἴη κτίσμα τὸ πνεῦμα, οὐ γὰρ ὅμοιον τὸ
 10 χρίον τῶν χρισμένων. καὶ γὰρ τὸ χρίσμα τοῦτο πνοή ἐστὶ τοῦ υἱοῦ,
 ὥστε τὸν ἔχοντα τὸ πνεῦμα λέγειν· »Χριστοῦ εὐωδία ἐσμέν«. | καὶ ἡ 3
 σφραγὶς δὲ τὸν υἱὸν ἐκτυποῖ, ὡς τὸν σφραγιζόμενον ἔχειν τὴν τοῦ M 629
 Χριστοῦ μορφήν, λέγοντος τοῦ ἀποστόλου· »τεκνία μου, οὓς πάλιν
 ὠδίνω, μέχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν«. εἰ δὲ τὸ πνεῦμα εὐωδία καὶ
 15 μορφή τοῦ υἱοῦ ἐστίν, εὐδηλον, ὡς οὐκ ἂν εἴη τὸ πνεῦμα κτίσμα, ἐπειδὴ καὶ
 »ὁ υἱὸς ἐν μορφῇ τοῦ πατρὸς ὑπάρχων« οὐκ ἔστι κτίσμα. καὶ γὰρ ὥσπερ 4
 »ὁ ἑωρακὴς τὸν υἱὸν ὁρᾷ τὸν πατέρα«, οὕτως ὁ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχων
 ἔχει τὸν υἱὸν καὶ ἔχων αὐτὸν »νάος τοῦ Θεοῦ« ἐστὶ, γράφοντος τοῦ μὲν
 Παύλου· »οὐκ οἶδατε, ὅτι νάος τοῦ Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
 20 οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;« ὁ δὲ Ἰωάννης φησὶν· »ἐν τούτῳ γινώσκουμεν, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ

6 Eph 1,13; Eph 4,30 11 2Cor 2,15 13 Gal 4,19 16 Cf. Phil 2,6 17 Jo 14,9
 18 1Cor 3,16 20 1Jo 4,13

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

6 λυπῆτε S λυπαῖτε 93 7 ἅγιον + τοῦ Θεοῦ arm | ἀπολυτρώσεως + ὡμῶν
 arm² | δὲ + οὖν arm 8 κτίσματα] χρίσματα B | χρίεται] **ίεται S | εἰ —
 9 σφραγίζεται > 93PO94 arm³ | κτίσματα] χρίσματα B 9 πνεῦμα + τὸ ἅγιον arm
 | γὰρ + ἐστὶν arm 10 τῶν χρισμένων] τῷ χρισμένῳ kFO94K τοῖς χρισμένοις n
 | γὰρ > arm 11 τοὺς ἔχοντας arm | Χριστοῦ + ῥοπή B*, corr. B^c
 13 πάλιν] ἀνάπαλιν arm³ 14 ὠδὶνα B | μέχρῃς] ἄχρῃς Kn | τὸ > arm | πνεῦμα
 > arm² 15 υἱοῦ] Χριστοῦ arm | εὐδηλον + ἐστὶν arm 16 καὶ γὰρ] ἀλλ' arm
 17 οὕτως + οὖν καὶ arm 18 ἔχει + καὶ arm | καὶ + ὁ Fn | ἔχων] ἔχον 94 |
 γράφοντος — 19 Παύλου] καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος 93 | Παύλου + καὶ
 λέγοντος arm | τοῦ, > 93 | ἐστε] ἐστὶ K 20 ὁ — φησὶν] τοῦ Ἰωάννου n |
 φησὶν + ὅτι arm²

7 ἅγιον + *սսսսսսսս* δη 7 *փրկութեան* + *ձերոյ* arm² | δὲ + *սպա* 8 *սովալ*
նովալ arm² 9 πνεῦμα + *սսսս* | γὰρ + *է* 11 *յորոյ ունիցին* (*ունիցեն*
 arm³) | *սսս* + *ի* arm² 12 *զի հն.քելոցն*] *զհն.քելոցն* arm² 13 *սսս.քելոյն*] *ն*
 > arm² | *դարձեալ* + *վերստին* arm³ 14 *Հոգի* > arm² 15 υἱοῦ] *քրիստոսի* |
 εὐδηλον + *է* 16 καὶ γὰρ] *այլ* 17 οὕτως + *սպա* *և* 18 ἔχει + *և* 19 Παύλου
 + *և սսսսս* 20 *յովաննէս*] *յոհաննէս* arm² | *սս* + *եթէ* arm²

5 μένομεν καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν». εἰ
 B 693 δὲ | ὁ υἱὸς »ἐν τῷ πατρὶ ὦν, ἐν ᾧ ἐστι καὶ ὁ πατήρ« ὡμολογήθη μὴ εἶναι
 κτίσμα, ἀνάγκη πᾶσα μηδὲ τὸ πνεῦμα εἶναι κτίσμα· ἐν αὐτῷ γὰρ ἐστὶν ὁ
 υἱὸς καὶ αὐτὸ ἐν τῷ υἱῷ. διὸ καὶ ὁ τὸ πνεῦμα λαμβάνων ναὸς τοῦ Θεοῦ
 χρηματίζει. πάλιν δὲ καὶ ἐκ τούτου συνιδεῖν καλόν· εἷς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ 25
 6 Θεοῦ λόγος, ὡς πατήρ εἷς ἐστὶν. »εἷς γὰρ Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἷς
 κύριος Ἰησοῦς Χριστός« διὸ καὶ »μονογενὴς υἱός« εἴρηται καὶ γέγραπται·
 τὰ δὲ κτίσματα πολλὰ καὶ διάφορα, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, χερουβίμ,
 ἀρχαί, ἐξουσίαι καὶ τὰ ἄλλα, ὥσπερ εἴρηται. εἰ δέ, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν
 πολλῶν ὁ υἱός, ἀλλ' εἷς ἐστὶν, ὡς πατήρ εἷς ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι κτίσμα, 30
 πάντως καὶ τὸ πνεῦμα (χρὴ γὰρ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ λαμβάνειν καὶ τὴν περὶ
 τοῦ πνεύματος γνῶσιν) οὐκ ἂν εἴη κτίσμα. οὐ γὰρ τῶν πολλῶν ἐστὶν,
 ἀλλ' ἐν ἐστὶ καὶ αὐτό.
 13,1 Καὶ τοῦτο οἶδεν ὁ ἀπόστολος λέγων· »ταῦτα δὲ πάντα ἐνεργεῖ τὸ
 ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα διαιροῦν ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται« καὶ μετ'
 ὀλίγα· »ἐν ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν καὶ πάντες
 ἐν πνεύμα ἐποτίσθημεν« καὶ πάλιν, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ υἱοῦ δεῖ λαμβάνειν τὴν
 περὶ τοῦ πνεύματος γνῶσιν, πρέπον ἂν εἴη ἐξ αὐτοῦ καὶ τὰς ἀποδείξεις 5

22 Cf. Jo 14,11 24 1Cor 3,16 26 1Cor 8,6 27 Jo 1,18; 3,16.18; 1Jo 4,9
 28 Cf. *EpSerap* I 27,3. II 4,3 13,1 1Cor 12,11 3 1Cor 12,13

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

21 καὶ — ἡμῖν > n | αὐτοῦ non leg. arm² | ἔδωκεν n | εἰ > arm 22 καὶ >
 arm² 23 ἀνάγκη — κτίσμα > arm 24 αὐτὸ] αὐτὸς codd.(sine Kn)
 25 καλόν + ἐστὶν arm | εἷς,] εἰ RESkFBPO94 εἰ ἔστιν εἷς 93 26 ὡς + ὁ 93n +
 καὶ arm | πάντα + ἐστὶ arm² 27 υἱὸς > FPO94 | εἴρηται υἱὸς ~ arm
 28 χερουβίμ + σεραφίμ n 29 ὥσπερ] ὅσα καὶ arm 30 ὡς + ὁ Fn + καὶ arm | καὶ
 > n 31 πνεῦμα + οὐ γὰρ τῶν πολλῶν ἐστὶ n (cf. lin. 31) 32 ἂν + οὖν n | οὐ
 γὰρ] ἐπεὶ οὐ n | ἐστὶν > arm³
 13,3 καὶ₂ — 4 ἐποτίσθημεν > RkPO94K 5 πρέπον] οὐκ E | ἂν] γὰρ F

21 *μῆρμ* non leg. arm² 22 *h* > arm² 23 *υἱωυε*] *υἱω* arm² 25 καλόν + *ε*
 26 ὡς + *h* | *ωυεωυω* + *ε* arm² 27 *ωυη ηρηη* ~ 29 ὥσπερ] *ηρηωη* *h* 30 ὡς +
h 32 *ε* > arm³
 13,3 *υρηηη*] *υη* arm² 5 *ηρηηηη*] *ηρηηη* arm³

προφέρειν. πανταχοῦ τοίνυν ἐστὶν ὁ υἱός· »ἐν πατρὶ γὰρ ὦν καὶ τοῦ 2
 πατρὸς ὄντος ἐν αὐτῷ« πάντα κρατεῖ καὶ συνέχει. καὶ γέγραπται, ὅτι
 »ἐν αὐτῷ συνέστηκε τὰ πάντα« εἴτε ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, »καὶ αὐτός ἐστι
 πρὸ πάντων«. τὰ δὲ κτίσματα ἐν μεμερισμένοις τόποις ἐστίν· ἥλιος μὲν καὶ
 10 σελήνη καὶ οἱ ἄλλοι »φωστήρες ἐν τῷ στερεώματι«, ἐν οὐρανῷ δὲ ἄγγελοι
 καὶ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς. εἰ δὲ ὁ υἱὸς οὐκ ὦν ἐν μεμερισμένοις τόποις, 3
 ἀλλ' ἐν πατρὶ ὦν, πανταχοῦ ἐστὶ καὶ ἔξω τῶν πάντων ὦν οὐκ ἐστὶ M 632
 κτίσμα, ἀκολουθῶς οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα μὴ ὂν ἐν μεμερισμέ-
 νοις τόποις, ἀλλὰ πάντα πληροῦν καὶ ἔξω τῶν πάντων ὂν. οὕτω γὰρ καὶ
 15 γέγραπται· »πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην«. καὶ Δαβὶδ
 ψάλλει· »ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου«, ὡς μὴ ὄντος αὐτοῦ ἐν
 τόπῳ, ἀλλ' ἔξω μὲν τῶν πάντων, ἐν δὲ τῷ υἱῷ ὄντος, ὡς ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς ἐν
 τῷ πατρὶ. διὰ τοῦτο γὰρ οὐδ' αὐτὸ κτίσμα ἐστίν, ὥσπερ δέδεικται.
 πρὸς πᾶσι δὲ τούτοις ἔτι μᾶλλον ἐκ τούτου καταγνωσθήσεται μὲν ἡ 4
 20 ἀρειανὴ αἵρεσις, ἐπιγνωσθήσεται δὲ πάλιν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἡ περὶ τοῦ
 πνεύματος γνώσις. κτίστης τοίνυν ἐστὶν ὁ υἱὸς ὡς ὁ πατήρ· »ἅ γὰρ
 βλέπω«, φησί, »τὸν πατέρα ποιοῦντα, ταῦτα καὶ γὰρ ποιῶ«. »πάντα« γοῦν
 »δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν«. εἰ δέ, κτίστης ὦν ὡς
 ὁ πατήρ ὁ υἱός, οὐκ ἐστὶ κτίσμα καὶ εἰ, ὅτι δι' αὐτοῦ κτίζεται τὰ πάντα,
 25 οὐκ ἐστὶ | τῶν κτιζομένων· δηλονότι οὐδὲ τὸ πνεῦμα κτίσμα ἐστίν· ἐπεὶ δὲ B 694
 καὶ περὶ αὐτοῦ γέγραπται ἐν τῷ ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ· »ἀντανελεῖς

6 Jo 14,11 8 Col 1,17 10 Gn 1,14 15 Cf. Sap 1,7 16 Ps 138,7
 17 Cf. Jo 14,11 18 ὥσπερ δέδεικται: cf. *EpSerap* I 26; II 10ff. 21 Cf. Jo 5,19
 22 Jo 1,3 26 Ps 103,29.30

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

6 προφέρει K | τοῦ > 94 7 ὄντως 93 | πάντα + γὰρ codd.(sine Kn) |
 καὶ₂ > n | γέγραπται + γὰρ n 9 δὲ + οἱ > 93 12 ἀλλ' ἀλλὰ πάντα πληρῶν
 ἐστὶν 93 | πανταχοῦ ἐστὶ > 93 | τῶν > PO94K 13 ἐν > Sn |
 μεμερισμένον n 16 ὄντος] ον***'ς B 17 καὶ > arm 18 τούτου] τοίτου (sic) R
 19 μὲν > E 20 ἀρειανὴ] Ἀρείου arm | δὲ > RE 21 ἐστὶν + καὶ arm^{2,3}
 22 φησί > arm 23 εἰ δὲ it. P 24 αὐτοῦ + λελύτρωται καὶ arm 25 αὐτῶν] σου B

6 *ⲡⲣⲟⲩⲉⲣⲓ ⲕ* | *ⲧⲟῦ* > 94 7 *ⲟⲩⲧⲱⲥ* 93 | *ⲡⲁⲛⲧⲁ + ⲕⲁⲣ* codd.(sine Kn) |
*ⲕⲁⲓ*₂ > n | *ⲕⲉⲕⲣⲁⲩⲧⲁⲓ + ⲕⲁⲣ* n 9 *ⲉⲃⲉ + ⲟⲓ* > 93 12 *ⲁⲗⲗ'* *ⲁⲗⲗⲁ* *ⲡⲁⲛⲧⲁ* *ⲡⲗⲏⲣⲱⲛ*
ⲉⲥⲧⲓⲛ 93 | *ⲡⲁⲛⲧⲁⲕⲟῦ ⲉⲥⲧⲓ* > 93 | *ⲧῶⲛ* > PO94K 13 *ⲉⲛ* > Sn |
ⲙⲉⲙⲉⲣⲓⲥⲙⲉⲛⲟⲛ n 16 *ⲟⲩⲧⲱⲥ*] *ⲟⲩⲛⲱⲥ* B 17 *ⲕⲁⲓ* > arm 18 *ⲧⲟῦⲧⲟῦ*] *ⲧⲟⲓⲧⲟῦ* (sic) R
 19 *ⲙⲉⲛ* > E 20 *ⲁⲣⲉⲓⲁⲛⲧῆ*] *ⲁⲣⲉⲓⲟῦ* arm | *ⲉⲃⲉ* > RE 21 *ⲉⲥⲧⲓⲛ + ⲕⲁⲓ* arm^{2,3}
 22 *ⲡⲉⲣⲓ* > arm 23 *ⲉⲓ ⲉⲃⲉ* it. P 24 *ⲁὔⲧⲟῦ + ⲕⲉⲗῦⲧⲣⲱⲧⲁⲓ ⲕⲁⲓ* arm 25 *ⲁὔⲧῶⲛ*] *ⲥⲟῦ* B

6 *ⲡⲣⲟⲩⲉⲣⲓ ⲕ* | *ⲧⲟῦ* > 94 7 *ⲟⲩⲧⲱⲥ* 93 | *ⲡⲁⲛⲧⲁ + ⲕⲁⲣ* codd.(sine Kn) |
*ⲕⲁⲓ*₂ > n | *ⲕⲉⲕⲣⲁⲩⲧⲁⲓ + ⲕⲁⲣ* n 9 *ⲉⲃⲉ + ⲟⲓ* > 93 12 *ⲁⲗⲗ'* *ⲁⲗⲗⲁ* *ⲡⲁⲛⲧⲁ* *ⲡⲗⲏⲣⲱⲛ*
ⲉⲥⲧⲓⲛ 93 | *ⲡⲁⲛⲧⲁⲕⲟῦ ⲉⲥⲧⲓ* > 93 | *ⲧῶⲛ* > PO94K 13 *ⲉⲛ* > Sn |
ⲙⲉⲙⲉⲣⲓⲥⲙⲉⲛⲟⲛ n 16 *ⲟⲩⲧⲱⲥ*] *ⲟⲩⲛⲱⲥ* B 17 *ⲕⲁⲓ* > arm 18 *ⲧⲟῦⲧⲟῦ*] *ⲧⲟⲓⲧⲟῦ* (sic) R
 19 *ⲙⲉⲛ* > E 20 *ⲁⲣⲉⲓⲁⲛⲧῆ*] *ⲁⲣⲉⲓⲟῦ* arm | *ⲉⲃⲉ* > RE 21 *ⲉⲥⲧⲓⲛ + ⲕⲁⲓ* arm^{2,3}
 22 *ⲡⲉⲣⲓ* > arm 23 *ⲉⲓ ⲉⲃⲉ* it. P 24 *ⲁὔⲧⲟῦ + ⲕⲉⲗῦⲧⲣⲱⲧⲁⲓ ⲕⲁⲓ* arm 25 *ⲁὔⲧῶⲛ*] *ⲥⲟῦ* B

τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν· ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς».

- 14,1** Τούτου δὲ οὕτως γεγραμμένου, δηλὸν ἐστίν, ὡς οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τῷ κτίζειν ἐστίν· ὁ γὰρ πατήρ διὰ τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι κτίζει τὰ πάντα, ἐπεὶ ἐνθα ὁ λόγος, ἐκεῖ καὶ τὸ πνεῦμα· καὶ τὰ διὰ τοῦ λόγου κτιζόμενα ἔχει ἐκ τοῦ πνεύματος παρὰ τοῦ λόγου τὴν τοῦ εἶναι ἰσχύν. οὕτω καὶ γέγραπται ἐν τῷ τριακοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· »τῷ 5 λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος 2 αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν«. ἀμέλει οὕτως ἐστὶ τὸ πνεῦμα ἀδιαίρετον πρὸς τὸν υἱόν, ὡς μὴ ἀμφιβάλλειν ἐκ τοῦ λεγομένου. ὅτε γὰρ »ὁ λόγος ἐγένετο πρὸς τὸν προφήτην«, τὰ παρὰ τοῦ λόγου ἐν τῷ πνεύματι ἐλάλει ὁ προφήτης. οὕτω καὶ γέγραπται ἐν μέν ταῖς Πράξεσι 10 τοῦ Πέτρου λέγοντος· »ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν, ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐν δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ, »τοῦ λόγου γενομένου πρὸς αὐτόν«, γέγραπται· »πλήν τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμίμά μου δέχεσθε, ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ἐν πνεύματί μου τοῖς προφήταις«, ὅτε καὶ

14,5 Ps 32,6 8 Cf. So 1,1, (e.g.) Za 1,1 11 Act 1,16 12 Za 1,1 13 Za 1,6

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

27 καὶ₂ — γῆς > arm

14,1 οὕτως] ὁντος 93 2 ἐν — κτίζειν] ὅτι ὁ κτίστης arm³ 4 ἔχει + καὶ arm
5 οὕτω + γὰρ 93 | ἐν — ψαλμῷ > arm | τριακοστῷ] ἑκατοστῷ n 7 ἀμέλει]
καὶ arm | ἐστὶ + καὶ n 8 ἀμφιβάλλειν] ἔτι ἀνακρίνεσθαι arm^{2,3} | τοῦ λεγομένου]
ἀμφιβαλλομένων arm 9 ἐγένετο F93 ἐγένετο Sn | τὸν προφήτην] τοὺς προφήτας
arm³ 9/10 τῷ πνεύματι] πνεῦμα 93 11 Πέτρου] Παύλου 93 | δεῖ arm³ | τὴν
γραφὴν > arm² 13 πρὸς non leg. arm² | τοῦ λόγου n | λόγους] νόμους
PO94K | μου₁ > P | μου₂ > arm²

27 *qhqh*] *qzqh* arm³ 28 *wnw.pewghu*] *wnw.pew* arm³

14,1 *jwjt* ε] *jwshu* arm³ 2 *h ushuhu*] *qh ushuhuh* arm³ 4 ἔχει + *h*
7 ἀμέλει] *h* 8 *uhrwdu*] *uhrw* arm² | ἀμφιβάλλειν] *hu .pnuhl* | τοῦ
λεγομένου] *qhduqh* 9 *uhqhwhu* arm³ 11 *qhwh* ε arm³ | *qhhu* > arm²
12 *qh.pwhrh*] *qh.pwhrh* 13 *wn* non leg. arm² | *hd* > arm²

15 μετ' ὀλίγα αἰτιώμενος τὸν λαὸν | ἔλεγε· »τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν M 633
 ἀπειθῇ τοῦ μὴ εἰσακούειν τοὺς νόμους μου καὶ τοὺς λόγους, οὓς
 ἐξαπέστειλε κύριος παντοκράτωρ ἐν πνεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῶν
 προφητῶν τῶν ἔμπροσθεν«. καὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ λαλοῦντος ἐν τῷ 3
 Παύλῳ, ὡς αὐτὸς εἶπεν· »εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος
 20 Χριστοῦ;« οὐδὲν ἦττον τὸ πνεῦμα εἶχεν ἐπιχορηγοῦν αὐτῷ τὸ λαλεῖν.
 οὕτω γὰρ αὐτὸς γράφει· »κατὰ τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ
 Χριστοῦ εἰς ἐμέ«. πάλιν τε τοῦ Χριστοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος ἔλεγε· »πλὴν
 ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι λέγον, ὅτι δεσμὰ
 καὶ θλίψεις με μένουσιν«. οὐ γὰρ ἐκτός ἐστι τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, 4
 25 ἀλλὰ ἐν τῷ λόγῳ ὃν ἐν τῷ Θεῷ δι' αὐτοῦ ἐστίν· ὥστε καὶ τὰ χαρίσματα
 ἐν τῇ τριάδι δίδοσθαι. ἐν γὰρ τῇ τούτων διαιρέσει, ὡς Κορινθίοις γράφει,
 »τὸ αὐτὸ πνεῦμά ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς κύριος καὶ ὁ αὐτὸς Θεός ἐστίν ὁ
 ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν«. αὐτὸς γὰρ ὁ πατὴρ διὰ τοῦ λόγου ἐν τῷ
 πνεύματι ἐνεργεῖ καὶ δίδωσι τὰ πάντα.

15 Za 7,12

19 2Cor 13,3

21 Phil 1,19

22 Act 20,23

27 1Cor 12,4-6

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

16 τοὺς νόμους] τὸν νόμον 93P | τοὺς λόγους] τῶν λόγων n 17 ἀπέστειλε 93 |
 ἐν + τῷ arm³ | αὐτοῦ] ἁγίου n 18 δὲ > B 19 εἰ] ἡ F ἡ 93 | ἐμοὶ + μεθ'
 ὑμῶν arm^{2,3} 20 ἔχον arm² 21 οὕτω γὰρ] ὁ καὶ arm | τοῦ] τοῦτο K
 22 πάλιν τε] καὶ arm 23 τὸ ἅγιον > arm | διαμαρτυρεῖται codd.(sine Kⁿ) |
 λέγον] λέγων 93 ὅτι arm 24 με μένουσιν] μένουσί σε arm 25 ἀλλὰ + καὶ arm³ |
 ὃν] ὦν EF | καὶ > arm | τὰ > arm² 26 τούτων > arm | διαρέσει + τῶν
 χαρισμάτων arm | Κορινθίοις γράφει] γράφει τοῖς Κορινθίοις arm 27 ἐστὶ καὶ > arm
 | καὶ₁ — κύριος > B | ἐστὶν > arm 28 αὐτὸς > arm

16 ζητηθη + υ arm³ 17 γνωστῶν] υ > arm³ 19 ἐμοὶ + ρη ἀε
 20 πλεονη] πλεονη arm² 21 οὕτω γὰρ] ηρ η 22 πάλιν τε] η 23 λέγον] ελε
 24 με μένουσιν] μὴ μὴ .ρη 25 γνωστῶν] υ > arm² 26 διαρέσει +
 γνωστῶν | Κορινθίοις γράφει] ρη γνωστῶν

- 15,1** Ἀμέλῃ ἐπευχόμενος Κορινθίοις ἐν τῇ τριάδι ἡὔχετο λέγων· »ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία
 B 695 τοῦ ἁγίου πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν«. τοῦ γὰρ πνεύματος μετέχον-
 τες ἔχομεν τὴν τοῦ λόγου χάριν καὶ ἐν αὐτῷ τὴν τοῦ πατρὸς ἀγάπην. ὥς
2 δὲ μία τῆς τριάδος ἡ χάρις, οὕτως ἀδιαίρετος ἡ τριάς. τοῦτο δ' ἂν τις ἴδοι 5
 καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἁγίας Μαρίας. ὁ γὰρ ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἀποσταλὴς
 ἀπαγγεῖλαι τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐσομένην τοῦ λόγου κάθοδον »πνεῦμα ἅγιον«,
 εἶρηκεν, »ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ«, εἰδώς, ὅτι ἐν τῷ λόγῳ ἦν τὸ πνεῦμα· εὐθύς
3 γοῦν συνῆψε· »καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι«. »Χριστὸς γὰρ Θεοῦ
 δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία«. τοῦ δὲ πνεύματος ὄντος ἐν τῷ λόγῳ δῆλον ἂν 10
 εἶη, ὥς καὶ ἐν τῷ Θεῷ ἦν διὰ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα. οὕτω δὲ καὶ τοῦ
 πνεύματος γενομένου ἐν ἡμῖν »ἐλεύσεται« ὁ υἱὸς καὶ ὁ πατήρ »καὶ μονὴν
4 ποιήσουσιν« ἐν ἡμῖν. ἀδιαίρετος γὰρ ἡ τριάς καὶ μία ταύτης ἡ Θεότης·
 καὶ »εἷς Θεὸς ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν«. αὕτη τῆς καθολι-

15,1 2Cor 13,13 7 Lc 1,35 9 Lc 1,35; cf. 1Cor 1,24 12 Jo 14,23 14 Eph 4,6

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

15,1 ἀμέλῃ] ὁθεν καὶ arm | Κορινθίοις] ὑπὲρ τῶν Κορινθίων arm | τῇ > 93
 2 κυρίου + ἡμῶν 93 | Θεοῦ + καὶ πατρὸς k 3 ἁγίου > arm³ | ὑμῶν + καὶ arm
 | γὰρ > arm 4 τὴν₁ > 94 | ἐν] ὃν O* | πατρὸς] πνεύματος K | ὥς — 5
 χάρις > arm² 5 δὲ > arm³ | τῆς > arm³ | χάρις] τριάς S + καὶ arm |
 τριάς + ἐστι arm | τοῦτο] οὕτω n 6 τῆς ἁγίας > arm | ἀρχάγγελος]
 ἄγγελος S 8 ἐλεύσεται F 9 γοῦν] οὔν B | συνῆψε + λέγων arm
 10 καὶ it. B^{1*}, corr. B^{1c} | ὄντος > arm³ 11 καὶ₁ > arm | τὸ] *ὁ R | τὸ
 πνεῦμα > arm | δὲ καὶ > arm 12 γ*νομένου S | υἱὸς] Θεὸς 93 13 τριάς
 + ἐστι arm 14 καὶ₁ — πάντων > 93 | Θεὸς + ὁ arm | διὰ — καὶ > arm³ |
 διὰ] μετὰ arm² | πᾶσιν + ἐν ἡμῖν arm² | αὕτη + ἐστὶ arm

15,1 ἀμέλλῃ] *πλυσθῇ* L | Κορινθίοις] *ἡ φερων ληρὴν θωγλην* 3 *υρρηγ* > arm³ |
αὐτὴν ἐκ τῆς arm³ | ὑμῶν + L 4 *qḥ* — 5 *ζῆρς* > arm² |
εἰρηρρηγληθῶν ὑ > arm³ 5 χάρις + L | 6 *ῶρρωθῆν* *ῶρρωθῶν* arm² | τριάς
 + L 8 *wn*] *h* arm³ 9 συνῆψε + *ωυελνη* 10 *ελνη* > arm³ 11 L] *ερ* arm³
 13 *ῶρρωθῆν* *ῶρρωθ* arm² | τριάς + L 14 Θεὸς + *ηρ* | *αὐτὴν ἐκ τῆς*
αὐτὴν ἐκ τῆς arm³ | *ῶρρωθῶν* + *h ῶεγ* arm² | αὕτη + L

- 15 κῆς ἐκκλησίας ἡ πίστις· ἐν τριάδι γὰρ αὐτὴν ἐθεμελίωσε καὶ ἐρρίζωσεν ὁ
κύριος εἰρηκῶς τοῖς μαθηταῖς· »πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη
βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς ὄνομα πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος«. M 636
κτίσμα δὲ εἰ ἦν τὸ πνεῦμα, οὐκ ἂν συνέταξεν αὐτὸ τῷ πατρί· ἵνα μὴ ᾗ |
ἀνόμοιος ἑαυτῇ ἢ τριάς, ξένου τινὸς καὶ ἀλλοτρίου συντασσομένου αὐτῇ.
- 20 τί γὰρ ἔλειπε τῷ Θεῷ, ἵνα ἀλλοτριούσιον προσλάβηται καὶ σὺν αὐτῷ 5
δοξάζεται; μὴ γένοιτο! οὐκ ἔστιν οὕτως. »πλήρης«, αὐτὸς εἶπεν, »εἰμί«. διὰ
τοῦτο αὐτὸς ὁ κύριος τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς αὐτὸ συνέταξεν, ἵνα δείξη,
ὅτι οὐκ ἐκ διαφόρων, τουτέστιν ἐκ κτίστου καὶ κτίσματος, συνέστηκεν ἡ
ἁγία τριάς, ἀλλὰ μία ταύτης ἡ Θεότης ἐστί. τοῦτο μαθὼν ὁ Παῦλος 6
- 25 ἐδίδασκε μίαν εἶναι τὴν ἐν αὐτῇ διδομένην χάριν λέγων· »εἷς κύριος, μία
πίστις, ἓν βάπτισμα«. ὥσπερ δὲ ἐν βάπτισμα, οὕτω καὶ μία πίστις· ὁ γὰρ
πιστεύων εἰς τὸν πατέρα οἶδεν ἐν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ
ἐκτὸς τοῦ υἱοῦ· καὶ διὰ τοῦτο πιστεύει καὶ εἰς τὸν υἱὸν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον, ἐπειδὴ καὶ μία τῆς τριάδος ἡ Θεότης ἐξ ἑνὸς τοῦ πατρὸς
30 γινωσκομένη.

16 Mt 28,19 21 Is 1,11 25 Eph 4,5

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

15 καὶ ἐρρίζωσεν arm³ 16 πορευθέντες + οὖν arm² 17 εἰς + τὸ kFBn |
ὄνομα + τοῦ kFBn | καὶ₁ + τοῦ kFBn | καὶ₂ + τοῦ kFBn arm 18 αὐτὸ] αὐτῷ
E94 αὐτῇ P* | ᾗ > arm 19 ἀνόμοιος + ἐν F | ἑαυτῇ] καὶ αὐτῇ 93 |
αὐτῇ] ἑαυτῇ (sic) B^c 20 τῷ Θεῷ > arm³ | ἀλλοτριούσιον RE93*, corr. 93^c
21 εἰμί] καὶ arm³ | αὐτὸς > arm 22 αὐτὸ] αὐτοῦ B | κατέταξεν arm³
24 ἁγία > F arm | Θεότης] Θεός arm² 25 ἐδίδασκε > arm² | χάριν + οὕτω
PO94K 26 ὥσπερ — βάπτισμα > arm² | ἐν + ἐστι τὸ arm | μία + ἐστι ἡ
arm 27 πατρὶ + καὶ n 28 ἐπίστευσε arm^{2,3} | τὸ — 29 ἅγιον] τὸ ἅγιον
πνεῦμα n | Θεότης + τῆς R*S, corr. R^c

15 *h wpmwawhghj* > arm³ 16 *qnywle.p + wpmwawhghj* arm² 20 *wpmwawhghj* >
arm³ 21 *h* arm³ 22 *rhq ... hwarqewghj* *rwaw ... hwarqewghj* arm²
24 *wpmwawdhghj* arm² 24 *nlewhghj* > arm² 25 *qh nwhwleu* — 26
dhwhghj > arm² 26 *en + l* | μία + *l* 28 *zawawhghj*

16,1 οὗτος + է **2** ասեն] ասել arm² **3** պատկարեսցեն] ամաչեսցեն
 arm³ | καταδύεσθωσαν] ել լռեալ դադարեսցեն **4** եթէ + է arm³ | է >
 arm³ **5** ր] եթէ | օտ] ուրեմն **6** κτίσµα + է | նմա] նա arm² **7** ր̄ +
 ուրեմն | ստացուածքս] ստացուածս arm³ **8** օտ + ոչ | երրորդութիւնն
9 ոք ասասցէ] ոք ասիցէ arm³ **10** καί] կամ | ստացուածոյ] ստացուացոց
 arm² **11** καί + ընդ arm³ | որդւոյ] *ըզւոյ arm² | կարգիցի] կարգեսցի arm³
 | միշտ] միշտէ arm²

πνεῦμα ἅγιον. καὶ »εἷς ὁ θεὸς ὁ πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν
παῶσι, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν«.

Ἐγὼ μὲν οὖν, ὡς ἐδήλωσας, δι' ὀλίγων καὶ ταῦτα καταγράψας 4
ἀπέστειλα· σὺ δὲ ὡς συνετός, εἴ τι καὶ ἐν τούτοις λείπει, θέλησον πληρῶ-
20σαι· καὶ τοῖς μὲν οἰκείοις τῆς πίστεως ἀνάγνωθι, τοὺς δὲ φιλονεικοῦντας
δυσφημεῖν ἔλεγχε· τάχα κἂν ὁπὲ ποτε μεταγνόντες, ἀπονίψωσιν ἀπὸ τῆς
ψυχῆς ἑαυτῶν τὴν προγενομένην ἐν αὐτοῖς κακόνοιαν. καλὸν γὰρ αὐτοὺς
κατὰ τὸ γεγραμμένον »ἀποπηδῆσαι« καὶ »μὴ ἐγχρονίσαι«, ἵνα μὴ ἐπιμένον-
τες ἀκούσωσι τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ κυρίου· | »ὅς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ
25πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ,
οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι«.

16 Eph 4,6 u. Rm 1,25

23 Prv 9,18a

24 Mt 12,32

RESkBF93 PO94Kn arm^{2,3}

16 καὶ₁ > arm | ὁ₁ > Fn | διὰ] μετὰ arm 17 ἀμήν > arm² 18 οὖν > 94
| καταγράψας] γράψας n κατὰ τὴν δύνάμιν μου γράψας arm 19 ἀπέστειλα]
ἐδήλωσα F | ὡς + σοφὸς καὶ arm | εἴ τι καὶ] καὶ ὅ,τι arm | τούτῳ F
21 ἀπονίψουσιν F 22 αὐτῶν B | προσγενομένην n | ἐν αὐτοῖς] ἑαυτοῖς En
24 εἰρημένον — κυρίου] περὶ τοῦ κυρίου εἰρημένον F | ὑπὸ] παρὰ n | τοῦ > PO94K
25 τῷ + νῦν FBn | τούτῳ > Fn

16 διὰ] ρύη 17 ἀμήν > arm² 18 καταγράψας] ρυση λωρη ρύη μ' ἡρῶη (ἡρῶη
arm²) 19 ὡς + ρύη μ' ἡρῶη | εἴ τι καὶ] ἡ ἡρ ρύη 21 ἡρῶη μ' ἡρῶη
| ἡρῶη μ' ἡρῶη arm² | ἡρῶη μ' ἡρῶη arm³ 22 κακόνοιαν] ῥωρ
ῥωρ ῥωρ ῥωρ arm³ ῥωρ ῥωρ ῥωρ arm²

EPISTULA III AD SERAPIONEM

Ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Σεραπίωνα
ὁμοίως περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος

M 637

B 696

Ἐνέτυχον καὶ τῇ νῦν γραφείῃ παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας ἐπιστολῇ **1,1**
καὶ πάννυ θυμασάσας τὴν ἀναίδειαν τῶν αἰρετικῶν συνείδον, ὡς οὐδὲν
οὕτως ἀρμόζει περὶ αὐτῶν εἰπεῖν ἢ τὸ τοῦ ἀποστόλου παράγγελμα·
»αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νουθεσίαν παραιτοῦ εἰδὼς
5 ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἀμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκριτος·.
»διστραμμένην« γὰρ ἔχων τὴν διάνοιαν οὐχ ἴν' ἀκούσας πεισθῇ οὐδ' ἵνα
μαθὼν μεταγνῶ πυνθάνεται, ἀλλ' ἐνεκά γε τῶν ἀπατηθέντων παρ'
αὐτοῦ, μὴ ἄρα σιωπῆσας καταγνωσθῇ καὶ παρ' αὐτῶν. ἥρκει οὖν τὰ **2**
προειρημένα. ἥρκει τοσαύτας ἀποδείξεις λαβόντας αὐτοὺς παύσασθαι τῆς
10 κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυσφημίας. ἀλλ' οὐκ ἠρκέσθησαν· πάλιν δὲ

Die handschriftliche Überlieferung bezeugt *EpSer IV*, 1-7 (alt) als eigenständigen Brief an Serapion, den B. de Montfaucon, gestützt auf Gegebenheiten der RS-Tradition, mit dem exegetischen Stück *EpSer IV*, 8-23 (alt) zu einem einzigen zusammenhängenden Schreiben verbunden hat. Die vorliegende Edition macht diesen sekundären Eingriff rückgängig. – In *EpSerap III* (IV, 1-7 alt) bezieht sich Athanasius auf ein drittes, ebenfalls verlorenes Schreiben des Serapion, in dem dieser von stattgefundenen Disputationen mit Tropikern berichtete, die wegen deren eristischen Fragen nach göttlichen Verwandtschaftsverhältnissen erfolglos geblieben waren (*EpSerap III* 1,4). Athanasius, der keine Sinnesänderung der Gegner mehr erwartet, reagiert ungehalten. Ihnen gegenüber sei die apostolische Weisung Tt 3,10 am Platz und der Kontakt mit ihnen schweigend abubrechen (*EpSerap III* 1,1. 2,1. 6,7). Nur einige überführende Gegenfragen will er selbst noch an sie richten, wobei er Gesichtspunkte jetzt in polemischer Zuspitzung aufgreift, die schon in *EpSerap I* 15-21, nicht aber in der Kurzfassung von *EpSerap II*, eine Rolle spielten (*EpSerap III* 3-6). Die trinitarische Doxologie (*EpSerap III* 7,10ff.) markiert das Ende des Briefes. Für die Datierung dürfte sich aufgrund des fortentwickelten Stadiums der Kontroverse ein gewisser Abstand zu *EpSerap I* und *EpSerap II*, etwa 358/359 (?), nahe legen. **1,4** Tt 3,10 **6** Mt 17,17

RESkBF93 PO94Kn

κς R ιγ E^c κθ S δ k λα B ιγ F^c ε P ις O λε K ε n **Tit 1** ἐπιστολὴ — αὐτοῦ]
τοῦ αὐτοῦ 94n τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπιστολὴ B | αὐτὸν + ἐπίσκοπον 94 |
Σεραπίωνα EP94n **2** ὁμοίως] Θμούςις 94 ἑτέρα ἐπιστολὴ n | περὶ τοῦ πνεύματος τοῦ
ἁγίου ~ 94
1,4 εἰδὼς] **δὼς 94 **10** κατὰ] κα*ὰ S | πνεύματος] πατρὸς 94

ἀναιδεύονται, ἵνα δείξωσιν, ὅτι λογομαχεῖν μελετήσαντες καὶ λοιπὸν
3 πνευματομαχοῦντες ἔσονται μετ' ὀλίγον νεκροὶ τῇ ἀλογίᾳ. ἀμέλει κἄν
ἀποκρίνηταί τις καὶ πρὸς τὰς νῦν αὐτῶν ἐρωτήσεις, οὐδὲν ἥττον »ἐφευρε-
ταὶ κακῶν« ἔσονται, μόνον ἵνα ζητοῦντες μὴ εὕρωσιν ἢ ἀκούσαντες μὴ
B 697 νοήσωσιν. οἷαι δὲ αὐτῶν αἱ σοφαὶ ἐρωτήσεις; εἰ οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ ἅγιον **15**
πνεῦμα, οὐκοῦν, φασίν, υἱὸς ἐστὶ, καὶ ἀδελφοὶ δύο ὁ λόγος καὶ αὐτό. εἴτα
ἐπιλέγουσιν, ὡς γράφεις· εἰ »ἐκ τοῦ υἱοῦ λήψεται τὸ πνεῦμα« καὶ παρ'
αὐτοῦ δίδοται (οὕτως γὰρ γέγραπται), εὐθὺς ἐπάγουσιν· οὐκοῦν πάπ-
πος ὁ πατήρ, καὶ ἔκγονόν ἐστὶν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα.

2,1 Τίς τούτων ἀκούων ἔτι Χριστιανούς καὶ οὐ μᾶλλον Ἑλληνας
αὐτοὺς νομίζει; τοιαῦτα γὰρ Ἑλληνες καθ' ἡμῶν ὁμιλοῦσιν ἑαυτοῖς. τίς
ἀποκρίνασθαι θελήσει πρὸς τὴν τοιαύτην ἀφροσύνην αὐτῶν; ἐγὼ γοῦν
πολλὰ λογισάμενος καὶ ζητῶν ἀρμόζουσιν πρὸς αὐτοὺς ἀποκρισιν
2 οὐδεμίαν εὔρον ἢ τὴν πρὸς τοὺς Φαρισαίους τότε γενομένην. ὡς γὰρ **5**
ἐκείνους κακοήθως ἐρωτήσαντας ἀντηρώτησεν ὁ σωτήρ, ἵν' αἰσθωνται
τῆς ἰδίας κακονοίας, οὕτως, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι τοιαῦτα ἐρωτῶσιν, εἰπάτω-
σαν ἡμῖν αὐτοί, μᾶλλον δὲ ἀποκρινάσθωσαν ἐρωτῶμενοι ὡς ἐρωτῶσιν.
ἐπειδὴ γὰρ λέγοντες τὰς παρ' αὐτῶν ἐφευρέσεις οὐ νοοῦσι, τάχα κἄν
3 ἀκούοντες ἐπιγνώσῃ τὴν ἑαυτῶν ἀφροσύνην. εἰ μὴ κτίσμα ἐστὶ τὸ **10**
M 640 πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται, ἀλλ' ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ καὶ
ἐκ τοῦ θεοῦ δίδοται, οὐκοῦν υἱὸς ἐστὶ καὶ αὐτὸ καὶ δύο ἀδελφοί, αὐτό τε
καὶ ὁ υἱός· καὶ εἰ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ πάντα
δέχεται τὸ πνεῦμα, ὡς αὐτὸς εἶρηκε, καὶ »ἐμφυσήσας« δέδωκεν αὐτὸ τοῖς
μαθηταῖς (ὁμολογεῖτε γὰρ ταῦτα καὶ ὑμεῖς), οὐκοῦν πάππος ἐστὶν ὁ **15**
πατήρ, καὶ ἔκγονον αὐτοῦ ἐστὶ τὸ πνεῦμα; ἅπερ γὰρ ἐρωτῶντες ἀπαιτεῖ-
4 τε παρ' ἡμῶν, τὰ αὐτὰ καὶ ὑμεῖς ἐκ τῶν αὐτῶν ἐρωτᾶσθαι δίκαιον. εἰ
μὲν οὖν ἀρνεῖσθε τὰ γεγραμμένα, οὐκέτι μὲν ὑμεῖς Χριστιανοὶ λεχθεῖτε ἄν·

13 Rm 1,30

17 Jo 16,14

2,14 Jo 20,22

RESkBF93 PO94Kn

11 δείξαντες n 13 νῦν > 94 | εὔρεται P 14 ἀκούοντες B 18 αὐτὸς
RESBPO94 19 γὰρ + καὶ n 20 εὐθὺς n | ἔγγονον Sn
2,5 οὐδὲ μίαν RSB 8 ἀποκρινέσθωσαν O 10 ἐπιγνώσκονται F | εἰ — κτίσμα it.
S 14 τὸ πνεῦμα > F 16 ἔγγονον SBn | ἐστὶ > 94 18 ἀπαιτεῖται 94
αἰτεῖται F 18 οὐκ ἔτι RF93PK

δίκαιον δὲ ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς ἐρωτᾶσθαι παρ' ὑμῶν· εἰ δὲ τὰ αὐτὰ
 20 ἡμῖν ἀναγινώσκετε, ἀνάγκη καὶ ὑμᾶς περὶ τῶν αὐτῶν οὕτως ἐρωτᾶσθαι
 παρ' ἡμῶν. εἶπατε τοίνυν καὶ μὴ μέλλετε, εἰ υἱὸς ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ 5
 πάππος ὁ πατήρ. ἂν δὲ »διαλογιζόμενοι« ὡς οἱ τότε Φαρισαῖοι πεποιθήκα-
 σιν, εἶπητε καὶ ὑμεῖς πρὸς ἑαυτούς· »ἐὰν εἴπωμεν« υἱὸς ἐστὶν, ἀκουσόμεθα·
 ποῦ γέγραπται; »ἐὰν δὲ εἴπωμεν« οὐκ ἔστιν υἱός, »φοβούμεθα« μὴ εἴπωσιν
 25 ἡμῖν· πῶς οὖν γέγραπται· »ἡμεῖς οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ
 τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ«; τοιαῦτα δὲ διαμαχόμενοι πρὸς ἑαυτούς ἐὰν 6
 εἶπητε καὶ ὑμεῖς· »οὐκ οἶδαμεν«, ἀνάγκη καὶ τὸν ἐρωτώμενον τοιαῦτα παρ'
 ὑμῶν σιωπᾶν πειθόμενον τῷ λέγοντι· »μὴ ἀποκρίνου ἄφρονι πρὸς τὴν
 ἐκείνου ἀφροσύνην, ἵνα μὴ ὁμοιος γένῃ αὐτῷ· ἀλλ' ἀποκρίνου ἄφρονι κατὰ
 30 τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, ἵνα μὴ φαίνεται σοφὸς παρ' ἑαυτῷ«. ἀπόκρισις δὲ
 ὑμῖν ἀρμόζουσα μάλιστα ἡ σιωπή, ἵνα τὴν ἑαυτῶν ἄγνοιαν ἐπιγνῶτε.
 Πάλιν οὖν ἐκ τῶν ὑμῶν δίκαιον ὑμᾶς οὕτως ἐρωτᾶσθαι. ἐπειδὴ οἱ 3,1
 προφητῇ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ λαλοῦσι καὶ ἐν τῷ Ἑσχαίᾳ τὸ πνεῦμα B 698
 τὸ ἅγιον προφητεύει, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται, οὐκοῦν καὶ τὸ
 πνεῦμα λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ δύο εἰσὶ λόγοι, τό τε πνεῦμα καὶ ὁ υἱός.
 5 καὶ γὰρ οἱ προφητῇ τότε ἐπροφήτεον, ὅτε »ἐγένετο ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ 2
 πρὸς αὐτούς«. καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ »πάντα διὰ τοῦ λόγου
 ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν« καὶ »ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε
 τὴν γῆν« καὶ »πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε« (γέγραπται δέ, ὡς ἐν τοῖς ἔμπρο-
 σθεν δέδεικται· »ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται«), οὐκοῦν
 10 ἡ τὸ πνεῦμα ὁ λόγος ἐστίν, ἡ ἐν δυσὶ πεποίηκεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ἓν τε τῇ
 σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι. καὶ πῶς ὁ Παῦλός φησιν »εἷς Θεός, ἐξ οὗ τὰ
 πάντα, καὶ εἷς κύριος, δι' οὗ τὰ πάντα«; καὶ πάλιν· ἐπειδὴ ὁ υἱὸς »εἰκὼν 3
 ἐστὶ τοῦ πατρὸς τοῦ ἁοράτου«, ἔστι δὲ τὸ πνεῦμα εἰκὼν τοῦ υἱοῦ M 641

23 Cf. Mt 21,25-27 25 1Cor 2,12 27 Mt 21,27 28 Prv 26,4 3,3 ἐν τοῖς
 ἔμπροσθεν δέδεικται: Rückverweis auf *EpSerap I* 13,3 5 Jr 1,1, (e.g) Jon 1,1
 6 Jo 1,3 7 Prv 3,19 8 Ps 103,24 8/9 ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δέδεικται: Rück-
 verweis auf *EpSerap II* 13,4 mit 8,2 9 Ps 103,30 11 1Cor 8,6 12 Col 1,15

RESkBF93 PO94Kn

19 δὲ] γὰρ 94K 21 μέλετε R*FP 23 ἑαυτούς] αὐτούς 94 | ἂν n | εἴπωμεν +
 ὅτι B + ὁ ES | ἀκουσόμεθα 94 26 διμαχόμενοι E 27 ἡμεῖς K | καὶ₂ > n
 29 ἀλλὰ B 31 ἡμῖν n | ἄνοιαν B
 3,2 τῷ₁ > n | τοῦ > n 5 τότε] τὸ n | προεφήτεον FO94Kn 7 ἐγένετο] ἐ-
 γ'νετο S° + οὐ E 8 ἐποίησας E 10 τῇ > E 13 τοῦ₁ — ἁοράτου] τοῦ ἁοράτου
 πατρὸς F | υἱοῦ] Θεοῦ F

(γέγραπται γάρ· »οὓς προέγνω καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ«), οὐκοῦν κατὰ τοῦτο πάππος ὁ πατήρ. καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν 15 υἱὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρὸς ἦλθε, »τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον«, φησὶν ὁ υἱός, »ὃ πέμψει ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου«, οὐκοῦν καὶ οὕτω πάππος ὁ 4 πατήρ; τί πρὸς ταῦτα, καίτοι πάντα λέγοντες εὐχερῶς; τί διαλογίσασθε πρὸς ἑαυτούς; ἢ ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἀποροῦντας, μέμφεσθε τὰς τοιαύτας ἐρωτήσεις; ἀλλὰ πρότερον ἑαυτῶν κατάγνωτε (ὕμεις γὰρ 20 τοιαῦτα ἐρωτᾶν εἰώθατε) καὶ πείθεσθε ταῖς γραφαῖς καὶ ἀποροῦντες εἰπεῖν μάθετε λοιπόν· υἱὸς μὲν ἐν ταῖς γραφαῖς τὸ πνεῦμα οὐκ ὠνομάσθη, ἀλλὰ πνεῦμα ἅγιον καὶ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. ὥσπερ δὲ οὐκ ὠνομάσθη υἱὸς τὸ πνεῦμα, οὕτως οὐδὲ περὶ τοῦ υἱοῦ γέγραπται, ὅτι αὐτός ἐστι τὸ πνεῦμα 5 τὸ ἅγιον. ἄρ' οὖν, ἐπειδὴ οὐκ ὠνομάσθη υἱὸς τὸ πνεῦμα, οὐδ' ὅτι υἱός 25 ἐστι τὸ πνεῦμα, διαφωνεῖ τῆς ἀληθείας ἢ πίστις; μὴ γένοιτο! ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἕκαστον τῶν σημαινόμενων ἔχει τὴν ἰδίαν γνώσιν. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ πατρὸς ἐστι γέννημα, καὶ τοῦτο ἔχει τὸ σημαινόμενον. καὶ τὸ πνεῦμα δὲ λεγόμενον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ὄν, οὐ ξένον ἐστὶ τῆς τοῦ υἱοῦ φύσεως οὔτε τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος. διὰ 30 τοῦτο γὰρ ἐν τριάδι, ἐν πατρὶ καὶ ἐν υἱῷ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι μία θεότης ἐστί, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τριάδι »ἐν ἐστὶ τὸ βάπτισμα, καὶ μία ἢ 6 πίστις«. ἀμέλει »τοῦ πατρὸς πέμποντος τὸ πνεῦμα«, ὁ υἱὸς »ἐμφυσῶν« δίδωσιν αὐτὸ τοῖς μαθηταῖς, ἐπειδὴ »πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ ἐστὶ«. καὶ »τοῦ λόγου γινομένου ἐν τοῖς προφήταις« αὐτοὶ τῷ πνεύματι 35 ἐπροφήτεον, ὡς γέγραπται καὶ δέδεικται· καὶ »τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ

14 Rm 8,29 16 Jo 14,26 27f. ὁ υἱὸς ἴδιον τῆς οὐσίας ... γέννημα: widerlegende Bezugnahme auf die Wendung des Arius nach Athanasius (*De syn* 15,3 [AthW II,1, 242,16]): ἴδιον οὐδὲν ἔχει τοῦ Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν ιδιότητος, vgl. das nicaenische »ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς« *EpSerap II* 5,2 mit Anm. 32 Eph 4,5 33 Jo 14,26; 20,22 34 Jo 16,15 35 Jr 1,1; (e.g.) Jon 1,1 36 ὡς γέγραπται καὶ δέδεικται: Rückverweis auf *EpSerap II* 14,1 und *I* 31,3; Ps 32,6

RESkBF93 PO94Kn

15 οὐκ οὖν R | καὶ — 17 πατήρ > n 15/16 ὁ μὲν υἱὸς] μὲν ὁ υἱὸς ~ codd. (sine K) ὁ υἱὸς μὲν ~ K, conie. nComm. Montf. 17 οὐκ οὖν R 18 τί > K 23 ὠνομάσθη + ὁ n 30 πατρὸς + αὐτοῦ 93 31 γὰρ + καὶ 93 | ἐν₃ > E93PO94K 32 ἐν₁ > E | ἡ > 93 36 προεφήτεον B93PO94Kn | δέδεικται > EF | καὶ₂ > EF93K 36/37 οἱ οὐρανοὶ it. E

δύναμις αὐτῶν».

Οὕτως οὐκ ἔστι κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἴδιον τῆς τοῦ λόγου **4,1**
 οὐσίας, ἴδιον καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν αὐτῷ λέγεται εἶναι. πάλιν γὰρ τὰ αὐτὰ
 | λέγειν οὐκ ὀκνητέον. εἰ καὶ υἱὸς οὐκ ὠνομάσθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' B 699
 οὐκ ἔστιν ἐκτὸς τοῦ υἱοῦ· »πνεῦμα« γὰρ »υἱο-Θεσίας« εἴρηται· καὶ ἐπειδὴ
 5 »Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία«, ἀκολουθῶς εἴρηται περὶ τοῦ
 πνεύματος· »πνεῦμα σοφίας καὶ πνεῦμα δυνάμεως« ἔστι. τοῦ γὰρ πνεύμα- **2**
 τος μετέχοντες ἔχομεν τὸν υἱόν, καὶ τὸν υἱὸν ἔχοντες ἔχομεν τὸ πνεῦμα
 »κράζον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν· ἀββᾶ, ὁ πατήρ«, ὡς ὁ Παῦλος εἴρηκεν. εἰ δ'
 ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστι τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ εἶναι γέγραπται· »τὰ τοῦ Θεοῦ
 10 γὰρ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἐν αὐτῷ«· καὶ ὁ υἱὸς δὲ
 εἴρηκεν· »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί«· διὰ τί τὸ αὐτὸ ὄνομα M 644
 οὐκ ἔστι τούτῳ | καὶ τούτῳ, ἀλλ' ὁ μὲν υἱός, τὸ δὲ πνεῦμα; ἂν τις οὕτως **3**
 ἐρωτᾷ, μαίνοιτο ἂν ὁ τοιοῦτος ἐρευνῶν τὰ ἀνερευνήτα, καὶ παρακοῦων
 τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· »τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος
 15 αὐτοῦ ἐγένετο«; ἄλλως τε ἂ ὁ Θεὸς ὠνόμασε, τίς μετονομάσαι τολμήσει;
 ἐπεὶ εἰς τὰ τῆς κτίσεως ἐπιχωρηγείτω. εἰπάτωσαν, ἐπειδὴ ἡ κτίσις τῷ
 αὐτῷ νεύματι γέγονε, διὰ τί ὁ μὲν ἥλιος, ὁ δὲ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ
 θάλασσα καὶ ἡ ἥρ; εἰ δὲ ἀδύνατον τοῦτό γε τοῖς ἄφροσι (μένει γὰρ **4**
 ἕκαστον ὡς γέγονε), πολλῷ μᾶλλον τὰ ἄνω τῆς κτίσεως αἰδίων ἔχει τὴν
 20 διαμονήν, καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλως ἢ ὡς ἔστιν ὁ πατήρ πατήρ καὶ οὐ πάππος,
 καὶ ὁ υἱὸς υἱὸς ἔστι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐ πατήρ τοῦ πνεύματος, καὶ τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον πνεῦμα ἅγιον, καὶ οὐκ ἐκγονον τοῦ πατρὸς οὐδὲ ἀδελφὸς
 τοῦ υἱοῦ.

Τούτων οὕτω δεικνυμένων μαίνοιτ' ἂν τις ἐρωτῶν, υἱὸς οὖν ἔστι **5,1**
 καὶ τὸ πνεῦμα; μηδέ, ἐπεὶ μὴ γέγραπται οὕτως, διὰ τοῦτο ἐξαιρείτω τις

4,4 Rm 8,15 **5** 1Cor 1,24 **6** Is 11,2 cf. Eph 1,17 u. Sap 5,23; 2Tm 1,7 **8** Gal 4,6
9 1Cor 2,11 **11** Jo 14,10 **14** Rm 11,34

RESkBF93 PO94Kn

4,4 εἴρητο E^c **6** καὶ > n **7** ἔχομεν₁ + καὶ n | ἔχομεν₂ + καὶ n **13** ἐρευνῶν]
 ἐρωτῶν 94 | ἀνεξερευνήτα 93 **16** εἰς] εἰ F | κτίσεως + πρῶτον Kn | ἐπιχωρηγείτω]
 ἐπιχειρείτω Kn ἐπιχωρείτω B^c | εἰπάτωσαν + οὖν Kn **17** αὐτῷ] αὐτοῦ F | ἡ₁
 > 93n | καὶ₂ > RESPO94K | ἡ₂ > 93n **18** καὶ > RESFPO94 | γε > K
 | ἄφροσι] ἔμφοσι B **20** οὐ] ὁ 93 **22** ἐγγονον S93n | οὐδὲ] ἢ n
5,2 καὶ > n | ἐπεὶ] ἐπειδὴ Sn ἐπεὶ δὴ K

αὐτὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φύσεως καὶ ιδιότητος· ἀλλ' ὡς γέγραπται, πιστευέτω
καὶ μὴ λεγέτω· διὰ τί οὕτως καὶ μὴ οὕτως; ἵνα μὴ τοιαῦτα διαλογιζόμενος
ἄρξηται μελετᾶν καὶ λέγειν· ποῦ οὖν ἐστὶν ὁ Θεὸς καὶ πῶς ἐστι; καὶ λοιπὸν 5
2 ἀκούσῃ· »εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· οὐκ ἔστι Θεός«. τὰ γὰρ τῇ πίστει
παραδιδόμενα ἀπεριέργαστον ἔχει τὴν γνῶσιν. οἱ γοῦν μαθηταὶ ἀκούσαν-
τες »βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος« οὐ περιεργάσαντο, διὰ τί δεύτερον ὁ υἱός, καὶ τρίτον 10
τὸ πνεῦμα ἢ διὰ τί ὅλως τριάς· ἀλλ' ὡς ἤκουσαν, ἐπίστευσαν· καὶ οὐχ
ὥσπερ ὑμεῖς ἠρώτησαν· υἱὸς οὖν ἐστὶ τὸ πνεῦμα; οὐδὲ εἰπόντος τοῦ
κυρίου μετὰ τὸν υἱὸν τὸ πνεῦμα ἠρώτησαν· πάππος οὖν ὁ πατήρ; οὐ γὰρ
ἤκουσαν εἰς ὄνομα πάππου, ἀλλ' »εἰς ὄνομα πατρός«, καὶ ταύτην τὴν
3 πίστιν ἐκήρυξαν πανταχοῦ λογιζάμενοι ὀρθῶς. οὐ γὰρ ἦν ἄλλως εἰπεῖν
B 700 ἢ ὡς εἶρηκεν ὁ σωτὴρ ἑαυτὸν μὲν υἱὸν | τὸ δὲ πνεῦμα ἅγιον· οὐδ' ἐναλ- 15
λάξαι θέμις ἢ ὡς συντέτακται, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πατρὸς. ὡς γὰρ οὐκ
ἔξεστιν ἄλλως εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ ἢ ὅτι πατήρ, οὕτως ἀσεβὲς ἔρωτᾶν, εἰ
υἱὸς ἐστὶ τὸ πνεῦμα ἢ τὸ πνεῦμα υἱός. διὰ τοῦτο Σαβέλλιος ἀλλότριος
τῆς ἐκκλησίας ἐκρίθη τολμήσας εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ πατρὸς τὸ υἱοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ
4 υἱοῦ τὸ τοῦ πατρὸς ὄνομα. ἄρ' οὖν ἔτι μετὰ ταῦτα τολμήσει τις 20
ἀκούων υἱὸν καὶ πνεῦμα εἰπεῖν· πάππος οὖν ὁ πατήρ ἢ υἱὸς οὖν τὸ πνεῦ-
M 645 μα; ναὶ τολμήσουσιν | Εὐνόμοι καὶ Εὐδόξιοι καὶ Εὐσέβιοι. ἅπαξ γὰρ ὑπο-

5,6 Ps 13,1 8 Mt 28,19 13 Mt 28,19 18 Zur Exkommunikation des Sabellius:
vgl. oben *EpSerap I* 28,4 22 Εὐνόμοι καὶ Εὐδόξιοι καὶ Εὐσέβιοι: die Namen sind in
gesuchter Alliteration um der wirkungsvollen Polemik willen zusammengestellt, vgl.
Shapland, *EppSer*, 186 Anm.7; sc. Eunomius, der Neuarianer, seit 356 in Alexandrien
Sekretär des Aetius und dank Verbindungen zu Eudoxius von Antiochien um 360 Bischof
von Cyzicus, cf. A.M. Ritter, Eunomius, *TRE* 10 (1982), 525-528; Eudoxius, führender
homöischer Kirchenpolitiker, Bischof von Germanicia, 357 Bischof von Antiochien, ab
360 von Konstantinopel: *LexAth* 571; *Dok.* 41,2,2,5 (*AthW* III,1, 142 Anm.c); die
Identität des genannten Eusebius ist nicht eindeutig: Eusebius von Caesarea, mit Blick auf
seinen Nachfolger Acacius (so Shapland, l.c., 187 Anm.7, K. Fitschen, Serapion von
Thmuis, 144f.) oder Eusebius von Nicomedien (so inklusiv gedeutet von Shapland, l.c.,
187 Anm. 7, J. Lebon, *SC* 15, 183 Anm. 1) oder Eusebius von Samosata (so A. Martin,
Athanase, 536 Anm. 311. 580f Anm.141. 583f).

RESkBF93 PO94Kn

5,4 μὴ₁ > B 5 οὖν > E 6 ἀκούσει R*ESF94n 7 γοῦν] γὰρ 93n 8 βαπτίζειν
93 9 δεύτερος n 15 ἢ — 17 εἰπεῖν > E 16 πατρός] πνεύματος n 17 ἔξεστιν]
ἐστὶν n | εἰ] ἢ RES^cFPO94 19 ἐκρίθη] ἐκλήθη PO94 21 οὖν₂] ἦν 94 > S93n
22 ναὶ] καὶ 93 22/23 ὑποκρινάμενοι F93Kn

κρινόμενοι τὴν ἀρειανὴν αἵρεσιν οὐ μὴ παύσωσι τὴν ἐαυτῶν γλῶσσαν ἀπὸ ἀσεβείας. τίς γὰρ αὐτοῖς παρέδωκε ταῦτα; τίς ὁ διδάξας; ἀλλ' οὐδεὶς
 25 ἐκ τῶν θείων γραφῶν· »ἐκ δὲ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτῶν« ἐξηλ-
 θεν ἡ τοιαύτη παραφροσύνη.

Εἰ γάρ, ἐπεὶ μὴ κτίσμα ἐστὶ τὸ πνεῦμα (τοῦτο γὰρ ἐδείχθη), **6,1**
 ἐρωτᾶτε, υἱὸς οὖν ἐστὶ τὸ πνεῦμα; ὦρα, μαθόντας ὑμᾶς, ὅτι μὴ κτίσμα
 ἐστὶν ὁ υἱὸς (διὰ τούτου γὰρ τὰ γενητὰ ἐκτίσθη), ἐρωτᾶν, πατήρ οὖν
 ἐστὶν ὁ υἱός; ἢ καὶ οὕτως· τὸ πνεῦμα οὖν ἐστὶν ὁ υἱὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτός
 5 ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; τοιαῦτα δὲ λογιζόμενοι, ἔξω μὲν τῆς ἀγίας **2**
 τριάδος ἔσονται, ἅθροιστοι δὲ κριθήσονται ἀλλάσσοντες τὸ ὄνομα τοῦ
 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος μεταφέροντές τε αὐτὸ ὡς
 θέλουσιν ἐν ὁμοιώματι γενέσεως ἀνθρωπίνης ἔκγονα καὶ πάππους ὀνομά-
 ζοντες καὶ τὴν Ἑλλήνων θεογονίαν ἐαυτοῖς ἀναπλασσόμενοι. οὐκ ἔστι **3**
 10 δὲ αὕτη τῆς ἐκκλησίας ἡ πίστις, ἀλλ' ὡς εἶπεν ὁ σωτήρ, εἰς πατέρα καὶ
 υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα· πατέρα μέντοι, οὐ δυνάμενον λέγεσθαι πάππον,
 καὶ υἱόν, οὐ δυνάμενον λέγεσθαι πατέρα, καὶ πνεῦμα ἅγιον οὐκ ἄλλως ἢ
 οὕτως ὀνομαζόμενον. ἐπὶ ταύτης τῆς πίστεως οὐκ ἔστιν ἐναλλάξ εἰπεῖν· **4**
 ἀλλ' αἰὶ ὁ πατήρ πατήρ ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς αἰὶ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον
 15 αἰὶ πνεῦμα ἅγιόν ἐστι καὶ λέγεται. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρωπίνων οὐκ ἔστιν
 οὕτως, κἂν οἱ Ἀρειανοὶ τοιαῦτα φαντάζωνται. ὡς γὰρ γέγραπται »οὐχ
 ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός«, οὕτως ἂν τις εἴποι, οὐχ ὡς θεὸς οἱ ἄνθρωποι.
 ἐπὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἔστιν ὁ πατήρ αἰὶ πατήρ οὐδὲ ὁ υἱὸς αἰὶ υἱός. **5**
 ὁ γὰρ αὐτὸς πατήρ μὲν υἱοῦ γίνεται, αὐτὸς δὲ ἑτέρου γέγονεν υἱὸς καὶ ὁ
 20 υἱὸς πατρὸς ὧν υἱὸς ἄλλου γίνεται πατήρ. »Ἀβραὰμ γοῦν υἱὸς ὧν τοῦ
 Ναχῶρ πατήρ γέγονε τοῦ Ἰσαὰκ· καὶ Ἰσαὰκ δὲ υἱὸς ὧν τοῦ Ἀβραὰμ

25 Mt 12,34; Lc 6,45, cf. bereits *EpSerap I* 15,1 **6,16** Nm 23,19 20f. Ἀβραὰμ
 γοῦν υἱὸς ὧν τοῦ Ναχῶρ: Hier liegt ein Versehen vor, richtig *EpSerap I* 16,4 nach Gn
 11,26; Jos 24,2, cf. Lc 3,34

RESkBF93 PO94Kn

23 παύσουσι S 24 ἀλλ' > F
 6,2 ἐρωτᾶτε + ἄρ' οὖν 93 3 γενητὰ] γεννητὰ 94 + καὶ 93 4 καὶ > E
 5 ἅγιον + οἱ n^c | μὲν > E 8 ὁμοιώματι] ὀνόματι 93 | ἔγγονα RESO94n
 15 μὲν > n | γὰρ > 94 16 τοσαῦτα E ταῦτα n | γὰρ > n 17 οὕτως
 + οὖν n 18 ἔστιν + οὕτως 93 20 γίνεται] λέγεται 94 | γοῦν] οὖν B
 21 καὶ > E | ὧν > 93

πατήρ γέγονε τοῦ Ἰακώβ». ἕκαστος γὰρ μέρος ὧν τοῦ γονέως γεννᾶται
 μὲν υἱός, γίνεται δὲ καὶ αὐτὸς ἑτέρου πατὴρ. ἐπὶ δὲ τῆς Θεότητος οὐχ
 6 οὕτως, | ἐπεὶ »μή ὡς ἄνθρωπος ὁ Θεός«. ὁ γοῦν πατήρ οὐκ ἐκ πατρός
 B 701 ἐστὶ· διὸ οὐδὲ γεννᾷ τὸν γεννησόμενον ἑτέρου πατέρα· οὐδὲ ὁ υἱὸς μέρος 25
 ἐστὶ τοῦ πατρός, διὸ οὐδὲ γέννημά ἐστιν εἰς τὸ γεννᾶν υἱόν. ὅθεν ἐπὶ τῆς
 Θεότητος μόνῃς ὁ πατήρ κυρίως καὶ μόνος πατήρ ὧν ἔστι καὶ ἦν καὶ αἰ
 ἔστι. καὶ ὁ υἱὸς κυρίως καὶ μόνος υἱὸς ἐστὶ. καὶ ἐπὶ τούτων ἔστηκε τὸ ὁ
 πατήρ αἰ πατήρ καὶ τὸ υἱὸς αἰ υἱὸς εἶναί τε καὶ λέγεσθαι· καὶ τὸ πνεῦμα
 δὲ τὸ ἅγιον αἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστὶ· καὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ παρὰ 30
 7 τοῦ πατρός δι' υἱοῦ δίδοσθαι πεπιστεύκαμεν. | οὕτω γὰρ ἡ ἁγία τριάς
 M 648 ἀναλλοίωτος διαμένει ἐν μιᾷ Θεότητι γινωσκομένη. οὐκοῦν ὁ ἐρωτῶν· υἱὸς
 οὖν ἐστὶ τὸ πνεῦμα; ὡς δυναμένου τοῦ ὀνόματος ἀλλάσσεσθαι φαντά-
 ζεται καὶ μανίαν ἑαυτῷ περιποιεῖται. καὶ ὁ ἐρωτῶν δέ· πάππος οὖν ἐστὶν
 ὁ πατήρ, ἐπινοῶν ὄνομα τῷ πατρὶ »πλανᾶται τῇ καρδίᾳ«. ἀποκρίνασθαι 35
 μὲν οὖν ἔτι πρὸς τὴν ἀναίδειαν τῶν αἰρετικῶν οὐκ ἀσφαλές· μάχεσθαι γὰρ
 ἐστὶ τῇ ἀποστολικῇ παραινέσει· συμβουλεύειν δὲ μᾶλλον, ὡς παρήγγειλεν
 αὐτός, καλόν.
 7,1 Ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς ἔλεγχον τῆς »μωρολογίας« ὑμῶν. μηκέτι παίζετε
 εἰς τὴν Θεότητα. παιζόντων γὰρ ἴδιον ἐρωτᾶν τὰ μὴ γεγραμμένα καὶ
 λέγειν· οὐκοῦν υἱὸς ἐστὶ τὸ πνεῦμα καὶ πάππος ὁ πατήρ; οὕτως γελῶσιν
 2 ὁ ἐν Καισαρείᾳ καὶ ὁ ἐν τῇ Σκυθοπόλει. ἀρκεῖ πιστεύειν ὑμᾶς, ὅτι οὐκ
 ἔστι κτίσμα τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τριάς, 5

24 Nm 23,19 35 Ps 94,10, Hbr 3,10 35-38 Cf. Tt 3,10, vgl. oben 1,1, ferner *EpSerap*
I 15,3 7,1 Cf. Eph 5,4 4 ὁ ἐν Καισαρείᾳ: sc. Acacius von Caesarea, LexAth 40; Dok.
 41,2,2,5 (AthW III,1, 141 Anm. e); ὁ ἐν τῇ Σκυθοπόλει: Patrophilus von Scythopolis,
 LexAth 1151; Dok. 41,2,2,5 (AthW III,1,1,142 Anm.a), cf. A.Martin, Athanase, 536,
 Anm. 312.580f., Anm.141

RESkBF93 PO94Kn v₂₂₂₀(de lin. 6,26 ὅθεν usque ad 32 γινωσκομένη)

26 γεννᾶν + ὁ n | υἱός n 27 μόνος] μόνον 94 μόνως n^c | ἦν — 28 ἔστι >
 v₂₂₂₀ | μόνως n^c | ὁ₂ > v₂₂₂₀ 29 τὸ₁ + ὁ POKn 31 δι' διὰ τοῦ 93
 32 διαμένει] μένει (sic) v₂₂₂₀ 33 οὖν > n 34 περιποιεῖτε R 35 ἀποκρίνεσθαι
 REFBPO94K 36 ἔτι > E 37 ἐστὶ] ἔτι n | παραινέσει + δοκοῦμεν n
 7,2 εἰς] πρὸς 93 4 ὁ₁] οἱ 93n | ἐν₁ > F | ὁ₂] οἱ 93n | τῇ > n |
 ὑμᾶς > P

πατήρ καὶ υἱὸς καὶ πνεῦμα ἅγιον. καὶ οὐτε τὸ πατήρ ὄνομα ἐπὶ υἱοῦ
 ὀνομάζειν χρή οὐτε τὸ πνεῦμα λέγειν ἔξεστιν αὐτὸ εἶναι τὸν υἱὸν οὐτε τὸν
 υἱὸν αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀλλ' οὕτως ἐστίν, ὡς εἴρηται, καὶ μία
 ἡ ἐν ταύτῃ τῇ τριάδι θεότης ἐστὶ καὶ »μία πίστις καὶ ἐν βάπτισμά« ἐστιν,
 10 ἐν αὐτῇ διδόμενον καὶ ἡ τελείωσις μία ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι'
 οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς
 σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

9 Eph 4,5

RESkBF93 PO94Kn

6 καὶ₂ > 93PO94K | πνεῦμα ἅγιον] πανάγιον πνεῦμα 93 | ἐπὶ + τοῦ 94B
 8 αὐτὸ] αὐτὸν F | πνεῦμα — ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα PO94K | 10 δι' — 12 ἀμήν
 > 93n 12 σύμπαντας > RFPO94K | τῶν αἰώνων > F

EPISTULA IV AD SERAPIONEM /
IN ILLUD: QUI DIXERIT VERBUM

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελίου· ὃς ἂν εἴπῃ
λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ·
ὃς ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου οὐκ
ἀφεθήσεται αὐτῷ, οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ
οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι

Περὶ δὲ οὗ γράφων ἐδήλωσας εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ, συγγίνωσκε, **1,1**

M 648

B 701

Der handschriftliche Überlieferungsbefund von *EpSer IV* 8-23 (alt) weist unbeschadet aller Komplexität im einzelnen das ursprünglich gesondert geführte Stück als eigenständiges Schreiben Athanasius' aus, das wegen seines exegetischen Inhalts zu Mt 12,32 in den Hss. ausnahmslos den Titel „In illud: Qui dixerit verbum“ (CPG 2096) trägt. Auch wenn insofern eine Zugehörigkeit zu den Briefen an Serapion handschriftlich nicht bezeugt ist und das Schreiben selbst keine eindeutigen Merkmale eines Briefes aufweist, ja es richtig ist, dass die Tropiker hier gar nicht als Gegner genannt werden, gestatten gleichwohl formale und inhaltliche Gründe, die kleine Abhandlung zum Konvolut der Serapion-Korrespondenz als Athanasius' letztes und abschließendes Wort hinzuzurechnen (dagegen Shapland, *EppSer*, 11f; J. Roldanus, *Le Christ*, Leiden 1968, 389-391; K. Fitschen, *Serapion*, 145f). Dass ein ursprünglicher Briefkopf im frühen Sammlungsverlauf durch eine sachbezogene Titelangabe ersetzt wird, ist im *Corpus Athanasianum* kein singulärer Fall (cf. Opitz, *Untersuchungen*, 157. 163f. 180). Das Schreiben selbst ist durchweg als Antwort an einen namentlich nicht genannten Adressaten gerichtet, der in *IV* 1,1 mit ἀγαπητέ angeredet wird, genauso wie Serapion in *EpSerap I* 1,2 (457,7). Dieser ἀγαπητός hatte Athanasius um eine Exegese von Mt 12,32 gebeten (*EpSerap IV* 1,1,3), eine Bibelstelle, die leitmotivisch schon Athanasius' Ausführungen seit *EpSerap I* 3,1 durchzogen hat und die eine Verklammerung aller Briefe herstellt (*EpSerap I* 3,1; 33,6; *EpSerap II* 16,4; *EpSerap IV* 1,3. 16,2. Ähnlich dient die weitere Stelle Tt 3,10 der umfassenden Generalanweisung für den einzuschlagenden Konfrontationskurs auf litera-

RSEPO ULWMBAn D Σ arm³

17 B 15 A 11 n 1 D **Tit. 1** τοῦ αὐτοῦ] Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας D
ἕτερος λόγος τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐπισκόπου Σ + ἁγίου Ἀθανασίου arm > RE | εἰς
— εὐαγγελίου] εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν τὸ λέγον π εἰς ῥητὸν κατὰ Ματθαῖον τὸν
εὐαγγελιστὴν arm περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ RSEO περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα
βλασφημίας P εἰς τὸ πᾶσαν (sic) ἀνομία καὶ ἀσέβεια ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις D | ὃς —
3 αὐτῷ > RSEPOS | ὃς — 5 μέλλοντι] ἡ** τῆς εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημίας S
> OD 4 οὔτε — 5 μέλλοντι > Σ | τῷ + νῦν A | τούτῳ > A
1,1 περὶ — 10 ἀσθένειαν > 76

11 arm³ **Tit. 1** τοῦ αὐτοῦ] καθολικὸς πατριάρχης καὶ ἐκκλησιαστικὸς Σ + ὑπερη-
γὰν ἡμῶν εἰς — εὐαγγελίου] ἡ ῥαὶ ῥωσὶ μωσθενοῦς ἡ ἐκκλησιᾶς ἡμῶν
καὶ ἐκκλησιᾶς ἡ ἐκκλησιᾶς Σ

ἀγαπητέ, συνείδησιν ἔχων ἀγαθὴν. δέδια γὰρ κἄν ὅλως προσελθεῖν αὐτῷ,
 μὴ καὶ γυμνάσας αὐτὸ τῷ λογισμῷ καὶ ἀρξάμενος ἐρευνᾶν ἀπονήσω τὴν ἐν
 αὐτῷ βαθεῖαν διάνοιαν ἀνελκῦσαι. σιωπῆσαι γοῦν περὶ τούτου τέλειον
 ἐβουλόμην καὶ μόνοις ἀρκεσθῆναι τούτοις τοῖς ἐμπροσθεν γράμμασι. 5
 B 702 στοχαζόμενος δέ, μὴ ἄρα καὶ δεύτερον περὶ τούτου γράψαι φιλο|νικήσης,
 ἐβιασάμην ἑμαυτόν, ἣν ἔχω μαθὼν περὶ αὐτοῦ μετρίαν διάνοιαν γράψαι·
 ὁρῶν ὡς τυχόντας μὲν ἡμᾶς τοῦ σκοποῦ ἀποδέξει διὰ τὸν διδάξαντα,
 M 649 μὴ τυχόντας δὲ οὐ | μέμψη γινώσκων τὴν ἡμετέραν προθυμίαν τε καὶ
 2 ἀσθένειαν. τὸ μὲν οὖν ῥητόν ἐστιν, ὅτε τοσοῦτων σημείων γινομένων ἐν 10
 τῷ εὐαγγελίῳ »οἱ μὲν Φαρισαῖοι ἔλεγον· οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια εἰ

rischer Ebene. Im Sinne einer schrittweisen Klärung der gegnerischen Front wird die Stelle in *EpSerap I* 15,3 als apostolische Mahnung, Häretikern nicht mehr zu antworten, sondern sie abzuweisen, paraphrasiert. In *EpSerap III* 1,1 zitiert Athanasius wörtlich, u.z. jetzt auch unter Einschluß des Kolons μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν – denn genau das hat er mit den beiden vorangehenden Briefen getan. Und am Ende des dritten Briefes (*III* 6,7) bricht er die Diskussion mit ihnen ab, gestützt auf Tt 3,10, um nicht gegen die Weisung des Apostels zu handeln. Aber in Tt 3,11 heißt es auch, dass ein solcher häretischer Mensch sich selber mit seiner Sünde richtet, und angesichts dessen ist es argumentativ schlüssig, dass Athanasius zuletzt von der unvergebbaren Sünde wider den Hl. Geist handelt. Im Übrigen trifft der Einwand, Athanasius' Auslegung habe einen christologischen, keinen pneumatologischen Skopus, nicht den vollen Sachverhalt, weil dabei das von Athanasius auch in diesem Zusammenhang geltend gemachte inntertrinitarische Korrelationsprinzip verkannt wird, cf. A. Laminski, *Der Heilige Geist*, Leipzig, 1969, 98-100. Alles dies bekräftigt, dass die kleine exegetische Abhandlung zu Mt 12,32 nirgends sonst im Werk des Athanasius eine feste Verortung gewinnt außer in der Reihe der Serapionbriefe. Als Datierung ergibt sich damit ein Zeitpunkt um etwa 359/360 (abweichend M. Tetz, Athanasius, 344, der *EpSer IV* 8-23 zwischen *EppSer II.III* einerseits und *EpSer IV*,1-7 andererseits einordnet und auf 358? datiert). 2 Cf. 1Pt 316 11 Mt 12,24.25

RSEPO ULWMBAn76(de lin. 1,9 τὸ) **D Σ arm³**

2 προσελθεῖν] προελθεῖν arm προσβαλεῖν n | αὐτῷ] αὐτὸ RSE 3 μὴ καὶ] ἀλλὰ
 μηκέτι arm | γυμνάσας] δύνας εἰς RSEΠΟΣ arm ἐνδύνας εἰς x(sine n) εἰσδύνας n |
 αὐτὸ] αὐτὰ RSEΠΟ | ἐν αὐτῷ] ἐαυτῷ D 4 βαθεῖαν > RSEΠΟ | ἀνελκῦσαι]
 ἐλκῦσαι Ex ἐλκῦσειν D | γοῦν (sic) S γ' οὖν LM | τούτου] τοῦτος O |
 τέλειον D 5 τούτοις > x | ἐμπροσθεν > arm 6 δὲ] πάλιν arm 7 μαθὼν >
 RSEΠΟΣarm 8 διὰ τὸν] δι' αὐτόν M 9 προθυμίαν] ῥαθυμίαν x σωτηρίαν D
 10 ὅτε] ὅτι On 11 Φαρισαῖοι SOMn

1,2 προσελθεῖν] *wnwgh qwl* 3 μὴ καὶ] *wll nç lu* | γυμνάσας] *wqwhql wn* 6 δὲ]
qwhqlwl

μή ἐν Βεελζεβούλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων· ὁ δὲ κύριος εἰδὼς τὰς ἐνθυμήσεις αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς· πᾶσα βασιλεία μερισθεῖσα καθ' ἑαυτὴν ἐρημοῦται· καὶ εἰρηκῶς· »εἰ δὲ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα
15 ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· λοιπὸν ἐπιφέρει· »διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν· πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται ὑμῖν τοῖς ἀνθρώποις· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται· καὶ ὃς ἂν εἴπη λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπη κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ
20 οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· σὺ δὲ ἐζήτηεις, τί δήποτε ἡ μὲν εἰς τὸν υἱὸν βλασφημία ἀφίεται, ἡ δὲ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Παλαιοὶ μὲν οὖν ἄνδρες, ὦριγένης ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόπονος καὶ 2,1
Θεόγνωστος ὁ θαυμάσιος καὶ σπουδαῖος (τούτων γὰρ τοῖς περὶ τούτων
συνταγματίοις ἐνέτυχον, ὅτε τὴν ἐπιστολὴν ἔγραψας), ἀμφοτέρω γὰρ
περὶ τούτου γράφουσι ταύτην εἶναι τὴν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίαν
5 λέγοντες, ὅταν οἱ καταξιωθέντες ἐν τῷ βαπτίσματι »τῆς δωρεᾶς τοῦ

14 Mt 12,28 **15** Mt 12,31.32 **2,1** Zu Origenes' Auslegung von Mt 12,31f.: Cf. Origenes, *De princ.* I,3,7 und die Sammlung seiner Zitationen von Mt 12,32 in *Biblia patristica* 3 (Paris 1980), 245; zu Theognostus' Exegese s.u. Origenes wird sonst von Athanasius nur noch einmal namentlich genannt in *De decr* 27,1, *LexAth* 1605, Theognostus noch zweimal in derselben Schrift, *De decr* 25,2, *LexAth* 627 **5** Act 2,38; 10,45

RSEPO ULWMBAn76 D Σ arm³

12 τῷ Βεελζεβούλ ~ xD | ἄρχοντι τῶν δαιμονίων > 76 | εἰδῶς] ἰδὼν arm **13** κατ' αὐτὴν D **14** ἐν + τῷ arm | ἐγὼ > MB*, corr. B^c | ἄρα D **15** ἐπιφέρει + λέγων arm | λέγω > M **16** ὅμιν₁ > M + ὁ W* | ἁμαρτία καὶ > n | ὅμιν₂ > 76 | ὅμιν₂ — 17 ἀφεθήσεται > arm **17** τοῦ πνεύματος] εἰς τὸ πνεῦμα RSEPOΣ | ἐὰν 76 **19** οὔτε — 20 μέλλονται > 76 | τούτῳ τῷ αἰῶνι ~ D arm | αἰῶνι τούτῳ] νῦν αἰῶνι An **20** οὔτε — μέλλονται > W | ζητεῖς D arm **21** οὔτε₁ — **22** μέλλονται > 76 | αἰῶνι > WMD arm
2,1 ὠριγένης ULM | πολυμαθῆς] φιλομαθῆς W **2** καὶ σπουδαῖος > B | τούτων₁ — 3 ἔγραψας > 76 | τούτων₂] τούτου n **3** συνταγμασίοις W συντάγμασιν U συγγραμματίοις L | γὰρ > n76D arm **4** τούτων 76 | τοιαύτην L | τὸ — πνεῦμα] τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον LWn arm | ἅγιον > 76 **5** τῆς + θείας RSEPO

12 εἰδῶς] տեսանելով 14 ἐν + ὤ 15 ἐπιφέρει + ասելով 19 յայսմ յաւիտեակի ~
 20 խնդրէս
 2,4 τὸ — πνεῦμα] Հոգին սուրբ

- 2 ἁγίου πνεύματος» παλινδρομήσωσιν εἰς τὸ ἁμαρτάνειν. διὰ τοῦτο γὰρ
μηδὲ ἄφεςιν αὐτοὺς λήψουσθαί φασι, καθὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς
Ἑβραίους λέγει· »ἀδύνατον γὰρ τοὺς ἅπασι φωτισθέντας γευσασμένους τε
τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γεννηθέντας πνεύματος ἁγίου καὶ
καλὸν γευσασμένους θεοῦ ῥῆμα δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος καὶ παρα- 10
πεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν». ταῦτα δὲ κοινῇ μὲν λέγουσι,
καὶ ἰδίαν δὲ ἕκαστος προστίθῃσι διάνοιαν.
- 3,1 Ὁ μὲν γὰρ ὠριγένης καὶ τὴν αἰτίαν τῆς κατὰ τῶν τοιούτων
κρίσεως οὕτω λέγει· »ὁ μὲν θεὸς καὶ πατὴρ εἰς πάντα διήκει καὶ πάντα
συνέχει, ἄψυχά τε καὶ ἔμψυχα, λογικά τε καὶ ἄλογα· τοῦ δὲ υἱοῦ ἡ δύναμις
εἰς τὰ λογικὰ μόνον διατείνει, ἐν οἷς εἰσι κατηχούμενοι καὶ Ἕλληνες οἱ
μηδέπω πιστεύσαντες· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς μόνους ἐστὶ τοὺς 5
2 | μεταλαβόντας αὐτοῦ ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος ἰδόσει. ὅταν τοίνυν
M 652 κατηχούμενοι καὶ Ἕλληνες ἁμαρτάνωσιν, εἰς μὲν τὸν υἱὸν ἁμαρτάνουσιν,
B 702 ἐπεὶ ἐν αὐτοῖς ἐστίν, ὥσπερ εἴρηται· δύνανται δὲ ὅμως λαμβάνειν ἄφεςιν,
ὅταν καταξιωθῶσι δωρεᾶς τῆς παλιγγενεσίας.« ὅταν δὲ οἱ βαπτισθέντες
ἁμαρτάνωσι, τὴν τοιαύτην παρανομίαν εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φθάνειν 10
φησὶν, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ γενόμενος ἡμαρτε· καὶ διὰ τοῦτο ἀσύγνωστον
εἶναι τὴν κατ' αὐτοῦ τιμωρίαν».

8 Hbr 6,4-6 3,2 Das Testimonium gehört zu Origenes, De princ. I,3,5, cf. Origenes, De Principiis, ed. P. Koetschau (GCS 22), Leipzig 1913, xvif. 55,4-56,5 mit Anm., ferner Origène, Traité des Principes II, par H. Crouzel/M. Simonetti (SC 253) Paris 1979, 69f.

RSEPO ULWMBAn76 D Σ arm³

6 παλινδρομήσωσιν M 7 καθ' ὃ D > arm | ὃ > U 8 Ἑβραίους + ἐπιστολῇ
arm 9 τῆς₂] τοῦ W | γεννηθέντας LWBAD γενομένους 76 + τοῦ arm |
πνεύματος + τοῦ arm 10 τε + τοῦ 76 arm 11 ἀνακαινίζεσθαι D | ταῦτα] ταῦ
(sic) A | ταῦτα — 12 διάνοιαν > B | διάνοιαν + ὧν arm
3,1 ὠριγένης UM | τοῦ > n 2 μὲν > A | ἡκεῖ x 3 ἔμψυχά τε καὶ ἄψυχα ~
PO | ἔμψυχα] ἄψυχα L 5 μήπω U μηδέποτε n 6 μεταλαμβάνοντας RSEPOn
| δώσει D 7 ἁμαρτάνουσιν MA 7/8 -ουσιν ἐπεὶ ἐν non leg. 76 9 ὅταν₂ >
arm 10 τὸ₁ — ἅγιον] τὸ ἅγιον πνεῦμα M | φθάνειν > 76 11 φασὶν arm |
ἐν αὐτῷ > arm | γενόμενοι ἡμαρτον arm | ἡμαρτον 76 | καὶ — 12 τιμωρίαν
> U 11 ἀσύγνωστον S 12 αὐτῶν arm | τιμωρίαν] ἁμαρτίαν W

8 Ἑβραίους + ⲉⲃⲣⲁⲓⲱⲥ 9 γεννηθέντας + ⲙ 12 διάνοιαν + ⲛⲣⲏⲛⲓ
3,11 ⲉⲓⲛⲉⲃⲱⲗⲓⲣ ⲙⲉⲓⲛⲉⲃⲱⲗⲓ 12 ⲙⲣⲏⲛⲓ

Ὁ δὲ Θεόγνωστος καὶ αὐτὸς προστιθείς φησι ταῦτα· »ὁ πρῶτον **4,1**
 παραβεβηκώς ὅρον καὶ δεύτερον ἐλάττονος ἂν ἀξιοῖτο τιμωρίας· ὁ δὲ καὶ
 τὸν τρίτον ὑπεριδὼν οὐκέτι ἂν συγγνώμης τυγχάνοι. πρῶτον δὲ ὅρον
 καὶ δευτέρον φησι τὴν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ κατήχησιν, τὸν δὲ τρίτον
 5 τὸν ἐπὶ τῇ τελειώσει καὶ τῇ τοῦ πνεύματος μετοχῇ παραδιδόμενον λόγον·
 καὶ τοῦτο βεβαιῶσαι θέλων ἐπάγει τὸ παρὰ τοῦ σωτῆρος εἰρημένον τοῖς
 μαθηταῖς· »ἔτι πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ' οὐπω δύνασθε χωρεῖν. ὅταν δὲ
 ἔλθῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διδάξει ὑμᾶς«. εἴτά φησιν· »ὥσπερ τοῖς **2**
 μηδέπω χωρεῖν δυναμένοις τὰ τέλεια διαλέγεται ὁ σωτὴρ συγκαταβαίνων
 10 αὐτῶν τῇ σμικρότητι· τοῖς δὲ τελειουμένοις συγγίνεται τὸ πνεῦμα τὸ
 ἅγιον, καὶ οὐ δῆπου τις ἐκ τούτων ἂν φαίη τὴν τοῦ πνεύματος διδασκα-
 λίαν ὑπερβάλλειν τῆς τοῦ υἱοῦ διδασχῆς· ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν υἱὸς συγκαταβαίνει
 τοῖς ἀτελέσι, τὸ δὲ πνεῦμα σφραγίς ἐστι τῶν τελειουμένων· οὕτως οὐ διὰ
 τὴν ὑπερβολὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν υἱὸν ἄφυκτός ἐστι καὶ
 15 ἀσύγνωστος ἢ εἰς τὸ πνεῦμα βλασφημία, ἀλλ' ὅτι ἐπὶ μὲν τοῖς ἀτελέσιν
 ἐστὶ συγγνώμη, ἐπὶ δὲ τοῖς ὑγευσάμενοις τῆς οὐρανίου δωρεᾶς· καὶ τελειω-
 θεῖσιν οὐδεμία περιλείπεται συγγνώμης ἀπολογία καὶ παραίτησις«. ἐκεῖνοι
 μὲν οὖν ταῦτα.

Ἐγὼ δὲ ἄφ' ὧν ἔμαθον νομίζω τὴν ἐκατέρου διάνοιαν μετρίας τινὸς **5,1**
 δοκιμασίας ἐπιδεῖσθαι καὶ κατανοήσεως, μὴ ἄρα κεκρυμμένος ἐστί τις ἐν

4,1 Das Fragment des Theognostos dürfte aus Buch III seiner bis auf wenige Reste
 verschollenen Hypotyposen stammen, cf. M. Simonetti, EEC 2, 830. **7** Jo 16,12.13
16 Hbr 6,4 **5,2** Cf. Aristoxenos Fr. 122 (Pighi 1959)

RSEPO ULWMBAn76 D Σ arm³

4,1 τιθείς 76 **2** περιβεβηκώς 76 **3** τὸν > PO | συγγνώμην D | τύχοι L | ὅρον
 > arm **4** περὶ] πρὸ τοῦ n + τοῦ RSPO | τὸν > RSEPOD **5** καὶ + τὸν ἐπὶ B |
 τῇ₂ > n **6** τοῦτον D | ἐπάγει] ἐπέει 76 | παρὰ] περὶ 76 **7** ἔτι] ἐπεὶ RSEPO
 + ἤδη arm | δύνασθαι D | δὲ > RSEPOD **8** πνεῦμα — ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα
 RSEPODΣ | εἴτα] καὶ πάλιν arm | ὥσπερ > arm **9** δυναμένοις + οὖν n |
 διαλέγων M **10** αὐτῶ D | συγγίνεται RSED **11** ἐκ τούτων > n **12** τῆς] τὴν
 n | διδασχὴν n | ὅτι] ὁ D **15** ἀσύγνωστος S | τὸ + ἅγιον arm **16** συγγνώμη +
 ἁμαρτιῶν arm | ἐπουρανίου RSEPO | καὶ + τοῖς arm **17** περιλείπεται n
5,2 κατανοήσεως + εἰ n | ἄρα + καὶ RSEPO

4,7 ἔτι + *σηλημλ ρν* **8** εἴτα] *λ ηωρδελωλ* **15** τὸ + *υπερρ* **16** συγγνώμη +
μλερωη | καὶ + *υ*

αὐτοῖς τοῖς ὑπ' αὐτῶν εἰρημένοις βαθυτέρος νοῦς. δῆλον γάρ, ὡς ὁ υἱὸς ἐν
 τῷ πατρὶ ὧν ἐν τούτοις ἐστίν, ἐν οἷς καὶ ὁ πατήρ ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ
 2 ἄπεστιν. ἀδιαίρετος γάρ ἐστιν ἡ ἀγία καὶ τελεία καὶ μακαρία τριάς. ἔτι 5
 δ' αὖ εἰ πάντα διὰ υἱοῦ γέγονε καὶ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα συνέστηκε, πῶς ἂν
 ἐκτὸς εἴη τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων; μὴ ὄντων δὲ ἐκείνων αὐτοῦ μακρὰν ἐν
 πᾶσιν ἂν καὶ αὐτὸς εἰκότως εἴη· ὡς ἐξ ἀνάγκης τὸν εἰς τὸν υἱὸν
 M 653 ἁμαρτάνοντα καὶ βλασφημοῦντα ἁμαρτάνειν καὶ εἰς τὸν πατέρα | καὶ εἰς
 3 τὸ ἅγιον πνεῦμα. καὶ τὸ ἅγιον δὲ λουτρὸν εἰ μὲν εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα 10
 μόνον ἐδίδοτο, εἰκότως ἂν ἐλέγετο τοὺς βαπτιζομένους εἰς τὸ πνεῦμα
 μόνον ἁμαρτάνειν· ἐπειδὴ δὲ εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα δίδοται
 B 704 καὶ οὕτω | τελειοῦται τῶν βαπτιζομένων ἕκαστος, ἀνάγκη πάλιν τοὺς
 μετὰ τὸ βάπτισμα παραβαίνοντας εἰς τὴν ἀγίαν καὶ ἀδιαίρετον τριάδα
 4 τὴν βλασφημίαν ποιεῖσθαι. καὶ τοῦτο δὲ δίκαιον ἂν εἴη λογίζεσθαι καὶ 15
 νοεῖν. εἰ μὲν πρὸς λαβόντας τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, τοὺς Φαρι-
 σαίους λέγω, καὶ μετασχόντας αὐτοὺς ἤδη τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύμα-
 τος διελέγετο ὁ κύριος, πιθανὴ τις ἦν ἡ τοιαύτη διάνοια ὡς πρὸς παλιν-
 δρομήσαντας αὐτοὺς καὶ πλημμελήσαντας εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα· εἰ δὲ μήτε
 τὸ λουτρὸν εἰλήφασιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα ἐξουθενή- 20
 σαντες ἦσαν, πῶς ἠτιᾶτο τούτους ὡς βλασφημήσαντας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ
 5 ἅγιον, οὐ μὴδέπω μέτοχοι γεγόνασι; καὶ γὰρ οὐ διδάσκων ἀπλῶς ὁ
 κύριος ἐλάλει ταῦτα οὐδὲ ἐπὶ μέλλουσι τὴν τιμωρίαν ἠπείλει, ἀλλ' εὐθύς
 αἰτιώμενος ἀληθῶς τοὺς Φαρισαίους ὡς ἤδη γενομένους ὑπευθύνους τῆς

16 Cf. Tit 3,5

RSEPO ULWMBAn76 D Σ arm³(usque ad 5,16 [πρὸς]/ *qjwπwzwqηjv*)

3 γάρ + ἐστι arm 5 μακαρία καὶ τελεία ~ RSEPOΣ | ἔτι] ἔστι L 6 αὖ] οὖν R |
 διὰ + τοῦ PO | ἐγένετο B 7 δι'] ὑπ' 76 | ἐκείνων > E 8 εἰκότως
 (sic) O 9 καὶ₂ > arm 10 ἅγιον πνεῦμα] πνεῦμα τὸ ἅγιον UnS arm | καὶ > n |
 δὲ + τοῦ βαπτίσματος arm | ἅγιον₂ > n | ἅγιον₃ πνεῦμα] πνεῦμα τὸ ἅγιον RSEPOD
 arm 12 μόνον > U | δὲ + καὶ B | καὶ₂ > M + εἰς τὸ arm 13 τῶν] τῷ D |
 ἀνάγκη] ἀνάγκης SEPOD ἐξ ἀνάγκης R arm | πάλιν > arm 15 τὴν] τὸ M | δὲ > M
 | εἴη + καὶ M 16 πρὸς] ἐμπροσθεν arm | πρὸς λαβόντας] προσλαβόντας SULMD
 16/17 Φαρισαίους SOMn | λέγων D | τῆς δωρεᾶς > M 18 πιθανόν A |
 πρὸς > x 20 εἰλήφασαν D | τοῦ > RSEPOD 22 μὴδέπω] μὲν δέπω A |
 γεγόνεισαν RSEPO | οὐδὲ D 23 λαλεῖ D | ἠπείλει] ἐλάλει S 24 τοὺς
 Φαρισαίους ἀληθῶς MPO | ἀληθῶς > B*76, corr. B^c | Φαρισαίους nS

5,3 γάρ + *ε* 10 δὲ + *δληρηηεθηλυν* 12 καὶ₂ + *ων η* — *υ* 13 ἀνάγκη] *η ζωρηηε*
 16 πρὸς] *qjwπwzwqηjv*

25 τηλικαύτης βλασφημίας εἶρηκε τοῦτο τὸ ῥητὸν ὁ κύριος. τῶν δὲ Φαρισαίων οὕτω κατηγορουμένων καὶ πρὶν λαβεῖν αὐτοὺς τὸ βάπτισμα, οὐκ ἂν εἶη τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐπὶ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν παραβαίνοντας· καὶ μάλιστα ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἐπὶ ἁμαρτίαις, ἀλλ' ἐπὶ βλασφημίᾳ αὐτοὺς ἠτιᾶτο. διαφέρει δέ, ὅτι ὁ μὲν ἁμαρτάνων παραβαίνει νόμον· ὁ δὲ
30 βλασφημῶν εἰς αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα. ἐπὶ πολλαῖς δ' οὖν πρότερον 6
πλημμελείαις αἰτιώμενος αὐτοὺς ὁ σωτήρ, ὅτε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ τὴν περὶ τῶν γονέων δι' ἀργύριον παρέβαινον καὶ τὰ τῶν προφητῶν παρεκρούοντο καὶ τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἐποίουν οἶκον ἐμπορίου, ὅμως παρήνει καὶ μετανοεῖν αὐτοῖς. ἐπὶ δὲ τῷ λέγειν αὐτοῦς· ἐν Βεελζεβούλ
35 ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, οὐκέτι ταύτην ἁμαρτίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ βλασφημίαν εἶρηκεν εἶναι τηλικαύτην, ὥστε ἄφυκτον καὶ ἀσύγγνωστον εἶναι τὴν τιμωρίαν τοῖς τοιαῦτα τολμῶσιν.

Ἄλλως τε, εἰ τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτανόντων χάριν εἶρηται 6,1
τοῦτο τὸ ῥητὸν καὶ τούτοις ἀσύγγνωστός ἐστιν ἡ τῶν πλημμελημάτων δίκη, πῶς τῷ μὲν ἐν Κορίνθῳ μετανοοῦντι »κυροῖ τὴν αὐτὴν ἀγάπην« ὁ ἀπόστολος, τοὺς δὲ Γαλάτας παλινδρομήσαντας »ῥάδιει, ἄχρις οὗ πάλιν
5 μορφωθῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς«; ἐν δὲ τῷ λέγειν πάλιν δείκνυσιν αὐτῶν καὶ τὴν προτέραν ἐν τῷ πνεύματι τελειότητα. τί δὲ καὶ Ναυάτῳ 2
μεμφόμεθα ἀναιροῦντι μετάνοιαν καὶ | φάσκοντι μηδεμίαν συγγνώμην ἔχειν M 656
τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας, εἰ διὰ τοὺς μετὰ τὸ λουτρὸν ἁμαρτάνοντας εἶρηται τὸ ῥητὸν; καὶ γὰρ καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Ἰβραίου B 705
10 εἰρημένον οὐκ ἐκκληϊόν ἐστι τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν, ἀλλὰ δεικνύον ἐν εἶναι τὸ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας βάπτισμα καὶ μὴ δεύτερον.

33 Cf. Jo 2,16 6,3 2Cor 2,8 4 Gal 4,19 6 Novatian: Cf. *OrArian I* 3,1, AthW I,1, 111,7; LexAth 950; H.J. Vogt, EEC 2, 603f.

RSEPO93(de lin. 6,9 καὶ γὰρ) ULWMBAn76 D Σ

25 Φαρισαίων SOMn 26 αὐτοὺς > 76 26/27 ἂν εἶη] ἐρέθη D | τοῦτο > 76
28 βλασφημίαις n 30 ἀσεβεῖ] ἀθετεῖ W | δ' οὖν] γοῦν x(sine Ln) γ'οῦν L οὖν n |
πρότερον > 76 31 ὅτε] ὅ A 33 καὶ > A 34 αὐτοῖς] αὐτοὺς RSEPOM | αὐτοὺς]
τοὺς A 35 ἐκβάλλειν x 36 καὶ > RSEPO 37 εἶναι > n76 | τοῖς + τὰ UM
6,1 τῶν] τὸν 76 > E 2 ἡ > BD 3 αὐτὴν > U 4 ῥάδιειν D 5 μορφωθῇ
(μορφῇ M) πάλιν (+ ὁ D) ~ xD | δὲ] γὰρ n 6 τῷ > B | Ναβάτῳ LWM
Νοβάτῳ D 7 ἀναιροῦντι + τὴν B 7/8 ἔχειν τοὺς] εἶναι τοῖς RSEPO 8/9 εἰ—
ἁμαρτάνοντας] ἡ D | ἁμαρτάνοντας] ἁμαρτάνουσιν SEPO | καὶ₂ > x |
Ἰβραίου + ῥητὸν x(sine 76)D + ἐπιστολῇ ῥητὸν 76

- Ἑβραίοις γὰρ ἔγραφε· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσι κατὰ τὴν ἐν τῷ νόμῳ
 συνήθειαν προφάσει μετανοίας εἶναι πολλὰ καὶ καθ' ἡμέραν βαπτίσματα,
 διὰ τοῦτο μετανοεῖν μὲν παραινεῖ, μίαν δὲ εἶναι τὴν ἀνακαίνισιν διὰ τοῦ
 βαπτίσματος καὶ μὴ δευτέραν ἀποφαίνεται, ὡς καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ 15
 3 φησι· »μία πίστις, ἓν βάπτισμα«. οὐδὲ γάρ, εἶπεν, ἀδύνατον μετανοεῖν· ἀλλ'
 ἀδύνατον προφάσει μετανοίας ἀνακαινίζειν ἡμᾶς. ἔχει δὲ πολλὴν τὴν
 διαφορὰν· ὁ μὲν γὰρ μετανοῶν παύεται μὲν τοῦ ἁμαρτάνειν, ἔχει δὲ τῶν
 τραυμάτων τὰς οὐλὰς· ὁ δὲ βαπτιζόμενος »τὸν μὲν παλαιὸν ἀπεκδιδύσκει-
 ται«, ἀνακαινίζεται δὲ »ἄνωθεν γεννηθεῖς« τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι. 20
- 7,1 Τοιαῦτα δὴ οὖν μοι λογιζομένῳ μείζον ἀπαντᾷ τὸ βάθος τῆς ἐν τῷ
 ῥητῷ διανοίας· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ πρότερον παρακαλέσας τὸν ἐπὶ τὸ
 φρέαρ καθεσθέντα καὶ ἐπὶ τὴν θάλασσαν περιπατήσαντα κύριον ἐπὶ τὴν
 οἰκονομίαν λοιπὸν τὴν ἐν αὐτῷ γενομένην ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέρχομαι, τάχα
 2 πῶς ἐξ αὐτῆς τὸν ἐν τῷ ἀναγνώσματι νοῦν λαβεῖν δυνηθῶ. πᾶσα 5
 τοίνυν ἡ θεία γραφὴ ταύτην εὐαγγελίζεται καὶ κηρύττει, μάλιστα δὲ ὁ μὲν
 Ἰωάννης λέγων· »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν«· ὁ δὲ
 Παῦλος γράφων· »ὃς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ
 εἶναι ἴσα Θεῷ· ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν καὶ σχήματι
 εὐρέθει· ὡς ἄνθρωπος. ἐταπείνωσεν ἐαυτὸν ὑπήκοος γενόμενος μέχρι 10
 3 θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ«. διὰ τοῦτο γὰρ Θεὸς ὢν καὶ ἄνθρωπος

16 Eph 4,5 18 Cf. Plato, Gorgias 524 c.e 19 Cf. Col 3,9 20 Cf. Jo 3,3.7 7,1 Eine in den Grundzügen ähnliche, wenn auch nur sehr kurze christologische Auslegung von Mt 12,32 hat Athanasius schon um 340 in *OrArian I* 50,3, (AthW I,1, 160,10-14), vorgelegt; richtig dazu A. Laminski, *Der Heilige Geist*, 100, Anm. 37: „Allerdings identifiziert Athanasius hier nicht die göttliche Natur Christi mit dem Heiligen Geist“. Christus ist der Spender des Geistes. Die über die antiarianische Frontstellung hinausgehende trinitätstheologische Fundierung wird in *EpSerap IV* 5,2, 588,5-10; 9,1-3, 592,2f. 8f. 593,19-21. 25f; 13,1f. 4, 599,9-11. 600,26f. im Blick auf die indivisa opera ad extra greifbar. Aus *OrArian I* 50,3 sind deshalb keine Anhaltspunkte für die Datierung von *EpSerap IV* zu gewinnen. 7 Jo 1,14 8 Phil 2,6-8

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ Vat.₁₄₅₅ (de lin. 7,11 διὰ)

12 ἔγραφα 76 | τῷ > 93 13 καὶ > x | ἡμέραν + εἶναι 93 14 παραινεῖ] μετανοεῖ
 P | ἀνακαίνωσιν D 15 ἑτέραν 93 16 οὐ 93 17 ἡμᾶς + τινάς 93xD 19 τὸν]
 τὸ RSPOn 19/20 ἀπεκδιδύσκεται] ἀποδιδύσκεται D + ἄνθρωπον 93 | δὲ + ὡς xD
 7,1 λογιζομένῳ] ἐνωτισμένῳ 93 | μείζον ἀπαντᾷ] μείζονα πάντα RSEOD | ἀπαντᾷ]
 non leg. A | τὸ βάθος > RSEPO 3 καθισθέντα U 6 τοίνυν — καὶ non leg.
 W | ἡ > PO | μάλιστα — μὲν > D | δὲ ὁ μὲν] μὲν ὁ M 11 θανάτου₁ + καὶ
 D | θανάτου₂ — σταυροῦ > 76 | θανάτου₂ — 12 γενόμενος > n | δὲ > D

γενόμενος ὡς μὲν θεὸς ἡγείρε νεκρούς καὶ λόγῳ πάντας θεραπεύων
μετέβαλε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον· οὐ γὰρ ἦν ἀνθρώπου ταῦτα ἔργα· ὡς δὲ
σῶμα φορῶν ἐδίψα καὶ ἐκοπία καὶ ἔπασχεν· οὐ γὰρ ἦν ἴδια ταῦτα τῆς
15 θεότητος. καὶ ὡς μὲν θεὸς ἔλεγεν· »ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί·
ὡς δὲ σῶμα φορῶν | ἡλεγχε τοὺς Ἰουδαίους· »τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, M 657
ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ
πατρός;· ἐγένετο δὲ ταῦτα οὐ διηρημένως κατὰ τὴν τῶν γινομένων 4
ποιότητα, ὥστε τὰ μὲν τοῦ σώματος χωρὶς τῆς θεότητος τὰ δὲ τῆς
20 θεότητος χωρὶς τοῦ σώματος δείκνυσθαι· συνημμένως δὲ πάντα ἐγένετο,
καὶ εἷς ἦν ὁ ταῦτα ποιῶν κύριος παραδόξως τῇ ἑαυτοῦ χάριτι. ἔπτυνε γὰρ
ἀνθρωπίνως, καὶ τὸ πτύσμα ἦν ἔνθεον· ἐν αὐτῷ γὰρ ἐποίει τοὺς
ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἀναβλέπειν. καὶ δεικνύναι δὲ θέλων
ἑαυτὸν θεὸν | ἀνθρωπίνῃ γλώττῃ τοῦτο σημαίνων ἔλεγεν· »ἐγὼ καὶ ὁ B 706
25 πατὴρ ἐν ἐσμεν· καὶ μόνον δὲ θέλων ἐθεράπευε. τὴν δὲ ἀνθρωπίνην
ἐκτείνων χεῖρα ἡγείρε τὴν πενθερὰν Πέτρου πυρέσσουσιν καὶ τὴν τοῦ
ἀρχισυναγώγου θυγατέρα ἥδη τελευτήσασαν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνήγειρεν.

Αἰρετικοὶ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἰδίαν ἀπαιδευσίαν ἐμάνησαν· καὶ οἱ μὲν 8,1
τὰ σωματικὰ βλέποντες τοῦ σωτῆρος ἠρνήσαντο τὸ »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ
λόγος· οἱ δὲ τὰ τῆς θεότητος θεωροῦντες ἠγνόησαν τὸ »ὁ λόγος σὰρξ
ἐγένετο«. ὁ δὲ πιστὸς καὶ ἀποστολικὸς ἀνὴρ, εἰδὼς τὴν τοῦ κυρίου
5 φιλανθρωπίαν, βλέπων μὲν τὰ τῆς θεότητος σημεῖα θαυμάζει τὸν ἐν τῷ
σώματι κύριον· θεωρῶν δὲ πάλιν καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια ὑπερεκπλήσσε-
ται κατανοῶν τὴν ἐν αὐτοῖς τῆς θεότητος ἐνέργειαν. τοιαύτης δὲ 2
οὔσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως, ὅταν τινὲς εἰς τὰ ἀνθρώπινα
βλέποντες ἴδωσι τὸν κύριον διψῶντα ἢ κοπιῶντα ἢ πάσχοντα καὶ μόνον

15 Jo 14,11 16 Jo 8,40 24 Jo 10,30 26 Cf. Mt 8,14.15 27 Cf. (e.g.)
Mc 5,41.42 8,2 Jo 1,1 3 Jo 1,14

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ Vat.₁₄₅₅ (usque ad 21 χάριτι)

12 μὲν + οὖν n | πάντα RSEPO93 13 μετέβαλλε E76D | ἦν > Vat.₁₄₅₅ |
ταῦτα + τὰ EUBDVat.₁₄₅₅ 14 ἐδίψαν D | ταῦτα] πάντα A 17 ἄνθρωπον > n
| ἦν — 18 πατρός > n | παρὰ] περὶ 76 18 πατρός + μου RSEPO76 |
ἐγένετο — ταῦτα] καὶ ταῦτα ἐγένετο n | γενομένων U 20 ἐγένετο] ἐδείκνυτο
> n 21 αὐτοῦ A | πτύε D 23 ἐγενήτης REPO93x(sine L) | βλέπειν n |
δὲ > Un76 24 θεὸν > 93 25 ἐθεράπευσε RSEPO93M, non leg. A 26 πενθερὰν
+ τοῦ WM 27 ἡγείρεν 76
8,1 ἀπαιδευσίαν] παίδευσιν x 3 θεότητος] ἀνθρωπότητος n | ἠγνόησαν]
ἠρνήσαντο A 4 εἰδὼς — 5 φιλανθρωπίαν > 76 | τῷ > PO 6 τὰ + καὶ τὰ
D 8 οὔσης non leg. S | ἐκκλησιακῆς S

φλυαρήσωσιν, ὡς κατὰ ἀνθρώπου τοῦ σωτήρος, ἀμαρτάνουσι μὲν 10
 μεγάλως, δύνανται δὲ ὁμῶς ταχέως μεταγινώσκοντες λαμβάνειν συγγνώ-
 3 μην, ἔχοντες πρόφασιν τὴν τοῦ σώματος ἀσθένειαν. ὅταν δὲ πάλιν τὰ
 τῆς θεότητος ἔργα θεωροῦντές τινες διστάσωσι περὶ τῆς τοῦ σώματος
 φύσεως καὶ αὐτοὶ μὲν ἀμαρτάνουσι τὰ μέγιστα, ὅτι καίτοι βλέποντες
 ἐσθίοντα καὶ πάσχοντα φαντάζονται φαντασίαν· συγγινώσκειν δὲ ὁμῶς 15
 καὶ τούτοις ταχέως μεταγινώσκουσιν ὁ Χριστὸς δύναται διὰ τὸ καὶ
 αὐτοὺς ἔχειν πρόφασιν τὴν ἐκ τῶν ἔργων ὑπὲρ ἀνθρώπων μεγαλειότητα.
 4 ἐπειδὴν | δὲ τὴν ἀμφοτέρων τούτων ἄγνοιαν καὶ πλήρωσιν ὑπερβάντες οἱ
 M 660 δοκοῦντες ἔχειν τοῦ νόμου τὴν γνῶσιν (οἱοὶ ἦσαν οἱ τότε Φαρισαῖοι) εἰς
 μανίαν τραπῶσι καὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῷ σώματι λόγον τέλεον ἀρνήσωσιν ἢ 20
 καὶ τὰ τῆς θεότητος ἔργα τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς τούτου δαίμοσιν
 ἀναφέρωσιν, εἰκότως ἀσύγγνωστον ἔχουσι τὴν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσεβείας
 ἐπιτιμίαν. τὸν τε γὰρ διάβολον εἰς θεὸν ἐλογίσαντο καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ
 ὄντως ὄντα θεὸν οὐδὲν πλέον ἐν τοῖς ἔργοις ἔχειν τῶν δαιμόνων
 ἡγήσαντο. 25

9,1 Εἰς τοιαύτην τοίνυν ἀσέβειαν πεπτωκότες ἦσαν οἱ τότε Ἰουδαῖοι
 B 707 καὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ Φαρισαῖοι. τοῦ γὰρ σωτήρος δεικνύοντος τὰ | τοῦ
 πατρὸς ἔργα (νεκροὺς γὰρ ἤγειρε, τυφλοῖς ἐχαρίζετο τὸ βλέπειν, χωλοὺς
 ἐποίει περιπατεῖν, κωφῶν ἤνοιγε τὴν ἀκοήν, ἀλάλους ἐποίει λαλεῖν καὶ τὴν
 κτίσιν ὑποτεταγμένην ἐδείκνυεν, ἐπιτάσσων τοῖς ἀνέμοις καὶ περιπατῶν 5
 ἐπ' αὐτῆς τῆς θαλάττης) οἱ μὲν ὄχλοι ἐξεπλήσσοντο καὶ ἐδόξαζον τὸν
 θεόν· οἱ δὲ θαυμαστοὶ Φαρισαῖοι ἔλεγον τοῦ Βεελζεβούλ εἶναι τὰ τοιαῦτα
 ἔργα· καὶ οὐκ ἠσχύοντο οἱ ἄφρονες τὴν τοῦ θεοῦ δύναμιν ἐπὶ τὸν

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ

10 φλυαρήσουσιν MD 11 ὁμῶς > D 12 ἀσθένειαν + ἔχουσι γὰρ καὶ τὸν
 ἀπόστολον συγγνώμην αὐτοῖς νέμοντα καὶ οἶονεὶ χεῖρα αὐτοῖς ἐν τῷ λέγειν ἐκτείνοντα,
 ὅτι καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί
 L, Montf. in textum recepit 13 διστάζωσι ULWMBn76 διστάσουσι D 14 μέγιστα]
 μάλιστα 93 | καίτοι] καὶ 93* 16 ταχέως > n | μεταγινώσκειν M | Χριστὸς]
 λόγος D Σ | διὰ τὸ] διατοῦτο E 18 ἐπειδ' ἂν UWMD 19 οἶον 93 |
 Φαρισαῖοι SO93Mn 20 ἐν τῷ non leg. O | σώματι + ὄντα x | τέλειον 93
 22 ἀναφέρουσιν 93 | ἐκ] ἐπὶ x 23 εἰς] ὡς n | ἀληθινὸν + θεὸν L 24 τῶν
 δαιμόνων > L*, corr. L^c 25 ἡγήσατο D
 9,1 τοίνυν > M | Ἰουδαῖοι — 2 οἱ > 76 | Φαρισαῖοι S93Mn | δεικνύοντος]
 δεικνύντος S > M | τὰ] τὴν M 3 γὰρ > E | ἐχαρίσατο RSEPO93 | τὸ >
 D | χωλοὺς — 4 λαλεῖν > 76 6 ἐπ' αὐτῆς] ἐπὶ M76 7 θαυμαστοὶ] θαυστοὶ
 U > 76 | Φαρισαῖοι SO93Mn76 | τοιαῦτα] ****ῦτα S

διάβολον μεταφέροντες. ὁθεν ἀκολούθως ὁ σωτὴρ ἀσύγνωστα καὶ 2
 10 ἄφυστα βλασφημεῖν αὐτοὺς ἀπεφύνατο. ἕως μὲν γὰρ εἰς τὰ ἀνθρώπινα
 βλέποντες ἐχώλεον τῇ διανοίᾳ λέγοντες· »οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ
 τέκτονος υἱός;« καὶ »πῶς οὗτος οἶδε γράμματα μὴ μεμαθηκώς;« καὶ »τί σὺ
 ποιεῖς περὶ σεαυτοῦ σημεῖον;« καὶ »καταβήτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ
 15 πιστεύσομεν αὐτῷ« ἔφερεν αὐτοὺς καὶ ὡς εἰς υἱὸν ἀνθρώπου ἀμαρτανόν-
 των αὐτῶν λυπούμενος ἐπὶ τῇ πωρώσει αὐτῶν ἔλεγεν· »εἰ ἔγνωτε καὶ
 ὑμεῖς τὰ εἰς εἰρήνην«. καὶ γὰρ καὶ τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ ὡς περὶ ἀνθρώπου 3
 λαλησάσης τῆς θυρωροῦ καὶ οὕτως ἀποκρινομένῳ συνέγνω κλαύσαντι ὁ
 κύριος. ὅτε δὲ πεσόντες ἐπιπεπτώκασιν καὶ πλέον ἐμάνησαν, ὥστε τὰ τοῦ
 Θεοῦ ἔργα λέγειν εἶναι τοῦ Βεελζεβούλ, οὐκέτι λοιπὸν αὐτοὺς ἤνεγκεν· εἰς
 20 γὰρ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐβλασφήμουν λέγοντες τὸν ταῦτα ποιοῦντα μὴ
 εἶναι Θεόν, ἀλλὰ Βεελζεβούλ. καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἀφόρητα τολμώντας 4
 αἰωνίως ἐτιμωρήσατο. ἴσον γὰρ ἦν αὐτοὺς τολμᾶν καὶ εἰπεῖν | ὁρῶντας M 661
 τὴν τοῦ κόσμου τάξιν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν πρόνοιαν, ὅτι καὶ ἡ κτίσις ὑπὸ
 τοῦ Βεελζεβούλ γέγονε· καὶ ὁ ἥλιος ὑπακούων τῷ διαβόλῳ ἀνατέλλει, καὶ
 25 δι' αὐτὸν περιπολεῖ τὰ ἄστρα ἐν τῷ οὐρανῷ. καὶ γὰρ ὥσπερ ταῦτα τοῦ
 Θεοῦ, οὕτω καὶ ἐκεῖνα τοῦ πατρὸς ἦν ἔργα· καὶ εἰ ἐκεῖνα τοῦ Βεελζεβούλ, ἐξ
 ἀνάγκης καὶ ταῦτα τοῦ Βεελζεβούλ. καὶ ποῦ λοιπὸν αὐτοῖς τὸ »ἐν ἀρχῇ
 ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν;« ἀλλ' οὐδὲν ξένον τῆς 5
 τοιαύτης αὐτῶν μανίας· ἐπεὶ καὶ οἱ τῆς τοιαύτης αὐτῶν γνώμης πατέρες,
 30 ἐν τῇ ἐρήμῳ πρὸ ὀλίγου ἐξεληθόντες ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μόσχον πλάσαν-

9,11 Mt 13,55 12 Jo 7,15; Jo 6,30 13 Mt 27,42 15 Lc 19,42 27 Gn 1,1
 30 Cf. Ex 32,4 32 Ex 32,4

RSEPO93 ULWMBA(usque ad 15 αὐτῶν₂ vide HKYFd)HKYFdn76 D Σ

10 ἄφυστα] ἀφύλακτα D | γὰρ — τὰ] εἰς τὴν M 11 τὴν διάνοιαν D | οὗτός
 > d 12 τί + σὺ L 13 καταβάτω n | ἀπὸ] ἐπὶ O 14 πιστεύσομεν D |
 αὐτῷ] εἰς αὐτὸν PO 76 15 πηρώσει M93 | ἐγνώκετε D 16 ἡμεῖς] R | ὡς
 περὶ] ὥσπερ H 17 λαλησάση τῇ θυρωρῷ RSEPO93D | ἀποκρινομένῳ x(sine
 WB)93D, non leg. B 17/18 ὁ κύριος] πικρῶς K | ὅτε] ἐπεὶ 93 | πεσόντες
 > 93 | πεπτώκασιν 93 19 λέγειν] λαλεῖν U | τοῦ] τὸν R | Βεελζεβούλ]
 διαβόλου 76 | οὐκ ἔτι EM 20 γὰρ + αὐτὸ 76 | τὸ + κατὰ SEPOLWMBD
 + **** R | ταῦτα 76 21 ἀφόρητα τολμώντας > K 24 διαβόλλῳ L 25 τῷ
 > HF | ταῦτα] τὰ D | τοῦ > D 26 πατρός] πνεύματος WF | εἰ > E |
 ἐκεῖνα 93 | ἐξ — 27 Βεελζεβούλ > RSEPO93n | λοιπὸν + ἐν Hn | τὸ >
 RSEPO93D 30 ἀπὸ] ἐκ H

τες αὐτῶ τὰς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίας παρὰ τοῦ Θεοῦ γενομένας ἀνατιθέντες
 ἔλεγον· «οὗτοι οἱ Θεοί σου, Ἰσραήλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου».
 διὰ γοῦν ταύτην τὴν βλασφημίαν καὶ τότε τῶν τοιαῦτα τολμησάντων
 τὴν μὲν ἀρχὴν οὐκ ὀλίγοι, πολλοὶ δὲ ἀνῆρέθησαν. ἐπηγγείλατο δὲ ὁ Θεὸς
 λέγων· «ἢ δ' ἂν ἡμέρᾳ ἐπισκέψωμαι, ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν 35
 6 αὐτῶν». καὶ γὰρ ἕως μὲν κακέينو δι' ἄρτους καὶ ὕδωρ ἐγόγγυζον, ἐπὶ
 τοσοῦτον αὐτοὺς οὕτως ἔφερεν, ὥς εἴ τις τροφὸς τροφοφορήσειε τὸν
 B 708 ἑαυτῆς υἱόν· ὅτε δὲ πλέον | ἐμάνησαν καὶ ὡς ψάλλει κατ' αὐτῶν τὸ
 πνεῦμα· «ἠλλάξαντο τὴν δόξαν αὐτῶν ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐσθίουτος
 χόρτον»· τὸ τηνικαῦτα λοιπὸν ἀσύγγνωστα τολμήσαντες »ἐπατάχθη- 40
 σαν«, ὡς φησιν ἡ γραφή, »περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ μόσχου, οὗ ἐποίησεν
 Ἀαρών».
 10,1 Τοιαῦτα καὶ νῦν τολμῶντες οἱ Φαρισαῖοι τοιαύτην ἐσχέκασιν παρὰ
 τοῦ σωτῆρος τὴν ἀπόφασιν, οἷαν καὶ ὁ παρ' αὐτῶν ὑπονοηθεὶς Βεελζε-
 βούλ ἔσχεν ἤδη καὶ ἔχει, ὥστε αὐτοὺς εἰς τὸ ἡτοιμασμένον πῦρ ἐκείνῳ
 αἰωνίως συγκατεσθίεσθαι μετ' αὐτοῦ. οὐ γὰρ δὴ σύγκρισίν τινα ποιούμε-
 νος τῆς εἰς ἑαυτὸν καὶ τῆς εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λεγομένης βλασφημίας 5
 καὶ ὡς μείζονος ὄντος τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τοῦτο μείζονα τὴν αἰτίαν
 ἐχούσης τῆς εἰς τὸ πνεῦμα γινομένης βλασφημίας, ταῦτ' εἴρηκε· μὴ
 γένοιτο! φθάσας γὰρ ἐδίδασκεν, ὅτι »πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ« τοῦ υἱοῦ
 ἐστι, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα λήφεται καὶ αὐτὸ δοξάζει τὸν υἱόν.
 2 καὶ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸν υἱὸν δίδωσιν, ἀλλ' ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα παρέχει τοῖς 10

35 Ex 32,34

39 Ps 105,20

40 Ex 32,35

10,8 Jo 16,15

9 Cf. Jo 16,14

RSEPO93 ULWMBHKYFdn76 D Σ

31 εἰς — 32 ἔλεγον] περὶ τοῦ Θεοῦ γενομένας εὐεργεσίας εἰς αὐτοὺς ἀνέτιθουν καὶ
 ἔλεγον 76 | γινομένας E 32 ἀγαγόντες E 33 γ' οὖν LM | τῶν + τὰ
 E9376 35 δ' > 76 | ἐπισκέψομαι H | αὐτὸς L 37 οὕτως] οὗτος x(sine
 n76) ὁ Θεὸς n | τις] τῆς d | τροφίς 93 | τροφοφορήσει d τροφοφορήσειεν D
 τροποφορήσει S93LWM 38 αὐτῶν] αὐτὸν R 39 ἠλλάξαντο 93 | αὐτῶν]
 αὐτοῦ x(sine H) ἑαυτῶν D 40 χόρτου WLd ἄρτους χόρτου B*, ἄρτους exp.
 B^c μόσχον H 40/41 ἐπατάχθησαν] ἐπεστάχθησαν L ἐμαστίχθησαν U
 ἐπετράπησαν n > H | τῆς] τὴν n | ποιήσεως] ποίησιν n πίστεως 93
 10,1 Φαρισαῖοι S93Mn | παρὰ] περὶ F76 2 τὴν > x(sine U) | οἷα LMB |
 ἐπινοηθεὶς UD 3 εἰκέινο RSE93UB 4 αὐτοῦ + ὑπ' αὐτοῦ RSEPO 5 αὐτὸν
 RSEPO93 | εἰς₂ + αὐτὸ 93 | πνεῦμα — ἅγιον] ἅγιον πνεῦμα M | λεγομένης > d
 6 καὶ₁ — 7 γινομένης > L | καὶ₁ — 7 ταῦτ'] τοιαῦτα B | ὁντως D | τοῦτο]
 ταῦτα n 7 γινομένης] γενομένης Hd τὸ ἅγιον Kn | βλασφημίας + λεγομένης n
 > L 8 ἐδίδοξεν W 10 παρέχει τὸ πνεῦμα ~ RSEPO93

μαθηταῖς καὶ δι' αὐτῶν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. οὐχ οὕτως οὖν
 εἶρηκεν ὁ σωτήρ, ἀλλ' ὥς εἰς αὐτὸν ἐπ' ἀμφοτέροις γινομένης τῆς
 βλασφημίας καὶ τῆς | μὲν ἐλάττονος, τῆς δὲ ὑπερβαλλούσης ταῦτα M 664
 λελάληκεν ὁ κύριος. καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ Φαρισαῖοι ἀμφοτέρα ἦσαν
 15 λέγοντες· καὶ ἄνθρωπον βλέποντες αὐτὸν ἐλοιδοροῦν· »πόθεν τούτῳ ἡ
 σοφία αὕτη;« καὶ »πεντήκοντα ἔτη οὐπω ἔχεις καὶ Ἀβραὰμ ἐώρακας;« καὶ
 τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα θεωροῦντες οὐ μόνον ἡρνοῦντο τὴν θεότητα
 αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ ταύτης ἔλεγον ἐν αὐτῷ εἶναι τὸν Βεελζεβούλ καὶ
 αὐτοῦ εἶναι τὰ ἔργα. διὰ τοῦτο ὥς εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρων λεγομένων καὶ 3
 20 τῆς μὲν ἐλάττονος βλασφημίας οὔσης διὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ μείζονος
 διὰ τὴν θεότητα, ἐπὶ τῇ μείζονι τὸ ἄφυκτον τῆς τιμωρίας ἔλεγεν κατ'
 αὐτῶν. ἀμέλει τοὺς μαθητὰς παραθαρσύνων καὶ λέγων, ὅτι »εἰ τὸν
 οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἐπεκάλεσαν«, ἑαυτὸν εἶναι τὸν οἰκοδεσπότην
 ἔλεγε, τὸν καὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων οὕτω βλασφημούμενον.
 Εἰ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες »ἐν Βεελζεβούλ« οὐδένα ἕτερον ἢ τὸν 11,1
 κύριον ἐλοιδοροῦν, δῆλον ἐστίν, ὥς τὸ λεγόμενον »ἡ δὲ τοῦ πνεύματος
 βλασφημία« εἰς αὐτὸν ἐστὶ τὸν κύριον λεγομένη, καὶ τὸ ρητὸν ὅλον περὶ
 ἑαυτοῦ σημαίνων ἔλεγεν ὁ σωτήρ. αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ παντὸς
 5 οἰκοδεσπότης· πάλιν γὰρ ἀσφαλείας ἕνεκα τὸ αὐτὸ εἶπεῖν οὐκ ὀκνητέον.
 τὸ διψᾶν, τὸ κοπιᾶν, τὸ κοιμᾶσθαι, τὸ ραπίζεσθαι, τὸ ἐσθίειν ἀνθρώπων 2

15 Mt 13,54 16 Jo 8,57 22 Mt 10,25 11,1 (e.g.) Mt 12,24 2 Mt 12,31

RSEPO93 ULWMBa (de lin 15 καὶ) HKYFdn76 DG^B (de lin 11,5 πάλιν) Σ

11 αὐτῶν] αὐτὸν L | ἑαυτὸν H 12 γενομένης B 14 λελάληκε ταῦτα ~ PO
 | κύριος] Ἰησοῦς M σωτήρ d | καὶ₁ — 15 λέγοντες > E | καὶ₂ > RSP093H |
 Φαρισαῖοι S93Mn76 | ἀμφοτέροι MS 15 λαλοῦντες 76 | βλέποντες]
 λέγοντες P, non leg. U 16 καὶ₂ + πῶς D 17 πατρὸς] πνεύματος E |
 ἡρνήσατο L 18 αὐτοῦ > M 20 ἐλάττονος] ἀνθρωπίνης RSEPO93 | τὸ
 ἀνθρώπινον] τὸν ἄνθρωπον E | τῆς₂ — 21 θεότητα > L 21/22 κατ' αὐτῶν
 ante lin. 21 τὸ x | παραθαρρύνων P παραθρασύνων S 22/23 τῷ οἰκοδεσπότη
 D | ἐκάλεσαν n | τῶν > L
 11,1 εἰ] οἱ RSEPO76 | οἱ > RSEPO9376D | οὐδ' ἓνα M | ἡ — κύριον > n
 2 δῆλον + τοίνυν x(sine n) | πνεύματος] πατρὸς E 3 λεγόμενον D |
 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ LW 5 πάλιν — ὀκνητέον > 76 | ἕνεκεν G^B | τὸ αὐτὸ]
 τοῦτο G^B 6 τὸ₁ + γὰρ 76 | διψῆν RSEPO93DG^B | τὸ ραπίζεσθαι > DG^B
 | ἀνθρώπων > G^B

- B 709 ἐστὶν ἴδια· τὰ δὲ ἔργα ἃ ἐποίει | ὁ κύριος οὐκέτι ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεοῦ ἦν αὐτὰ ποιεῖν. ὅταν οὖν τινες, καθὰ πρότερον εἶπον, ταῦτα βλέποντες ὡς ἀνθρώπων λοιδορῶνται τῷ κυρίῳ, ἐλάττονος ἢ ἀξιοῖντο τιμωρίας τῶν
- 3 τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα μεταφερόντων εἰς τὸν διάβολον. οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐ 10 μόνον »τὰ ἅγια ρίπτουσι τοῖς κυσίν«, ἀλλὰ καὶ τὸν Θεὸν τῷ διαβόλῳ συγκρίνουσι καὶ τὸ φῶς λέγουσιν εἶναι σκότος. ταύτην γοῦν εἶναι τῶν Φαρισαίων τὴν ἀσύγνωστον βλασφημίαν ὁ Μάρκος παρετηρήσατο λέγων· »ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν, ἀλλ' ἔνοχός ἐστιν αἰωνίου ἁμαρτίας, ὅτι ἔλεγον· πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει«. καὶ ὁ 15 μὲν ἐκ γενετῆς τυφλὸς ἀναβλέψας ἐμαρτύρει· »ἐκ τοῦ αἰῶνος οὐκ ἤκουσθη, ὅτι ἤνοιξέ τις ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ γεγεννημένου. εἰ μὴ ἦν οὗτος παρὰ Θεοῦ, οὐκ ἠδύνατο ποιεῖν οὐδέν·« οἱ τε ὄχλοι θαυμάζοντες ἐπὶ τοῖς γινομένοις
- M 665 παρὰ τοῦ κυρίου ἔλεγον· »ταῦτα τὰ ῥήματα οὐκ ἔστι δαιμονιοζόμενον· μὴ 4 δαιμόνιον δύναται τυφλῶν ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν·; οἱ δὲ νομιζόμενοι ἄδριοι 20 τοῦ νόμου οἱ Φαρισαῖοι οἱ τὰ »κράσπεδα πλατύνοντες« καὶ κομπάζοντες ὡς πλέον τι τῶν ἄλλων γινώσκοντες οὐδ' οὕτως ἡσχύοντο· κατὰ δὲ τὸ γεγραμμένον, ἔθυσον οἱ τάλανες »δαιμονίῳ καὶ οὐ Θεῷ« λέγοντες δαιμόνιον 5 ἔχειν τὸν κύριον καὶ δαιμόνων εἶναι τὰ τοῦ Θεοῦ ἔργα. ἔπασχον δὲ τοῦτο δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ ἵνα μόνον ἀρνήσωνται τὸν ταῦτα ποιοῦντα 25 Θεὸν εἶναι καὶ τοῦ Θεοῦ υἱόν. εἰ γὰρ τὸ ἐσθίειν καὶ τοῦ σώματος ἡ ὄψις ἐδείκνυνεν αὐτὸν καὶ ἀνθρώπον, διὰ τί μὴ ἐκ τῶν ἔργων ἐθεώρουν αὐτὸν

8 καθὰ πρότερον εἶπον: Rückverweis auf weiter o. 8,2, 587f.,8-12 11 Mt 7,6
14 Mc 3,29.30 16 Jo 9,32.33 19 Jo 10,21 21 Cf. Mt 23,5 23 Dt 32,17

RSEPO93 ULWMBAn76 DG^{f3}(usque ad 8 ποιεῖν) Σ

7 οὐκέτι] οὐκ ἔστι S | ἀνθρώπου RSEPO93G^{f3} | ἦν > U 8 καθὰ — εἶπον >
76 | πρότερον εἶπον] προεἶπον D 9 ἀνθρώπου 93 | λοιδοροῦνται 76,93 |
ἀν > RSEPO93D 10 τοῦ > E | ἔργα it. 93*, corr. 93^c | οὐ > R 11 τοῖς
κυσὶ ρίπτουσι (ῥίπτουσι E) RSEPO93 12 γ' οὖν LM οὖν A | τῶν — 13
βλασφημίαν] τὴν ἀσύγνωστον τῶν τότε Φαρισαίων 76 13 Φαρισαίων S93Mn |
παρετηρήσατο] παρητήσατο B παρετήσατο 93*, corr. 93^c 15 ἐστίν] ἔστι n |
ἁμαρτίας] τιμωρίας A 16 γενετῆς] γεννητῆς POM^c 17 ὀφθαλμοῦ L |
γεγεννημένου SLWD | παρὰ] περὶ 76 ἀπὸ 93 18 τε] δὲ D | γενομένοις SE
19 παρὰ] ὑπὸ x(sine M) > M 21 τῷ νόμῳ 93 | οἱ₁ > 93D |
Φαρισαῖοι S93Mn76^c | οἱ₂ — κομπάζοντες > 76 | πλαταύνοντες (sic) M
22 δὲ > D 23 δαιμονίῳ] δαιμονίοις P*, corr. P^c 24 πάσχοντες 93
27 καὶ > P

εἶναι ἐν τῷ πατρὶ καὶ τὸν πατέρα ἐν αὐτῷ; ἀλλ' οὐκ ἤθελον· μᾶλλον δὲ αὐτοὶ τὸν Βεελζεβούλ εἶχον ἐν ἑαυτοῖς φθεγγόμενον, ὥστε ἐκ μὲν τῶν
 30 ἀνθρωπίνων ἀνθρώπων αὐτὸν μόνον ὀνομάζειν· ἐκ δὲ τῶν ἔργων, ἃ ἦν ἴδια
 Θεοῦ, μηκέτι Θεὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐτοῖς Βεελζεβούλ ἀντ'
 ἐκείνου Θεοποιεῖν, ἵνα σὺν αὐτῷ λοιπὸν αἰωνίως ἐν τῷ πυρὶ κολάζωνται.

Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τοῦ ἀναγνώσματος παρατήρησις τοιαύτην ἔμφασιν **12,1**
 τινὰ παρέχειν μοι δοκεῖ καὶ δεικνύειν εἰς αὐτὸν φθάνειν ἀμφοτέρας τὰς
 βλασφημίας καὶ περὶ ἑαυτοῦ εἰρηκέναι τὸ «υἷὸν ἀνθρώπου» καὶ τὸ
 »πνεῦμα«, ἵν' ἐκ τούτου μὲν τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ δείξη, ἐκ δὲ τοῦ
 5 πνεύματος τὴν πνευματικὴν ἑαυτοῦ καὶ νοητὴν καὶ ἀληθῆ θεότητα
 δηλώσῃ. καὶ γὰρ τὸ μὲν λαβεῖν δυνάμενον συγγνώμην ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ **2**
 ἀνθρώπου συνέταξεν, ἵνα τὸ σωματικὸν ἑαυτοῦ σημάνῃ· τὴν δὲ ἀσύγ-
 γνωστον βλασφημίαν εἰς τὸ πνεῦμα φθάνειν δεδήλωκεν, ἵνα πρὸς ἀντιδια-
 στολὴν τοῦ σωματικοῦ τοῦτο λέγων τὴν ἑαυτοῦ θεότητα | δείξη. **B 710**
 10 τοῦτον δὲ τὸν χαρακτῆρα καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ἐώρακα· **3**
 ὁπνῆκα περὶ τῆς τοῦ σώματος βρώσεως διαλεγόμενος καὶ διὰ τοῦτο
 πολλοὺς ἐωρακῶς τοὺς σκανδαλισθέντας φησὶν ὁ κύριος· »τοῦτο ὑμᾶς
 σκανδαλίζει; ἐὰν οὖν θεωρῆτε τὸν υἷὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀναβαίνοντα, ὅπου
 ἦν τὸ πρότερον; τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιοῦν· ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν.
 15 τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή«. καὶ ἐνταῦθα γὰρ **4**
 ἀμφοτέρα περὶ ἑαυτοῦ εἶρηκε, σάρκα καὶ πνεῦμα· καὶ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ

12,12 Jo 6,61-63

RSEPO93 ULWMBAn76 DG^{B3}(de lin. 12,13 ἐὰν) Σ

28 εἶναι] ὄντα 76 29 ἐν > S | ἑαυτοῖς] αὐτοῖς ULWMBn 30 ὀνομάζειν]
 νομίζειν DΣ | ἴδια + τοῦ B* 32 ἐκείνον M | ἵνα — κολάζονται > 76 |
 ἐν > UB | τῷ > B | κολάζονται M
 12,1 δὲ > D | ἔμφασιν — 2 δοκεῖ] τινὰ ἔχειν μοι πρόφασιν δοκεῖ 93
 | ἀμφοτέρας εἰς αὐτὸν φθάνειν ~ ULWMBn76D 3 αὐτοῦ > RSEPO93A | τὸ₁]
 τὸν x | τὸ υἷὸν] τοῦ D | υἱὸς RSEPO93 + τοῦ x(sine A) | καὶ — 4 πνεῦμα >
 93 | τούτου] τοῦ D | ἑαυτοῦ] αὐτοῦ M76 5 ἀληθεστάτην B
 7 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ S*n, corr. S^c | σημαίνει D σημάνει 93 9 τοῦτο] τούτου
 LWUMBA76 10 εὐαγγελίῳ > D | ἐώρακεν S 11 τοῦ σώματος > n 13 οὖν]
 οὐ W | θεωρήσητε x + φησὶν G^{B3} | ἀναβαίνοντα > RSEPO93 15 λαλῶ 76
 | ζωὴ + ἐστι 76 | καὶ — γὰρ non leg. U | γὰρ > U 16 σὰρξ
 RSEPO93 > 76 | καὶ πνεῦμα > 76 | πνεῦμα₂ + τὸ M 16/17 τὸ₂ κατὰ]
 τὴν 76

κατὰ σάρκα διέστειλεν, ἵνα μὴ μόνον τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον αὐτοῦ πιστεύσαντες μάθωσιν, ὅτι καὶ ἃ λέγει οὐκ ἔστι σαρκικά, ἀλλὰ πνευματικά. πόσοις γὰρ ἤρκει τὸ σῶμα πρὸς βρῶσιν, ἵνα καὶ τοῦ κόσμου
5 παντὸς τοῦτο τροφή γένηται; ἀλλὰ διὰ τοῦτο τῆς εἰς οὐρανούς ἀνα- **20**
M 668 βάσεως ἐμνημόνευσε τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα τῆς σωματικῆς ἐννοίας αὐτοῦς ἀφελκύσῃ καὶ λοιπὸν τὴν εἰρημένην σάρκα βρῶσιν ἄνωθεν οὐράνιον καὶ πνευματικὴν τροφήν παρ' αὐτοῦ διδομένην μάθωσιν. »ἃ γὰρ λελάληκα«, φησὶν, »ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή«· ἴσον τῷ εἰπεῖν· τὸ μὲν δεικνύμενον καὶ διδόμενον ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας ἐστὶν ἡ σὰρξ ἣν **25**
ἐγὼ φορῶ· ἀλλ' αὕτη ὑμῖν καὶ τὸ ταύτης αἷμα παρ' ἐμοῦ πνευματικῶς δοθήσεται τροφή· ὥστε πνευματικῶς ἐν ἐκάστῳ ταύτην ἀναδίδοσθαι καὶ
6 γίνεσθαι πᾶσι φυλακτήριον εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου. οὕτως καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ἀφέλκων ὁ κύριος ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν »πνεῦμα« εἶρηκε »τὸν **30**
Θεὸν« ὑπὲρ τοῦ μηκέτι σωματικῶς αὐτήν, ἀλλὰ πνευματικῶς διανοεῖσθαι περὶ τοῦ Θεοῦ· οὕτως καὶ ὁ προφήτης Θεωρῶν τὸν λόγον γενόμενον σάρκα εἶρηκε· »πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος«, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ φαινομένου νομίσῃ τις ἄνθρωπον ψιλὸν εἶναι τὸν κύριον, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα ἀκούων, γινώσκῃ Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα.
13,1 Ἐκ δὲ τούτου δηλὸν ἂν εἴῃ λοιπόν, ὅτι | ὁ τὸν κύριον ὁρῶν τὰ
B 711 περὶ ἑαυτοῦ διαλεγόμενον, ἐὰν μὲν τὰ σωματικὰ αὐτοῦ μόνον βλέπων καὶ προπετευόμενος λαλήσῃ· »πόθεν τούτῳ ἡ σοφία αὕτη;« ἀμαρτάνει μὲν καὶ

23 Jo 6,63

29 Jo 4,24

32 Lam 4,20

13,3 Mt 13,54

RSEPO93 ULWMBAn76 DG^B(usque ad 28 αἰωνίου) Σ

16/17 τὸ₂ κατὰ] τὴν 76 **18** μάθωμεν RSEPO93 | ἀλλὰ + καὶ DG^B **20** παντὸς
> n | τοῦτο₁ > WU | οὐρανὸν RSEPO93 **23** οὐράνιον > n **24** ὑμῖν
φησὶ ~ RSEPO93 **25** τῆς > x | σωτηρίας — 27 πνευματικῶς > x
26 πνευματικῶς] πνευματικῶν RSE πνευματικὴ PO93 **27** ὥστε] ὡς x |
ἐκάστη L | ταύτην] τούτων n **27/28** καὶ γίνεσθαι > G^B **30** Θεὸν + καὶ U
31 λόγον + τὸν RSEPO93 **32** πνεῦμα + πρὸ RSEPO93:n76 **34** γινώσκει
A | ἐν + τῷ UnD
13,1 ἐκ — τούτου] ἐκάτερον οὖν (> n) x | λοιπόν] τοῖς πᾶσι τὸ εὐαγγελικὸν
ῥητὸν PO + τοῖς πᾶσι τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν RSE93D > M | τὰ] ἡ καὶ RSEPO
καὶ 93D **2** ἑαυτοῦ] αὐτοῦ nD | διαλεγόμενος RSEPO93D | μὲν] εἰς E + εἰς
RS93POD | μόνον 93D | ἀποβλέπων RSEPO93 **3** προπετευόμενος S |
προπετευόμενος λαλήσῃ] μὴ πιστεύων λέγοι x

ὥς εἰς υἱὸν ἀνθρώπου βλασφημεῖ· ἂν δὲ | ὁρῶν αὐτοῦ τὰ ἔργα τὰ πνεύματι M 669
 5 ἀγίῳ γινόμενα λέγει τὸν ταῦτα ποιοῦντα μὴ εἶναι θεὸν καὶ τοῦ θεοῦ υἱόν,
 ἀλλὰ τῷ Βεελζεβούλ αὐτὰ ἐπιγράφει, φανερώς βλασφημεῖ ἀρνούμενος
 αὐτοῦ τὴν θεότητα. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ εὐαγγελικῷ ῥητῷ, καθὰ 2
 πολλάκις εἴρηται, λέγων »υἱὸν ἀνθρώπου« τὸ κατὰ σάρκα καὶ ἀνθρώπι-
 νον ἑαυτοῦ δείκνυσιν, ἵνα »τὸ πνεῦμα« λέγων δηλώσῃ αὐτοῦ εἶναι τὸ
 10 ἅγιον πνεῦμα, ἐν ᾧ τὰ πάντα εἰργάζετο. ὁθεν τὰ μὲν ἔργα ποιῶν 3
 ἔλεγεν· »εἰ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, κἂν τοῖς ἔργοις πιστεύετε, ἵνα γνῶτε, ὅτι
 ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐμοί«. μέλλων δὲ ἑαυτὸν σωματικῶς
 προσφέρειν ὑπὲρ ἡμῶν, ὁπηνίκα δι' αὐτὸ τοῦτο ἀνέβη εἰς Ἱερουσαλήμ,
 ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς· »καθεύδετε λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε· ἰδοὺ γὰρ ἡγ-
 15 γικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς χεῖρας ἀμαρτω-
 λῶν«· τὰ μὲν γὰρ ἔργα θεὸν αὐτὸν ἀληθινὸν ἐποίει πιστεῦσθαι· ὁ δὲ
 θάνατος ἐδείκνυεν αὐτὸν ἀληθῶς ἔχοντα σῶμα. διὸ εἰκότως »υἱὸν ἀνθρώ-
 που« ἔλεγε τὸν παραδιδόμενον· ὁ λόγος γὰρ ἀθάνατος καὶ ἄψανστος ἐστι
 καὶ αὐτοζωὴ τυγχάνει ὧν. ἀλλ' οὔτε τούτοις ἐπίστευον οἱ Φαρισαῖοι 4
 20 οὔτε ἃ ἐποίουν τούτων οἱ υἱοὶ βλέπειν ἐβούλοντο· ὁθεν ἡρέμα πάλιν
 αὐτοὺς ὁ κύριος ἐλέγχει λέγων· »εἰ ἐν Βεελζεβούλ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ

11 Jo 10,38

14 Mt 26,45

21 Lc 11,19.20

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ G^B

4 εἰς > A | βλασφημῶν n | ἂν δὲ] ἀλλ' ὁ LWMA? ἀλλ' UB | ἂν — 6 βλασφημεῖ > E
 | τὰ₂ > U | τὰ₂ — 5 ἀγίῳ] τῷ ἀγίῳ πνεύματι n | λέγει] καὶ λέγων x
 τοιαῦτα ULBAn | καὶ] μὴ δὲ 76 | τοῦ > RSPO93n76 | υἱὸν θεοῦ ~
 RSPO93,76 6 ἐπιγράφει RS ἐπιγράφων Ex 7 εὐαγγελικῷ ῥητῷ] εὐαγγελίῳ P
 | καθὼς RSEPO93D 8 εἴρηται > 76 | ἀνθρώπου + εἶναι x(sine 76) + ἑαυτὸν
 εἶναι 76 + αὐτοῦ 93 | καὶ > D 9 ἑαυτοῦ] αὐτοῦ RSEPOL*76*
 > 93 | ἵνα + δὲ x | αὐτοῦ] ἑαυτοῦ nD 10 ἅγιον πνεῦμα] πνεῦμα τὸ ἅγιον
 93 | ὁθεν > n 11 μὴ] οὐ D > M | πιστεύετε₁] πιστεύετε REB
 πιστεύεται D | ἔργοις + μου RSEPO93 | πιστεύετε₂] πιστεύετε S πιστεύσατε
 M76D | γνῶτε] νῶτε (sic) S 13 ὁπηνίκα + καὶ U | ἀνέβη it. S
 14 ἔλεγε + κατ' ἰδίαν RSEPO93D | μαθηταῖς + αὐτοῦ x | καθεύδετε + τὸ
 EPx(sine B) | 15 ἡ > S | χεῖρας + ἀνθρώπων 93 16 γὰρ > EPOW |
 αὐτὸν post ἐποίει E | ἀληθινὸν αὐτὸν ~ RSPO93 17 ἀληθῶς αὐτὸν ~ PO |
 ἔχοντα > 93 | διὸ + καὶ 93D 19 τυγχάνει ὧν] τυγχάνων WU*LMA76 |
 Φαρισαῖοι] Ἰουδαῖοι B 20 ἐποίουν] ἐποίει n + υἱὸν 93 | τούτων 93 | οἱ υἱοὶ >
 93 | υἱοὶ] λαοὶ x(sine A^c) + τοῦτ' ἐστὶν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται D

δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσι; διὰ τοῦτο αὐτοὶ ὑμῶν κριταὶ
 ἔσονται· εἰ δὲ ἐν πνεύματι Θεοῦ ἐγὼ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ’
 ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. καὶ ὧδε δὲ »ἐν πνεύματι Θεοῦ« ἔλεγεν, οὐχ ὡς
 ἐλάττων ὢν τοῦ πνεύματος οὐδὲ ὡς τοῦ πνεύματος αὐτὰ ἐνεργοῦντος ἐν 25
 αὐτῷ, ἀλλ’ ἵνα πάλιν δηλώσῃ, ὅτι αὐτὸς λόγος ὢν τοῦ Θεοῦ αὐτὸς διὰ
 τοῦ πνεύματος ἐνεργεῖ τὰ πάντα, καὶ διδάξῃ τοὺς ἀκούοντας, ὅτι ὅσῳ τὰ
 τοῦ πνεύματος ἔργα τῷ Βεελζεβούλ ἀνατιθέασι, τοσοῦτῳ τὸν χορηγοῦν-
 τα τὸ πνεῦμα δυσφημοῦσι· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο λέγων, δείκνυσιν, ὅτι μὴ
 ἀγνοοῦντες, ἀλλ’ ἐκόντες εἰς τὴν τοιαύτην ἀναπόδραστον βλασφημίαν 30
 5 ἑαυτοὺς περιπεύρουσι. καὶ οὐκ αἰσχύνονται, καίτοι γινώσκοντες τὰ
 τοιαῦτα ἔργα ὄντα τοῦ Θεοῦ, ὅτι τῷ Βεελζεβούλ ἀνεντίθεσαν αὐτὰ οἱ
 παράφρονες καὶ ἐξ ἀκαθάρτου πνεύματος ἔλεγον γίνεσθαι ταῦτα.

14,1 | Πῶς οὖν τοιαῦτα τολμῶντες ἔτι δύνανται τοὺς Ἑλ|ληνας αἰτιᾶ-
 M 672 σθαι πλάττοντας εἰδῶλα καὶ Θεοὺς ὀνομάζοντας αὐτά; ὅμοια γὰρ καὶ τὰ
 B 712 αὐτῶν τῆς ἐκείνων μανίας· ἡ τάχα καὶ μείζονα τὰ τούτων τολμήματα
 τυγχάνει ὄντα, ὅτι καίπερ νόμον περὶ τούτου λαβόντες διὰ τῆς παραβά-
 2 σεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἠτίμασαν. τί δὲ τοιαῦτα βλασφημοῦντες 5
 ποιήσουσιν, ὅταν ἀναγινώσκωσι τὸν προφήτην Ἡσαΐαν καὶ ἀκούσωσι
 τὰ σημεῖα τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εἶναι τυφλῶν ἀνάβλεψιν, χλωῶν
 περίπατον, ἀλάλων λαλίαν, νεκρῶν ἀνάστασιν, λεπρῶν θεραπείαν καὶ
 3 κωφῶν ἀκοῆς ἀνοιξιν; ἄρα γὰρ καὶ τούτων τίνα θελήσουσιν εἶναι τὸν
 ποιητὴν; τὸν μὲν γὰρ Θεὸν λέγοντες ἑαυτοὺς διελέγξουσιν ἀσεβήσαντας 10

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ

22 τίνι + αὐτὰ 93 | ἐκβαλοῦσι W | διὰ — 23 ἔσονται > 93 | κριταὶ ὑμῶν ~ PO
 23 ἔσονται ante ὑμῶν x(sine 76)Σ ante κριταὶ 76 | ἐγὼ > 93Un 24 καὶ >
 RSEPO93 25 ἔλαττον LM ἐλαττόν D | πνεύματος + ἐν D | αὐτὰ] αὐτῷ
 RSEPO93D 25/26 ἐν αὐτῷ > RSEPO93D 27 ὅτι > A 28 πνεύματος + ἐν
 93 | ἀνεντίθεσαν 93 | τοσοῦτον D | τοσοῦτῳ — 32 ἀνεντίθεσαν > B | τὸν]
 τῷ D 29 καὶ₂ > x 31 περιπεύρωσι E | αἰσχύνοντο R 32 ὄντα >
 RSEPO93 | ὅτι] ὅμως n | ἀνατιθέασιν x | αὐτῷ S
 14,1 ταῦτα B 2 πλάττοντες RSE93 | ὀνομάζοντας SE^c93B 3 μανίας]
 φρενοβλαβείας n | καὶ > M 5 ταῦτα D 6 ποιήσωσιν M | ἀναγινώσκουσι
 D ἀναγινώσκου M | προφήτην > 76 | ἀκούωσι BD 7 τοῦ > M
 8 ἀλάλων λαλίαν, χλωῶν περίπατον ~ D | ἀνάστασιν + καὶ 76 | καὶ >
 RSEPO93 | καὶ — 9 ἀνοιξιν > 76 | γὰρ > 93 | τὸν] ἕτερον 93

εἰς τὸν κύριον· ἃ γὰρ ὁ προφήτης προβλέπων εἶρηκε, ταῦτα παρὼν αὐτὸς ὁ κύριος πεποίηκεν· ἂν δὲ ὡς προπετεῖα προληφθέντες τολμήσωσιν εἰπεῖν κάκεῖνα ἐν τῷ Βεελζεβούλ γίνεσθαι, φοβοῦμαι μὴ κατ' ὀλίγον ἐν ἀσεβείᾳ προκόπτοντες καὶ ἀναγινώσκοντες· »τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; καὶ τίς 15 ἐποίησε δύσκωφον καὶ κωφὸν καὶ βλέποντα καὶ τυφλόν;« καὶ τὰ ὅμοια τούτοις μανέντες πάλιν εἴπωσι τοῦ Βεελζεβούλ εἶναι καὶ ταύτας τὰς φωνάς. ὃ γὰρ τὴν τοῦ ἀναβλέπειν χάριν διδόασι, τούτῳ καὶ τὴν τοῦ 4 μὴ βλέπειν αἰτίαν αὐτοὺς ἀνάγκη δίδοναι· ἀμφότερά γὰρ τὸν αὐτὸν ποιεῖν εἶρηκεν ὁ λόγος. πάντως δὲ τοῦτο λέγοντες φρονήσουσί ποτε καὶ δημι- 20 ουργὸν εἶναι τὸν Βεελζεβούλ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· τοῦ γὰρ ποιούντος ἐστὶν ἔχειν καὶ τὴν τῶν γινομένων ἐξουσίαν. τοῦ γὰρ Μωσέως εἰρηκότος· »ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν« καὶ »ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον« καὶ Δανιὴλ παρρησιάζεται τῷ Δαρείῳ λέγων· »οὐ σέβομαι εἰδωλα χειροποίητα, ἀλλὰ ζῶντα Θεὸν τὸν κτίσαντα 25 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ἔχοντα πάσης σαρκὸς κυρείαν«. εἰ μὴ ἄρα 5 πάλιν μεταβαλλόμενοι λέγοιεν τὸ μὲν μὴ βλέπειν καὶ χωλεύειν καὶ τὰ ἄλλα πάθῃ ἐξ ἐπιτιμίας τοῦ δημιουργοῦ γίνεσθαι. τὴν δὲ λύσιν τούτων καὶ τὴν εἰς τοὺς πάσχοντας εὐεργεσίαν τὸν Βεελζεβούλ ἐργάζεσθαι. ἀλλὰ τοῦτο κἂν ἐξετάζειν λίαν εὐηθὲς ἐστὶ. μαινομένων γὰρ καὶ πλέον παρεξεστη- 30 κότων ἐστὶν ἡ τοιαύτη μετὰ ἀσεβείας μωρολογία· ὅτι μηδὲ τὰ κρείττονα κατὰ σύγκρισιν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ τῷ Βεελζεβούλ διδόασιν οἱ παράφρονες. καὶ

14,14 Ex 4,11 22 Gn 1,1; Gn 1,27 24 Dn 14,4

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ

11 προβλέπων] βλέπων RSEPO93 12 ἂν] ἐὰν B | προλημφθέντες D |
τολμήσουσιν 93 13 γέγινεσθαι M λέγεσθαι RSEPO | φοβοῦμαι] φόβου E
15 καὶ₂ > D | βλέποντα — τυφλὸν > 76 17 ὃ] ὡς 93D 19 πάντος D |
φρονήσωσι D 20 τοῦ] τοῦτο SE*93, corr. E^c τοῦ**, corr. R^c τοῦ^T O
21 γινομένων RSEO | Μωσέως Ln76 22 τὸν — 24 κτίσαντα it. L*, corr. L^c
23 παρρησιάζεται D παρρησιάζετο 76 25 τὸν > 93 | γῆν + καὶ ἐν εἰκόνι
Θεοῦ ἐποίεν ὁ Θεὸς τὸν ἀνθρώπον M, cf. lin. 23 | κυρίαν RSM κυρείαν D
26 μὲν > S 27 ἐπιτιμίας] ἐπιδημίας 93 29 λίαν > 93 | εὐηθὲς] θυηθὲς
D | μαινομένων — πλέον > 76 29/30 παρεξεστηκότων + γὰρ 76 |
μετὰ + τοῦ 76

γὰρ οὐ μέλει τούτοις λυμαίνεσθαι τῶν θείων γραφῶν τὰ δόγματα, ἵνα μόνον ἀρνήσωνται τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν.

- 15,1** | Ἔδει δὲ τοὺς πονηροὺς ἢ μηδὲ ἐκ τῶν σωματικῶν ἐξουθενεῖν
 M 673 αὐτοὺς ὡς ἄνθρωπον τὸν κύριον ἢ δηλονότι καὶ ἐκ τῶν ἔργων θεὸν
 αὐτὸν ἀληθινὸν ὁμολογεῖν. ἀλλὰ πάντα διεστραμμένως ἔπραττον·
 ἄνθρωπον μὲν βλέποντες ὡς ἀνθρώπῳ ἐλοιδοροῦντο· ἔργα δὲ θεϊκὰ
 θεωροῦντες ἡρνοῦντο τὴν θεότητα καὶ προσέτρεχον τῷ διαβόλῳ 5
 B 713 | οἰόμενοι, ὅτι ταῦτα τολμῶντες διαδράναι δυνήσονται, ὥστε μὴ κριθῆναι
 2 παρ' αὐτοῦ τοῦ ὑβριζομένου παρ' αὐτῶν λόγου. οἱ μὲν οὖν ἐπαοιδοὶ
 καὶ μάγοι καὶ φαρμακοὶ τοῦ Φαραῶ καίτοι πλεῖστα ἐπιχειρήσαντες ὅμως
 βλέποντες τὰ διὰ Μωσέως σημεῖα καθυφῆκαν καὶ νῶτα δεδώκασιν λέγοντες
 »δάκτυλον εἶναι θεοῦ« τὸν ταῦτα ποιοῦντα· οἱ δὲ Φαρισαῖοι καὶ οἱ 10
 γραμματεῖς ὅλην τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ βλέποντες ἐργαζομένην καὶ πλείονα
 καὶ μείζονα θεωροῦντες ἐκείνων τὰ δι' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος γινόμενα τὸν
 Βεελζεβούλ ἔλεγον ταῦτα ποιεῖν, ὃν καὶ οἱ μάγοι καίτοι ἴδιον αὐτῶν ὄντα
 3 ὅμως ὠμολόγουν μὴ δύνασθαι μηδὲ τὰ τούτων ἐλάττονα ποιεῖν. τίς
 οὖν ὑπερβολὴ τῆς τούτων μανίας εἰπεῖν; ἢ τίς, ὡς εἶρηκεν ὁ προφήτης, 15
 ὁμοιωσαί τι ταῖς τούτων ἀσεβείαις δυνήσεται; ἐδικαίωσαν γὰρ ἐξ ἑαυτῶν
 καὶ Σοδομίτας· καὶ νενικήκασιν μὲν τὴν Ἑλλήνων ἀγνωσίαν, ὑπερβάλλουσι
 δὲ καὶ τῶν μάγων τοῦ Φαραῶ τὴν ἀλογίαν καὶ πρὸς μόνους τοὺς Ἀρειο-

15,10 Ex 8,19

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ

32 οὐ] οὐδενὸς ἐτέρου n^c | μέλλει SEχ(sine An) | ἵνα + μὴ n 33 παρουσίαν +
 ἀλλὰ καὶ λόγον τινὰ ἔχῃσι τοῖς ἐγκαλοῦσι προβάλλεσθαι n
 15,1 ἐξουθενεῖν] ἐξασθενεῖν ULMB 2 αὐτοὺς > 93 | ἄνθρωπον + ψιλὸν μόνον
 n 3 ἀληθινὸν αὐτὸν ~ Ln ὁμολογεῖν ἀληθινὸν ~ RSEPO93 | ἔπραττον + καὶ n
 6 ὅτι > D 7 ὑβριζομένου + λό(sic) L 8 τοῦ Φαραῶ > 93 | ἐπιχειρήσαντες]
 ἐπιχορηγήσαντες D 9 Μωσέως ULD 10 εἶναι + τοῦ E | θεὸν M |
 Φαρισαῖοι LWMn76S93 | οἱ₂ > P 11 βλέπον 93 | ἐργαζομένην — 12
 θεωροῦντες > 93 | αὐτοῦ + Χριστοῦ B | σωτῆρος] πατὴρ M | γενόμενα
 M | τὸν > REP93 13 τὰ τοιαῦτα 76 | καίτοι] καὶ τὸ D | ὄντα + δηλον
 ὅτι τὸν Βεελζεβούλ D 14 ὠμολόγουν + καὶ μὴ τὸ σύνολον 93 | μὴ > L93
 | τὰ] τὴν 93 | ἐλάττω 76 15 οὖν + τὴν n | ὑπερβολὴν n |
 εἴποι n > 93 16 τι > RSEPO93 | ἑαυτῶν] αὐτῶν RSEPO93MnD
 18 μόνους] μοναχοὺς RSEP*O μόν οὺς P^c

μανίτας ἔχουσι τὴν σύγκρισιν ἀλλήλοις εἰς τὴν αὐτὴν ἀσέβειαν συμπί-
 20 πτοντες. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ βλέποντες διὰ τοῦ υἱοῦ τὰ τοῦ πατρὸς 4
 ἔργα τῷ Βεελζεβούλ ἀνετίθεσαν αὐτά, Ἀρειανοὶ δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ αὐτὰ
 βλέποντες ἔργα τοῖς κτίσμασι συναριθμοῦσι τὸν ταῦτα ποιοῦντα κύριον
 φάσκοντες ἔξ οὐκ ὄντων· αὐτὸν εἶναι· καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται. καὶ οἱ 5
 μὲν Φαρισαῖοι θεωροῦντες τὸν κύριον ἐν σώματι διεγόγγυζον λέγοντες·
 25 »διὰ τί σὺ ἄνθρωπος ὦν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν;« οἱ δὲ Χριστομάχοι βλέπον-
 τες αὐτὸν πάσχοντα καὶ κοιμώμενον βλασφημοῦσι λέγοντες· ὁ ταῦτα
 ὑπομένων οὐ δύναται υἱὸς ἀληθινὸς καὶ ὁμοούσιος εἶναι τοῦ πατρὸς. καὶ
 ὅλως ἂν τις ἐξετάζειν ἐκ παραλλήλου βούλοιτο τὰς ἀμφοτέρων κακονοίας,
 εὐρήσει, καθὰ προεῖπον, εἰς »τὴν κοιλάδα τῆς ἀλυκῆς συμπίπτοντας«
 30 αὐτοὺς ἀλλήλοις.

Ἰ Διὰ τοῦτο γὰρ κάκεινοις καὶ τούτοις ἀσύγγνωστον ἔσεσθαι τὴν **16,1**
 ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τιμωρίαν ὁ κύριος ἀπεφήνατο λέγων· »ὅς δ' ἂν εἴπη M 676
 κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι
 τούτῳ οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι«. καὶ εἰκότως γε· ὁ γὰρ ἄρνούμενος τὸν υἱόν,
 5 τίνα παρακαλῶν ἰλασμὸν ἔχειν δυνήσεται; ἢ ποῖαν ζωὴν ἢ ἀνάπαυσιν
 προσδοκῇ ὁ ἀπωσάμενος τὸν λέγοντα· »ἐγὼ εἰμι ἡ ζωή;· καὶ »δεῦτε

23 Vorliegende Wendungen des Arius wurden auf dem Konzil von Nicaea (325) laut Athanasius, *De decr* 37,2 (AthW II,1, 36,40-41; auch Urk. 24, AthW III, 52,2-3) als (1) ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, (2) οὐκ ἦν πρὶν γεννηθῆναι und (3) ἔξ οὐκ ὄντων ἐγένετο unter Anathem gestellt; vgl. *EpSerap II* 2,12. 25 Jo 10,33 27 ὁμοούσιος: vgl. *EpSerap II* 5,3ff. 29 καθὰ προεῖπον: s.o. Zeile 19; τῆς ἀλυκῆς: cf. Gn 14,8.10, τῆς θαλάσσης schwingt mit, vgl. Eriphanius, Pan. I,217,22-24: ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς ἀλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κληθείσης...· ἔστι δὲ αὕτη ἡ νεκρὰ καλουμένη θάλασσα 16,2 Mt 12,32 6 Jo 14,6; Mt 11,28

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ

19 αὐτὴν] τοιαύτην L αὐτῶν U 19/20 συνεμπίπτοντες 93 | πατρὸς] πνεύματος
 O 21 τῷ — 22 ἔργα > n | ἀνατιθέασαν x | τὰ αὐτὰ] τοιαῦτα RSEPO93B
 22 ταῦτα] τοιαῦτα S 23 γεγένηται W 24 Φαρισαῖοι LWMn76S93
 25 σεαυτὸν] σε αὐτὸν D εαυτὸν x(sine An) 27 υἱὸς] Θεὸς SΣ | καὶ + υἱὸς B
 28 ὅλως] ὅμως RSEPO93 29 καθὰ προεῖπον > 76 | κοιλάδα + τοῦ κλαυθμοῦ
 ἡγουν 93 | ἀλυκῆς + παρανομίας RSEPO93Σ παροινίας x παρανομίας D
 30 ἀλλήλους 93
 16,1 καὶ τούτοις non leg. U | τούτοις] τούτους S | ἔσεσθαι] εἶναι PO
 2 κύριος] Χριστὸς PO 3 οὔτε — 4 μέλλοντι > 76 | τῷ + νῦν n 4 τούτῳ >
 n | γε > Mn | γὰρ > x(sine n) 5 δυνήσεται ἔχειν ~ RSEPO93 |
 ἀνάπαυσιν] ἀνάστασιν n 6 καὶ — 7 ὑμῶς > 76

πρὸς μέ, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς·
 2 τούτων δὲ οὕτω διδόντων δίκας δῆλον ἂν εἴη, ὥς οἱ εὐσεβοῦντες εἰς τὸν
 B 714 Χριστὸν καὶ τὸ κατὰ σάρκα καὶ τὸ κατὰ | πνεῦμα προσκυνοῦντες αὐτοῦ
 καὶ μήτε υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν ἀγνοοῦντες μήτε ὅτι καὶ υἱὸς ἀνθρώπου 10
 γέγονεν ἀρνούμενοι, ἀλλὰ καὶ πιστεύοντες, ὅτι »ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος« καὶ
 »ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο« βασιλεύσουσιν αἰωνίως ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατὰ τὰς
 ἀγίας ἐπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν λέγοντος· »ἀπ-
 ελεύσονται μὲν ἐκεῖνοι εἰς κόλασιν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον».
 3 Ταῦτά σοι συντόμως ἐξ ὧν ἔμαθον ἔγραψα. σὺ δὲ μὴ ὡς τελείαν 15
 διδασκαλίαν, ἀλλὰ μόνην ἀφορμὴν ταῦτα παρ' ἐμοῦ λάμβανε· καὶ λοιπὸν
 σαντῶ τὴν ἀκριβεστέραν διάνοιαν ἔκ τε τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥήτου καὶ τῶν
 Ψαλμῶν ἀναλαμβάνων δέσμευε τὰ τῆς ἀληθείας δράγματα, ἵνα καὶ σοῦ
 ταῦτα φέροντος εἴπωσιν οἱ λέγοντες· »ἐρχόμενοι δὲ ἥξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει
 φέροντες τὰ δράγματα αὐτῶν« ἐν Χριστῶ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι' οὗ 20
 καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

11 Jo 1,1 12 Jo 1,14 13 Mt 25,46 19 Ps 125,6 20 Zur Schlussdoxologie
 s. *EpSerap III* 7,2, 581,10ff.

RSEPO93 ULWMBAn76 D Σ

7 κοπιόντες R 10 καὶ₂ > U 12 βασιλεύσωσιν 76D βασιλεύουσιν M
 βασιλεύσασιν 93 | ἐν — 23 ἀμήν > 76 | οὐρανοῖς + καὶ RSEPO93 | τὰς +
 γραφὰς καὶ τὰς n 13 ἀγίας > A | ἀπαγγελίας S | ἡμῶν + Ἰησοῦ Χριστοῦ
 RSEPO93D 17 ἀκριβεστάτην x 18 ἵνα — 20 δράγματα > 93 19 φέροντες]
 αἴροντες RSEPO93x 20 δι' — 21 κράτος > D | δι' — 21 καὶ₂ > x(sine W) ᾧ W
 21 μεθ' — πνεύματι > W | ἅμα] καὶ B^c > UM | ἅμα τῷ] σὺν RSEPO93 |
 πνεύματι + ᾧ ULMB | ἡ] εἴη n > 93 | ἡ δόξα non leg. U + τε 93 | τὸ > n93
 22 ἀμήν + τέλος τοῦ κατὰ τῶν Ἀρειανῶν καὶ πνευματομαχῶν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου
 RS > 93